

1889. MÁRCZIUS.

XIII. ÉVFOLYAM.

III. FÜZET.

EGYETEMES
PHILOLOGIAI KÖZLÖNY.

A M. T. AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS
A BUDAPESTI PHILOLOGIAI TÁRSASÁG VÁLASZTMÁNYÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTIK

HEINRICH GUSZTÁV, P. THEWREWK EMIL, ÁBEL JENŐ

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1889

TARTALOM.

Borovszky Samu, Ἀτελλοῦζου. Ἐτέλ καὶ Κουζου.

Némethy Géza, Cato párverseinek kiadásai s fordításai. II.

Csengeri János, Párhuzamos idézetek az Odysseiához. II.

Váczy János, Petőfi életrajza németül.

Zlinszky Aladár, Heltai egy meséjének eredetéhez.

HAZAI IRODALOM. Wirth Gy., Egy hang a Lesbia-kérdés jelen állásához, **Csengeri J.** — Szádi Gulisztánja, ford. Erődi Béla, **Posder Károly.** — Goethe Hermann s Dorothea, magyarázta Harrach József, **Heinrich Gusztáv.**

A MAGYAR PHILOLOGIAI IRODALOM 1888-BAN, Hellebrant Árpádtól.

VEGYESEK. Vigfusson Gudbrand. — Elze Károly.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és támogatásával jelen ugyan meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztőség felelős.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny tíz havi füzetben, minden hónap (augusztus és szeptember kivételével) 1-én, évi 40 iwnyi terjedelemben jelen meg.

Előfizetési ára: Egész évre 6 frt, fél évre 3 frt. Egyes füzetek ára 60 kr. a kettős füzeteké 1 frt 20 kr.

Az előfizetési pénzek, a Budapesti Philologiai Társaság tagdíjai, ezen társaság okleveleinek kiállításai arai, valamint a Közlöny meg nem kapott füzeteinek megküldésére vonatkozó reklamatiók, a lakásváltoztatások bejelentései, szoval mindennemű a Közlöny szétküldésére vonatkozó közlemények a Budapesti Philologiai Társaság pénztárnokához, Cserhalmi Samu-hoz Budapest, vár, Verb'czy-utca 17. sz. küldendők.

ATEAKOYZOY, ETEA KAI KOYZOY.

Bíborban született Konstantin írja a következőket:

«A patzinakiták a khazarok ellen háborút indítván és meggyőzetvén, saját földüket elhagyni s a turkok földét megszállani kénytelenítették. S háború ütvén ki a turkok és patzinakiták közt, a turkok serege meggyőzetett és két részre szakadt: s egy részök keletre Persis felé telepedett meg, a másik rész pedig nyugot felé telepedett meg első vajdájokkal és fővezérökkel Lebediászszal *Atelkuzu* (Ἀτελκούζου) nevezetű helyekre, mely helyeken most a patzinakiták nemzete lakik.»

«A patzinakiták lakhelye, melyben a turkok lakoztak, az ottani folyók nevéől neveztetik. S a folyók ezek: első folyó az úgynevezett *Barukh*, második folyó az úgynevezett *Kubu*, harmadik folyó az ú. n. *Trüllossz*, negyedik folyó az ú. n. *Brútosz*, ötödik folyó az ú. n. *Szeretosz*.»

«Azon hely pedig, melyben a turkok előbb lakának, az ott keresztülmenő folyóvíz nevéől *Etel és Kuzu*-nak (Ἐτελ καὶ Κουζού) neveztetik, melyben jelenleg a patzinakiták laknak.» *)

Két alak van tehát előttünk: *Atelkuzu* s *Etel és Kuzu*. Az a kérdés, mi e helyneveknek helyes megfejtése?

Ha történeti kézikönyveinket vesszük elő, azok majdnem kivétel nélkül azt állítják, hogy ez a helynév magyarul *Etelköznek* hangzik s körülbelül azt jelenti, hogy vízköz vagy vizek köze. Annyi tény, hogy e magyarázatot a név hasonlóságán kívül látszólag a hely fekvése és a történelem adatai is támogatják. Mint-hogy azonban azoknak, kik a magyarok *etelkuzui* tanyázásával foglalkoztak, ez a név már sok fejtörést okozott s daczára ennek,

*) Szabó K. *Bíborban született Konstantin császár munkái magyar történeti szempontból ismertetve. Magyar Akad. Értesítő.* 1860, I. 115. 122. 137. lap.

megállapodott nézetre még maig sem találunk, illő, hogy a dolognak magunk is utána nézzünk és ha lehet, a kérdést eldöntsük.

Meglehet, hogy alább kifejtendő nézetünk hypothesis marad s nem sokban fog a kérdés tisztázásához hozzájárulni; de az bizonyos, hogy mielőtt e részbeli nézetünk kifejtéséhez fognánk, meg kell vizsgálnunk, és esetleg megvitatnunk, mi az eredménye a tudósok eddigi kutatásának, nehogy újaknak látszani akaró dolgokat írván, olyanokat adjunk elő, a miket előttünk régen megírtak.¹⁾

Az Atelkuzu legrégebbi magyarázata — a mennyire tudom — Thunmann Jánostól való.²⁾ Ez a genialis história-író, ki bátor és biztos kézzel nyúlt bele a keleten lakott népek szövevényes történeteibe, úgy sejtí, hogy a besenyők adták ezen nevet ama tartománynak. Atelkuzu a nevet azon folyótól vette, mely rajta keresztül folyik, mint Konstantin tudósít, és nagyon valószínű — írja Thunmann, — hogy a név maga annyit jelent, mint *Duna folyam melléki tartomány*. E folyam, t. i. a Duna, a névtelen örmény geographus tanúsága szerint az oroszoknál Joza nevet viselt, sőt valószínűleg a silistriai beglerbég is ezért neveztetik Ozi Bejlerbej-nek. De így a fentebbi nevet Ἄτελκ Οὐζού alaknak kell venni s ebben Ateleh ugyanazt teszi, a mit Atel, t. i. folyót. Másutt ugyan Ἐτέλ καὶ Κοιζού-nak mondja Konstantin ezt a tartományt; de a kötőszó betoldását Thunmann a másoló önkényének tulajdonítja. — Első

¹⁾ Ha azt a tanácsot elfogadnók, melyet Vámbéry osztogat «A magyarok eredete» cz. munkája 147. lapján, akkor természetesen tollat sem vetünk volna kezünkbe Atelkuzu felől táplált különvéleményünk leírására. Vámbéry e helyen ekként nyilatkozik: «Az Atelkuzu értelmezése tekintében nem csatlakozhatunk a commentatorok már is igen tekintélyes seregéhez, mert Porphyrogenitus idézett helye annyira zavartnak és határozatlannak látszik, hogy nézetünk szerint minden új értelmezés a pusztá kombinációk már fennlevő özönét csak hasztalanul gyarapítaná. — Kérdjük, vajjon a pusztá képzelet világában felállított elméletek mit használtak eddigelé a tudománynak; tudjuk-e, mely részei az északi Pontus-vidékeknek értendők Lebedia és Atelkuzu alatt? Nem, és ismét nem!» Erre csak az a megjegyzésünk, hogy ha Vámbéry csakugyan úgy irtózott volna «a pusztá képzelet világában felállított elméletektől», bizonyára nem irta volna meg «A magyarok eredete» című munkáját, melynek, nézetem szerint, jó nagy része a képzelet világából való.

²⁾ Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*. I. Leipzig, 1774. 145. l.

pillanatra meglepi az embert ez az okoskodás; de ha meggondoljuk, hogy Atelch a török nyelvekben sohasem jelentette a mindenkor «Atel» alakkal bíró folyót, s még kevésbbé valószínű, hogy az Uzu-ban a Duna neve rejlik: az egész combinatio magától öszeomlik. S nem áll meg az sem, mintha az Atelkuzu név besenyő szómaradvány volna; hiszen Konstantin csak a magyarokkal összefüggésben említi Atelkuzut és egyszer sem írja így, mikor a besenyőkről beszél. A besenyők országa nála «Patzinakia».

Egy másik nézetnek prægans kifejezést irodalmunkban báró Hammer-Purgstall József adott.¹⁾ Szerinte helyesebb az Ἐτέλ και Κοζού forma, mert a Volga nevét a tatárok és törökök most is Etelnek mondják.²⁾ Kuzu helyett Uzu névnek kellene állania, mert a *k* betű e szóban nem más, mint a *καί* szónak írásbeli rövidítése; a gondatlan másoló ugyanis a *k* betűt kettőztette és az egyiket az Uzu szóhoz kapcsolta. Tehát a hibátlan olvasás ő szerinte Ἐτέλ και Ουζού, *Etel és Uzu*. Az Uzu név a Dnieper török neve s e szerint Konstantin emlegetett vidéke annyit jelentene, mint a Volga és Dnieper közötti tartomány. Nem is említve e magyarázat erőltetett voltát, melyhez különben jóval előbb oly nagynevű tudósok is csatlakoztak, mint Lehrberg³⁾ és Klaproth,⁴⁾ annak tarthatatlansága azonnal kiderül, mihelyt azt a kérdést tesszük föl, hogy hol vannak a Volga és Dnieper között a Konstantin által említett etelkuzui folyók, hogy csak azokat említsük, melyeknek neve biztos olvasású, mint a Szeret, Prút stb?

Zeuss Gáspár, ki a német törzsekről írt classicus munkájában⁵⁾ külön fejezetet szentel a magyaroknak is, megjegyezvén, hogy Atelkusu magyarul Atelköznek hangzik, a benne lévő Atel török kölcsönszó s a Dunának a Volgához hasonló neve. Törökül Atel kucsuk, annyi mint Kis-Atel. Zeuss tehát a Dunára akarja az Atel szót vonatkoztatni, azonban lehetetlen föltennünk Konstantinról, hogy ha a Dunának csakugyan ez a török neve, ne sietett

¹⁾ Hammer-Purgstall: *A magyarok eredeti lakföldéről. A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei.* III. k. Budán, 1837. 132. l.

²⁾ Azaz helyesebben **آتل** Atilnak.

³⁾ Lehrberg, *Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands.* 414. l.

⁴⁾ Klaproth, *Tableau histor. geogr. du Caucase.* 28. l.

⁵⁾ Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme.* München, 1837. 751. l.* j.

volna ezt értésünkre adni, annál is inkább, mert világosan megjegyzi, hogy «a turkokat kelet felé a bolgároktól az Istros folyó választja el, mely Danubiosnak is neveztetik».

Neumann szerint ¹⁾ is, mint Thunmann szerint, a Konstantin szavát ekként kell szétválasztani *Ατελκ Ουζου* s ez azt jelenti: Uzu folyam, mely alatt a Dnieper értendő. De Atelk, mint láttuk, nem tesz *folyót* s Konstantin ismeri a Dnieper szó ilyen alakját, használja is!

Cassel szintén foglalkozik ezen szó etymológiájával. Ő is azt hozza ki belőle, hogy a Volga mellékein feküdt Atelkuzu s nevét az egykor e területen lakott ghouzokkal (úzok) hozza kapcsolatba; minélfogva Atel Ghouz olyan forma összetétel volna, mint a milyen a Káspi-tenger Bahri Ghouz alakja, mely ugyancsak ezen nép nevét viseli. ²⁾ Hunfalvy Pál erre a magyarázatra azt a megjegyzést teszi, hogy ha az nem Atel-Ghouz, hanem Ghouz-Atel volna, el lehetne fogadni. ³⁾

Ugyan Hunfalvy Pál kétszer nyilvánította nézetét Atelkuzura nézve, s mind két nyilatkozata lényegében megegyezik. Előbb így írt: «Világos, hogy Konstantin oly kevésbé van tisztában az Atelkuzoval, mint a Lebediával. De minthogy a Volgát, s nem más folyót nevezi Atel-, Etelnek (a Kámát, mely a Volgának egyenes folytatása, nem ismeri, vagy meg nem különbözteti a Volgától), az Atelkuzuban a Volgát és Kámát kell találnunk.» ⁴⁾ Másodízben is megmaradt e nézete mellett, midőn következőképen ír: «Bizonyosnak látszik nekem, hogy az Atel, Etel és Kuzu a magyaroknak azon lakhelyére vonatkozik, a mely a Volga mellékén volt, mielőtt dél felé a Fekete-tenger folyók mellékeire jutottak.» ⁵⁾ Atelt még lehet a Volgára magyarázni, de a Kuzuban Kámát látni nagy erőltetés nélkül lehetetlen.

Fentebb már érintém s alább is megmondom, miért nem tartom valószínűnek, hogy Atelkuzu a Volga mellékein lett volna. Áttérek most Roesler Róbert nézetére, ki szintén bonczolgatta Atelkuzu nevét. Ő alig találja kétségesnek, hogy a Κουσοῦ szó,

¹⁾ Neumann, *Die Völker des südlichen Russlands in ihrer geschichtlichen Entwicklung*. Leipzig, 1847. 103. l. 62. j.

²⁾ Cassel, *Magyarische Alterthümer*. Berlin, 1848. 202. l.

³⁾ Hunfalvy, *Magyarország ethnographidja*. Budapest, 1876. 214. l. j.

⁴⁾ Hunfalvy, *A vogul föld és nép*. Pesten, 1864. 345. l.

⁵⁾ Hunfalvy, *Magy. Ethn.* i. h.

mely mint alább meglátjuk, a mi felfogásunk szerint a *Bug* folyó neve, hibásan van írva Κοζοῦ helyett és ugyanazon Kuzunak látszik, mely az Atelkuzuban (Ateluzu helyett) benne van. Ebben a Kuzu szóban aztán az Uzut lehetne sejtenuünk, még ma is török-tatár nevét a Dniepernek. Ez a név (tulajdonképen Uz-su) vagyis Úzok folyója, az úz népnek köszöni létét, de mily könnyen megtörténhetett az is, hogy a törökök a Kuzut változtatták Uzuvá. Legalább — folytatja Roesler — az Atelkuzu helynévben a *k* nagyon bizonytalan s az Ateluzu olvasásnak kell elsőbbséget adnunk. Azután áttér arra, hogy az Atel, Etel név alatt nem csupán a Volgát kell értenünk, hanem így nevezték a középkorban a Dont és a Bugot (?) is. Ha ez így van s Uzu jelenti a Dniepert, akkor Ateluzu eredetileg a Közép-Dnieper és a Bug közötti vidék.*)

Ezen okoskodásokra igen jól megfelelt Pauler Gyula a *Századok* XIV. kötetének 13. lapján, a hol ő is foglalkozik Atelkuzu holfekvésével. Pauler, helyesen, arra az eredményre jut, hogy Konstantin «e név alatt nem valami volgamenti tartományt, hanem a mai Bessarabiát és szomszédos tartományait érté». Egyszersmind figyelmeztet arra, hogy Atelköznek legalább déli, a Duna és Dnieszter közt a tengerpart mentében fekvő részét a görög írók onglonak, a szlávok anglznak, a tatárok pedig a multszázad végeig budziaknak nevezték, mi mind a zuggal, szöggel egyenlő értelmű, s így nem lehetetlen, hogy Atelkuzu alatt is Atelzug vagy Atelszög lappang. Roeslerrel szemben Pauler kimutatja, hogy a dubniczi krónika Ethelje alatt épenséggel nem érthető az oroszországi Bug, annál is kevésbbé, mert ez Atelkuzunak csak széleit öntözi; ellenben igenis érthető és értendő a Dnieszter, mely a tartományt északról délkeletnek folyva, majdnem egész szélességében kettéhasítja. «Az Atel vagy Etel tehát a Dniester neve volna — úgy mond Pauler — talán az ókori Tyr-as, a török Turlu vagy byzanti Trullosból, a szlávoknál előforduló Eszterből csinálva, javítva vagy corumpálva.» Paulernek abban tökéletes igaza van, hogy a krónika Ethel nevű folyója a Dnieszter; de az ænigma felállítása, melyet ezen Ethel szó etymológiájával meg akar fejteni, bátran mondhatjuk, szerencsétlen. Mert Eszterből sohasem lesz Ethel semmiféle nyelvben; így a népetymologia sem nem javít, sem nem

*) Roesler, *Romänische Studien*. Leipzig, 1871. 154—155. 1.

corrupvál. A *strunga*, *stréha*, *strugu*, *struku* szláv szókából a magyar száj *eszterengát*, *eszterhát*, *esztergát*, *eszterágot* csinál.

Az etelkuzui folyók, ú. m. a Barukh, Kubu, Trullosz, Brutosz és Szeretosz, melyeket Konstantin Etelkuzuban tud, már magukban is érdekesek, és sokszor szolgáltak eddig anyagúl a történelmi kutatásnak. A két utóbbi t. i. a Brútosz és Szeretosz hangzásánál fogva, első pillanatra elárulja, hogy nem más, mint a mostani Prúth és Szeret. Ezt mindenki elismeri és kétségbe soha senki sem vonta. A Trullosz a Dnieszterrel egy; ugyanis ennek ókori neve Tyras s ebből képződött a törököknél ma is divatban lévő Turlu elnevezés, a mely aztán alapjául szolgált a görög császár Trullosz nevének. Hátra van a két első folyó, t. i. a Kubu és Barukh megfejtése. Szabó Károly a Kubut metathesissel Búgnak veszi s a Barukhban a Boristhenes (Dnieper) első felét látja, melynek utóbbi fele nem egyéb, mint a görög σθενης (erős, sebes) melléknév. E szerint a Barukh vagyis Baruh név e folyó ősrégi, de még a X. században is élt barbár neve volna, melyből a görögök, kiknek a régi korban e folyó mellett virágzó gyarmataik voltak, a Borysthenes nevet alkották.*) Tehát a Barukh vagy Dnieper, a Kubu vagy Bug, a Trullosz vagy Dnieszter, a Brútosz vagy Pruth, s a Szeretosz vagy Szeret Atelkuzu folyói. Ezenkívül ismeri még Konstantin az Etel és Kuzu folyót, úgy hogy az Etel és Kuzu nevet egy folyóra ruhazza (ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ πρότερον οἱ Τοῦρκοι ἕπηρχον, ὀνομάζονται κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἐκεῖσε διερχομένου ποταμοῦ Ἐτέλ καὶ Κουζού).

A Kuzu folyót lehetne még valahogy a Kubu folyóval kombinálni, ha ugyanis, mint Roesler teszi, iráshibát látnánk a Kuzuban s nem vennők a Kubut Bugnak. Igen, de hol van aztán a felsorolt folyók közt az Atel vagy Etel folyó, melytől Atelkuzu nevét nyerte? A föntebb előszámlált folyókat mind megtaláljuk a régi Atelkuzu területén, csak épen a legfontosabbat hallgatja el a görög császár akkor, midőn az atelkuzui folyókat előszámlálja először, másodszor, harmadszor, negyedszor és ötödször. Különösnek nem elég különös-e ez?

De talán valamelyike ezeknek viselte a specialis *Atel* magyar nevet? A Volgának is Atel, Itil a török neve; fentebb láttuk, hogy krónikáink a Dont veszik Ethulnak; és végre van egy krónikánk

*) Szabó K. i. h. 122—124. l.

(a dubniczi), mely Nagy Lajos királyunk idejében a Dniesztert nevezi Ethelnek. Sem a Volga, sem a Don nem vehető itt figyelembe, már csak azért sem, mert Konstantin egy szóval sem említi Atelkuzuban folyásukat. Megmarad a Dnieszter, mely igenis ott van az atelkuzui folyók között — mint láttuk — Trullosz-alakban. Itt megint az a kétségünk támad: nem vetette-e volna e név mellé a görög császár, hogy íme ez az az Atel folyó, melyről Atelkuzut nevezik, ha a magyarok a Dniesztert csakugyan annak nevezik? S a dubniczi krónika írója nem középkori tudáskosságból nevezte-e el a Dniesztert Ethelnek? Annál is inkább, mert sehol többé nem találjuk annak nevezve. Ez hagyján. Több az annál, hogy minő *közt* képez a Dnieszter, ez a majdnem 45 fokú szög alatt haladó és meglehetősen egy irányú folyó? A jobbán fekvő Prúttal vagy a balján hömpölygő Buggal-e? Valószínűleg az Atelkuzu név is világos definitio volt a maga idejében; a magyarok jól ismerték értelmét, ők szerezték, s mihelyt onnan elvonultak, elenyészett maga a név is. Legalább sehol sem akadunk többé nyomaira, s ha e szó török szó lett volna, a magyarokat közvetlenül követő török besenyők, azután később a török kunok semmi esetre sem hagyták volna veszendőbe menni. Nestor a XI. században többször említi a besenyőket (pecsenegek) és kunokat (polovczok) azokon a tájakon, hol a magyarok azelőtt laktak, de Atelkuzuról ő már mit sem tud.

Azt értjük, miért mondjuk Bodrogek, Muraköz, Csilizköz stb., mert ez esetekben a kisebb folyók nagyobb vizekbe ömölván, bizonyos félszigetszerű területet zárnak be. De megértene-e a magyar ember engem, ha a Maros és Duna között elterülő Bánságot Marosköznek mondanám; vagy a Morava, Vág, Garam, Ipoly vidékéről azt mondanám, hogy Vágköz, vagy nem tudom én, Garamköz, Ipolyköz? Mindenki érzi, hogy a magyar *köz* szó ilyen distinctiókat egyáltalában nem enged meg. Más az orosz *volok* szó, melytől a «zavoločskaja zemlja» kifejezés ered, s melynek értelme trajectus. Tulajdonképen keskeny földterület két egymás mellett elhaladó folyó között, tehát az, a mi két tenger közt az isthmus. Származása sem az, a mi a magyar *köz*-é; mert *voloku* azt teszi húzni. A kis hajókat ugyanis ily helyeken egyik folyóból a másikba húzzák át.

Konstantin császár arról is tudósít bennünket, hogy mikor a besenyők kiverik őseinket szállásaikról, a magyarok egy része keletre, Perzsia felé telepedett meg s *ezekhez a nyugot felé lakó*

magyarok ügyvivőket küldöznek és meglátogatják őket és gyakran hoznak tőlük választ magukhoz. Világos, hogy a görög császár nem tudta bizonyosan a vidéket, a hova ezek a magyarok elköltözködtek; azért mond csak annyit, hogy «keletre Perzsia felé». De lehetetlen őseinkről föltennünk, hogy ne ismerték, ne tudták volna nevét annak a vidéknek, hol rokonaik maradtak, annál is inkább, mert hiszen maga a görög kútfő beszéli, hogy oda el-ellátogattak; kétségen kívül tudták tehát azt is, hogy mi volt annak az országnak a neve. Nézetem szerint ez a Perzsia felé eső hely az ős haza volt; hogy miként nevezték ezt maguk a magyarok, nem tudhatjuk; krónikásaink többféle nevet hoznak föl, melyek közül azonban lehetetlen ma már kiválasztani azt, a melylyel őseink legelső hazájokat nevezték. Ez annál is inkább lehetetlen, mert Konstantin nem hagyta ránk az ős haza semmiféle nevét.

Általában Konstantin nagyon szeret egy-egy országot folyóvizeiről elnevezettnek állítani. Így kétszer is azt mondja, hogy a mostani Magyarország a benne folyó vizek nevei szerint nevezetik, noha ez a nevezet soha, egyetlenegyszer sem jő elő a történelemben. Ezt állítja, mint említém, Atelkuzuról is. Hogy mily megbizhatatlanok névmagyarázatai, az csak abból is kiténik, hogy a határozottan szláv Lebediát a magyarok első vajdájának, Lebediasznak nevéből eredezteti.

Hogy Konstantin Atelkuzut, melynek jelentését nem értette, honnan származtatja, azt is megmondhatjuk. Ő ugyanis egész világosan ismeri a Volga *Atél* nevét, úgyszintén az Ural *Geéch* (Jaik) nevét is, mint a mely folyók mentén terültek el a besenyők egykori tanyái. A mint az Atelkuzu, vagy inkább Etelkuzu nevet hallotta, azonnal kész volt a magyarázattal s ekként a látszatnak feláldozta az igazságot. Épen oly valótlanságot dobott a világba, félrevezettetve a név által, mint pl. az a külföldi utazó (nevére már nem emlékszem), ki azt írta, hogy Nagy-Körös a Körös folyó partján fekszik. Innen van, hogy a névnek két alakját ismeri: az Atel folyó kedvéért az Atelkuzut, és szerintem a helyesebbet, az Etelkuzut.

Az én véleményem, hogy immár a dolog érdemére térjek, az Etelkuzuról az, hogy ezen szó a finn *etelä* szónak megfelelő magyar *dél* szóból és az ugor nyelvbeli *koto*, *kodo* szónak megfelelő magyar **kozo*, *haza* szóból van összetétel által képezve. Etel-kuzu tehát nézetem szerint annyi mint a német Súdheim, a szláv poludnjnaa župa vagyis *Délhaza*.

Mire építem okoskodásomat?

Mindenek előtt arra, hogy Konstantin császár, mint már érintettem is, a Volgának Atil nevét confundálja az ó-magyar **edél* szóval, mi bizonyosnak látszik onnan is, hogy a nála két helyen és két alakban (Atel és Etél) előforduló szó második — tehát helyes — alakjának második tagját hangsúlyozza.*) Azután, ha a *kuzu* szóval a mai *köz*, illetőleg a régies *közö* alakot akarta volna kifejezni, alighanem magas hangzókat használ e szóban a nagyon is mély hangzók (minő a két *u*) helyett. Igaz, hogy a középkor orthographiája absolute nem képes bennünket ily kényes kérdésekben eligazítani; de ha látjuk azt, hogy az Árpádházi királyok alatt is mennyire törekedtek a királyi jegyzők (kivéve természetesen a kiveendőket) a kiejtést legjobban megközelítő helyes leírásra, midőn pl. a Völgy nevet Velgh, a Nagy-Böszörményt Nogbezermen, a Kövesdet Kewesd alakban tették szemlélhetővé: mennyivel inkább föltehetjük ezt a görög császárokról, kik diplomatiai levelezésben állottak az ősmagyarokkal. Konstantin Előd vajda nevében az *ö* betűt *e* betűvel adja: Lebed. Ha a *köz* szót akarta leírni, azt is bizonyára *kez*-nek írta volna. A mai *haza* szónk hajdan minden kétséget kizárólag **kozo* volt s még a X—XI. században **chozo*-nak hangzott. Ezt már igenis írhatta a Biborbanszületett *kuzunak*, mint a hogy írták későbbben okleveleink Boldogasszonyt Budugazzunnak, Borsodot Bursudnak, Boroszlót Buruzlounak stb.

Föltevésemet támogatja még egy nagy fontosságú körülmény is. Az északi ugor népek majd mindegyikénél még ma is kétféle lakást, illetőleg házat találunk, melyeket azonban csak gunyhóknak képzeljünk; egy jól kibélelt, szénával tele szórt, állati bőrökkel befedett téli lakot és egy nagyobb, szellősebb és nyírfa-héjjal fedett nyári tanyát. Az északi ugor télen vadászik, nyáron halász, s mindegyiknek megvan ép úgy téli, mint nyári szállása; ama rendszerint valamely erdős vidéken, mely jó vadászterületül szolgál, emez a halászat érdekében valamely tó- vagy folyóparton. Ki ne gondolna itt a specialis magyar alföldi tanyaszerkezetre? Hazánk

*) Ha nem tartanók egyszerűen íráshibának, hivatkoznunk lehetne e helyen a Jordánszky-codex 259. lapjára, hol az «in meridie» *teiben* alakkal van fordítva; azonban ugyanezen codexben számos helyen találjuk a mai *délnek* megfelelő *deel*, *dē* alakokat.

egy népfajánál sem találjuk meg a kétlakiságot; sem a tótok, sem a szerbek, sem az oláhok vagy németek lakta vidékeken nincsenek tanyák, csak épen a tiszta magyarság területén, az alföldön. Ezek ősi ugor maradványok, természetesen fejlett alakban. Ilyen tanyázásnak gondolhatjuk a régi magyarok etelkuzni tartózkodását is nagyban; mert hiszen Ibn Dasta, ki elismeri, hogy a magyarok akkori földje erdők bőviben van, egy szóval sem emlékezik vadász-hajlamaikról, de annál inkább siet kiemelni halászati foglalkozásukat. Konstantin pedig azt bizonyítja, hogy látogatják az északi hazát s folytonos összeköttetésben vannak az otthon maradtakkal. Van-e abban ennél fogva lehetetlenség, hogy a dél hazai magyar fiatalság el-el rándult telenként vadászgatni az Irtis melléki hazába? Én azt hiszem, hogy nincs; mert ha őseink 862-ben egyszerre csak Franciaországban termettek s 894 táján is családjukat hátrahagyván, kalandozni jártak, az ugyan jó távol eső irtisi vidékeket szintén fölkeresték.

Dr. BOROVSKY SAMU.

CATO PÁRVERSEINEK MAGYARORSZÁGI KIADÁSAI ÉS FORDÍTÁSAI.

(Vége.)

20. A jó erkölcsre oktató Kátónak versei melyeket Magyar nyelvre fordított Tekintetes és Nemes Felső-Büki Nagy Lajos úr, Tekintetes, Nemes Vass és Sopron vármegyeék Törvény Székének egyik Tagja, most pedig a közzónak gyarapodására dicséretes költségével kinyomtatott méltóságos főisztelendő groff úr szálai Barkóczy Ferencz egri püspök ő excellenciája. Eger 1756.

A címlap hátsó oldalán van a dedicatio Barkóczy Ferenczhez, melyet egy, az egri püspöki könyvnyomtatótól ugyancsak a püspökhöz intézett *Alázatos ajánló levél* követ. A munka még számos kiadást ért, nevezetesen Sopronban 1757-ben és 1762-ben, Budán 1766-ban és Debreczenben 1772-ben.

A latin szövegből a prózai előszó hiányzik. Hogy milyen kiadás után indult, meghatározni nem tudom, csak annyit mondhatok, hogy Erasmus recensiojának alapján áll és se Scaliger se Arntzen hatását nem mutatja. Erasmustól eltérő olvasásai a követ-

kezők : *Imprimis Deo supplica* ; I. 7 : *Constans aut lenis sicut res postulat esto* ; I. 26 : *Tu quoque fac simile et sic* ; I. 29 : *Sic tu nec parcus* ; I. 38 : *Maxima sit* ; I. 40 : *et largus amicis* ; II. 21 : *quod potus peccas* ; Præf. I. IV : *quo tu nitare* (Arntzen ?) ; IV. 5 : *sed non habet usum* (Weitz gyanítása). Sajnos, hogy épen a latin részt több nyomtatási hiba ékteleníti el. *)

A fordításban a prózai előszó hiányzik. A mi a sententiákat illeti, mint a következő példák mutatják :

Az adott marhát megtartsad ;
Törvénybeli tudományt tanúly ;
Jókkal társalkodgyál ;
Más ember marháját ne kívánnyad ;

Nagy Lajos ismerte a régi, 1591-ből való fordítást s némely dolgot változatlanul vett át belőle.

A distichonokat Zrínyi-versszakkal, azaz négy alexandrinnal s négyes rimmal fordítja. Verselése a kornak megfelelő mértékkel mérve ügyesnek mondható, mert a középmetsetet pontosan megtartja s rímei is — természetesen sokszor az értelem rovására — elég jól csengenek. Ime egy példa :

I. 1 : Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.
Ha egy Isten vagyon, a' mint Hitünk tartya,
Esze lévén senki nem is tagadhattya,
Szükség ezt szivednek buzgóbb indulattya
Tisztellye, szeresse, tellyes akarattya.

Már ez az egy versszak is hű képet ad a fordítás általános jellegéről. Valamint Illyesnél azt láttuk, hogy a két hexameter tartalmának nagyon szűk volt a két alexandrin kerete s a fordítót önkényes kihagyásokra bírta, úgy itt az ellenkezőt tapasztaljuk, hogy t. i. a Zrínyi-stropha nagyon is tág keret s Nagy ezt betöltendő mindenféle toldozás-foldozásra szorúl, minek következtében a Cato verseinek főérdeme, a velős rövidség veszendőbe megy. Ehhez járul még a négyes rim nyüge, melynek kedvéért az író,

*) Igy I. 14 : *Plus de te aliis* (aliis de te : helyett) ; II. 8 : *Non putes*. (Nolo putes h.) ; II. 19 : *Nam sunt contraria vitæ* (famæ h.) ; II. 25 : *Rebus in conversis* (adversis h.) ; III. 10 : *Rebus et in sensu* (censu h.) ; III. 12 : *quæ facta loquaris* (sequaris h.).

ép úgy mint számos előde, kénytelen feláldozni a gondolatot. Ime néhány érdekes példa :

I. 27: Noli homines blando nimium sermone probare,
 Fistula dulce canit, volucrum dum decipit auceps.
 Ne hidgy édesdeden zöngő kegyes szónak,
 Mert nagy hangja vagyon az üres hordónak,
 Szépen szól a Sípja jó madárfogónak,
 Harsog Trombitája a' had-fogadónak.

Ebből a második és negyedik sor az értelem kára nélkül elmaradhatott volna. S a mi még nagyobb baj, a hozzáadások néha oly izléstelenek, hogy egészen triviálissá teszik az elegáns eredetit. Ámbár, ha méltányosak akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy ez a szerencsétlen négyes rím egyéb kedvelőin, különösen pedig a későbbi úgynevezett népies iskola hívein is megesett, sőt gyakran Dugonics maga is az ő Vergilius-fordításaiban kifordított subába öltözteti az előkelő római költőt. A kor ízlése magyarázza tehát Nagy Lajos következő és hasonló botlásait :

I. 10: Contra verbosos noli contendere verbis,
 Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.
 Csácsogóval nem kell szóval pörben állni,
 Kofák módgya szerént sokat versengeni,
 Mert nintsen könnyebb mint szót szaporítani,
 Mesterség ellenben, okossan szóllani.

Vagy pl. I. 40 :

Bőven adakozó légy jó Barátodhoz,
 Ha jó szerencsének fértél javaihoz,
 De mindenek előtt láss önnön magadhoz,
 Más miatt ne kellyen szoknod *kapáláshoz*.

Egyáltalában nem sokat ad a hűség követelményére s legtöbbször oly szabadon fordít, hogy alig lehet az eredetire ráismerni; pl.:

I. 7: Constans aut lenis, sicut res postulat, esto,
 Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.
 Dicséretes, a ki dolgában állandó,
 De mivel az idő igen változandó,
 Okosságnak rende ebben megtartandó,
 A mire ez vezet, arra légy hajlandó.

Sőt, a mi ennél is rosszabb, sok helyt határozott félreértésekkel találkozunk. Így az I. könyv 11. distichonában :

Dilige sic alios, ut *sit* tibi charus amicus,
Sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur

egy sajtóhiba miatt (*sit* e. h. *sis*), melyet nem tudom melyik kiadásban olvashatott, az egésznek értelmét elcsavarta :

Úgy kedvelly másokat, hogy jobb barátodnak
Egyet tarts, s ezt válaszd belsőbb tanácsodnak,
Ezzel közöld minden mivoltát titkodnak,
Így elejét veszed sok kár vallásodnak.

A második könyv előszavának fordításánál :

Si Romana cupis vel civica noscere bella,
Lucanum quæras, qui Martis proelia dicet

ast árulja el, hogy Lucanussal aligha volt ismerős :

De a' Rómaiak hadakozásokat,
Ellenségeken tett szép Diadalmokat,
Nagyra kiterjedett sok birodalmokat,
Lukanust olvasván föl-lőlöd azokat.

Habár tehát Nagy Lajos munkája magvas magyarsággal és ügyes verseléssel van írva, mint fordítást sikertelennek kell tartanunk. Hogy a maga idejében kedveltségnek örvendett, az csak annyit bizonyít, hogy nálunk Kazinczy előtt nagyon zavaros fogalmak voltak elterjedve a fordításról.

21. A jó erkölcsre tanító Kátónak bölts versei, mellyeket magyar nyelvre fordított P. Pius Füssi, szent Domonkos szerzetéből. Kassán. Az akadémiai betűkkel. 1759. — Újra megjelent ugyancsak Kassán 1762; továbbá: Budán. Nyomtattatott Landerer Ferencz Leopold által. 1768; ugyanitt még kétszer, 1770-ben és 1772-ben.

A latin szövegből az előszó hiányzik. Olvasásai közül kiemelendők: sent. 46: *Petentes patientia vince*; III. 10: *Rebus et in casu*; IV. 47: *ne res et fama laboret*; IV. 30: *quod iustum est, animo complectere*; a többiben megegyezik Nagy Lajos szövegével, csakhogy azok a sajtóhibák, melyeket fönnebb közöltünk, Füssinél nincsenek meg.

A prózai sentenciák fordításában ő is átvett egyet-mást a régi, 1591-iki fordításból, így: Az adott marhát megtartsad. A te

marhádát megőrizzed. Más ember marháját ne kívánnyad. A parázna személyt eltávoztassad.

A verses praefatiók fordításánál az alexandrint alkalmazza, különben nyolcz szótagú versekből álló négy soros és párrimes strophát használ, pl. :

Ha Isten lélek a' képpen,
Mint a' Versek mondgyák éppen,
Arra gondodat emelgyed,
Hogy főképpen azt tisztelgyed.

Rímei, a kornak megfelelő mértékkel mérve, elég jók, csak az a kár, hogy az e fajta versek rythmikus beosztásához okvetlenül szükséges középmetstet teljesen elhanyagolja. Annyit azonban minden esetre el kell ismernünk, hogy az eddigi fordítók közül még ő járt el legtöbb tapintattal a versalak megválasztásában, mert az ő strophája nagyságra nézve körül-belül megfelel két hexameternek s így se önkényes kihagyásokkal, mint Illyes, se ügyetlen hozzátoldásokkal, mint Nagy Lajos, nem vádolható. Sajnos, hogy nála annál inkább előtérbe lépnek a magyartalanságok, melyeket a másik kettő, az ép nyelvértéket meg nem tagadva, szerencsésen elkerült.

Így pl. I. 16:

Quæ nocitura tenes, quamvis sint chara, relinque.
Miket vélsz, hogy veszélyesek,
Hadd el, bár azok kedvesek.

Egészen szó szerént van fordítva I. 12:

Rumores fuge, ne incipias novus auctor haberi.
Hírhordást kell félre tenni,
Ne látass új szerző lenni.

Erős latinizmus van III. 14-ben:

Quod nosti factum haud recte
Ha tudsz mit vétkesnek lenni,

Itt-ott félreértésekkel is találkozunk, pl. III. 7:

Quæ tibi sors dederit tabulis suprema notato,
Mit a sors vet erszényedbe,
Tedd fel jól a jegyzékedbe,

hol még mindig az összes eddigi kiadásokban fellelhető félreértés

kísért. Fordítóink t. i. *tabulis*-t (végrendelet) jegyzőkönyvnek, *notato*-t (part. perf. pass.) parancsoló módnak nézik.

III. 15: *Ipsæ etiam leges cupiunt ut iure regantur.*

Törvénynek is az állattya,
Hogy azt törvény igazgattya.

Daczára annak, hogy a Füssi munkája kevésbé költői, mégis az övét kell az addigi verses fordítások közt legjobbnak tartanunk, mert, ha az alak- és stílbéli hűséget elérnie nem is sikerül, legalább a tartalmat híven adja. Igyekszik rövid lenni, a párhuzamos és ellentétes helyeket kiemelni, s a mi fő, semmit sem ad hozzá a magáéból. Még az értelemnek keresztény czélzatú elferdítésével sem találkozunk nála sehol.

22. *Dionysii Catonis disticha moralia. Ex editione Upsaliensi Henrici Curionis, A. 1669 cum variantibus lectionibus collectis ex emendatione Josephi Scaligeri, Petri Scriverii et Schefferi. Quorum nomina suis locis per Initiales Litteras indicantur. Accedunt sententiæ poetarum veterum ex fasciculo poematum Hieronymi Freyeri. Item versus memoriales de differentiis vocum. In usum tironum Classis Poëticæ. Debrecini. Per Stephanum Margitai. Anno 1769. — Ugyanez a kiadás változatlan alakban jelent meg: Debrecini per Stephanum Margitai 1774, és Debrecini per Georgium Csáty, Typogr. 1804.*

E kiadás nem nevezhető ugyan hazai tudományos terméknek, mert változatlanul adja az upsalai 1669-iki kiadás szövegét, de nevezetes annyiban, hogy először mutatja hazánkban Scriver és Scaliger kritikai működésének nyomát, míg az összes eddigi kiadók és fordítók közvetve vagy közvetlenül Erasmust követték. Másrészt azonban szomorú világot vet akkori tudományos viszonyainkra, hogy 1804-ben érdemesnek találtak egy több mint száz éves recensiót újra lenyomni s tudomást sem vettek Catonak évtizedekkel előbb megjelent korszakos kiadásáról, az Arntzen-féléről.

A prózai előszót és a sentenciákat a kiadó elhagyta. A verses prefatiók nem a második, harmadik és negyedik könyv elején, hanem az egész munka élén *Ad Lectorem* cím alatt állanak, mindjárt utánok pedig a következő jegyzet:

L. S. *Versus hos a Distichis seiunximus; exemplo P. Scriverii Sententias breviores olim Catoni adscriptas, vero earum auctori Rob. Gosserrest Anglo, A. C. 1253 mortuo, reliquimus. De Catone,*

cuius Disticha tibi tradimus, Hist. Lit. consulenda est; verbo monemus eius ætatem ad tempora Commodi et Severi referri a Jos. Scaligero, primumque esse Vindicianum, qui in Epist. ad Valentinianum Imp. Catonis meminerit. Vale. Dab. Debrecini.

E sorok elárulják, hogy a kiadó azt, a mit a tudósok Catóra nézve Scriver és Scaliger óta tettek, figyelembe se vette. Másképp nem említhetett volna egy 13. századbéli író a Sententiák szerzőjéül, s ha ismeri Cannegieter híres értekezését: *Ræscripta Boxhornio*, bizonyára tudott volna egyebet is mondani a distichonok koráról.

A kiadás pontosabb ismertetése céljából közöljük azokat az olvasásokat, melyek az eddig nálunk megjelent kiadásokban nem találhatók: I. 5: *Quum culpas alios*; I. 7: *Constans et lenis, ut ut res expostulat*; I. 16: *succurat... quid*; I. 25: *ipse videri* (Scriver); I. 26: *fac simules* (Scriver); I. 37: *Servorum culpis*; II. 22: *Quæ potus peccas* (Scaliger); II. 24: *Noli successus indignos*; II. 27: *Fronte capillata est, postica Occasio calva*; III. 4: *veri norma* (Scriver); IV. 6: *patris ingenium* (Scaliger); IV. 8: *ne vende roganti* (Scal.); IV. 18: *quicumque senet* (Scal.); IV. 30: *blandum est*; IV. 32. *quo sit discrimine peior* (eddig: *sis*); IV. 35: *fere querendo* (Scal.); IV. 42: *officiperdi* (Scal.); IV. 43: *cave sis* (Scal.); IV. 44: *Ut servos dicas*.

Az egész recensión főleg Scaliger hatása látszik. Berendezését illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy a második könyv első distichonjának helyén a III. k. előszavából ez a két sor áll:

Instrue præceptis animum, ne discere cessa,
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.

A harmadik könyv élén Scriver után a *Fortunae damnis* kezdetű distichon foglal helyet; a negyedik könyv utolsó párverse *Epilogus* címmel zárja be az egészet.

23. Disticha moralia Catonis, 1785. A fordító névtelen *)

A szöveg mindenben a régi, Erasmus-féle. A magyarázatban ugyanezt a tudóst követi. A prózai prologus latinul közölve van ugyan, de magyarra fordítva nincs. A kis prózai sententiák

*) Ezt a fordítást említve találjuk a Kisfaludy-társaság Évlapjainak 1846-ik évi kötetében, a Kis János Cato-fordításához írt bevezetésben. Egyetlen előttem ismeretes példánya ngs. Ponori Thewrewk Emil egyetemi tanár úr birtokában van. Bartal az ő akad. székfoglalójában nem említi; az egyetemi, múzeumi és akadémiai könyvtárban nincs meg.

fordításánál névtelenünk is sokat átvesz a régi, 1591-iki magyar szövegből.

A distichonokat két-két párrímes alexandrinnal adja vissza. A középmetstet megtartására vigyáz ugyan, de rímei oly botránnyosan rosszak, hogy ebben a tekintetben a korabeli verselők mögött is messze elmarad. Ime a sok közül két jellemző példa:

I. 1: Ha az isten lélek, mint mondgyák a *versek* :

Ezt főképen tiszteld a tiszta *lélekkel*.

I. 5: Életét s erkölcsét nézd az *embereknek* :

Egymást bűnről feddik s minnyáján *bűnösök*.

A magyarság ellen azt a rettentő hibát követi el, hogy a rím kedvéért az alanyi és tárgyi ragozást felcseréli:

I. 16: Mások dolgát s szavát midőn vén *beszéllesz*.

I. 24: Hogy meg ne fogyatkozz, gyűjtöttel szűkön élyl:

És hogy *megtarts*, mid van: hogy nincs, mindenkor *vélly*,

és pedig nemcsak ezen a két helyen. Mondanunk sem kell, hogy mint Illyes, úgy névtelenünk sem tudta a két hexameter tartalmát két alexandrinba szorítani, s hogy a hűség követelményét mily könnyen vette, elég a következőkre utalnunk:

II. 24: Successus noli indignos tu ferre moleste.

Méltatlan eseten ne búsuly felette.

III. 5: Segnitiem fugito, quæ vitæ ignavia fertur,

Nam cum animus languet, consumit inertia corpus.

Ne légy rest, mert restség élet tunyasága:

Ha *lankad a kedved*, testedet fogyasztya.

III. 22: Fac tibi proponas, mortem non esse timendam,

Quæ bona si non est, finis tamen illa malorum est.

Tedd fel azt, hogy nem kell félni a haláltól:

Ha *jó, noha nehéz*, megment minden bajtól.

Elmondhatjuk erről, a bővebb ismertetést semmikép sem érdemlő munkáról, hogy, valamint latin szövege, az Erasmusénak változatlan lenyomata, valóságos anachronismus, úgy fordításabeli hűség, stílus és verselés dolgában sem lehet a korabeli, valamire való termékekkel összehasonlítani.

24. Magyar Kátó, mely a magyar Rózsás versetskéiben tölt Magyaroknak kedvéért kibotsájtatott és némely Magyar Köz-Példa-beszédekkel a Második kézben megbővítettett *Molnár Fe-*

rentz most a Kis-Kunoknak Kapitánnya által. Bétsben és Posonyban. Doll Aloyz és Schwaiger könyvárusoknál. 1789.

Az egész munka két részből áll. Az első adja Cato magyar fordítását latin szöveg nélkül, a másik versekbe foglalt példabeszédeket tartalmaz. Az előszóban a többi közt ezeket mondja: «Az is Igaz, hogy amaz híres Vers-szerző Benitzky Péter is kitette a maga Versei között Kátónak némelly erköltseit, de rendet nem tartott benne, mert nem a volt tzélya. Én ugyanazon Benitzkyt követvén, szokásom szerint itt is tsak a *Rósás* versekhez nyúltam, noha az előre bocsátott Kátó Parantsolatit *tsigás* versekre szabtam». Ezt az utalást figyelembe véve átvizsgáltam Benitzky Péter *Magyar ritmusait*, azt hívén, hogy egyes distichonok fordításaira fogok bennök találni. A versekbe foglalt magyar példabeszédek közt találtam is néhányat, melyek értelmileg annyira, a mennyire, hasonlítanak Cato verseihez, de az egyezés köztök oly csekély, hogy pontosabb egybevetésük haszontalan fáradságnak bizonyult.

De visszatérve a Molnár munkájára, lássuk, mit értett ő *tsigás* vers alatt. Ime egy jellemző példa :

Mindennel felhaggy,
Elsőben helyt adgy
Istennek.
Imádd kezdőjét
és Teremtőjét
mindennek.
Mert fekszünk, állunk,
élünk és halunk
tsak ennek.

Ennek a hosszú litániának eredetije *Deo supplica*. A többi sententiák közül már többet szorít egy-egy ily versszakba s a többi közt a *Foro te para* mondásnak ilyen fordulatot ad :

Törvényhez készíts
Jó erszényt.

Az egyes distichonokat egy-egy *rósás* versben azaz Balassastrophában fordítja le, mely versalakot, Benitzky után indulva, nagyon megkedvelt. Természetes, hogy ily módon kényszerítve van legalább kétszer annyit mondani, mint a mennyi az eredetinek egy verspárában foglaltatik. Nem ismer rá senki a következő sorokban :

Ha az Isten nekünk
 Lelkünk s üdvösségünk,
 a mint minden tudhattya,
 Sőt hogyha Teremtőnk,
 Megváltónk s szentelőnk,
 miként hitünk oktattya,
 Azt kiki szívéből
 Tiszta elméjéből
 Valóban imádhattya,

Cato első distichonára :

Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
 Hic tibi praecipue sit pura mente colendus

melynek fordításánál Molnár az egész katechismust segítségül hívta. Ilyen sokszor a komikumig menő keresztényítéssel találkozunk csaknem minden lapon. De nem kevésbé érdekes, hogy ott is, a hol ily czélzatos fordítás nincs, mikép csifrázza ki magyar szinórral a latin gondolatot ;

I. 8 : Szolgádat s vérséged,
 a te feleséged
 ne hidd, hogyha vádollya,
 mert a mit te kedvelsz
 s bötsültre nevelsz,
 azt ő mindég órollya,
 nappal nyughatatlan,
 éjjel állhatatlan,
 hogy urát megtromfolya.

Mint a magyar példabeszédek szorgalmas gyűjtője, olykor ezekkel is tarkazza előadását :

III. 2 : *Ha belső kis Bírád*
 s mennyből adott Gírád
 igen jó helyen fekszik,
 a rossznak nyelvével,
 ne gondoldj szennyével,
 mert az attul melegezik.

A Molnár munkája bizonyára kellemes olvasmány volna mindazoknak, kik, a mai meglehetősen színtelen beszédmódot megunva, töről metszett magyarságban és eredeti népies fordulatokban akarnak gyönyörködni. De idézeteim elolvasása után azt

is könnyű belátni, hogy Cato gondolatainak ez a magyar sujtásos, példabeszédekkel és tréfás fordulatokkal tarkított, olykor keresztény czélzattal elferdített körülírása mint fordítás komolyan nem vehető.

25. *Viridarium Parnassium seu privata respiria solitariaque consortia mea.* Menstrue ac anniversarie publicat Samuel Liptay, in A. Gymnasio Budensi I-mæ Humanitatis disciplinarum cultor. Annus I-mus Mensis Januarius. Pestini. Typis Nob. Joannis Thomæ Trattner 1822. — Parnasszusi időtöltések vagyis az én mulatságaim és magános társalkodásaim. Holdhónaponként és esztendőnként kiadja Ns. *Liptay Sámuel*, most a buda főgymnasium V-ik oskolájának tagja. I-ső Esztendő. Januarius.

A munka tartalma a következő: I. Kátó Dénesnek erkölcsi aranymondásai. — II. Különböző latin költők Munkáiból kissegett rövid velős mondások. — III. Négy darabocskák Horációtól. — IV. A Fédrus Apologiáinak erkölcsi Tudományai. — V. Két erkölcsi beszédecskék a sors változandóságáról. Egy szegény, de annál törekvőbb s nemes idealismustól hevülő fiatal deák zsenge munkájával van dolgunk, mely hónaponként megjelenő folyóirat akart volna lenni s melyet a szerző előszavában pártfogójának, puchói Marczibányi Mártonnak ajánl. A munka élén olvasható még *Amica Manifestatio ad clarissimos condiscipulos*, iskolás latinsággal írt bevezetés; ugyanez magyarul is.

A latin szöveg változtatás nélkül ki van írva a Henricus Curio upsalai recensiója után készült s főnnebb már bőven ismertett debreczeni kiadásból. A prózai előszó és a kis sentenciák elmaradtak. Az epilogus (IV. 49) szintén hiányzik s helyette a következő két hexametert olvassuk:

Nec Veneris nec tu Vini tenearis amore,
Exitiale nihil magis est quam Vina Venusque.
Sem boritalra magad se pedig bujaságra ne adjad,
Mindkettő nagyon árt, vesztőbb szer nincsen ezeknél. *)

Nevezetes, hogy ez az első alakilag hű, metrikus fordítás. Az

*) Hogy Liptay honnan vette e sorokat, nem tudom. Az egész talán nem egyéb, mint önkényesen megváltoztatott alakja a *Vitalis* distichonjának (l. Riese: Anth. Lat. II. p. 84):

Nec Veneris nec tu Bacchi tenearis amore:
Uno namque modo vina Venusque nocent.

ifju ember valóban nagy fába vágta fejszéjét, s ha korát tekintjük, nem is csodálkozhatunk, hogy a hexameterok faragása keserves munkájába került, hogy a metszetet számtalanszor elhanyagolja s *rythmusa* e miatt döcögős. A prosodiával is sok baja lehetett, mert ily szabadságokat is megengedett magának: *gyűlöli* (I. 8); *válaki* (I. 15); *kévdvélész* (I. 35); *folyón* (II. 6); *folyók* (IV. 31); a legkiválóbb hibákat azonban a magyar szórend ellen követi el ugyancsak metrikus kényszerből. Ily mondások, mint: *Árt de beszélni* (I. 12) vagy: *Szívébe de nem hív* (I. 26), vagy: *Minden tartand ha bolondnak* (II. 29), többször előjönnek nála.

Bár általában el kell ismernünk, hogy a fordítás az eredetinek helyes átértésére mutat, olykor mégis azt tapasztaljuk, hogy a metrum kedvéért hibát követ el a hűség ellen:

I. 7: *Constans et lenis, ut res exoptulat, esto*
Légy ugyan állhatatos, de ha kell, *hiyabb eszü* is légy.

I. 26: *Tu quoque fac simules: sic ars deluditur arte*
Ugy cselekedj magad is vele s így *Tromf Tromffal* ütődik

a hol a Molnár Ferencz fordításának hatása félreismerhetetlen.

III. 12: *Quid deus intendat, noli perquirere sorte*
Isteni végzésen ne törődj sors- s *kártyavetéssel*.

Az ilyen és hasonló helyek azonban inkább csak felületes fordításra, mint félreértésre vallanak. Ellenben több helyen a fordítás elég ügyesen magyarázza a homályos eredetit:

II. 16: *Nec te collaudes nec te culpaveris ipse,*
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis
Meglásd, hogy magadat nyilván ne gyalázd, se ne dicsérd:
Illetlen hiuság *ezt, azt* cselekedni bolondság,

a miből azt kell következtetnünk, hogy nem volt előtte ismeretlen a régi konjektúra: *Hoc faciunt stulti, id, quos gloria vexat inanis.*

A harmadik könyv 20. verspárja:

Coniugis iratæ noli tu verba timere:
Nam lacrimis struit insidias, cum femina plorat

kissé homályos, mert nem látjuk át egyszerre a feleség haragjának, sirásának és a férj félelmének összefüggését. Könnyen érthető ellenben a fordítás:

Nem félhetsz, mikor a Feleség mennydörgi haragját,
Inkább tarts, ha kegyes könnyecskéjeivel leseket sír

Ámbár nem felel meg tökéletesen az eredetinek, melynek értelme körülbelül ez volna: «Ne ijedj meg, ha feleséged haragszik; mert könnyeivel (az asszonyok mérgökben sírni szoktak) csalárdságot rejteget;» Itt a *félelem* tehát a szerető férj aggodalmát jelenti, a ki nejét a heves lelki rázkódástól félti. Sikerültebb a III. 23. fordítása:

Elszenvedd Nődnek, ha serény s kegyes életü, zsémbjét,
Mert mi leszen? ha sem ő hallgatni se tűrni te nem tudsz,

a hol az eredetiben a második sor így hangzik:

Namque malum est non velle pati nec posse tacere

de Liptay bizonyára a Scaliger gyanítását követte: *Te nolle pati, hanc non posse tacere.*

Az említett fogyatkozások daczára is kétségtelen, hogy az addig megjelent fordítások közt ez a viszonylag legjobb, mert írója teljesen tisztában volt, ismerve bizonyára Kazinczy és iskolája működését, a valódi fordítás czéljaival. A tartalmi hűségén kívül érvényt akar szerezni, és pedig teljes szigorúsággal, az alaki hűség követelményének: igyekezett utánozni az eredetinek nemcsak stilisztikai sajátosságait, hanem versalakját is. Természetesen, ha tekintetbe vesszük a fordító fiatal korát, azon sem fogunk csodálkozni, hogy munkája a korabeli jelesebb fordítások mögött messze elmarad.

26. Dionysii Catonis Disticha Moralia, versibus totidem Hungaricis comprehensa. In usum studiosæ iuventutis Hungaricæ edita. — Dionysius Cato erköltsi páros versei ugyanannyi számú és mértékű magyar versekbe foglalva. A tanuló magyar ifjúság számára. Pesten. Esztergami K. Beimel József tulajdona. 1834.

A prózai előszó, az apró mondások és a verses praefatiók hiányoznak. A fordító philologiai műveltségére nem valami kedvező világot vet az a körülmény, hogy a latin szöveg az 1769-iki debreczeni kiadás változatlan lenyomata, mely ismét a Curio-féle 1669-iki upsalai kiadást követi.

A bevezetésből kitetszik, hogy tanár ember írta. Munkáját a gymnasiumok azon tanulóinak szánta, a kik a könnyebb latin

prózáirók olvasását befejezván, az első költői olvasmányokra térnek át. Reméli, hogy törekvése «a deák nyelvet már valamenynyire értő, a magyart pedig most tanuló ifjuságra nézve talán nem lesz minden haszon nélkül.» Némely metrikai szabadságait ugyan csak az előszóban így védelmezi: «Hogy az úgynevezett *mutaliquidákat* és a *h-t* megelőző szótagokat a deák prozódia törvényei szerint néha rövideknek vettem, a deák versek olvasásához szokott magyar füleket talán nem fogja sérteni s a többiekre nézve a mértékes verseknek úgy is kevés érdeke.»

A fordítás tehát metrikus. Sajnos azonban, hogy a hexameterok a metszet gyakori elhanyagolása miatt döcögösek. A *h* tizenkétszer nem képez positiót, a mi 1839-ben, Vörösmarty eposzai után valóságos anachronismus. Még furcsább, hogy a fordító a *tl* mássalhangzó-csoportot megelőző szótagokat is többször rövideknek vette, a mire pedig a latin költészetben sem találhatott példát. Például ilyen méréseket enged meg magának: méltátlánul (II. 14), ködvétlén (II. 25), ártátlánul (III. 2), nyüghätatlan (IV. 32). Ez bizonyára megbocsáthatatlan vétség a magyar szótagolás ellen. Máshol az egyes szótagok quantitását változtatja meg önkényesen: gyűlöli (I. 7), vitäss (I. 10), nēvētség (III. 7), megelēgēdētten (III. 11) stb.

A mi a tartalmi hűséget illeti, ebben a tekintetben a fordítás lelkiismeretesnek mondható, de különben nagyon középszerű munkának kell tartanunk. Minden érdeme abban áll, hogy az eredeti értelmet híven visszaadja, de távol van attól, hogy a stílus szépségét, a párhuzamokat és az ellentéteket, az epigrammatikus élt visszatükröztesse. Verselése oly rossz, hogy a fordítás már csak e miatt is teljesen élvezhetetlen.

Megemlítjük még, hogy a distichonok közül néhány kimaradt. «Egy két verset — így igazolja magát az író — mellynek sem értelmi sem erköltsi tekintetben az ifjuságra nézve semmi érdekét nem gondoltam, kihagyni, nem tartottam szentségtörésnek».

27. Cato verspárjai, fordította Kis János. Kisfaludy-társaság Évlapjai. Hatodik kötet. Pesten. Eggenberger J. és fia Akadémiai könyvtárosok költségén. 1846.

• A fordítást a szerkesztő bevezető sorai előzik meg, melyekben örömét fejezi ki a fölött, hogy a magyar irodalom valahára a kor igényeinek megfelelő Cato-fordítással dicsekedhetik. Mi is

szívesen elismerjük, hogy a Kis János munkája minden tekintetben fölülmulja az előzőket s különösen kiemelendőnek tartjuk nála a hexameter könnyed kezelését. Határozott félreértéssel sehol sem találkozunk; a fordítás csak ott kevésbé sikerült, a hol az értelem valóban kétes; legfőlebb azt gáncsolhatjuk, hogy a metrum kedvéért haszontalan hozzátoldásokat enged meg magának. Más-hol ellenben az eredeti egyes fogyatkozásait és homályosságait ügyesen el tudja takarni fordításában. Szóval a fordítás összes kellékeinek, a tartalmi és alaki hűségnek, a magyarosságnak annyira megfelel, a nyelvvel és mértékkel oly ügyesen bánik, hogy némi javításokkal ma is megállaná helyét.

E munka megjelenése óta újabb Cato-fordító több mint negyven éven keresztül nem akadt, a min nem csodálkozhatunk, ismerve a közönyt, melylyel korunk a didaktikus költészet iránt viseltetik.

Vizsgálatainkra visszatekintve, nem lesz nehéz észrevennünk, hogy Cato-fordításaink mily tanulságos adalékul szolgálnak irodalmunk ez ágának fejlődéstörténetéhez. Láttuk, hogy a fordítás eleinte csak az iskola igényeinek szolgál és szó szerént való hűségre törekedvén kegyetlenül bánik el a nyelvünk természetéből folyó törvényekkel; már a múlt században a nagy közönség erkölcsi szükségeit tartják szem előtt fordítóink s az olvasók nagy tömegének ízlése szerént magyar sujtással annyira kiczifrázzák az eredetit, hogy alig lehet többé ráismerni; végre, főleg a nyelv iskolázásában oly szép sikerrel működött ó-klasszikus irány hatása alatt, utat tör magának a tartalmi és alaki hűség elve, melyet legjobban egyetlen olvasható fordításunk, a Kis Jánosé való-sít meg.

Magyar kiadás a szó philologiai értelmében tulajdonképen egy sincs, mert azok a latin szövegek, melyek akár önállóan akár a magyarhoz kapcsolva hazánkban megjelentek, külföldi recenziók egyszerű lenyomatai. Fordítóink s kiadóink túlnyomó része Erasmusra esküszik s akad olyan is, a ki az ő szövegének változatlan mását adja 1785-ben! A debreczeniek 1769-ben kiadják Catót, még valami apparatus criticus-félét is mellékelnek hozzá három tudós, Scaliger, Scriver és Scheffer conjecturáiból, de a szöveget lenyomatják egy 1669-iki kiadás után s tudomást sem vesznek Arntzenről. Kutatásaink tehát újabb példával igazolják azt az általánosan elterjedt véleményt, hogy ho-

nunkban, miután az európai humanizmussal való érintkezés a szerencsétlen politikai viszonyok következtében oly hamar megszűnt, csak nagy későn vettek tudomást a külföld mozgalmairól ezen a téren is. Philológiánk nem volt; tőlünk függ, hogy legyen.

Dr. NÉMETHY GÉZA.

PÁRHUZAMOS IDÉZETEK AZ ODYSSEIÁHOZ.

30. Od. 9, 456.

εἰ δὴ ὁμοφρονέοις ποτιφωνήεις τε γένοιο.

Gyulai Gon. most. Vágyakozva néznek rája (a báránycák)
Mintha szólni akarnának,
Szegénykéek nem tudnak szólani.

31. Od. 10, 105. A vízmerítő királyleány a bibliai *Rebekára* és *Goethe Dorotheájára* emlékeztet.

32. Od. 10, 190.

ὦ φίλοι, οὐ γὰρ τ' ἴδμεν, ὅπη ζόφος οὐδ' ὅπη ἦώς . . .

Arany Rege a csodaszarv. . . . Hej! ki tudja

Merre van a hazánk útja ?

u. o. Micsoda föld ez a vidék,

Hogy itt a nap száll keletre

S nem, mint máshol, naplementre.

33. Od. 10, 227. . . δάπεδον δ' ἅπαν ἀμφιμέμυκεν.

Arany Pázmány lovag. Visszadöng a tölgyfa padló.

34. Od. 10, 309. πολλὰ δέ μοι κραδίη πόρφυρε κίοντι.

Arany Toldi IV, 7. Szörnyen hánnya a hab a jövőnek tervén.

35. Od. 11, 19. νῶξ ὀλοή τέταται.

Vörösmarty Z. f. II. Az éjféli . . kiterítí ijesztő szárnyait.

36. Od. 11, 149. skk. Teiresias megjelenésével és jövendölésével egybevethető az a bibliai jelenet, midőn a sirból kikelő Sámuel Saulnak megjósolja végsorsát. (Sámuel 1, 28, 3 skk.)

37. Od. 11, 194.

φύλλων κεκλιμένων χθαμαλαί βεβλήταται εὐνοίαι.

Arany Toldi IV, 3.

Nádtors lón az ágya, zsombok a párnája,

Isten kék egével földve a tanyája.

U. o. IX, 11. Fejének párnája a szín ágasa volt,
Lepedőt sugárból terített-rá a hold.

38. Od. 11, 206. τρις μὲν ἐφωρμήθηγν, ἔλθειν δέ με θυμὸς ἀνώγεσν. |
τρις δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἦ καὶ ὄνειρψ | ἔπτατ'.

Vörösmarty Z. f. V.

Háromszor fölkel elszánva keresni leányát,
S háromszor megy vissza szegény a szikla tönvéhez.

V. ö. Verg. Aen. 2, 792 skk.

39. Od. 12, 280. ἡ ῥά νυ σοί γε σιδήρεα πάντα τέτοκται.

Tibullus I, 10, 2. Quam ferus et vere ferreus ille fuit.

40. Od. 12, 284. διὰ νύκτα θοήγν.

Verg. Aen. 2, 250. Ruit Oceano nox.

Arany Toldi V, 1. De az éj erőt vett, csakhamar beronta.

41. Od. 13, 26. δαίνοντο . . δαῖτα.

Arany Bud. hal. VII. Ez nap örömére nagy lakozást laktak.

Arany Éjféli párhaj. Bende vitéz lakodalját lakja.

42. Od. 13, 31. skk.

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ δόρπιοιο λιλαίεται, ᾧ τε πανῆμαρ
ναιὸν ἀν' ἔλκητον βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον ·
ἀσπασίως δ' ἄρα τῷ κατέδου φᾶος ἡελίοιο
δόρπον ἐποίησθαι, βλάβεται δέ τε γούνατ' ἴοντι ·
ὡς Ὀδυσσεὶ ἀσπαστὸν ἔδου φᾶος ἡελίοιο.

Biblia Jób 7, 2. Miképen a fáradt szolga kívánja az árnyékot, és miképen a béres várja az ő munkájának végét: azonképen lón az én dolgom.

43. Od. 13, 79.

καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτεν,
νήγρετος ἡδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα εὐκίως.

Verg. Aen. 6, 522.

Dulcis et alta quies, placidæque simillima morti.

Arany Toldi estéje II.

. . . Jött az édes álom,

A ki legjobb orvos ezen a világon.

44. Od. 14, 55. 17, 380. προσέφηγ, Ἐύμαιε σὺ βῶτα.

Goethe Herm. u. Dor. Klio:

Doch du lächeltest drauf, verständiger Pfarrer, und sagtest.
Voss, Luise:

Darauf antwortetest du, ehrwürdiger Pfarrer von Grünau.

Vörösmarty Z. f. VI.

Monda, s te erre szelid hangon, deli Hajna, feleltél.

45. Od. 14, 73. ἔθνεα χοίρων.

Arany Toldi II, 1. A malacznép sí-rí.

46. Od. 14, 112. Az egész jelenettel v. ö. Arany Toldi IV, 12.

47. Od. 14, 169. ἦ γὰρ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσιν ἑμοῖσιν
ἀχνύται, ὁππότε τις μνήσῃ κερδοῖο ἀνακτος.

Arany Toldi IV, 14.

Hagyd el, kérlek, hagyd el e fájós beszédet.

48. Od. 14, 196.

ῥηιδίως κεν ἔπειτα καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ἅπαντα
ὄβ τι διαπρήξαιμι λέγων ἑμὰ κήδεα θυμοῦ. . . .

Arany Toldi IV, 14. Itéletnapig is elhallgattam volna.

• • • 13. S tán a szó belőle, míg a világ folyna.

49. Od. 16, 15.

κόσσε δέ μιν κεφαλὴν τε καὶ ἄμφω φάεα καλὰ
χεῖράς τ' ἀμφοτέρας · θαλερὸν δέ οἱ ἔκπεσε δάκρυ

Arany Toldi IV, 8.

Ki (Bence) nagy zokogással nyakába borulva
Igy szólott Miklóshoz egy kis idő múlva.

Arany Toldi X, 3.

Mikor Toldi Miklós letépte lováról
S minden port lecsókolt ránczos orczájáról.

50. Od. 16, 241. σεῖο μέγα κλέος αἰὲν ἄκουον.

Arany Toldi VI, 15. Édes apámnak is hallám vitézségét.

51. Od. 17, 218.

ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον.

Similis simili gaudet.

Plerumque similem ducit ad similem deus.

Megleli zsák a feltjét.

Biblia Máté 15, 14. A vakoknak vak vezérek; ha pedig a vak vezetí a vakot, mindketten a verembe esnek.

52. Od. 17, 269. δαῖτα τίθενται.

Erd. Népd. II, 321. Őszszel teszünk lakodalmat.

53. Od. 17, 316. βαθεῖης . . ὕλης.

Arany Bor vitéz: Kün az erdő mély árnyat hány.

54. Od. 17, 454.

. . . οὐκ ἄρα σοὶ γ' ἐπι εἶδαι καὶ φρένες ἦσαν.

Catullus Peleus és Thetis 175.

malus hic celans dulci crudelia forma consilia.

Vörösmarty Az úri hölgyhöz :

Szép és dicsó, s lélekben oly setét,
Milyen derült arczodnak hajnala.

55. Od. 19, 163.

οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

Engem sem a gólya költött.

Ágról szakadt.

Arany T. sz. III, 34. Kőszülötte (gyöngéd szidás).

Népdal: Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünkösöd napján
Hajnalba születél.

56. Od. 19, 203. Ἰσχε ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτόμοισιν ὄμοια.

Hor. A. P. 151. veris falsa remiscet.

Arany Vojtina ars p.

Győzz meg, hogy a mi látszik, az való ;
Akkor neved költő lesz, nem csaló.

57. Od. 19, 595.

λέξομαι εἰς εὐνήν, ἧ μοι στονόεσσα τέτυκται,
αἰεὶ δάκρυσ' ἔμοῖσι πεφυρμένη.

Biblia Zsoltár 6, 7. Elfáradtam fohászkodásimban, megmostam minden éjjel az én agyamat, és könnyhullatásimmal megdöntöttem nyoszolyámat.

58. Od. 21, 85. νήπιοι ἀγροῖωται, ἐφημέρια φρονέοντες.

Cic. de off. 4, 11. Sed inter hominem et beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest quodque præsens est, se accomodat paulum admodum sentiens præteritum aut futurum.

59. Od. 21, 429. . . καὶ ἄλλως ἐψιάσθαι
μολπή καὶ φόρμιγγι. (Gúnyosan.)

Arany Keveháza : Hej Béla, most, hej Kadosa,
Kemény táncz lesz ez a tusa.

60. Od. 22, 25. skk. E jelenettel v. ö. Egri leány III. szakaszát.

61. Od. 22, 27. οὐκέτ' ἀέθλων ἄλλων ἀντιάσεις.

Arany Toldi II, 12. E csapás utolsó szélütése léssen.

62. Od. 22, 33. ὀλέθρου πείρατ' ἐφῆπτο.

Verg. Aen. VI, 866.

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.

Biblia Sámuel II, 22, 6.

A halálnak hálója vettetett vala meg nékem.

Zsoltár 18, 6.

A pokolnak kötelei körülvettek volt engemet.

Kisfaludy K. Mohács :

Hollószárnyaival lebegett a zordon enyészet.

Arany B. h. XII.

Hálója halálnak szemeit környezte.

63. Od. 24, 318.

ἀνὰ βίνας δέ οἱ ἤδη δριμύ μένος προύτυψε

Arany Toldi VI, 12.

Mintha tít szúrnának orra czimpájába,

Vagy mintha alatta reszelnének tormát,

Tekerő nyilallást érze olyan formát.

64. Od. 24, 147. skk. V. ö. Arany Toldi VI, 10. 11.

Dr. CSÉNGERI JÁNOS.

PETŐFI ÉLETRAJZA NÉMETŰL.

A mult év nyarán egy vaskos könyv *) jelent meg Petőfiről Lipsésben. A magyar lapok nagy méltánnyalattal s okos embert gondolkozóba ejtő magasztalásokkal fogadták, a nélkül azonban, hogy a könyv tartalmának habár csak egy részletéről is alaposabb, behatóbb bírálatot igyekeztek volna mondani. Mi ugyan hozzá vagyunk szokva a napi sajtónak jobbára fölületes véleményalkotásához ; nem is kívánjuk, hogy oly műről írjanak behatólag, mely szakembernek is gondot ad : de az alaptalan magasztalásokat ez úttal mégis kiválólag abban a körülményben keressük, hogy a könyvhöz maga Jókai írt előszót. Ez előszó *korszakkalotónak* mondja Fischer művét s oly túlzó dicsérettel szól róla, a milyen egyetlen magyar monographiát sem illet meg. E kitűnő munka — írja Jókai — gondosan összegyűjté mind amaz apró részleteket, a melyek Petőfi szellemi alakját egészsze tömörítik, költészetét kimagyarázzák ; helyesen ítélve meg annak egyes fázisait, fordulatait s mindenütt fel-

*) *Petőfi's Leben und Werke. Von Alexander Fischer. Eingeführt von Maurus Jókai.* Leipzig. 1889. 8°. XVI, 628 l.

találva a költőben az annyiszor változó, mégis összetartozó egyéniséget: a fiút, a szeretőt, az apát, a jóbarátot, a prófétát, a nép fiát, a szabadság hősét, a boldog embert, a könnyelmű czimborát, a hű férjet és annyi végleiteit az emberi kedélynek, elkezdve a bohó fiún, a ki a földön ülve kavicsokkal játszik, az eget vívó titánig, a ki csillagokat szór alá az égből ... *A jelen mű úgy mutatja be Petőfit, mint a milyen valóban volt.*

Mi természetesebb, mint hogy Jókainak e néhány szava elég volt napi sajtónk irodalmi véleményének megalkotására, s bámulatos könnyen hívőszéggel találkoztak olyanok is, a kik a világirodalom legkitűnőbb monographiáival, többek közt Lewesnak Goethéről írt remek művével hasonlították össze.

Őszintén örvendének, ha e vélemény csak félig volna is igaz; ha Fischer műve nem a világirodalom, csak a jobb magyar hasonló monographiákkal kiállná is a versenyt. Petőfi költészetünk büszkesége s életrajzírója szintén magyar ember volt, a ki nagy feladatot tűzött maga elé és buzgalommal ügykezett azt megoldani; a külföldnek akarta Petőfit bemutatni erényeivel és gyarlóságaival — mint írja, — hogy a külföld is ismerni tanulja irodalmunk ez egyik elsőrangú alakját, kit műveiből, fordítások után, már régóta a legnagyobb bámulattal emleget. Fischer azonban nemcsak úgy nem mutatja be Petőfit, mint a *milyen valóban volt*, de még csak úgy sem, mint a milyennek a magyar józan irodalmi közvélemény képzelheti.

Ha egy nagy tehetségű költő életrajzának megírója fényesen megoldja feladatát az életrajzi adatok bármilyen összeállításával, a nélkül, hogy azokba szellemet tudna lehelni, hogy a valót a költött adatoktól meg tudná különböztetni, hogy kiválasztaná a valóban jellemző adatokat s azokat tömöríténé egységessé, mindenütt vizsgálva a költő lélektani fejlődését, mi bármely írónak méltó feladatát képezheti; ha a bárkitől elmondott lényegtelen, jelentéktelen részletek összeállítása már magában nagy érdem: úgy Fischer műve a legnagyobb méltánylatra tarthat számot. De ha csak akkor tekintjük az életrajzot egy nagy tehetségű költőhöz illőnek, ha az jellemének főként azt az oldalát ügyekszik a lehetőséghez, a valóhoz híven elénk tárni, a melylyel legnagyobb hatást tett, s a mellékes, kevésbé fontos adatokat, a melyek egyben-másban élénkebbé, hívebbé tehetik a költő jellemét, csak a fővonások háttérének kidomborítására használja, valamennyit pedig a lélektani fejlődés vizsgálatának vezérfonala mellett egy összhangzó egészszé olvasztja: úgy a Fischer könyve már sokkal kevesebb dicséretre tarthat számot a józan irodalmi közvélemény ítélőszéke előtt, mint a milyennel eddig elhalmozták azok, kik az ítéletalkotásnak csak két módját ismerik: vagy föltétlenül dicsérni valamely művet, vagy föltétlenül leszólni azt. Fischer nagy készüléket tett műve megírásához.

Szorgalommal s lelkes buzgalommal fáradozott az adatok összegyűjtésén s oly roppant anyagalmast gyűjtött össze, a mely fölött nem tudott uralkodni. Talán ez egyik főhibája a könyvnek, a mely miatt nem annyira fárasztó ugyan, mint inkább a fölületes művek kielégítetlenségével hat a lélekre. A szerző nagy előszeretettel viseltetik hőse iránt s minden, még oly csekély adatnál is szívesen időz, nem annyira azért, hogy a költő szellemi alakját mennél teljesebbé, az élethez hívebbé, elevenebbé tegye: mint inkább, hogy semmi, eddig írásban vagy nyomtatásban megjelent adat elhagyásával vagy nem ismerésével ne vádolhassák. Innen van, hogy a Petőfi német nyelven írt életrajza valami közép helyet foglal el a szoros értelemben vett biographia és regényes korrajz közt. A ki a Petőfiről szóló irodalmat ismeri csak valamennyire is: lehetetlen, hogy ne érezze a könyv olvasása közben mindenütt az író saját, egyéni felfogásának roppant hiányát. Sem az életrajzi adatok összeillesztésében, sem a Petőfi költészetének ismertetésében nem látjuk magát a szerzőt egyéni véleményével, önalkotta ítéletével. Mintha csak czélzatosan óvakodnék ettől. Ha megkísérti is egy-két helyen (mint die Epochen der ung. Cultur és der Freund und die Wittwe stb.): rendesen inkább fölületes, mint mélyre ható vizsgálat eredményét nyújtja. Nem annyira Petőfit tanulmányozta, sem mint költőt, sem mint embert: csak a róla megjelent adatokat igyekezett összefűzni magokban véve. S így e nagy terjedelmű könyv elolvasása után továbbra is rejtély marad előttünk Petőfi úgyszólván mint ember, úgyszólván mint a legnagyobb magyar lyrikus, ki oly gyorsan jutott a dicsőségnek szinte elérhetetlen magaslatára. A compositio külsejében — ha lehet e kifejezéssel élnünk — úgy látszik: foglalkozott e meteorszerű pálya szemléletével mind akkor, mikor még e tünemény-szerű csillag nem jelent meg a magyar költészet egén, mind akkor, mikor arról vakító fényvel szórta sugarait. Azonban vagy a sietős dolgozás, vagy az anyag bősége megbénították képességét, mely talán évek múlva — ha a Gondviselés másképp nem határoz — valóban derék művet alkothatott volna.

Az a körülmény, hogy a külföldnek írja művét, német nyelven: úgy látszik, kissé hibás véleményre csábította. S véleményében az eddig megjelent bírálatok is osztozni látszanak többé-kevésbbé. Szerintünk elég tévesen s indokolatlanul.

Idegen költő, tudós vagy államférfiú életrajzában, mely nem saját nemzete, hanem a külföld számára készül: bizonyosan oly részleteket is el kell mondania az írónak, a melyeket különben mellőzne. Némi irodalomtörténelmi képzettséget azonban lehetetlen föl nem tételeznie a külföldi olvasóban is saját irodalmunkról, különben nem volna az életrajzírónak semmiféle támaszpontja. Mind a mellett azonban, hogy néhol-néhol bővebb felvilágosítással tartozik az efféle életrajz írója:

kétségtelen, hogy oly nagy, széles háttérrel sem a művészeti fejlődés magyarázatában, sem az élettörténeti adatok elbeszélésében nem rajzolhat, a melylyel — mint a rossz drámaírók a darab főhősétől — mintegy elvonja az olvasó figyelmét a tulajdonképeni főtárgyról, a főalakról. Fischer könyvéről jóformán majd minden bírálója elmondotta, milyen aránytalan nagy, széles háttérrel rajzolt: de — úgy mondták — ez csak akkor volna hiba, ha magyarul írta volna meg Petőfi életrajzát, magyarok számára; mivel azonban a külföld olvasó közönségének írta: tévedés nem tévedés. Véleményünk szerint az utóbbi esetben képtelenség lett volna e semmikép nem indokolható mellékes részletek elmondása, de ebben az esetben is nagy hiba, olyan, mely a műnek mind compositióját, mind előadását megrontja. Schmidt Juliánnak a németek számára idegen költőkről írt jellemképeiben sehol sem találunk a Fischeréhez valami hasonló véleményre. Vagy Lewesnél a Goethe kitünő életrajzában hol van az az aránytalanul széles háttér? Pedig a Goethe működése, hatása talán mégis nagyobb, mint a Petőfié. Vagy a Forster Arnoldnak Deák Ferencz korszakalkotó nagy hatásáról írt könyvében, mely ez ideig az új kor ez egyik legnagyobb emberének talán legsikerültebb életrajza, hol van a régi magyar állami életnek oly aprólékos, szinte fárasztó s untató részletezése, vagy a kornak oly szerfölött széles rajza, a melyet a Deák pályája angol olvasók előtt épúgy követelt volna, mint a Petőfié a németeknél, ha Fischer szempontja volna az igazán helyes szempont?

Fischer úgy vélte, hogy mivel Petőfi költészetének s életének minden részlete össze van forrva a nemzeti étellel, a magyarság újabb történetének egyik korszakával: szükséges elmondania mindent, mi abban a korban némi nevezetességre vergődött. Az újabb irodalomtörténetírók az irodalomtörténet keretébe foglalják a műveltség s általában az egész szellemi élet rajzát. Ez volt alapindoka s ez igaz is; de azt Fischer nem vette számba, hogy mindezt csak nagy vonásokban s oly részletek élénkebb színezésével teszik, a melyek a költő hatásával, művészetével mintegy érintkeznek. Száraz adatok hosszas elbeszélésével aligha fogjuk a külföld olvasó közönségét kielégíteni. Ha ellenben mindenütt, hol kissé a kérdés bővebb tárgyalását, több oldalú, aprólékosabb elemzését kívánta ama szempont, hogy a mű németek számára készült — némi általános képet igyekeznek vala nyújtani az olvasónak, a mely elég a teljes tájékozásra, nem hogy elvonja a figyelmet a főalakról, de azt még fokozza s az érdekeltséget csupán a főhős iránti szempontból szolgálja: igyekezete sokkal inkább ozélt érhetett volna, mint a jelenlegi kidolgozásban.

Szinte halljuk e tekintetben némelyek ellenvetését. A magyar nemzet Európa kivételes nemzete. A külföld sem történetét, sem költészetét, sem jellemét nem ismeri. Ha valaki egy magyar költő életrajzát

németek számára írja : meg kell írnia először a nemzet egész történetét dióhéjban. Fischer szintén ezt a nézetet vallotta. «Fájdalom — írja —, hogy a magyar a külföld szemében csak *érdekes* nemzet... A német nem tudja a magyar állapotokat tárgyilagosan megítélni. Mindenben s mindenütt csak a német elemek elnyomásának czélzatát látja s ezért nem képes igazságosan megítélni sem multunkat, sem jelenünket.» Vajjon ok-e mindez arra, hogy Fischer a magyar szellemi életet 78 lapon keresztül vázolja, oly krónikás modorban, annyi téves ítélettel, mennyinek fele is elveszi kedvét a magyar olvasónak? Ha műveletlen embernek akarjuk Petőfit megmagyarázni : akkor csakugyan ab ovo kell kezdeni a tárgyalást ; de Fischer nem ilyenekre számított. S vajjon e krónikás modorban írt bevezetésből többet tud-e a külföldi olvasó szellemi életünk egyik-másik nevezetesebb korszakáról? Nyer-e világos képet nemzetünkről, hogy Petőfi életét s a mi fontosabb, költészetét megérthesse? Bajosan. A legrégebb korra vonatkozólag még elég ügyesen összeállítja Fischer az adatokat : de az újabb, fejlődöttebb, gazdagabb kort nagyon hiányosan rajzolja s főleg ítéletei gyöngék. Csak például említünk egy párt annál is inkább, mert némely véleményt nem annyira maga alkotott, mint újabb íróktól vett át. Szerinte Kazinczy művei csekély költői tehetségre mutatnak. E vélemény, ha Kazinczy epigrammáit s ódait tekintjük, tökéletesen hibás. Valamint az is, hogy a Kazinczy kiművelt nyelvén Kisfaludy Sándor szólt először művésziesen : holott ez utóbbi ki nem állhatta Kazinczy neologismusát s nyílt harcban állt vele. Azt is csak e könyvben olvassuk először, hogy a m. t. akadémia *István* főherczeg pártfogása alatt alakult meg 1830-ban, s úgy az akadémia, mint a Kisfaludy-társaság pártfogása alatt több lap jelent meg mint a *Jelenkor*, *Társalkodó*, *Rajzolatok*, *Aurora*, *Athenaeum*, *Életképek* stb. Mindezek oly tévedések, a melyeket nem szükség kiigazítanunk, mert minden magyar irodalomtörténetismerő tudja, hogy István főherczeg csak 1846-ban lehetett nádorrá, mert akkor halt el édes atyja, a kegyes emlékü József, s hogy a Kisfaludy-társaság kiadta ugyan a *Szépirodalmi Szemlének* egy évfolyamát 1847-ben, de ezen kívül sem ez, sem az akadémia egyetlen lapot sem adott ki. Hiszen például az *Aurora* jóformán már megszűnt, mikor az akadémia megalakult. A *Zalán futását* irányműnek mondja, a minek mások is tartják, de hogy Vörösmarty költeményeiben több az értelem mint a kedély : erre a véleményre Fischer jutott először.

Ezek azonban aránylag keveset ártanak a mű jóságának. Legkülönösebb véleménye Fischernek az, melyet Széchenyiről s Kossuthról mond s a melyet néhány szóval lehetetlen föl nem említenünk. Csodálatos, hogy milyen kevéssé értett a szerző a jellemzés ama formájához, melynek első s legfőbb ékessége a hűség. Széchenyit nyugodt és világos

politikusnak aligha mondhatjuk. Széchenyi zsarnokoskodott szívéen, az igaz, de kevés élte át a szenvedélyek oly erős, folyvást hullámzó rohamát, mint épen ő. Czéljait szintén nagyon kevesen értették, e miatt lett népszerűtlen. Evvel ellentétben Kossuthot úgy tűnteti fel, mint valamely született forradalmárt, ki visszatarthatatlanul haladt csillogó retorikájával, szavának varázsával, stíljének pompájával az erőszakos felforgatás felé. Szellemes és tudós ember volt, de mégis inkább olyan, kit szemképráztatónak neveznek. Korlátlan ura a szavaknak, a melyekkel a tömegre kellett hatnia, de ha a szükség úgy hozta magával: sophista, becsavagyó s mértéktelenül hiú, mikor a nép vezére lett. Ha csak *ilyen* lett volna Kossuth: bizonyára félannyi eredményt sem tudott volna kivívni, mint a mennyit tényleg neki köszönhetünk. Fischer másutt sem tudja Kossuth nagy hatását érteni s alig tudjuk megmagyarázni: miféle különös ellenszenv vezérlé az író tollát, valahányszor Kossuthról kelle ítéletet alkotnia.

De lenne bár e bevezetés sokkal jobb, mint a milyen tényleg: nagyon kevésé segítné elő a Petőfi életének s költészetének megértését. Nincs is semmi szükség arra, hogy Petőfi működésének kritikái méltatása az egész magyar történelmet magába olvaszsa. Sokkal fontosabb az, hogy az író alaposan s behatólag tanulmányozza a magyar népelet specifikus sajátosságait, a magyar népköltészetnek a Petőfi művészetével érintkező vonásait s azt a kort, a melyben Petőfi föllépett s a melyre oly roppant hatást gyakorolt. Fischer mindezeket szorgalommal igyekezett tanulmányozni: de a könyvekből szerzett ismeretek nem pótolhatták nála a közvetlen érintkezés hiányos voltát. Innen van, hogy valahányszor a magyar népelet egyéni tulajdonságairól beszél: mindig érezzük, hogy alapszámban ismeretlen a magyar néppel, szokásaival, életmódjával, büszke, de nemes, komoly, de érzésben gazdag jellemével.

Mielőtt azonban részletekbe bocsátkoznánk: vizsgáljuk Petőfi pályáját, jellemének alkotó vonásait s Fischer felfogásának helyes vagy téves módját s gazdag anyagkészletét, a melyet oly kevésé tudott rendezni s megbírálni.

Petőfi születése, neveltetése, viszontagságos ifjúkora sok különböző s gyakran ellentétes felfogás tárgya volt irodalmunkban. Kalandos természet, regényes szerelme, bámulatosan gyors fejlődése megannyi túlneményszerű jelenség lévén: mysticus alaknak tartották, a ki nem tudni honnan, egyszerre csak híres költőként lépett föl az irodalomban s rövid pár év alatt meghódította a magyar közönséget annyira, hogy hatásától maig sem tudott szabadulni. Egy csoport kitűnő tehetség felett győzedelmeskedett s a legelsőik egyikévé lett. Mindez hogyan egyeztethető össze az ő türelmetlen, büszke, roppant önértetes, de a naivsáig őszinte, makacs, de a benyomásokra rendkívül fogékony természetével, mely foly-

vást a pillanat hatása alatt állt, mely az iskolai törvények egyhangúságát alig tűrheté s az életnek annyi változatában hű maradt magához, erkölcsi jelleméhez, egyéni felfogásához, lángelméjéhez s a genius alkotó irányához?

Talán soha sem volt költő, ki oly öntudatosan készült volna a költői pályára, s ki az élet viszontagságait, hányatásait annyira költőileg fogta volna fel, mint Petőfi. Naiv gyermeki kedélye, mely az apai ház falai között annyira megszokta az egyszerű, természetes örömnök vagy bánatnak őszinte élvezetét, mely az édes anya szerető gondjai alatt annyira érintetlen maradt a külvilág mesterkéeltségeitől, képmutatásaitól s család furfangjaitól, egész valójában magába olvasztotta az élet minden kínálkozó örömét, reményét, bizalmát épen úgy, mint búskomorságát, bánatát, siralmát, szóval egész gazdag változatát. Mikor először kilépett az apai ház falai közül s atyja szigorúságát nem mérsékelte édesanyja gyöngéd szeretete: e vele született fogékonyságot oly élmények táplálták, a melyek annak körét és tartalmát szükségszerűleg bővítették. A népelet gazdag változatát, minden nyilatkozását ama természeti ösztön szerint fogta fel, a melyet az otthoni nevelés beléoltott. Méla, magába zárkozó természete, a mint a megpróbáltatások ideje közelgett, dacossá, makacssá kezdett fejledezni, de egyéniségének meleg vonzódása minden iránt, a mi természetes, a mi eredeti, tősgyökeres sajátság volt, nemcsak hogy folyvást megmaradt, de napról-napra fokozódott. S épen ezért táplált már gyermekkorában bizonyos leküzdhetetlen vágyat, mely egyelőre csak alaktalanul zsi bongta körül, hogy a közönséges, a meguntott, a semmi izgalmat nem adó élményeket újakkal cserélje fel s az új változatban nyilatkozó érzelmek egész valóját eltöltsék. E határozatlan vágy, a mint a gyermekálom tünőfélben voltak, a mint az értelem gyors fejlődésnek indult s némi világnézetet tudott alkotni, reménynyé s bizalommal alakult. Önérzete szilárdulni s izmosulni kezdett s egyénisége határozott körvonalakban bontakozott ki. A hír, dicsőség vágya környékezé s ő erőt érzett magában szembeállni az akadályok bármilyen nemével, csak hogy ama mértékfeletti izgalmakkal biztató körbe juthasson, a hol szelleme «átteremtse e viselt világot». A fényes jövő sejtelve, a biztos remény, a büszke önbizalom hatalmukba kerítették e minden iránt rendkívül fogékonyságot mutató lelket s kicsalták a közönséges, a mindennapi élmények köréből. E türelmetlen, lázas gyorsasággal fejlődő természet nem tudott az egyhangú iskolai életnek annyiszor ismétlődő folyamával soha sem megbarátkozni. Új változatokra volt szüksége. Nem tudta, milyen téren lehet hamarabb hírnévre jutni: azért tett próbákat, hogy a hol sikerül némi bizossággal megállhatnia, ott aztán megragadja a kínálkozó alkalmat. Mintegy bele-belekap az élet árába, erős, szinte biztosnak látszó kézzel, hogy mint az Arany

János *Toldija*, kivívja, kiküzdje magát oda, hol a nemzet nagy szellemei trónolnak.

Bármennyire habozott és ingadozott is azonban: folyvást mély hite volt a jövőben s a kétségbeesés sohasem vehetett erőt rajta. Szétszakította a mindennapi élet korlátait, kibontakozott a megszokott élmények köréből s önmaga kezdte sorsát intézni.

Igy fejlődött ki Petőfinek kalandos természete. A szelíd, méla gyermek lelkében erős szenvedélyek lüktettek. Az iskola megunt s kevés izgalmat nyújtó falai közül a szinpad tündérvilágába lépett, hogy megint visszakerüljön a már elhagyott iskola szabályos egyhangúságai közé. Majd katona, megint tanuló s újra színész lett. A formák lenyűgöző gátjait sehol sem állhatta ki. Szülői akarata, jó barátainak tanácsa, változó, de folyvást viszontagságos életének kényszere sem tudták lelkét, erős vágyát fékezni, jövőjébe vetett hitét elbágyasztani, főleg azután, mikor már érezni kezdte, hogy a lelkében szunnyadó érzelmek mily könnyen olvaának dalra húrjain.

Mit lehet csodálni, hogy ily ifjú a népélettel való szoros érintkezésből bizonyos szilajságot, könnyelműséget, rátartiságot s egyszersmind őszinteséget s természetességet sajátított el; hogy a jelen pillanat heve élénkebben s erősebben megragadta s hogy oly meggondolatlan tettekre csábítá, a melyek ugyan számtalan más ifjú életében is előfordulhatnak, de melyeket a Petőfi életében életrajzírói oly különös jelentőségűeknek tüntetnek föl? Különben is mindaz, a mit Petőfi suhanczkorából, mint könnyelműségének oly sokat mondó adatait fölemlegetnek, nem egyéb egy szeszélyes képzelem, egy folytonos izgatottságban élő ifjú önfelelt apró tévedéseinél, a melyekben az ő szilárd erkölcsi felfogása talán soha nem tétetett próbára. Gyermekes csínyjei bármikép jelentkeztek: egyéniségének azt az oldalát, mely pályája dicsőségével összefügg, sohasem érintették. S a mint egyszer az irodalom terén föllépett: csak mintegy végső játékát játszotta el kalandvágyának, hogy ettől fogva a művészet szelleme vezesse, mely után már évek óta óhajtozott s a melynek nála hívebb követője senki sem volt.

Ime mindaz, röviden összefoglalva, a mit Fischer könyvének első felében elbeszél. Ő az adatokat sehol sem hozza szoros kapcsolatba a Petőfi fejledező jellemével, csak önmagukban mondja el, mintha nem lett volna ideje azokat összeolvasztani s belőlük az ifjú Petőfi jellemét kifejteni. Azt kell mondanunk, hogy nem annyira vegyíti, mint egymáshoz ragasztja az adatokat, a melyeknek alig-alig tud életet adni.

De mind e mellett könyvének ez első fele talán a legsikerfűltebb. Az író rokonszenve, jóakarata minden során visszatűkröződik a nélkül, hogy önalkotta véleményét az elbeszélés folyamában az olvasóval is iparkodnék megértetni. Lehetőleg a legjobb adatokat használja fel, a melyeket

a Petőfi-kritika már többé-kevésbé tisztázott. Egyiknek sem ad ugyan új szempontból más magyarázatot, mint a mit az adat közlőjénél talált: de legalább a már ismeretes magyarázatok közül a legjobbat fogadja el. Minden egyes adatot ügyekszik kiszínezni, akár fontos az, akár nem s kevés érzéket mutat a jellemzetes iránt: de meleg vonzódása s folyvást rokonszenves hangja mintegy mérsékelni látszanak bőbeszédűségét. Mindenütt tisztázni véli Petőfit a rákent rágalmaktól. Úgy látszik, hogy ő másnak gondolja Petőfit, mint a milyennek rajzolja, de ha művét olvassuk, be kell vallanunk, hogy Fischer könyvében megint avval a csavargó, léha Petőfivel találkozunk, a kiről már régen megváltozott a józan irodalmi közönség efféle véleménye. Mikor ifjúkori költeményeit magyarázza, többek közt így ír: «Általában a kóborló élet (Vagabundenthum) jelleme tükröződik vissza e művekben. Életöröme pezsgő, a mely számtalan bor- és szerelmi dalában ujjong és a melyet a semmittevésben pipaszó mellett oly érzékileg (ganz bestialisch) tud élvezni; majd meg panaszt hangoztat a szorongató szükségben, mint az *Egy telem Debreczenben* mutatja.» El nem tudjuk képzelni: mi szükség Petőfi jellemének épen ama vonásait annyira rikító színnel festeni, a melyek sem egyéniségének, sem költészetének nem igazi vonásai s a melyek őt mintegy bohóczzá aljasítják, a mely felfogáson irodalmunk története már réges-régen túlesett? Annyi igaz, hogy Petőfi lelkének teljes erejével, szenvedélyének egész hevével tudta élvezni az élet örömeit: de bor- és szerelmi dalaiból oly mérték feletti érzéki (bestialisch) élvezetet olvasni ki csak a képes, a ki a műből egyáltalában képtelen szerzőjére következtetni.

Fischernek ezt a felfogását eddigi bírálói majd mind föltétlenül dícsérték, mert ő — mint mondák — erényeivel és gyengeségeivel mutatta be Petőfit s nem akarta különbnek rajzolni, mint a milyen valóban volt. De erre vonatkozólag nagyon valószínűnek hisszük, hogy nem a könyv figyelmes olvasása, hanem a Jókai főntebb idézett véleménye (a jelen mű úgy mutatja be Petőfit, mint a milyen valóban volt) szolgált irányadóul. Vagy lehet-e azt a hangot panaszosnak mondani, a mely az *Egy telem Debreczenben* című költeményét átlengi s nem inkább a túlságos ruganyos ifjú hangja-e az, a ki jókedvvel, szinte enyelegve beszél el, hogy mennyit koplalt, mennyit didergett, de mégis volt a mi vigasztalta, t. i. az, hogy ennél már nagyobb inséget is szenvedett. Vajjon tud-e az élet szükségletei miatt panaszkodni az, a kit már ez is vigasztal?

Semmi sem mutatja azonban inkább Fischer csekély érzékét Petőfi ifjúkori költészete iránt, mint az, hogy a szebbnél-szebb népies dalok s páratlan bordalok közvetlensége, egyszerűsége s művészi benső alakja helyett csak azt a néhány alakot fejtegeti, a melyek épen nem a leggyakoribbak Petőfi költészetében. Igaz, hogy ő merte őket először

költészetének varázsával bevonni: de Fischer mintha avval a gondolattal emlegetné mindezt, hogy Petőfi «csavargó életének jelleme» ezekben is visszatükröződik. Értjük a betyár rajzát, a mely nem annyira igaz és hű, mint inkább élénk s eleven. Fischer azt mondja, hogy Petőfi efféle alakok rajzában nevette ki a köznépek az enyém s tiedről alkotott laza fogalmait, csakhogy egyszersmind azt is megmutatta, hová vezetnek az efféle kihágások:

— Az akasztófára vagy a deresre.

De mit tartozik mindez a Petőfi lyrájához? Fischer meg akarja mutatni, hogy Petőfi nem valami pedáns moralista, hanem valódi s igazi barátja a népeknek. S e végből a pusztai alakjainak mindenikét lefesti: a csikóst, gulyást, kanászt, juhászt s a pásztorok valamennyi faját, mintha ezek alkotnák a Petőfi költészetének belvilágát. Valóban Fischer abból a szempontból indul ki, hogy a magyarság jellemző sajátosságai csupán e pusztai alakokban nyilvánulnak. Tény, hogy Petőfi a pusztát mint a lelkében élő szabadság jelképét fogta fel később, de annyira még sem ment, hogy a pusztai jellegéből a magyar nemzeti character alapvonásait levezesse, mint a hogy Fischer véli.

Azonban Fischer efféle felfogásán kevésbé csodálkozhatunk, ha egy másik véleményével összehasonlítjuk.

Mi azt hiszük, hogy Petőfi ifjúkori csínyjei épen nem vagy alig érintik erkölcsi egyéniségének határát. Evvel szemben Fischer Petőfinek könnyelmű vonalmat hány szemére, mely a csavargó élet szakában írt költeményeiben nyer kifejezést. A kocsmárosné leánya, a vándorszínész nő s a cigányleány iránt tulajdonkép semmiféle vonalmat nem fejeznek ki Petőfinek e korbéli költeményei. E különben sem nevezetes művek bármit jelentenek inkább, mint a Petőfi vonalmát. Fischer sokszor a legcsekélyebb adathól képes nagyot építeni s oly apróságokat kiszínezni, a melyek épen mert nagyon ki vannak színezve, visszatetszők s a Petőfi jellemének meg nem felelnek. Túlzással majd minden lapon találkozhatunk, a hol ő saját véleményét próbálja előadni. Csak ott mozog biztosan, a hol mások ítéletét szórúl-szóra átveheti, vagy a hol legalább másoktól vehet alapot, a melyre bőven, szélesre leírt véleményét építhesse.

Túlzásai nemcsak abból erednek, hogy némely kevés becsű adatnak a kellenél nagyobb jelentőséget tulajdonít, hanem abból is, hogy esztetikai véleményei kevésbé szilárdak, átszűrődöttek, megállapodottak. Pl. egy helyt azt mondja, hogy a mi a költőket a nagy szellemek közé emeli, az a nekik kölcsönzött varázsvessző, a mely a nép kedélyének megmérhetetlen gazdagságát a mély homályból világosságra tudja varázsolni. E rosszul stilizált mondat nem jelenthet mást, mint azt, hogy csak azok az igazi nagy költők, kik a nép általános érzelmének tudnak kifejezést adni. De hány híres költő van, a ki nem a nép, hanem saját

egyéni érzelmét emelte költészetté, s ma mégis a nagy szellemek közt emlegetjük? Goethe *Faustja*, Lord Byron *Don Juanja* minden idők nagy alkotásai közé számlálhatók, pedig, legalább a Fischer felfogása értelmében, inkább az egyén saját világnézetét tükrözik vissza, mint a nép általános érzelmét. Ilyen a következő is: «Egy költő sem lett nagygyá önmagától, mindegyik nemzete által.» Alig tudjuk megmagyarázni, mit ért ez axioma-ként hangoztatott mondat alatt a szerző. Még különösebbek azonban ama túlzásai, a melyek specialisan Petőfibre vonatkoznak. Hogy ő lett volna az első, ki a görög mythologia isteneinek s hőseinek helyébe a már ismertetett alakokat merete először rajzolni: e vélemény oly kevésbé alapos, mint az, hogy Petőfi magyar, de európai is, erős hazafi és egyszerűmínd világpolgár is. Az előbbi vélemény a magyar irodalomtörténet, az utóbbi Petőfi jellemének félreértéséből magyarázható csak. Az sem való, hogy Petőfit majd kivétel nélkül paraszt költőnek, pusztai, csárdavagy betyárdalnoknak hitték volna, mikor legelőször kritika alá vették. Tény, hogy többen alig láttak benne mást, de Vörösmarty, Bajza, azután Eötvös, Pulszky mégis igyekeztek méltányolni. Fischer e véleményét annál inkább csodálhatjuk, mivel a Petőfi ellen vagy mellette írt kritikái kivonatok közlésével lelkiismeres kutatást, szorgalmas adatgyűjtést mutat s általában meglepő ismeretet az akkori magyar lapok magatartásáról. De ő, ha önmagának kelle valamiről ítéletet mondania: jobbadán majd mindig efféle túlzásba esik. A hol megbízható véleményre támaszkodhat: ott is csak addig áll szilárd alapon, míg ama véleményről el nem távozik. Mihelyt önmaga próbál eredeti nézetet koczkaztatni: próbája jobbadán balúl üt ki. Pl. Gyulai véleménye alapján igen jól kiemeli Petőfi hatásának titkait, mikor azt az egyszerűségben s őszinteségben keresi. Kár, hogy ama szintén jellemző vonásokat nem említi, a melyeket a Petőfi műdalainak drámaisága szolgáltat s a melyeket Gyulai egész rendszerbe foglalt. Mikép nyilatkozik költészetében Petőfi atyjáról és anyjáról: e vélemény ismét Gyulaié, mit azonban Fischernél eszünk ágában sincs hibáztatni. Mi nem keressük minden áron az eredetiséget: de azt talán joggal megvárhatjuk bármely írótól, hogy a mástól kölcsönzött eszméket saját felfogásába illeszsze s céljaihoz képest magyarázza. Petőfinek úgy nevezett rhapsodiái, a milyenek a *Felhőkben* vannak, bár itt-ott egy-egy szellemes gondolatot, egy-egy mélyreható felfogás eredményét fényesen mutatják is: nagyon távol vannak Shakspeare, Dante, Goethe, Lord Byron felfogásától, a mint az a *Hamletben*, a *Divina Commediában*, a *Faustban*, vagy *Manfredban* nyilatkozik, a melyekkel Fischer összehasonlítja. Petőfi e nemű költeményeit újabban mindenféleképp remekeknek akarják feltüntetni s Fischer ez új véleményeket, hogy legyen mihez fogódznia, nem tudta mellőzni. Megengedjük, hogy az orozzlány körme ezek némelyikéből

is kilátszik, de e költemények sem Petőfi egyéniségének, sem költészetének nem igazi jellemvonásaiból szövődtek. E pessimistikus világnézet nem az ő világnézete volt. Idegen mintákból merítette s néhány hónap múlva teljesen szakított vele s megint az az életvidor, könnyed, őszinte, egyszerű, eredeti dalos lett, a ki az előtt volt. Egyébiránt a Petőfi lyrai műveinek őszinte hangját nem úgy kell magyaráznunk, mintha a Petőfi előtti költők — mint a hogy Fischer véli — nem lettek volna többé-kevésbé őszinték, hogy «a mily kevésbé kidomborodó jellemük volt e költőknek, oly jellemtelen (charakterlos) volt költészetük is». Petőfinek sem mint költőknek, sem mint embernek nem voltak titkai, a melyeket dalba nem fűzött volna. Az élet viszontagságainak rágyakorolt hatását költészeté varázsolta, mert azt hitte, hogy azzal az ő szívós, makacs jellemét tárja föl. Először fődözött fel költészetet az alföldi tájakban, a családi életben, s mindenütt bizonyos könnyed játsziassággal, szeretetreméltóan tűntette föl egyéniségének kiapadhatatlan életkedvét, ruganyosságát, természetes, józan, de mindenütt költői felfogását. De ebből épenséggel nem következik, hogy az előtte élt költők közül egy sem lett volna természetes, őszinte. Ő e tulajdonságokat csak jobban kifejtette, színezte, elevenekké, élénkeké s művésziessébbekké tette.

Azonban nem szándékunk a Petőfi költészetének bírálatába ereszkedni. Az a mélyreható művészet, a melyet Petőfi megtestesített néhány rövid évi irodalmi pályáján, még soká fogja foglalkoztatni az æsthetikusokat s műbírákat. Fischer is ügyekszik itt-ott fejtegetni, magyarázni, de inkább csak kivonatok közlésével, mint valamely szilárdabb, mélyebb vizsgálódással. Jobbára az egyes költemények tartalmát tárgyalja, kevésbé van figyelemmel azoknak æsthetikai szépségére. De mindamelllett művének ezek a részei kellemes olvasmányúl szolgálhatnak főleg a külföldi olvasóközönségnek. Élénk, világos, itt-ott színező előadása ha nem gazdag is eszmékben, mindenütt mutatja a művelt érzékű, a rokonszenves író, ki hőse iránt meleg vonzalommal viseltetik s ügyekszik e vonzalmat olvasójába is átültetni. De nem hagyhatjuk említés nélkül Fischer feldolgozási módját, a mint ő adatait használja, s a mint azokat minden kritika nélkül elbeszéli.

A jelesebb életrajzírók csak az olyan adatok felhasználására szorítkoznak, a melyek épen alkalmasok arra, hogy azokkal hősük jellemét, a jellemnek netalán ellenmondásszerű tulajdonságait földerítsék. S mindez adatokat óvakodnak a maguk merevségében alkalmazni. Még a teljes megbízhatóknak is ezt vagy azt a részét inkább vagy kevésbé kidomborítják, a hogy céljuk kívánja. A bizonytalan, selejtes, vagy téves adatokat vagy egyáltalában mellőzik, vagy ha fölemlítik: iparkodnak kivonni belőlök az elfogadhatót, az igaznak, valószínűnek látszót. Alig hihető, hogy a kiválóbb életrajzírók úgy használták volna fel az adatokat,

a hogy kapták. A képfaragó is beilleszt sokszor egy durva követ alakjának e vagy ama részébe: de előbb művészi simítás alá veszi. Ha az életrajzíró nem vezet más elv műve kidolgozásában, mint az, hogy mennél több adatot felhasználjon: a helyett hogy teljesebb lenne az életrajz, még bevégzetlenebb marad. Az egymással összhangba nem hozott adatok csoportja úgy tűnik fel, mint a drága érc salakostúl, mint a tiszta búza konkolyostúl.

Fischer úgy használta adatait, a mint találta. Meghagyta a maguk természetes vagy inkább természetlen, durva, valószínűtlen állapotában. Bárkitől kölcsönözte az anyagot: semmit sem változtatott rajta. Akár Gyulaitól, Aranytól, Orlai Petricstól vagy Jókaitól, Telekitől, Vahottól vagy bármely névtelen, alig megbízható egyéntől vett át egyet-mást: mind egyforma hitellel használta fel a nélkül, hogy némi benső összhangra törekedett volna egyfelől ez adatok csoportosításában, másfelől ez adatok és Petőfi egyénisége közti kapcsolat szoros viszonyában. Anynyira ment e tekintetben, hogy még a legképtelenebb adatokat is szóról-szóra lemásolta. Szóval — mint fentebb megjegyeztük — nem egymásba olvasztotta, csak egymáshoz ragasztotta a nyers anyagot, a melyek magukba véve semmit sem jelentenek, Petőfi egyéniségét pedig inkább eltorzítják, mint jellemzik.

Megkísértjük néhány példában bemutatni a módot, a mely szerint a szerző minden változtatás nélkül szóról-szóra lemásolja a nyers anyagot.

Orlai-Petrics visszaemlékezésénél kezdjük, mely Petőfi suhanczéveire, mikor a kalandvágy és bizarr szeszély, szilajság és határtalan dicsvágy, nyomor és a jövője iránti erős bizalom oly élesen nyilatkoztak, a legmegbízhatóbb adatokat szolgáltatja. S csodálatos: Fischer az ő adatait aránylag *feldolgozza*; ámbár sokszor elfeledkezik arról, hogy szóról-szóra fordít s meg sem nevezi a forrást. Mikor adatait először idézi: megnevezi a forrást, de azután, jöllehet Orlai-Petrics visszaemlékezését minden kihagyás nélkül idézi, adatairól mit sem szól. *) Számos példát idézhetnénk állításunk igazolására: de e feltűnő adat-átírásnak csak azt a részét idézzük, a melyből az elfogulatlan olvasónak okvetlenül be kell látnia, hogy Fischer mily fontosnak véli a legcsekélyebb adomát is az elbeszélése a nélkül, hogy az adatközlőnek — ebben az esetben ugyan tökéletesen helyes — magyarázatán valamit változtatna. Pl.

• Wohl empfand er schwer seine traurige Lage, doch suchte er sein Leid durch gute Laune zu mas-

• Petőfi mélyen érzé nyomorúságát, de azt jókedvvel leplezve mindig büszkén viselé. Így egy ízben,

*) V. ö. Fischer műve 124—126. l. és *Budapesti Szemle* 1879. XIX. k. 5—8. l.

kiren und betrug sich stolz und unnahbar. Mit seinem Stand war er einigermassen ausgesöhnt, als er manche seiner alten Schulfreunde in noch traurigeren Lebenslagen fand, so z. B. als er einmal einen ehemaligen Schulkameraden auf der Gasse traf, der einen mit Colonialwaaren bepäckten Handwagen hinter sich nachzog; davon betroffen, frug Petőfi: «Nun, was machst Du da?» «Ich bin hier bei einem Specereihändler in der Lehre,» antwortete dieser. «Nun, mein Junge,» sagte Sándor, «auch ich habe manches zu erdulden, doch tausch' ich nicht mit dir.»*)

midőn Sopronban léte alatt az utcán Hankovszky Miska, egykori tanuló-társával találkozott, ki fűszerárúkkal megrakott kis kocsi húzott maga után, ettől megütözve kérdé: «Hát te mit csinálsz itt?» — «Inas vagyok egy fűszerkereskedőnél,» volt a válasz. «No öcsém, felelt Petőfi, sajnállak, nekem is rossz dolgom van ugyan, de még sem cserélnék veled.» —

E példát nem arra hozzuk föl, mintha Fischer megbízhatatlan adatot használt volna: csupán feldolgozási módjára. De az a baj, hogy ezt az eljárást ott is folytatta, a hol már az adatok elbeszélése is inkább regénybe, mint komoly életrajzba való. Ismeretes, hogy Vahot Imre mennyi minden hamis adatot összehalmozott a Petőfiről írt memoirejában. Fischer mindannyit lefordítja szórúl-szóra. Pl. mikor a *János vitézért* kifizette a honorariumot (a mit egyébiránt Vahot csak a Vörösmarty ajánlatára mert tenni), Fischer így ír:

«Vahot, der Petőfi's Leichtsin kannte, sagte, als er ihm das Honorar für die Dichtung eingehändigte: «Verwenden Sie das Geld vernünftig.» «Ich weisz schon, was ich damit machen werde,» antwortete Petőfi und stürmte in seinem Glücke davon.

Als Vahot nach ein paar Tagen seinen Hilfsredacteur in dessen Zimmer aufsuchte, fand er dort ein paar einfache Leute, die auf Petőfi warteten, einen untersetzten kräftigen Mann und eine alte Frau mit

« — Használja fel okosan!... »

«Majd tudom én, mit csinállok őkelmivel. Ezzel kirohant a szobából... »

Másnap estve valami dolgot akarván reá bízni, szobájába léptem s helyette kit találok ott? — Egy szelid arcú, köpezős magyar embert kék ujjasban, kék magyar nadrágban s egy, már szintén éltesebb korú asszonyt, fején fekete selyem kendővel. A mint beléptem, fölkeltek ülőhelyükről s nagy tisztelettel üdvözöltek:

*) V. ö. Fischer műve 133 l. s *Budapesti Szemle* 1879. XIX. k. 9. l.

milden Zügen, nach ihrer ärmlichen Tracht zu urtheilen, schienen es Bauersleute aus der Umgebung zu sein. Bei Vahot's Eintreten erhoben sie sich von ihren Stühlen und grüssten achtungsvoll.

«Entschuldigen der geehrte Herr», sagte der Mann, «wir kommen vom Lande, von Dunavecse, um unseren Sohn, den Sándor, zu besuchen.»

Vahot war sehr erfreut, die Eltern seines wackeren Gehülfen kennen zu lernen. Er konnte die alten Leute kaum bewegen, sich niederzusetzen, einen solch' gewaltigen Respect hatten sie vor dem Brodherrn ihres Sohnes. Kaum dass Vahot mit schwerer Mühe die Rede in Fluss gebracht hatte, stand Petőfi im Zimmer stb. *)

Vajjon csakugyan megtörtént-e a látogatás s így történt-e, a mint Vahot s utána Fischer elmondják : nem tudni. A valószínűség megvan. De különös, hogy Petőfi, a ki életének minden nevezetesebb mozzanatát megírta vagy legalább elbeszélte, erről soha meg nem emlékezett sem költeményeiben, sem barátaihoz írt leveleiben. Hajlandók vagyunk az egész elbeszélésben Vahotnak szokszor büszkén emlegetett s rendkívül élénk színben feltüntetett pártfogói szerepét látni túlozva, mint minden adatot, melyet Vahottól Petőfire tudunk.

Még csak egy példát említünk a Fischer feldolgozási módjára, a mely világosan mutatja, mily különösen szerette kiemelni a szerző Petőfinek nyers, szilaj modorát s mily hűségesen használta az erre összehordott anyagot, habár a legkülönösebb, a hihetlenséggel határos volt is. Szatmárra menvén Petőfi : Papp Endre barátjához szállt s vele együtt kereste fel Riskó Ignácot Nagy-Károlyban. A jó barátok együtt vacsoráltak s Petőfit bemutatják Telekinek. Erre a következő szóváltás fejlődik ki köztük :

«Bocsánatot kérünk a teens úrtól, mi bizony vidékről, Dunavecseről jöttünk fel Pestre, s azt a rossz fiunkat, Sándort keressük.»

— Ah, az én segédem, Petőfi szüleit van szerencsém Önökben tisztelhetni...

Alig birtam őket leültetni, oly zavarban voltak, talán azért, mivel nem egészen urias fővárosias ruhát viseltek...

Némi szóváltás után ott terem a mi Sándorunk stb.

*) V. ö. Fischer műve 260—261. l. és Vahot Imre emlékiratai. Nemzeti könyvtár. Szerk. Abafi Lajos. II. kiadás. Budapest, é. n. 245—246. s a köv. ll.

«Sie sind der erste existierende Graf, mit dem ich spreche», sagte Petőfi.

«Sprachen Sie vielleicht schon mit nichtexistierenden?» erwiderte Teleki.

«Ein solcher war ich selber in meiner Comödiantenzeit» . . .

«Nun Freund, mit mir hast Du nicht viel gewonnen, denn ich bin auch nur ein wilder Graf.»*)

«Ön az első eleven gróf, a kivel beszélek.

«Hát dögölttel beszéltél-e? — kérdém némi savanyúsággal.

«Az magam is voltam komédiás koromban.

«Na cimborám, velem ugyan nem sokat nyertél, mert magam is csak olyan vad gróf vagyok.»*) stb

Mindez adatok sehol sincsenek a szövegben megnevezve, mi a Petőfi-irodalommal ismeretlent egészen tévedésbe ejtheti. Fischer legtöbbször elhallgatja, kitől vette ezt vagy azt az adatot s így sokszor nem vagyunk képesek mintegy ellenőrizni. Pl. a mit Tompáról ír, hogy ez a kórházból kiszabadulván, 1846-ban Petőfivel együtt lakott: aligha valószínű; mi úgy tudjuk, hogy Petőfi és Tompa (kiről Fischer azt mondja, hogy bántotta a közönség közönye és hidegsége, holott maga dicsekszik, hogy népregéi s népmondái húsz nap alatt második kiadást értek s ebbe sem bukott bele) soha sem laktak a fővárosban együtt. Határozottan azonban nem állíthatjuk az ellenkezőt. Fischer az adatokra való mutálásban nagyon szűkszavú. Így nem tudjuk: honnan vette a Pila Anikó és Petőfi közti szerelmi viszony adatait is, a melyek különben bárkitől valók, a hogy Fischer elbeszéli, nem egyebek mint a legéleseb valótlanság Petőfi jellemének merész torzítására, az egyéniségében mutatkozó ellentétek kiszínezésére s a valónál élesebb kiemelésére.

Fischer, úgy látszik, a rokonszenvenek kissé erősb fajtát hajlandó volt mindjárt szerelemnek minősíteni. Pedig a két érzés közti különbség óriási. Főképp a mi a cigányleánnyal való viszonyát illeti: ez nem egyéb, ha igaz is, a fölhevült vérnek egy lüktetésénél, az emberi érzékek salakjának pillanatnyi uralmánál, mi az erkölcsi érzés határát nem érinti.

Petőfi Koltón találkozott Pila Anikóval, a szép cigányleánnyal s szívbeli gyönyört talált benne, mint Fischer beszéli. E gyönyörben azonban szívének nem volt semmi része. De mi történik? Petőfi azt hiszi, hogy Julia őt megcsalta. Nincs maradása a leány közelében. Koltóra megy megint, hol Teleki Sándor barátja szíves örömet fogadja. De a felháborított s kétséggel küszködő szív nem találhat nyugalmat. Már előbb hasonló állapotban ballépést tett. Ekkor bizonyára önfeledt

*) V. ö. Fischer műve 370. l. és Teleki Sándor: Egyről-másról. II. kötet. Budapest, 1882. 11. l.

pillanatában szállta meg a kétség, elszántság, a melyet folyvást erősbülő önérzete csak annál jobban emelt. Hanem ez önfelelt pillanat elmúltával a Prielle Cornélia iránt föllobbant szenvedélye nem háborgatta többé. Vajjon még egyszer próbára akarja tenni szívét s a benne viharzó szenvedélyt most, hogy Koltóra érkezik s egy csinos cigányleány jut közelébe? Vajjon ő írta-e e következő sorokat:

Mondhatnék átkot, hosszú és nagy átkot,
Mely, mint a villám, érjen el
S égesse, tépje lelkemet legmélyebb
Pokolba mártott körmeivel,
Ha elfeledlek téged, kedvesem,
Sőt ha rólad csak megfeledkezem?

S itt már nem egy önfelelt pillanatról van szó, mert Petőfi több ideig volt Koltón Telekinél. Nem ébredt-e föl igazi szenvedélyének tudata lelkében, hogy most a cigányleány bágyadt tekintete «vad tűzre lobbantja» szívét? S másfelül, a ki a cigány jellemet ismeri: vajjon hiheti-e, hogy ily, a természetnek igazán vad virága még mindig csak egyedül felé hajlik a «szerelem mindenható hatalmánál fogva»? A cigányleány — írja Fischer — boldog volt. Hát Petőfi? Petőfi is egy ideig, mikor «fejét a cigányleány keblére hajtá». De ez «érzéki mámor között visszaemlékezett kedvesére.» Vajjon hihető-e mind ez így előadva? Az érzéki mámor nem tarthatott sokáig. S mind ez csak pillanatnyi fölhevülésre vezethető vissza, a minek a világért sem szabad oly mély értelmet tulajdonítanunk, mint a melyet Fischer tulajdonított. Egyébiránt ő maga is beismeri, hogy ez az érzéki mámor nem pótolhatta az igazi szerelmi szenvedélyt. Hát vajjon mire való volt akkor mindez így kiszínezni, hogy éppen a külföld képzelje Petőfit oly tág erkölcsi érzésűnek, a milyen éppen nem volt? Az, hogy Pila Anikó még öreg korában sem tudta feledni a költőt, csak mellékes, bár ez is alig hihető. Fischernek e «megkapóan érzelmes» históriát mind el kellett mondania, mert Telekinél úgy találta. Hogy azonban e história milyen világításban mutatja föl a szerző bíráló tehetségét: arról hallgatunk. Annyi igaz, hogy Fischer a Petőfi regényes szerelmének fokozataiból nagyon csekély elemző tehetséggel tudott világos képet alkotni. Első szerelmét a dunavecsei leány (Zsuzsika) iránt is oly erőnek festi, a milyen alig képzelhető egy húsz éves, minden kilátás nélkül levő ifjában, még ha az a Petőfi túláradozó szenvedélyes szívével bírt is. Az igaz, hogy Petőfi a költői babér mellé — mint egyik nagy tekintélyű bírálója írta — mindenképp igyekezett a szerelem rózsáját is tűzni: de azért korábbi fölhevüléseit nem szabad az utolsó, igazán uralkodó szenvedélyéhez még csak hasonlítani sem.

Van azonban Fischernek egy egészen új adata is, melyet a Petőfi

életrajzírói közül eddig senki sem használt fel; értjük a Petőfinek Beck Károlylal való találkozását s e találkozás alkalmával kifejtett nézeteit. A magyar születésű Beck Károly és Petőfi közti találkozást Kertbeny közvetítette. Petőfi, a mint neki Kertbeny Beck egyik darabját, a *Jankó der Roszhirte* címűt felolvasá: élénk s leküzdhetetlen vágyat érzett keblében a Beckkel való ismeretségre. Már magában e tény legalább is valószínűtlen Petőfinél, ki annyira nem kereste a mások ismeretségét s oly büszke volt függetlenségére, önállóságára, mint lángeszére s szegény sorsára. De kísérik figyelemmel, hogyan írta le a Petőfivel való találkozását naplójában, a melyből Fischer — megszerezvén e naplót — hosszú kivonatot közöl.

Petőfi fölkeresi német költő-társát s mindjárt a megismerkedésnél annyit szeretne neki elmondani, a mi szívében fekszik: de attól tart, hogy nem értik meg egymást. Azonban úgy véli, hogy ő tud annyit németül, mint új barátja magyarul s így megkezdődik a társalgás, melynél hihetlenebbet, Petőfi ismert jellemével ellenkezőbbet még eddig talán senki el nem mondott. Petőfi szörnyen összehúzza magát, mintha csak koldulni jött volna Beckhez: nagy félve nyúl egy szivarért zsebébe s kérdi: vajjon szabad-e rágyújtania? Engedelmet nyer s rágyújt. Erre gyors léptekkel az ablakhoz megy s hymnust mond a dohányfüstről a legáradozóbb szavakban. Ő mindent el tudott tőrní, ha dohányja volt. Ez biztosabb gondfűző, mint a bor vagy zene, az imádság vagy sírás. Nemzetünk sem tudta volna e nélkül elviselni a sors annyi hányatásait. (!) Beck erre megjegyzi, hogy az ős magyarok nem dohányozhattak, mivel akkor még nem ismerték a dohányt, a melylyel Raleigh ismertette meg Európát. E név hallatára Petőfi bevallja, hogy ő semmit sem tud róla; különben is nagyon keveset tanulhatott itt Magyarorszában, mert az iskolák nem arra valók. E mellett olyan életet élt, mely egyáltalában nem kedvez a tudományos kiképződésnek. Még most is küzd a sorssal. Az öregebbek nem akarják az ő költészetében fölismerni azt az irányt, mely a magyar költészet fejlődését előmozdítja. Szóval elpanaszodik hosszasan, némi hetykeséggel, affectatióval, de mégis gyermekesen, szinte együgyűen.

Nem sokára megint találkoznak. Petőfi egy áttivornozott éj után kereste fel Becket s a francia forradalomról kezdett beszélni. Megint az ablakhoz mennek. (Ez az ablakhoz menés egész komikus e különben is mesterkélts társalgásban.) Petőfi az akkori Pestet dicsőíti; itt akar ő élni s halni, ámbár sokszor elkeseredve azt kívánja, bár az Alpok közé juthatna, hogy távol lehetne az emberektől s aljas törekvéseiktől. Majd némi szóváltás után az afféle magyar-németekről kezd elmélkedni, mint a milyen volt Pyrker, Majláth, Lenau stb. S fájjalja, hogy Beck is németül ír. Beck erre azt kérdezi, hogy mikép gondolkozik Petőfi Széchenyi-

ról s Kossuthról? «Az első — szóla Petőfi — jólét útján akar szabadságot, az utóbbi a szabadság útján akar jólétet teremteni; az előbbi reformál, a másik lázít (rebellirt) (1846-ban!). Csodálom Kossuth tehetségét, bár nem tudok vele rokonszenvezni... Ő szerfelett dicsvágyó s Caesar veszélyes ékesszólásával bír, de én nagyon gyanítom, hogy hiányzik benne a Brutus és Cassius önmegtagadása.» stb.

Ime rövid kivonatban mindaz, a mit Fischer, mint új adatot, Beck naplójából közöl. De mennyire mesterkél, valószínűtlen ez az egész társalgás! Vajjon hihető-e, hogy Petőfi oly gyermekesen bevallja tudatlanságát egy Beckkel szemben? Mintha ő valaha szánalmat igyekezett volna gerjeszteni maga iránt s épen oly emberben, a kinek talán tehetségét becsülte, de jellemét bizonyára épen nem sokra tartotta, mit *A külföld magyarjaihoz* című éles hangú költeménye talán eléggé bizonyít. S vajjon megalázta volna-e magát annyira, hogy a magyarországi viszonyokat mintegy pellengérré állítsa egy külföldi magyar előtt? S vajjon Petőfi mondhatta-e azt, hogy ő az Alpok közé szeretne menekülni, ki a rónaság iránti mély és igaz szeretetét annyi remek műben hirdeté? Egyébiránt szükségtelennek tartjuk a Petőfi magatartását Beckkel szemben magyarázgatni. Oly hihetetlen az egész napló kivonat, annyira híjával van minden természetességnek, hogy képtelensége első pillanatra szembeötlő. Mily kevéssé tudta felfogni a szerző Petőfi egyéniségének alkotó vonásait: hogy még e találkozás leírását is mint teljesen megbízható adatot közli!

Azonban nem folytatjuk tovább megjegyzéseinket, bár még nagyon sok van, miről szólnunk lehetne e könyv kapcsolatán. A Fischer magasztalói a nélkül, hogy igaz érdemeit valóban kiemelték volna, hibáit, tévedéseit is művészeti igazságoknak hirdették, hogy ő elkísérte Petőfit születésétől haláláig s innen az *örökkévalóságig*. Azt hisszük, hogy észrevételeinkből képes lesz talán némi képet alkotni az elfogulatlan olvasó e nagy terjedelmű, csinnal kiállított könyvről, mely Petőfinek eddig legterjedelmesebb életrajza. Fischernek minden esetre érdeme az, hogy oly nagy szorgalommal, utánjárással, gondal gyűjtötte össze a Petőfire vonatkozó anyagot. Ily teljesen még nem volt az eddig összegyűjtve. Minden esetre nagyon megkönnyítette a további vizsgálódók, tanulmányozók feladatát, a miért elvitázhatatlanul dicséret illeti meg. Alig mellőzött egyetlen adatot is, mely eddig ismeretes. Mind a Petőfi korabeli bírálók, mind a későbbi tanulmányozók véleményeit figyelemmel kísérte s mindenütt a legjobb, alaposabb nézetek útján indult, bár maga nem igen mondott önálló ítéletet. Ha ismereteinket nem sikerült is bővítenie: legjobb tehetsége, legjobb belátása szerint járt el s oly vonzóan ismertette meg Petőfit a külfölddel, a miért tőle érdemeit méltánylatunkat meg nem tagadhatjuk. Műve nélkülözhetetlen lesz mindazoknak, a

kik Petőfi életét és költészetét ezután tovább tanulmányozzák. Ő mara-
dandó emléket állított nevének e könyv megírásával. Arra a nem közön-
séges feladatra vállalkozott, hogy legnagyobb lyrai költőnket mutassa be
a külföldnek s evvel kapcsolatban némi világot vessen a magyar szellem
fejlődésére, bár alapjában nem is ismerge a magyar jellemet s a magyar-
ság történeti fejlődését, mit előszavának következő része szembevetően
mutat: *„Jóllehet a magyarok, történeti multjukra támaszkodva sokszor
erélyesebben hangoztatják nemzeti álláspontjukat, s jóllehet néhány
túlbuzgónak nagyon tetszik e chauvinismus túlkapása: az öregebb-
nemzedék majdnem általában véve német nevelésben részesült s érzelmi
világukban a germán erő, bensőség s mélység nemzeti büszkeséggel, tüzzel
s lovagiassággal regyült. Vajjon a ki így fogja fel a magyar szellemet:
képes-e azt megérteni s e szellem egyik legprægnansabb kifejezőjét,
Petőfit megmagyarázni? Valóban csak rendkívül nagy szorgalmának
tulajdoníthatjuk, hogy ily alapon állva, még több tévedést, még több
hibát el nem követett fejtegetéseiben. Ez a szorgalom, ez a fáradhatat-
lan ügyekezet, ez a minden oldalra kiterjedő figyelem néha-néha pótolta
tehetségeinek fogyatékosságát s æsthetikai képzettségének hiányait,
melyekről maga is tudomással birt s a melyeket férfiasan be is vallott.
Talán ha egészsége megmarad s tovább, még évekig foglalkozhat ked-
vencz tárgyával: sokkal jobb, sokkal nagyobb becsű művet sikerül hátra-
hagynia. Így a sietség s gyors dolgozás miatt nem ért rá jól megfontolni
minden adatot, minden elvet, véleményt s inkább azoknak csak össze-
fűzésére törekedett. Mi szívesen méltányoljuk évekig tartó fáradozását
s bánat fogja el szívünket, ha visszaemlékezünk a gyógyíthatatlan beteg-
séggel küszködő ifjú író törhetetlen elszántságára, a melylyel könyve
befejezésén munkált. Bizonyára a magyar irodalom barátai ezért tiszte-
lettel fogják nevét emlegetni.*

Dr. VÁCZY JÁNOS.

HELTAI EGY MESÉJÉNEK EREDETÉHEZ.

Imre Lajos pár évvel ezelőtt egy derék tanulmányt bocsátott ki
Heltai Gáspár meséiről, melyben főleg azok eredetével foglalkozik s
nagy szorgalommal és szerencsével állítja össze forrásait. A műfajok
legmozgékonyabbjával van dolgunk, a mesével, mely óshazájából Indiá-
ból kiindulva nagyobb tért hódított mint a nyelv, melyen először meg-
szólalt, s legegyszerűbb alakjától a művészi elbeszélésig minden nép-
nek és kornak mindig élvezet és okulás forrását nyújtotta. A közös
nagy forrásból merítették a mi meseíróink is, meséink abban az alak-

jukban, melyben őket az aëopusi mese első virágzása korában feldolgozták, idegen eredetűek, Pesti Rimicius, Heltai Boner, Burkhardt s mint Imre a mesék sorrendjének egyezése nyomán megállapította főleg Steinhöwel, a XV. századbeli meseíró után dolgozott.

Négy mesének azonban sehogy sem sikerült az eredetét megállapítania, a 73-iknak, mely a szegényből lett gazdag emberről és a gazdából lett szegényről való s takarékos, szorgalmas életre oktat, s a három utolsónak, a 98-iknak, mely a madarász s a törbe csalt rigó példáján mutatja ki, hogy az országnak semmi sincs nagyobb ártalmára, mint a fejedelem, ki népének kegyes gondviselője helyett kegyetlen fosztogatója, tyrannusa, a 100-iknak, mely arra oktat, hogy csak önmagunkba vessük bizalmunkat, a pacsirtát és annak fiait sem verték ki fészkeből, míg a gazdag maga nem jött barátjai, rokonai helyett földjét learatni.

Legutoljára hagytam a 99. számút, mostani soraim tárgyát. E mese tán legsikerültebb Heltai valamennyi meséje közt mind tartalma, mind elbeszélő módja, mind korabeli vonatkozásainál fogva. Szól egy nemes emberről és az ördögről. E nemes ember, afféle embermaró földesúr, borig nyúzta jobbágyait s mégsem volt megelégedve jövedelmével. Egyszer találkozott az ördöggel, ki eget-földet ígért neki, ha megfogadja ispánjának s jutalmul csak azt kérte, a mit a parasztok az esztendő végével önkényt adni fognak neki. A nemes ember örül és rááll az alkura. Ez idő alatt az új ispán sok módot talált a nép sanyargatására, a nagy gazdagság csak úgy özönlött a házhoz. De végre az ördög fizetését kérte. Megindult hát a nemes ember vele a faluba. A hogy beérnek, hát kifut egy ökör az udvarból, utána egy ember szidva a megvadt jószágot, hogy vinné el az ördög. Hátranéz a nemes ember: Ispán, hallod-e, mit mond a pór? Neked ajánlá az ökröt, tied az. De az ispán visszautasítja: Nem engemet illet, mert nem jókedvéből ajánlá nekem az ökröt; megbúsult szegény, búsultában műveli. Mennek hát tovább; de nem kellett az ördögnek a síró gyermek sem, kit boszankodó anyja szánt a számára. Végre egy ház előtt megpillantja egy kis leánya a nemes embert. Megijed tőle s befut az anyjához: Anyja, anyja, ihol itt a nemes ember, a mi urunk. Felele az anyja: Ördög vigye el a vérszopó, kegyetlen árulót, talán valami dögöt érzett valahol és arra jó a bírságra. Kérdi az ispán a nemes embert: Hallod-e mit mond a szegény asszony? Hallom — felele a nemes ember, — de nem szíve szerént mondja, hanem pokocsából, ki tudja miért búsul meg ebagné? Bizony nem pokocsából mondja, hanem szíve szerént ajánla tégedet én nekem. Ez okaért enyém vagy és elviszlek. Meg is ragadta az üstökét, feldobta a taligájára s cifzfrázkodó feleségével együtt elszállította a sátán elébe s a pokoli fürdőbe.

E mesét illetőleg Imre csak nyomokat talált. Pauli 1522-ben megjelent Schimpf und Ernst című schwankgyűjteményében van egy elbeszélés, a 45-ik,*) melyben egy Schuldbote megy egy faluba, hogy valakit megfizettessen. Hozzácsatlakozik paraszt ember képében az ördög is, és együtt mennek. Egy falun keresztülmenve hallják, hogy egy asszony azt mondja síró gyermekének: Sírjál, csak sírjál, hogy az ördög vigyen el! Erre figyelmezteti az ember az ördögöt; de ez nem viszi el a gyermeket, mivel az anyja csak haragjában ajánlta neki. A mezőn meg egy csapat sertést látnak, melyből egy elszaladván, a pásztor átkozódva fut utána: Vigyen el a minden disznók ördöge! De ezt sem viszi el az ördög, mert a pásztornak kellene megfizetnie. Végre megérkeznek ahhoz a házhoz, a hol az adósságot be kellett hajtani. A paraszt ember épen csűrében van és csépel; mikor a felé közeledőt meglátja, így kiált fel: Honnan a pokolból jösz, vigyen el az ördög! Erre az ördög is megszólítja: Hallod mit mond a paraszt? Ez már komolyan beszél s így velem kell jönnöd! — Ezzel elviszi.

Úgy látszik azonban, midőn Imre már dolgozatát befejezte volt, jutott kezébe Baissac Jul. Histoire de la diablerie chrétienne című munkája, mely jobb nyomra vitte; ennek I. k. 213. lapján olvasható egy a Heltaiéhoz majdnem teljesen hasonló történet. Egy XV. századbeli barát Herold János, 210 prédikációt gyűjtött egybe a korabeli prédikáló baráttársaktól. Ezek egyikében szó van egy adószédőről, a szegény nép csikarójáról; egyszer hivatalos útja közben egy rejtélyes utassal találkozott, ki nyájasan csatlakozott hozzá s vele beszédet kezdett. Az alak nem tetszett s szívesen el lett volna nála nélkül az adógyűjtő. Mintha kénkö perzselése bűzét érezte volna, gyanakodott rá, hogy az alvilág valamely lakosa. Ugyanaz a történet ismétlődik itt is, mint a Heltai meséjében, csak hogy a pór itt is *malaczo*t hajt maga előtt, a síró gyermek itt sem kell az útítársnak, hanem midőn a szegény megszarolt pórok egyértelműleg felkiáltanak: itt a mi hóhérunk, vigye el az ördög, hatalmas markával felkapja az adószédőt és úgy elviszi, hogy a lába sem éri a földet.

E történet tartalmát illetőleg, lehetett volna ugyan Heltai forrása, a szász prédikátor olvashatta a XV. századbeli szerzetes könyvét, a részletekben való eltérése azonban nem igen volna indokolható. Én egy más nyomra mutatok, melyről szintén kétlem ugyan, hogy az igazi lenne, de ha eszközökben szerencsésebb munkás venné kezébe, talán vezethetne érdekes felfedezésekre. Az én íróm a XIII. században élt

*) Beöthy, A szépprózai elbeszélés. I. 143. lapján csak e forrásról tud.

osztrák meseköltő, az Amis pap s számos kisebb novella*) szerzője Stricker. Kiválóbb egyéniség az osztrák költészet akkori hanyatlása daczára is a két századdal később élt meseköltőknél. Elbeszéléseit idegen forrásokból veszi ő is, de kora viszonyai közé helyezi, valóságos kis korpépekké alakítja s bevonja szeretetreméltó egyénisége zomániczával. Gúnyolja és vigasztalja, hosszú tanulságokban oktatja polgártársait mint Heltai s Amis papban a vallás ügyét is megérinti. Kisebb elbeszéléseiben olvasható egy történet a Bíróról és az ördögről. Egy gonosz bíró találkozik az ördöggel, ki a vásárra megy, mert ma minden az övé, a mit neki komolyan adnak. A bíró elkíséri. A vásáron egy asszony az ördögnek kívánja makranczos disznaját, másik asszony síró gyerekét. Azonban az ördögnek egyik sem kell. Hanem mikor egy szegény asszony kívánja azt a bírónak, a ki elvette utolsó tehenét, az ördög nyakon csipi gonosz kísérőjét, mert ez már igaz kívánság.

Az előzmények ez elbeszélésben is inkább a német feldolgozásokban egyeznek, mint Heltaival, de a falun átmenés jelenetei, a részletekben, több hasonlóságot mutatnak, mint akár a Pauli, akár a Herold elbeszélése. Nem lehetne a Bíró és ördög e legrégebb feldolgozását egyéb okokkal is támogatni?

Zombor.

Dr. ZLINSZKY ALADÁR.

*) Kleinere Gedichte von dem Stricker, herausgegeben von Karl August Hahn. Quedlinburg u. Leipzig 1889. E gyűjteményben azonban épen a keresett mesét nem bírtam feltalálni. [E kötetben a keresett elbeszélés csakugyan nem található, de olvasható az pl. Goedeke Károlynál, *Deutsche Dichtung in dem Mittelalter*, 2. kiadás, 1871, 849. l. s már régebben von der Hagen fontos gyűjteményében; *Gesamtabenteuer* III, 387. l. — Részemről nem hinném, hogy Heltai közvetlen forrása a Stricker elbeszélése volna, mert ez esetben néhány kiválóan jellemző vonásban mutatkoznék egyezés a magyar és az osztrák író előadása közt. H. G.]

HAZAI IRODALOM.

Egy hang a Lesbia-kérdés jelen állásához. Doctori értekezés. Irta Wirth Gyula segéd-tanár Nagy-Becskerekén, 1886.

Szorgalmas és gondos összeállítása a kérdést pro és contra illető bizonyítékoknak. Álláspontja körülbelől ugyanaz, mint a minőt én foglaltam el Catullus-fordításomhoz való bevezetésemben, t. i. azt bizonyítja, hogy Catullus Lesbiája nem azonos a hirhedt Clodia quadrantaria-val, s így főképp Schwabét és Bahrenst czáfolgatja. Az eddig ismerteken kívül egy pár újabb bizonyítékot is hoz fel állítása mellett. Ilyen új vagy legalább új alakba öntött fő bizonyítéka a Catullus és Clodia között való nagy korkülönbség. Ezt a korkülönbséget Wirth lehetőleg nagyítani igyekszik, az eddig ismert 7 évnyi korkülönbség nem lévén elégséges arra, hogy a viszonyt absolute lehetetlennek tüntesse fel. Hieronymus szerint Catullus 87-ben született s 30 éves korában 57-ben halt volna meg. Minthogy azonban némely verse az 57-ik év után történt eseményeket is említt, általában elfogadják, hogy Catullus csak 54-ben, tehát 33 éves korában halt meg. Wirth ezzel szemben úgy okoskodik, hogy Catullus 87-nél később született három évvel s így mégis 30 éves korában halt meg; Hieronymus tehát szerinte nem csak a halálozás, hanem a születés évét is elhibázta. Első bizonyítéka, hogy valószínűbb, hogy Hieronymus két egynemű hibát követett el (tudniillik 87—57-et írt 84—54 helyett) mint két különeműt (tudniillik hogy egyrészt a halálozás évében, másrészt az életkor meghatározásában hibázott volna). De én nem tudom, miért volna különemű hiba ez utóbbi? hiszen összefügg, t. i. ugyanavval, hogy a halálozás évében tévedett, tévedett egyúttal az életkor meghatározásában is. De Wirth minden áron el akarja fogadni a 30 éves életkort, abban nem akar kétkedni, azért tartja *egyneműbb* hibának, ha Hieronymus a születés és halálozás évében egyaránt téved, mint *azt az egy* hibát, ha csak a halálozás évében (mert hiszen ez magában foglalja az életkor meghatározásában való hibát is). A dolog tehát így áll: Wirth valószínűbbnek tartja, hogy Hieronymus két hibát követett el, mint hogy egyet. Szerintünk azonban ily valószínűségre nem lehet építeni. Második okul azt hozza fel, hogy ámbár 33 év is *fiatal* a halálra, de határozott adatunk lévén Hieronymusnál a 30 éves korra nézve, ez jobban megfelel az Ovidius-féle *iuvenilia tempora*-nak. Ha az ember elismeri, hogy a 30 éves ember is fiatal, meg a 33 éves is, lehet-e azt mondani, hogy Ovidius inkább nevezhette fiatalnak a 30 éves Catullust, mint a 33 évest? vagy ha inkább nevezhette is (ámbár a római embert még 40 éves korában is megillette a *iuvenis* név), lehet-e ebben bizonyító erőt találni? — Harmadik oka, hogy ha 87-ben szüle-

tett volna, akkor egész 5 évvel lett volna idősebb testi-lelki barátjánál, a 82-ben született Licinius Calvusnál. Wirth bevallja ugyan, hogy az 5 év nem nagy korkülönbség, de azt mondja, hogy 20—30 éves fiatal embereknél elég nagy arra nézve, hogy oly barátság, mint a Catullusé és Calvusé, köztük létre ne jöhessen. Közvető oknak közbe toldja, hogy Catullus *valószínűleg* már 20—22 éves korában ismerkedett meg Calvussal s így nem valószínű, hogy egy 15—17 éves gyermekben találta volna föl a jó barát ideálját. Látni való, hogy ez nagyon gyöngye syllogismus, mert így hangzik: «20—30 éves embereknél 5 év nagy korkülönbség a benső barátkozásra; úgyde Catullus *valószínűleg* 20—22 éves korában ismerkedett meg az ő Calvusával, tehát nem lehetett köztük 5 évnyi korkülönbség». Ép ily joggal okoskodhatnánk így: «a hagyomány azt mondja, hogy Catullus és Calvus közt 5 év korkülönbség volt; ennyi különbség feltűnő fiatal emberek barátságában, de megfejthető, ha pl. Catullust 25 évesnek, Calvust húsznak gondoljuk barátkozásuk kezdetén». — Mindezekből azonban azt következteti Wirth, hogy «semmi sem akadályozhatja az elfogulatlan ítélőt, miszerint velünk együtt minden föntartás nélkül (?) a Kr. e. 84-ik évet tartsa Catullus születése évének». — A miben nem vagyunk akadályozva, arra még nem vagyunk kényszerítve. S miért szükséges Catullus születése évét ily módon kalandos valószínűségeken alján három évvel későbbi időre tenni? Csak azért, hogy így annál nagyobb, legalább is 10 évnyi korkülönbség legyen közte és Clodia közt konstatalható és ezen az alapon köztük a szerelmi viszonyt absurdumnak deklarálhassa a szerző. Ha a szerelmi viszony 7 évi korkülönbséggel még lehetséges, akkor 10 évnyivel sem válik absurdummá. De, ismétlem, ez a tíz évnyi korkülönbség semmi számba vehető okkal nem bizonyítható. De a hét évnyi korkülönbségnek is ellene szól a «*pater ut gnatos*»-féle hasonlat. Igaz, ezt az okot magam is hangoztattam volt. De ha az ember egy kicsit enged abból az ifjú idealismusból, melynek szemüvegén át Wirthtel együtt a Catullus szerelmét is oly nagyon idealisnak hajlandó nézni, akkor nem fog egy kifejezésben többet keresni, mint a mennyi benne van. De tekintsük az érem másik oldalát. Ha Catullus kezdetben Clodiát csak idősebbnek tudta magánál 7 évvel, de elvetemültnek még nem, akkor nem üt csorbát szerelme idealis voltán az idősebb nő iránti szeretet. Hiszen épen az önzetlen, idealis szerelem szokott megfeledezni az utilitarismus szempontjairól.

Érzi Wirth bizonyítékainak gyöngeségét s így folytatja: «S most hallgassanak egy időre a pergamének, s beszéljen tisztán az emberi szív: Én mindenek előtt azt mondom, hogy Catullus szerelme, oly szerelem, mint az övé, oly nő iránt, mint Clodia, ki míg egyrészt sokkal idősebb, addig másrészt férjes és elvetemült nő volt elejétől kezdve (vajjon

Catullus szemében is?) oly lélektani problema volna, mely, ha az életben tán kivételkép lehetséges volna is, fejcsóválva győződnék meg róla, tudományos kérdésnél pedig cseppet sem valószínű». — Látni való, hogy ily megengedő meg nem engedések épen nem tartoznak a meggyőzés eszközei közé.

A *Lesbius*-kérdésnél Wirth elfogadja azt, hogy *Lesbius* = *Clodius*, de szerinte ebből nem következik, hogy a *Clodia* és *Clodius* testvérek voltak. No már, ha Schwabeék legerősebb bizonyítékát ténynek vesszük, akkor lehetetlen a bizonyított dolgot is el nem fogadnunk. De Wirthnek itt is egy sajtóságos «erős érve» van, melyet a «notorum» alak frapans értelmében talál, t. i. hogy: «bármily szép is ez a *Lesbius*, senki sem csókolja meg őt olyan, a ki ismeri». Ha már most — folytatja — *Lesbius* *Clodiának* fitestvére vagy rokona, mondhatja-e *Catullus*, hogy senki se csókolja meg, a ki ismeri, mikor épen a miatt panaszkodik, hogy *Clodia* jobban szereti őt, mint *Catullust* minden nemzetségével együtt? — Miért ne mondhatná? Nem természetes-e, hogy a *notorum* ez esetben csakis másokra, ismerősökre vonatkozik, nem pedig *Clodiára*, *Clodius* nőtestvéreire s egyúttal szeretőjére? — Egyébiránt ez a *notorum*-olvasás nem is egészen biztos, s így arra sokat építeni nem lehet.

Nem térhetünk ki minden részletre, hol Wirth ellenfeleivel szemben egy-egy új bizonyítékot igyekszik felhozni; döntő fontosságút nem találtunk köztük, elfogadhatót is alig. Egyebekben ismeretes ellenokokra hivatkozik.

Igazán bizonyító új okot tehát nem hoz fel Wirth az ő álláspontja mellett. A mi magát ezt az álláspontot illeti, igaz, hogy régebben én is e mellett voltam, de azóta be kellett látnom, hogy ez az álláspont mereven fenn nem tartható, mert ha van hypothesis, melyet nyomós okok támogatnak, akkor a *Lesbiát* *Clodiával* azonosító hypothesis olyan. A mi ellene felhozható, az a dolog bizonyosságát gátolhatja, de nagy valószínűségét meg nem szüntetheti. Ezért van, hogy *Riese*, ki ezelőtt leginkább kardoskodott *Lesbia* leány-volta mellett, 1884-ben megjelent kommentáros kiadásában csaknem teljesen resignál. Az ember természetesen gyakran hajlandó az ily dolgokban ideálisan fogni fel a dolgot s ifjú optimismussal az etikailag és poetikailag szebbet választja, de később belátja, hogy a feltűnően bizonyító tények előtt kapitulálnia kell, legalább annyiban, hogy ne tartsa valószínűtlennek vagy lehetetlennek a *Clodia*-hypothesis-t s hogy annak egyenes megyöntésére ne folyamodjék olyan bizonyítékokhoz, melyek könnyű szerrel ellene fordíthatók, de meg a melyekre még akkor sincs okvetetlenül szükség, ha elfogadjuk a *Clodia*-hypothesis valószínűtlenségét. Így pl. ennek megdöntésére azt bizonyítgatni, hogy *Lesbia* nem volt férjes, nem okvetetlenül szükséges, mert hiszen utóvégre *Catullus* *Clodiája* is, *Clodia* *quadrantaria* is lehe-

tett férjes s mégis két külön személy, de másrészt nagyon erőltetett, ha tekintetbe vesszük az ily helyeket: «*Sed furtiva dedit mira munuscula nocte, Ipsius ex ipso dempta viri gremio*» (68, 145—6) és: «*Lesbia mi praesente viro mala plurima dicit*» stb. (83, 1 skk.), a hol elfogulatlanul csak igazi férjre lehet gondolni. A *furtiva munuscula* egyúttal az *Allius házában* bizonyítja Lesbia előkelő-voltát. Szintén nem egy egyszerű és szegény sorsú *libertínára* mutat ez: «*Cum suis vivat valeatque moechis Quos simul complexa tenet trecentos*» (11, 17, 18), hanem a Cicerónál leírt hirhedt Clodiára. De legdöntőbb a 79. költemény; «*Lesbius est pulcher . . .*» melyben talán eddig nem is vették észre, miért van kiemelve «*cum gente Catullum*»; azt hiszem, azért, mert a költő azt akarja mondani, hogy Lesbia a *saját nemzetségébeli* Lesbiust többre becsüli Catullus minden *perreputtyánál*. Hogy pedig Catullus csak ily enyhén szól erről az *incestus*-ról, annak vagy az az oka, hogy még jóformán maga sem hiszi, vagy mert már nagyon is köztudomású volt, mint ez Cicero ismeretes beszédjéből (pro Caelio) kitűnik. A mi végre a *Caelius* és *Rufus*-kérdést illeti, mindenesetre Rufusban kell keresnünk Clodia szeretőjét, M. Caelius Rufus, Catullus ostorozott vetélytársát, ellenben a *veronai* Caelius — mint a Caelius-versek bizonyítják, más Caelius s a költőnek mindvégig jó barátja (v. ö. 58.)

Csak jelezni akartam azon főbb okokat, melyek engem régibb álláspontom elhagyására bírtak s mondhatom, hogy a Wirth értekezése czéljával ellenkezőleg csak annál jobban megerősített e meggyőződésemben. Mert bármily szorgalmasan állította össze és bővítette a Clodia-hypothesis ellen szóló adatokat, álláspontját plausibilissá tennie nem sikerült.

Meg kell még említenem, hogy az értekezés *rendkívül* sok sajtóhibája igen boszantó.

Dr. CSENGERI JÁNOS.

Gulisztán vagy Rózsáskert. Irta Szádi. Persából fordította dr. Erödi Béla.
Budapest, Singer és Wolfner. 1889. 8-r. XVI és 168 lap. Ára 1 frt 50 kr.

Kitünő orientalistánk, a ki épen olyan kellemesen csengő magyar versekben szokta a keleti költészet termékeit hazánk nyelvén kifejezni, a milyen híven adja vissza eredeti értelmöket, e fordításának kiadásával ismét bájos virágot kötött abba a szép koszorúba, a melyet Háfiz és Omer Chejjám dalainak fordításával fűzni kezdett. Óhajtom, hogy nem sokára Firdúsz teljes Sahnámeh-ját, a mely Biszutún sziklajaként mered égnek a persa költészet virágos mezejéből, Erödi fordításában olvashassuk, gyönyörködve csengő-bongó magyar alexandrinusainkban, a melyek egyedül alkalmasak a persa hősi toborzó utánzására. Az előt-

tem levő Gulisztán-fordítás mindenkit, a ki a persa nyelvel foglalkozott, kellemesen lephet meg. Szádi Gulisztánja ugyanis az a klasszikus munka, a melylyel Európában és Ázsiában ép úgy, mint Afrikában, a hol csak a persával vagy általában az úgynevezett keleti nyelvekkel és irodalmakkal foglalkoznak, legelőször ismerkedik meg a tanuló. Örömmel olvastam át magyar fordításban is a jól ismert kisebb-nagyobb történeteket, meg az apró versszakokat és a könyv olvasása közben feljegyzett észrevételeimet itt közlöm.

Szádínak, Abd-alláh fiának családi neve Muszlih-eddín, nem annyit tesz, mint : a vallás dicsősége, hanem a vallás megigazítója, megbírálója, a mi természetesen nem azt akarja mondani, hogy az izlám szent és egyedül igaz vallását valaki megigazíthatná vagy megbírálna, hanem azt, hogy e név viselője a valláson belül a hívők megigazítója, megbírálója legyen. *Muszlih* olyan igenév, mint egy más igéből az ismeretes *muszlim*, az igazhívő; az előbbihez tartozik a *meszlehet* vagy *meszlihet* főnév, a mely annyit tesz, mint: boldogulás, haszon, például a Gulisztán I. fejezetének 1. elbeszélésében e régi persa közmondásban (Vámbéry, Vándorlásaim és élményeim Persiában, 14. l.): durúgh-i meszlehet ámíz bih ez rászt-i fitneh engíz, Erődi fordításában: A jóracélzó hazugság jobb, mint a kellemetlenséget okozó igazság; vagy I, 13: meszlehet-i án míbínem, azt tartom, *czélszerű* volna; ugyanez van I, 16.; hasonló fordulat I, 16., 23., 24. vagy II, 20.: meszlehet án eszt, jobb volna, és általában gyakran hasonló kifejezésekben.

A *szúfi* rend nevéhez megjegyezhetjük, hogy e nevet Sáh Iszma'íl, Persia királya (Kr. u. 1499—1524.) is felvette és utána ivadékait is Szúfiknak nevezték; ebből van Shakespeare Velencei kalmárjában: By this scimitar That slew the *Sophy* and a Persian prince.

Erődi könyvének bevezetésében Szádi élete rajzát közli. A nagy erkölcsstanító harmincz esztendeig folyton utazgatott, mint honfitársai általában nagy gyönyörűségét találva az utazásban és teljesen felfogva nagy hasznát, a mit később földije, a sirázi Muhammed Semsz-eddín Háfiz így énekelt meg: her kih szefer kerd peszendideh seved, ze ájúneh-i núr kemáles dideh seved, pákizehter ez áb nebásed csízí, her dsá-i kih kuned mekám gendideh seved, azaz: Mindaz, a ki utazott, dicséretben részesül, a fényesség tükrében lesz látható tökéletessége; tisztább a víznél nincsen semmitem, mégis mindenütt, a hol megáll, megposhad. Szádínak egy nevezetes úti kalandja volt, az, hogy Jeruzsálemben a keresztesek kezébe került. A Gulisztánnak erre vonatkozó érdekes és szinte humoros helye így szól: •Megunván damaskusi barátainak társaságát, Jeruzsálem pusztájára fektettem le fejemet, és vad állatok társaságába keveredtem, míg a frankok fogságába kerültem. Tarabolusz (szíriai Tripolisz) egyik sánczában zsidók társaságában földmunkára

szorítottak. Ekkor arra vetődött egy aleppói tekintélyes férfiú, ki régi ismerősöm volt, rám ismert és így szólt hozzám: «Mit csinálsz itt, hogy kerültél ide?» Én válaszoltam:

Ember társaságból rengetegbe szöktem,
Mert istenen kívül nem hódolok másnak:
Képzeld el csak, kérlek, hogyan élek itten,
Barom-ólba zárva, mint állattal bánnak.

Barátok közt lenni, habár lánczra verten,
Jobb mint idegen helytt sétálni szép kertben.

Megszánta helyzetemet, tíz dénárral feloldotta kötelékeimet és elvitt hazájába. Volt egy leánya, nőül adta hozzám, s vele hozományul száz dénárt adott. Rövid idő múlva megváltozott a nő, rossz természetű lett, ellustult és nagy mértékben kezdette használni nyelvét. Életemet így nagyon megkeserítette, a mint a mondás tartja:

Az a férfi, kinek rossz feleség jutott,
Már itt lenn a földön megkapta a poklot.
Gonosz nőtül, kérlek, őrizkedjél menten,
A pokoli tűztől ments meg uram engem!

(Ez az utolsó sor a Koránból való, II, 197. és III, 14.) Egyszer szabad folyást engedve nyelvének, így szólt: «Nem te vagy az, kit atyám tíz dénáron váltott meg a frankok fogságából?» Én így válaszoltam: «Mindenesetre, tíz dénáron váltott meg a frankok lánczaiból, de száz dénárral foglyul adott a te kezeidbe.»

Farkas körme közül, így olvastam egyszer,
Kiragadt egy bárányt egy nagy erős ember.
Éjjel aztán fogja, és torkára kést ránt,
Mire ilyen szókra fakasztja a bárányt:
Tegnap engem farkas körméből kimentél,
Ime most mit látok, farkasom te lettél.

E pompás történetkéhez megjegyezhetjük, hogy *Tarabulusz-i sám* városát a keresztések 1109-ben foglalták el, 1289-ben pedig Aegyptus fejedeleme, Kelaún, ismét vissza szerezte a muszlimeknek. Dénár a persában *dinár*, a mi a görög *δηνάριον* útján lett a latin denariusból, mint alakja is bizonyítja; az arany dinár keleten egy mithkál vagy másfél arab drachma súlyú, az ezüst dinár 7—10 drachmát nyom; érdekes a *dinár-i köpek*, kutyás dinár persza-török szó, a melylyel a keleten, kivált Törökországban elterjedt európai pénznemeket nevezték el, a melyekén oroszlán képe volt látható; ez a gúnyos *köpek* szó aztán átment az oroszba és ott *kopek* alakjában még ma is pénznemet jelent. Az arabban

abú kalb, kutya apa, egy hollandi pénznem neve volt, a melyen ugyan szintén oroszlán volt látható, ezt azonban kutyanak csúfolták ott is.

Az 1. fejezet 30. elbeszélésében, a mely Abú Fazl Szuban Bin Ibráhim Zú-lnún-i Miszri szúfi főnökről és híres szentről szól (meghalt Aegyptusban 859-ben), Erődi az eredetinek e szavait: ez dsumleh-i szedikán búdemi, így fordítja: úgy én őszinte emberek közé tartoznám, holott az *őszinte* szónak e helyen nincs kellő értelme; helyes fordítása: *iqaz*. Az előbb idézett értelme van e szónak a 8. fejezet 56. bölcs mondásában (*hikmet*; kár, hogy fordítónk a 8. fejezetet nem osztotta fel az eredeti kiadások nyomán; így nagyon nehéz benne egy-egy hikmetet megtalálni; én Eastwick hertfordi 1850. évi kiadása szerint idézek;): 'ázim ender miján-i bicheberán, metheli gufteh end szedikán, sáhidi der miján-i kúrán eszt, muszhaft der szeráj-i zendikán, a tanultra a tudatlanok között példát mondtak *őszinte* jó barátjai, hogy olyan, mint a szépség a vakok közt, hogy valóságos korán a tűzímádók palotájában; Erődi a 154. lapon így fordítja: «Balgák között kelle tengődni egy bölcsnek, Sokat mondtak róla példa-mondó bölcsek. Szép ifjúnak mondák vakok közé téve, Isteni koránnak istentelen kézbe». E hikmetet *rimes* *prozában* fordította Erődi, ámbár az eredetiben itt alig mutatkozik e művészi alak: «Ha a gyöngy sárba *hull*, az marad még *azontul*; de a por ha magára az égre is *száll*, értékesebb nem lesz *annál*. Képesség műveltség nélkül nem sokat *ér*, de képesség nélküli egyént tanítani, eredményt szintén nem *ígér*. Bár a hamu nemes *eredetű*, mert a tűz isteni *természetű*; de minthogy magában nincs *értéke*, csak por lehet a *mértéke*. A cukor becse nincs a *nádtul*, maga nyeri azt *önmagától*.»

Gul. I, 33. megjegyezhetjük, hogy *Melátijeh* vagy Erődinél *Malatia* az Euphrates partján levő város, Kis-Örményország főhelye.

A *redif-rimek* (I. Ujpersa nyelvjárások cz. értekezésem 59—64. l.) alkalmazása a magyarban és általában az európai nyelvekben igen ritka és igen nehéz; nálunk a legszembeket Arany Jánosnál olvastam, például: Dalos Eszti, — a mezőre kiment ő, Aratókkal puha fűvön pihent ő (Tengeri-hántás); Ugy tett Lajos épen: játszott is, ivott is, De azér' nagyobb volt — király volt ő ott is (Toldi szerelme II, 7.); Mohón kap az ifjú a szép sellő után . . . Mintha álom után . . . hiú szellő után. . . (VII, 50.); «Vezetem, nem küldöm» Lajos riad «érts meg, Lebeszélni róla te ne is kísérs meg (XI, 18.); Dicsérve az anyja hozzá teszi: jó is, A miért eljegyzé már a Megváltó is (XII, 91.); Száz mérföld a világ, erre is, arra is: Nem bánom én, igen, elmegyek én ma is (Toldi II, 13.); Repül a nehéz kő, ki tudja, hol áll meg? Ki tudja hol áll meg s kit hogyan talál meg? (III, 7.); Rezes volt valaha, most is látszik rajta. Csakhogy a réz most már zöldet játszik rajta (Toldi estéje III, 6.); Hazudik-e vagy sem, nem állok a felől, Azért engedelmet instálok a

felől (Jóka ördöge); az *is* szó gyakrabban képez redifet. Erődi nem is követhette az eredetét, I, 14. és 34. vagy V, 14. A művészi keleti *versmértékeket* a magyar ütemes sorok mindenféle fajával pótolta fordítónk, néha egészen különbözőket ugyanazzal, pl. I, 33. az eredeti mutekáribot (tetrameter bacchicus catalecticus in disyllabum, a mely alapján a latin *tripudium* és *trumpus* meg a német *Dreischritt* jelentésével meg-egyeznek; a római *tripudium* mértéke is úgy látszik a bacchius volt, innen van e görög versláb következő latin neve: *Oenotrius tripudians*, Dr. Pecz V., Latin verstan és prosodia 28. l. Egy. Phil. Közl. XII, 412.) e sorokban: ger ez bende leghvi senidi merends, dsihándide biszjáre gújed durúgh, így fordította: Ne neheztejj, hogy ha szolgád füllentett; Világlátott szava gyakran valótlan; és I, 35. az eredeti hezeds-i mehzúfot (epitritus primusokból álló trimeter catalecticust) e sorokban: betér z ánem ki chváhi guften áni, ki dánem 'ejb-i men csún men nedáni, a melyeket következőleg fordított le: Rosszabb vagyok annál, minek mondhatnál, Mert hibáim jobban tudom náladnál; mind a két persa versmértéket tehát a háromütemű vegyes tizenegyessel fordította.

Fordítónk elhagyott olyan elbeszéléseket, a melyek nem felelnek meg az európai ízlésnek, pl. Eastwick kiadása szerint az 1. fejezet 40. elbeszélését.

A sokszor idézett latin mondást: *Esse oportet, ut vivas, non vivere ut edas* (Auctor ad Herennium, 4, 28.), a melyet Senecának így kellett gúnyosan korára alkalmaznia (Consol. ad Helv. 9, 10.): *Vomunt, ut edant, edunt, ut vomant*, — a Gulisztánban is megtaláljuk, III, 6.: *chverden beráj-i ziszten u zikr kerdeneszt, tú mu'tekid kih ziszten ez behr-i chverdeneszt*, Erődi fordításában: *Enni kell, hogy imádsággal élhessünk, Te azt tartod, evésért van életünk.*

Erődi a 92. lapon nem csatol magyarázatot *Bektás és Chejlás* névéhez. Eastwick a többi Gulisztán-kiadóval Gentius nyomán azt jegyzi meg, hogy mind a kettő híres bajvívó volt; egy keleti szótár, a Burhán-i Káti' szerint azonban *Bektás* egy chvárezmi király neve, *chejlás* pedig a persa szótárak szerint a. m. katonapajtás és hadvezér, a mi a Gulisztán e helyén egészen kielégítő értelmet ad; a Behár-i 'adsam és a Semsz ullughát című szótárak az utóbbit szolgacsapatnak fordítják. Vullers, Lexicon Persico-Latinum etymologicum I, 775. A 147. lapon meg a *Bajlekán* városnév nincs megmagyarázva; ez helyesen *Bejlkán* (a versmérték szerint *Bejlekán*), Errán, Erán vagy Árán tartománynak, Ázerbejdán egy részének városa Sírván (vagy Sirván) határaihoz közel. Vullers Lex. I, 304. Még a 163. lapon levő jegyzet ellen is van kifogásom: *Feridún* nem volt *Dsemsid* fia, *Spiegel*, *Eranische Alterthums-kunde* I, 538. s köv. l.

Azokban ha akár a Gulisztán bájjait, akár Erődi fordításának szép-

ségeit méltóan akarnám bemutatni, majdnem az egész könyvet írhatnám ide; minden olvasóm jól teszi, ha a persa ethikus költészet e remekművével már most magyar fordításában ismerkedik meg.

DR. POZDER KÁROLY.

Goethe, Hermann und Dorothea. Magyarázta Harrach József. Budapest, 1889. Lampel. 95 l. Ára 30 kr.

E kiadás az osztrák helyesírás szerint közli a költemény szövegét, igen csinosan van kiállítva és rendkívül olcsó. Már e három jó tulajdonságánál fogva érdemel dicséretet. De jegyzetei és magyarázatai is általában helyesek, bár akad itt-ott javítani való, és azt hiszem, hogy tanítványaink német képzettsége jóval több magyarázatot igényel. De ez felfogás dolga. Szerző, úgy látszik, saját tanítványait tartotta szem előtt, és ezek talán be is érik az adott magyarázatokkal.

A mi különben megjegyezni valóm van, röviden a következőkben foglalom össze.

3. l. *manches Gewerbes, sokféle foglalkozás*. Goethe, ellentétben az ugyanitt említett gyárakkal, kétségtelenül a kézi iparnak sokféle ágait érti.

7. l. *der Scherf*. Helyesen *das Scherf*, és nem fillér, hanem általában igen kis pénz. — U. o. *die Grille, a tücsök, itt (!) aggodalom*. Furcsa magyarázat, melyet a tanuló kétségtelenül úgy fog érteni, hogy a szó kizárólag a költeménynek ezen helyén bír ezzel az értelemmel. — *Hogy a rajnai bor kissé zavaros* (u. o.), azt talán mégsem állíthatni.

8. l. *Augapfel, szemgolyó (szemfény helyett)*. Ez is furcsa magyarázat, melyet félreérthetni. A szövegben ez áll: *wie der Mensch sich des Auges köstlichen Apfel bewahrt*, tehát a szó szó szerint értendő és nem áll semmi más helyett.

10. l. *Der wohlgebildete Sohn, a délczeg, daliás!* E magyar melléknév, úgy érzem, egészen hamis elemet (Zalán futásából!) visznek bele a költeménybe.

12. l. *Sachte, nehogy a gyermekágyas nőt felriassza*. Hermann bajosan gondolt erre; de Dorottyá fölzavarta egész lelkét, azért nem sietett.

23. l. *wunderlich Volk, csodálatos lények*. Inkább furcsa, saját-szerű, — és semmi esetre sem lények.

26. l. *lyriai bizonyosan sajtóhiba*.

40. l. *Elend a középfelnémet értelme szerint (eli-lenti) anderes Land*. Az eli-lenti alak ófelnémet, középfelnémetül ellende és ez a. m. szerencsétlenség, száműzés.

57. l. *Den Tag lebt e h. verbringt*. Miért nem *verlebt*? Általában

megjegyzem, hogy a szerző sokszor mondja *e helyett*, a hol helyesen azt kellene mondania: *prózában vagy közbeszédben*.

63. l. *der Wickel*, helyesen *die Wickel*.

76. l. *Der Frauen, e h. der Frau, e szó a kfnben gyöngye ejtegetésü volt* stb. Hiszen ma is az, de a kfnben a nőneműek még az egyes számban is vettek föl ragot.

A Függelék szól a műről általában és adja németül a munka meséjét. Ez utóbbi helyes. Az előbbire három megjegyzésem van.

1. Szerző többször említi Voss Lujzáját, de sohasem mondja, hogy e mű micsoda, mi a tárgya, jelleme stb. és hogy Goethe műve voltaképen miben különbözik tőle. Ezt pedig meg kellene mondani, különben üres beszéd, marad a Goethe művének jellemzése is. Legalkalmasabb erre a 3. §. (a költemény műfaja), hol épen a Lujza jellemzésével legjobban értethetni meg, hogy H. és D. mily óriási magasságban áll e különben igen csinos idyll fölött.

2. A költemény szerző szerint *eposzi idyll*. Nem a dologról, csak a kifejezésről szólok, mely nekem egy kissé furcsán tanzik és nem is elég világos terminus. Minden esetre mást akar mondani mint epikai idyll, mert hiszen minden jó idyll epikai, pl. a Voss Lujzája is. Talán eposzszerű idyll?

3. Egy § szól a hexameterről, de nagyon sajtáságosan. A szerző nem mondja meg, hogy e vers milyen lábakból áll; csak azt olvassuk, hogy az első négy láb spondeusokból is állhat, de az utolsóelőttinek szükségképen dactylusnak kell lenni. Hát a hatodik láb? és a többi lábokban mi állhat még? Igaz, hogy a szerző a vers schemáját is adja, de azért még sem szabad ily gyámoltalan definitióval előállani. Azután egy betűvel sem említi a versmetszetet, melyről a schema sem tud, a mi mégsem járja. Végre azt mondja, hogy a spondeusok helyett néha trocheusokat is használnak; teszi ezt Goethe is e költeményben, *de ez nem helyes*. Bizony a németben ez nagyon helyes, mert különben egyáltalában nem lehetne német hexametereket írni. Csakhogy a trocheussal ovatosan kell bánni s nem szabad a versnek bármely helyén, sem a versnek minden lábában használni. De ennek bővebb kifejtése a vers-tanba jvaló.

Még csak egy pár megjegyzés szerző stíljéről. Harraoh úr néha igen furcsán fejezi ki magát. Csak egy pár példát idézek a sokból: 26. l. *kilátás nyílt szomszédos kertek beláthatatlan síkságára*; — 27. l. egy szőlőfajról: *leginkább evésre használják fel*; — 38. l. *az anya presziót akar gyakorolni*; — 84. l. Goethe szerette e művét, *mert költői lelke hű visszatükrözését látta benne*. Ez nem áll (a mennyiben ez Iphigeniáról, Meisterről, Faustról sokkal nagyobb mértékben áll), hanem mert életéből és tapasztalataiból sokat dolgozott bele; — 82. l. E mű *nem*

vallási viszályokat tüntet elő, hanem a francia forradalom nagy esemé-
nyét, a mi nagyon nem találó magyarázat ; — 86. l. A tárgy eszméje
éveken át foglalkoztatta Goethe lelkét, innen az a bámulatos könnyűség,
melylyel alkotása gyorsan haladó munkáját végezte. Németül ez tőr-
hetően van mondva, de magyarul legalább is nagyon idegenszerű ; —
90. l. Hermann anyjáról : nagy befolyást gyakorolt férjére, a nélkül,
hogy okossága hatalmával visszaélne, a mi szintén nincsen magyarul ; —
91. l. Hermannról : Szerelme rokonszenvét (?) is Dorothea humánus (!)
érzése keltette föl, — vagy u. o. Dorothea nyílt, okos, tapasztalt beszéde.
Mi az a szerelem rokonszenve és a tapasztalt beszéd ? — 92. l. A bíró
községének igazi szellemvezére. Az ő szelleme vezérel, vagy a szellemeket
vezérli? — és u. o. a gyógyszertárosról : a szomszédhoz is nem annyira
a barátság, mint inkább a szokás vezet. Gyöngé oldalát (kiét?) nem
ismeri, sőt gyarlóságait (kiét?) erénynek tartja. stb.

Mind ezek nem épen hibák, de nem is jelességek és minden
esetre könnyen eltávolítható stiláris gyarlóságok, melyeket a szerző
bizonyára el is fog távolítani egy újabb kiadásban. A könyv különben
megérdemli, hogy minél jobban elterjedjen.

HEINRICH GUSZTÁV.

V e g y e s.

— Vigfusson Gudbrand, a skandináv philologia egyik legkitti-
nőbb munkása, január 31-én Oxfordban meghalt. Vigfusson 1830-ban sztl.
Izland szigetén s már fiatal korában jött Kopenhágába, hol gymn. és egye-
temi tanulmányait elvégezte, mire 1859-ben Németországban járt, hol
Berlinben Grimm Jakabbal is megismerkedett. (Lásd «Sigfred-Arminius»
cz. 1886-ban a Grimm-ünnepélyre megjelent könyvének érdekes előszavát.)
Vagy 25 esztendeje élt Oxfordban, melynek egyetemén a skandináv philo-
logiát tanította. Főművei: «Icelandic-English Dictionary», a «Sturlunga
Saga»-kiadása és a «Corpus Poeticum Boreale». Az izlandi «Landnama Bok»
(Honfoglalás könyve) egy új kiadását teljesen sajtókészen hagyta hátra az
élete delén váratlanul elhunyt jeles tudós.

Hibaigazítás. A januári füzet 44. lapján felülről a 12. sorban
Aristonikos helyett olv. Aristarchos.

A MAGYAR PHILOLOGIAI IRODALOM '1888-BAN.

Az összegyűjtött anyag ez összeállításnál következő rovatokba van osztva :

I. *Általános nyelvészet.*

II. *Aesthetika és műtörténet:* 1. Aesthetika. — 2. Képzőművészetek. — 3. Zene. — 4. Színészet.

III. *Philologiai paedagogia.* 1. Általános irányú czikkek (nyelvtanításról, olvasásról, taneszközökről stb.) — 2. Magyar nyelv s irodalom. — 3. Klasszikus nyelvek.

IV. *Ugor nyelvek.*

V. *Árja nyelvek (a cigány nyelvvel).*

VI. *Keleti nyelvek.* (Arab, héber, török stb.)

VII. *Magyar nyelv s irodalom:* 1. Bibliographia. — 2. Magyar irodalomtörténet. (Ebbe fölvétettek a szépirodalmi művek és a szinművek bírálatai. Ez utóbbiaknál azonban csak az első előadás napja van megjegyezve. Ez lehetővé teszi a különböző napilapokban megjelent ismertetések fölkeresését.) — 3. Egyes írókról. — 4. Magyar nyelvészet, a végén: egyes szókról és szólásokról. — 4. Iskolakönyvek.

VIII. *Klasszikus nyelvek s irodalmak:* 1. Általános irányú dolgozatok. (Egy pár az újabb irodalomra vonatkozó is.) — 2. Görög történet s régészet. — 3. Görög irodalomtörténet s egyes görög írók. — 4. Görög nyelvten s olvasókönyv. — 5. Latin történet s régészet. — 6. Latin irodalomtörténet s egyes latin írók. — 7. Latin nyelvten s olvasókönyv. — 8. Magyarország ókori régészete.

IX. *German nyelvek.*

X. *Román nyelvek.*

XI. *Szláv nyelvek.*

XII. *Vegyes.*

I. Általános nyelvészet.

1. Az álnév. S. Zs. Alföld. 256. sz.

2. Balassa Józ. A phonetika elemei. 1886. Ism. Négyesy L. Nyelvőr. 541—551. l.

3. Balassa József. Fonétikus írás. Nyelvőr 120—124. l.

3a. Balassa Józ. A magyar hangok képzése. Stomatoskopikus vizsgálódások alapján. Nyelvt. Közl. 21. köt. 130—144. l.

4. Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie. V. Eine mittelhochdeutsche Fabel, Dr. H. Wlislöck. VI. Vergiftung. A. H. (Forts.) Ethnol. Mittheil. I. 165—211. l.

5. Brassai S. Die Reform des Sprachunterrichts in Europa. Ein Beitrag zur Sprachw. Kolozsvár, London, Trübner s. l. Ism. Zeitschr. f. allg. Sprachw. IV. 186. l.

6. *Brassai Sámuel*. Tudtak-é a középkoriak latinul? Unitár-vallásközönség isk. 1887—8. ért. 3—6 l. és Erd. Híradó 180 sz.
7. *Brugmann K.* Grundriss d. vergleich. Grammatik d. indogerman. Sprachen. I. Ism. Kispál Mihály. Phil. Közl. 98—103. l.
8. *Cox* mythológiája. Bir. Ábel Jenő. Phil. Közl. 770—785. l.
9. Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Red. v. Ant. Herrmann. I. l. Ism. Putnoky Mikl. Phil. Közl. 69—72. l. — Főv. Lap. 203. sz. — Vas. Ujs. 15 sz.
10. *Gubernatis A. de.* Mitologia Comparata. 1886. Ism. gr. Kuun Géza. Kereszt. Magvető. 1—5. l.
11. *Gyulay Béla, dr.* A humanismus s a klasszika philologia a XIV. és XV. században. Közoktatás VII. 5—9. sz.
12. *Hegedűs István.* Egy lap az összehasonlító irodalomtörténetből. Erdélyi muz. egyll. kiadv. 24—32.
13. *Hernes Mór, dr.* A prähistoria Ausztriában. Arch. Ért. 221—227., 303—310. l.
14. *Károly János.* Az ős keresztény irodalom monographiája. I. kötet. Bevezetés. Budapest, 1888. Szűcs és t. (8-r. XXXII. 253 l.) 1 frt 60 kr. — Ism. Religio. I. f. év. 23. sz. — Irod. Értes. 8. sz. — Egyetértés 57. sz.
15. *Kawerau W.* Aus Halles Literaturleben. Ism. Phil. Közl. 832—833. l.
16. *Lockroy.* Az antik nyelvek. (Beszéd.) Egyetért. 230. sz.
17. *Miterrutzner Chr. Ján.* Mezzofanti József bibornok. Szerző engedélyével fordította Szöllőssy Károly. Arad. 1888. (8 r. 40 l.) — Előbb az «Alföld» cz. újságban jelent meg.
18. *Morley J.* On the study of literature. Ism. cs. k. Bud. Szemle 53. köt. 488—490. l.
19. *Peisner Ignác.* A nyelv életéből. A nagy közönség számára. Budapest, é. n. (1888.) Robicsek. (8-r. 56 l.) 50 kr.
20. *Pesty Frigy.* Magyarország helynevei, történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. Budapest, 1888. Akadémia. (8. r. XXXII. 446 l.) 3 frt. — Ism. 00. Bud. Szemle 54. köt. 298—303. l. — Hunfalvy P. Századok 448—462. l. — P. Napló 63 sz. — Vasárn. Ujs. 10. sz. — Irod. Értes. 7. sz. — Ung. Revue 384. l. — R. L. Erdélyi Híradó 52., 53. sz. — Nemzet. 142. sz.
21. *Petz Gedeon, dr.* Grimm törvénye. Nyelvtudományi tanulmány. Budapest, 1888. Franklin-t. (8-r. 108. l.) 1 frt. — Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 507—510. l. — Nemzet 132. sz.
22. A budapesti *philologiai* társaság közgyűlése. Phil. Közlöny 230—236. l.
23. *Simonyi Zsigm.* Hogy támadt a mythologia. M. Salon. IX. köt. 81—88. l.
24. *Siret H. et L.* Les premiers ages du métal dans le sudet de l'Espagne. 1888. Ism. Wosinszky Mór. Archæologiai Értesítő 434—439. l.
25. *Spiegel F.* Die arische Periode. 1887. Ism. dr. Pozder Kár. Phil. Közl. 403—416. l.
26. *Szalay Pál.* Gyakorlati ethnologia, vagyis a nemzetek egymáshoz belső viszonya nyelvi tekintetben és annak megoldása. Nyelv-, nemkülönb. vallás-művelődés-történeti tanulmány. Tata, 1887. (8-r.

319 l.) 1 frt 80 kr. Kapható szerzőnél Dadon (Komárom m.) Rövid ism. Kathol. Szemle 183. l.

27. *Télffy Iván, dr.* Három francia hellenista és a volapük. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. köt. 10. sz.) Budapest, Akademia, 1888. (8-r. 37 l.) 20 kr.

28. *Tímár Pál.* A kereszténység apperceptiója a germán pogányság által. Phil. Közl. 448. l.

29. *Volapük nyelv.* l. a «Vegyesek» rovatát.

II. Aesthetika s műtörténet.

1. Aesthetika.

30. *Beliczay J.* A magyar stílről. Ism. Kelemen B. Phil. Közl. 332—333. l.

31. *Cserhalmy H. Irén.* A francia romanticismus befolyása történelmi drámáink alakjaira. Figyelő. 25. köt. 1—12. l.

32. *Dóczy Lajos.* A naturalizmusról. Bud. Hirl. 92. sz.

33. A dráma festve. Bud. Hirl. 326. sz.

34. A drámabírálás a nemzeti színháznál. P. Napló. 300. sz.

35. Dramaturg vagy drámabíráló bizottság. Pesti Hirlap 315. sz.

36. *Erdélyi János.* Aesthetikai tanulmányok. (Olcsó könyvtár 243. sz.) Budapest, 1888. Franklin-t. (16-r. 97 l.) 20 kr.

37. *Erdélyi K.* Az állateposzról. Ism. Heinrich G. Philologiai Közl. 104. l.

38. *Erődi Dániel.* Aesthetikai tanulmány a költői syllogismusról. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. 44 l.) 30 kr. — Megjelent a nagy-kikindai gymn. értesítőjében.

39. *Esterházy Sándor, dr.* A változatosságról. Főv. Lap. 290. sz.

40. *Esztegar László.* Pesszimizmus kisebb elbeszélésekben. Főv. Lap. 246. sz.

41. Eufemizmus. G. Bud. Hirl. 256. sz.

42. *Finta F.* Az aëtopusi meséről. Ism. Weiss R. Phil. Közlöny. 107—108. l.

43. *Fludorovics Zsigmond.* Az aëtopi mesék irodalmi jelentősége. Közoktatás 26. sz.

44. *Gamauf.* A fenséges. Sárospatak 1888. Eperjes Révai S. biz. (8-r. 73 l.) 30. kr. — Előbb a Sárosp. Lap. 8—15. 19—21. sz. jelent meg.

45. *Geöcze Sarolta.* Hogy támad a népdal? M. Salon IX. köt. 651—654. l.

46. *Greguss Ágost.* Rendszeres széptan. — Hátrahagyott jegyzeteiből sajtó alá rendezte tanítványa Liszka Béla. Átnézte Beöthy Zsolt. Budapest, 1888. Eggenberger (8-r. XX, 267 l.) 2 frt 60 kr. — Ism. dr. Csengeri J. Tanáregyl. Közl. 505. l. — e. Bud. Szemle. 55. köt. 468—470 l. — M. Allam, 97. 98. sz. — Székely Gy. Sárosp. Lap. 35. sz. — Liszka B. Főv. Lap. 62. sz. — K. L. Nemz. Nénevelés. 328. l.

47. *Greguss A.* A hűség. (Rendszeres széptanából.) Főv. Lap. 66., 67. sz.

48. *Greguss A.* A szép az élet módjában. Gr. előadásai nyomán írta és közli Guta Józs. Zólyomvárm. Hirl. 16—18. sz.

49. *Greguss A.* Az ingyenczés (»Az evés aësthetikája« című széptani értekezéséből). M. Salon. X. köt. 194—199. l.

50. *Hanusz István*. A diófa a népdalban. Kecskeméti Lap. 52. sz.
51. *Jánosi Béla*. Dr. Vig elem a magyar népköltészetben. Kölcsenyegyl. Évk. V. évf. 15—29. l.
52. *Jeszenszky Géza*. A véletlen a művészetben. Munkácsy új képeről. Bud. Hirl. 323. sz.
53. *Laky D.* A szépirodalom és szépművészetek. Kathol. Szemle 136—157. l.
54. *Medéa*. *Legouvé* felolvasása a tragédiáról. Ford. Feleki Józs. Föv. Lap. 53—56. sz.
55. *Márkus Dezső*, dr. A borzalmasnak hajhászata. Föv. Lap. 278. szám.
56. A naturalizmus Európában. A «Times»-ból. Nemzet 290. sz.
57. *Négyesy László*. Magyar verstan. 1886. Ism. Torkos László. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 328—333. l.
58. *Négyessy L.*, dr. A magyar vers. Ism. Solymossy Sánd. Phil. Közl. 431—438. l.
59. *Neményi Ambrus*. A democratia az irodalomban. Bud. Szemle. 53. köt. 90—104. l.
60. A nő a költészetben. S. M. Nyitram. Közl. 30. sz.
61. *Nyáry Sándor*. A német művészet története. M. Salon IX. köt. 97—102. l.
62. *Nyáry Sándor*. Egyiptomi festmények. (Tárcza a művészeti technika egy kérdéséről.) Föv. Lap. 263. sz.
63. *Otrös (Silberstein) Adolf*. A magyar dráma elméletéhez. M. Salon IX. köt. 142—147. l.
64. *Otrös (Silberstein) Adolf*. A hatás titkai. M. Salon IX. köt. 274—279. l.
65. *Putyi Istr.* Szépeknek a szépről. (Csevegés.) Győri Közöny 33. sz.
66. *Péterfy Jenő*. A tragédiáról. Kisfaludy Társ. Évl. 22. köt. 136—153. l.
67. *Piszer Imre*, dr. A művészet és az erkölcsiség. Religio I. f. é. 22. szám.
68. *Piszer J. Dr.* A meztelenség a képzőművészetekben. u. o. II. félev. 41—43. sz.
69. Poézis a szinpadon. Ország-Világ. 5. sz.
70. *Reissenberger K.* Az állatmonda és állatéposz. Phil. Közöny 225. l.
71. *Salamon Ferencz*. Levél a szépről. Bud. Hirl. 355. sz.
72. *Scherer W.* Poetik. 1888. Ism. y. Bud. Szemle. 55. kötet. 314—318. l.
73. *Szabó Mihály*. A társalgás eszthetikája. Ország-Világ. 39. sz.
74. *Szigetrári Iván*. A tropusokról. Budapesti VII. ker. gym. 1887—8. ért. 3—12. l.
75. *Szitnyai Elek*. Eszmék a meggyőző előadás kellékeihez. Ism. Lázár Istv. Phil. Közl. 809—812. l.
76. A szív költészete. Caritas. Magy. Állam. 104. sz.
77. Szobrok. Ó. Bud. Hirl. 298. sz.
78. *Taine Hyppolit Adolf*. A görög művészet bölcelete. Ford. Ferenczy Zoltán. (Olcsó könyvtár 244. sz.) Budapest, 1888. Franklin-t. (16-r. 151 l.) 30 kr. — Ism. Nyitray Józs. Nemzet. 240. sz.

79. *Taine Hyppolit Adolf*. A németalföldi művészet bölcselete. Ford. dr. Szántó Kálmán. (u. o. 245. sz.) u. o. (16-r. 140 l.) 30 kr. Ism. Nyitrai József. Nemzet 240. sz.

80. A tájkép. Bud. Hirl. 343. sz.

81. *Tomor Ferencz*. Költészettani leczke. A mama. Vigj. Szigligetitől. Közoktatás. 39., 40. sz.

82. Vallás és színpad, vagyis a dráma valláserkölcsei szempontból tekintve. A budapesti növendék-papság munkálatai. 51-dik évfolyam. 309—392. l.

83. *Váradi Antal, dr.* A vers- és költészettan vázlata. Az orsz. színésziskola növendékeinek használatára. Budapest, 1888. Hornyánszky. (8-r. 47 l.) 1 frt.

84. *Vécsey Bekény*. A hősköltemény. Epopoeia. Aesthetikai tanulmány. Kis szebeni gymn. 1887—8. ért. 3—17. l.

2. Képzőművészetek.

85. *Abai Lajos*. Bécsi képzőművészeti tárcza. (Mészöly, Amerling, Matejko és Tilgner műveiről.) Főv. Lap. 336. sz.

86. *Abai Lajos*. A jubiláris nemzetközi műtárlat. (Bécsi tárcza magyar művészek munkáiról.) Főv. Lap. 87. sz.

87. *Abai Lajos*. A jubiláris műtárlat osztrák tárgyairól. Főv. Lap. 110. sz. — Külföldiek a jubiláris műtárlaton. u. o. 117. sz.

88. *Abai Lajos*. Egy magyar műipari telep. (A Zsolnay gyára Pécsen.) u. o. 251. sz.

89. *Abrányi Lajos*. Művészi szemle a régi és modern képek kiállításán. P. Napló. 98. sz.

90. Az Akadémia díszterme. Vasárn. Ujs. 19. sz.

91. *Amerling*, l. 85. sz. a.

92. Apollo és Marsyas versenye (dombormű). Philologiai Közöny. 113. l.

93. *Arany-szobor*. Az Arany-szobor. B. Egyetért. 20. sz. — Főv. Lap. 275. sz. — Szana T. P. Napló. 279. sz. — Nemzet. 275., 296. sz. — Bud. Hirl. 278. sz.

94. *Both Menyhért*. Az Arany-szobor pályázat. Vasárnapi Ujság. 43. sz.

95. *Keleti Gusztáv*. Az Arany-szobor pályázat. A jury jelentése. Főv. Lap. 8. sz. — Nemzet. 7. sz. e.

96. *Keleti Gust.* Das Arany-Denkmal. Bericht der Jury über die Concurrrenz-Entwürfe. Ung. Revue. 338—343. l.

97. *Pasteiner Gyula*. Az Arany-szoborra kiírt pályázat. M. Salon. X. köt. 201—203. l.

98. *Zumbusch* az Arany-szobor mintáiról. (Levél Pulszky F.-hez.) Főv. Lap. 289. sz.

99. *Barabás Miklós*. Athenæum napt. 1888. 59—61. l.

100. *Böcklin*. Böcklin-kiállítás. K. Bud. Hirl. 13. sz. — Kaposi Béla. Orsz-Világ. 4. sz. — Főv. Lap. 14. sz.

101. *Nyáry Sándor*. Böcklin Arnold. Nemzet. 13. sz.

102. *Prém József, Dr.* Böcklin Arnold. P. Napló. 13. sz.

103. *Böhm Pál*. Vasárn. Ujs. 12. sz.

104. *Burger Lajos*. Pozsonymegy. Közl. 10. sz.

105. *N. Czike Ferencz.* Az olaj festészetről. Bevezetéssel ellátta: Feszty Árpád. Budapest, 1888. (8-r.) 1 frt 60 kr.
106. **Deák-szobor.** Deák Ferencz emléke. Athenæum napt. 1888. 47—52. l.
107. *Jakabffy Fer.* Deák Ferencz emlékszobra. Művészi Ipar. 174—187. l.
108. **Dürer A. Szendrei Joh.** Albrecht Dürers Abstammung u. Kunstthätigkeiten. Ung. Rev. 779—794. l.
109. **Einsle Antal.** *Vajda Viktor.* József nádor udvari festőjéről. Kecskem. Lap. 20. sz.
110. Festőnők az őszi tárlaton. Föv. Lap. 286. sz.
111. *Gáspár István.* Nehány vonás a festészet életéből. Közművelődés. 14—16. sz.
112. *Gaul,* lásd 265. sz. a.
113. *Gerecze Péter, dr.* Magyar falfestmények a pécsi székesegyházban. Bud. Hirl. 263. sz.
114. *Gerecze Péter.* A pécsi székesegyház belseje. u. o. 298. sz.
115. A Græf-féle kiállítás. Föv. Lap. 116. sz.
116. *Gurlitt Corn.* Das Barock u. Rococo-Ornament Deutschlands. Műv. Ipar. 163. l.
117. **Haan A. Széchy Károly.** Haan Antal. Fővárosi Lapok. 187—192. sz.
118. *Zsilinszky Mihály.* Haan Antal. Nemzet. 310., 311., 317. sz.
119. *Hampel Jozs.* Ein Abschnitt ungarischer Kunstgeschichte. (Das mittelalterliche Drahtemal.) Ung. Rev. 1—45. l.
120. Három magyar művész. (Lotz Károly, Klein Miksa, Zala György.) Orsz.-Vil. 41. sz.
121. *Henszleman Imre.* Az ó-egyiptomi művészetről. Arch. Ért. 1—10. l.
122. *Justh Zsigm.* A francia művészetek és a párisi társaság. Föv. Lap. 186. sz.
123. *Keleti Gusztáv.* Az Akadémia nagytermének falképeiről és művészeti díszítéséről. M. T. Akad. Évkönyve. XVII. köt. 6. darab. — Föv. Lap. 128. 129. sz.
124. *Keleti Gust.* Die Wandgemälde und die künstlerische Decoration des Prunksaales der Akademie. Ung. Rev. 533—548. l.
125. **Klein Miksa** Orsz.-Vil. 41. sz.
126. Krisztus halála a képzőművészetben *V. Vasárn. Ujs.* 14. sz.
127. **Kupeczky J. Ormos Zs.** Kupeczky János mint ember és művész. (Visszaemlékezések. III.) Temesvár, Magyar testv. 1888. Ism. Ny. S. Egyetértés. 5. sz.
128. *Lermolieff J.* Le opere dei maestri italiani. etc. Ism. — x. — Bud. Szemle. 55. köt. 151—156. l.
129. **Ligeti Antal** A magyar nemzeti múzeum képtára. M. Salon. VIII. köt. 485—488. l.
130. Liszt szobra. Zenelap. 26. sz.
131. **Lotz Károly.** Vasárn. Ujs. 22. sz.
132. Lotz falfestményei az Akadémiában. Egyetért. 125. sz.
133. Lotz K. l. 120. sz. a.
134. *Lützow K.* Die vervielfältigende Kunst der Gegenwart. Ism. P. Gy. Műv. Ipar. 163. l.

135. **Margittay Tihamér.** *Tolnai Lajos.* Egy magyar festőről. P. Napló. 136. sz.
136. **Markó Károly.** idősb. Magy. Bazár. 14. sz.
137. *Matejkó,* l. 85. sz. a.
138. A Mátyás templom. Egyetért. 230. sz.
139. **Mészöly G.** l. 85. sz. a.
140. **Michel Angelo.** Egy fejezet. Taine . . . «Olaszországi útjá»-ból. Erd. Hiradó. 92—95. sz.
141. **Motle H.** Hannibal átkelése a Rhône folyón. Vasárn. Ujság. 53-dik szám.
142. **A műcsarnok őszi kiállítása.** Egyetértés. 272., 286. sz. — **A műcsarnok új kiállítása.** u. o. 317. 326.
143. **Keszler Józ.** Az őszi műkiállítás. Nemzet. 277., 284., 294. sz. Második sorozat. u. o. 319. 326. sz.
144. Az őszi műtárlat. Főv. Lap. 274. 279. Az új őszi kiállítás. u. o. 317., 322., 325., 327. sz.
145. *Pasteiner Gyula.* A képzőművészeti társulat őszi tárlata. Bud. Szemle. 53. köt. 138—151. l.
146. *Szana T.* Az őszi tárlat. P. Napló. 271., 275. sz. — **A második őszi kiállítás.** u. o. 317. 321. 323. — M. Salon. X. köt. 209—211. l. u. o. 274—279. l.
147. *Szendrei Ján. dr.* Az őszi kiállítás első sorozata. Pesti Napló. 288. sz.
148. **Munkácsy Mihály** péntekje. Egyetért. 129. sz.
149. **Munkácsy** legújabb képe. Alföld. 122. sz.
150. *Munkácsi M.,* lásd. 52. sz. a. is.
151. *Nyári Sándor.* Egy magyar főúr műkincseiről. Főv. Lap. 77. sz.
152. *Prém Józ. dr.* Nemzeti irány a képrásban. M. Salon VIII. köt. 436—438. l.
153. *Régi és új képek kiállítása.* (m.) I. Főv. Lap. 74. 78. sz. — Egyetértés. 71. 75. sz.
154. *A műcsarnokból.* (A kiállítás tervezője. — Régi képek s azok hitelessége.) P. Napló. 73. sz.
155. **Keszler Józ.** Régi és modern festmények kiállítása. Nemzet. 71. 74. 78. 88. 92. 105. 115. sz.
156. *Pasteiner Gyula.* Régi és modern képek tárlata. Bud. Szemle. 54. köt. 480—501. l.
157. *Prém József.* Remek művek kiállítása. Orsz. Vil. 12. 13. sz.
158. *Pulzky Kár.* Régi és modern festmények kiállítása. Nemzet. 73. 74. sz.
159. *Szendrei János, dr.* A festészet remekei Magyarországon. (Régi és modern képek kiállítása.) P. Napló. 89. sz.
160. *Schambach Gy.* Antik művészeti kirándulás. Ism. dr. Fináczy Ernő. Phil. Közl. 753—754. l.
161. **Schickedanz Albert.** Vasárn. Ujs. 22. sz.
162. **Strobl Alajos.** Ország-Vil. 1. sz.
163. *Szana Tamás.* Magyar művészek. Új sorozat. Budapest 1888. **Hornyánszky V.** (4-r.). — Főv. Lap. 338. sz. — Erd. Hiradó. 286. sz. — Irod. Értes. 7. 11. 12. 14. s kv. sz. — Egyetértés. 78. sz. — P. Napló. 338. sz. — Magy. Salon. X. köt. 327. l.

164. *Szana T.* Az iparművészeti társulat kiállítása. P. Napló. 342. sz.
 165. *Szana Tamás.* A müncheni magyar kolonia. M. Salon. VIII. köt. 578—587.
 166. *Székely Béla.* A Salon. Föv. Lap. 135. 146. 157. 1888. M. Salon. IX. köt. 501—511. l.
 167. *Székely S.* Magyar művészek a Salonban. P. Napló. 133. sz.
 168. *Tilgner.* — l. 85. sz. a.
 169. *Vágó Pál.* Prém Józseftől. Ország-Világ. 11. sz.
 170. *Weber X. Ferencz,* magyarországi szül. festő. Nekr. Egyetértés. 3. sz.
 171. *Zala György.* Orsz.-Vil. 41. sz.
 172. *Zichy Antal.* Polgári képcsarnok. Föv. Lap. 108. sz. — Erre válasz. u. o. 109. sz.
 173. *Zichy Mihály* rajzai. Föv. Lap. 132. sz.
 174. *Zichy Mihály* és az «Ember tragédiája». Athenæum napt. 1888. 56—59. l.
 175. *Zichy-kiállítás a múcsarnokban.* P. Napló. 124. sz.
 176. *A Zichy-kiállítás.* Föv. Lap. 124. sz.
 177. *Zimmermann Albert.* *Nyári Sándortól.* Föv. Lap. 304. sz.

3. Zene.

178. *Ábrányi Kornel, id.* Zene az 1887. évben. M. Salon. VIII. köt. 554—556. l.
 179. *Ábrányi K., id.* A cimbalomról. P. Napló. 74. sz. — Gömör-Kishont. 20. sz. — Szepesi Lap. 16. sz.
 180. *Ábrányi K., id.* Magyar dalművek kiadása. P. Napló. 130. sz.
 181. *Barna Izsó. K. Kiss Géza.* A szoknyás hadnagy. Zenéje Barna Izsótól. Első előadása a budai szinkörben jun. 8-án.
 182. *Bátor Sz. Hegyi B. Lukácsy Sándor.* A titkos csók. Operette 3 felv. Zenéje Bátor Sz. és Hegyi Bélától. Első előadása a népszínházban. decz. 7-én.
 183. *A bécsi férjfi dalegylet* Budapesten. Föv. Lap. 153. 154. sz. — P. Napló. 153. sz.
 184. *Hubay Károly.* A «Wiener Männergesangs-Verein». Föv. Lap. 152. sz.
 185. *Berlioz* Requiemje. A halottak nagymiséje. Ism. Vavrincez M. Föv. Lap. 79. sz. Az előadás. u. o. 80. sz. — Requinyi G. Bud. Hirlap 80. sz. — Zenelap. 8. sz.
 186. *Berlioz.* Requiem. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle. 54. köt. 288—289. l.
 187. *Bertha Sándor.* A kilenczedik symphonia. Kivonatban adja Vajda V. Zenelap. 5. 6. sz.
 188. *Bertha Sándor.* Az orosz zene. Vasárn. Ujs. 4. sz.
 189. *Bizet.* Cormon E. és Carré M. A Gyöngyhalászok. 3 felv. Ford. Ábrányi E., zenéjét írta —. Első előadás okt. 25.
 190. *Céllier Alfr.* Dorottyia. Angol operette. Első előadása a népszínházban máj. 9-én.
 191. *Deák Gerő.* Magyar Kalliope. 202 egyházi és világi énekek gyűjteménye. Ism. Prot. Közl. 46. sz.

192. *A debreczeni dalegylet jubileuma.* Zenelap. 23. sz.
 193. *Delibes Leo.* Lakmé. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle. 53. köt. 447—454. l.
 194. *Donizetti.* St. Georges. Mari, az ezred leánya. Vig opera. Zenéje Donizettitől. Előadatott az operaházban okt. 30-án.
 195. *Drámai elem a zenében.* Zenelap. 4. 5. sz.
 196. *Dvorák.* Stabat mater. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle 54. köt. 289—291. l.
 197. *Egyházi zene* (A haldokló kath.). Zenelap. 21. sz.
 198. *Erkel Ferencz.* Vasárn. Ujs. 51. sz. — Egyetértés. 346. sz. — Zenelap. 27. sz.
 199. *Erkel Ferencz 50 éves karnagyi jubileuma.* Zenelap. 6. és 24. sz. — Főv. Lap. 347. sz.
 200. *Káldy Gyula.* Erkel Ferenczről. Főv. Lap. 346. sz.
 201. *Székely Ferencz.* Erkel Ferencz. P. Napló. 82. sz.
 202. *Székely József.* Erkel Ferencz. Nemzet. 346. sz.
 203. *Székely József.* Erkel Ferencz dalműveiről. P. Napló. 108. sz.
 204. *Kovács István, dr.* Erkel Ferencz. Békés. 52. sz.
 205. *Gaál Ferencz.* (Képpel.) Zenelap. 2. sz.
 206. *Goll János.* «Apolló» férfi-énekkarok anthologiai gyűjteményének első része. 40 négyes-dalból álló zsebkönyv. Első bassus. Budapest, 1888. Kókai. (4-r. 64 l.) 1 frt 50 kr.
 — Ugyanaz. Második bassus. u. o. (4-r. 64 l.) 1 frt 50 kr.
 — Ugyanaz. Első tenor. u. o. (4-r. 64 l.) 1 frt 50 kr.
 — Ugyanaz. Második tenor. u. o. (4-r. 64 l.) 1 frt 50 kr.
 — Ugyanaz. Vezérkönyv u. o. 1888. (4-r. 72 l.) 1 frt 50 kr.
 207. *Harrach József, dr.* Operánk bérbeadásáról. P. Napló. 8. sz.
 208. *Harrach József, dr.* Zeneművészeti csarnok Budapesten. P. Napló. 85. sz.
 209. *Harrach József, dr.* A zenei műértelemről. M. Salon VIII. köt. 434—436. l.
 210. *Harrach József.* A zeneművészeti palota ügye. (Válasz a P. Lloyd zeneírójának.) P. Napló. 114. sz.
 211. *Heller István.* Zenelap. 2. és 9. sz.
 212. *Jankó Pál.* A magyar zongora. Bud. Hirl. 83. sz.
 213. *Jankó Pál* új claviaturája. Zenelap 8. sz.
 214. *Abrányi K., dr.* Jankó Pál új zongorabillentyűje. P. Napló. 92. sz.
 215. *Jókai Mór.* «A bolondok grófja» dalsai. Ism. Zenelap. 4. sz.
 216. *József főherceg* a magyar zene eredetéről. (Czigány nyelvtanából.) P. Napló. 96. sz.
 217. *Kapi Gyula.* Összhangzattani gyakorlókönyv. Zeneiskolák s tanítóképző-intézetek számára. 2-ik füzet. Budapest, 1888. Franklin-t. (8-r. 53 l.) 40 kr.
 218. *Késmárky Árpád.* A magyar kamara zenéről. Zenelap. 5. sz.
 219. *Kezler József.* Az opera bérbeadásának kérdéséhez. Nemzet. 21. sz.
 220. *Killényi Endre.* Zenelap. 12. sz.
 221. *Konti József.* Bayard és Vanderburch. A suhancz. Operette. Zenéjét szerző —. Első előadás a népszínházban jan. 12.
 222. *Kószeghy Károly.* Athenæum napt. 1888. 61—63. l.

223. *Kreutzer Konr.* A granadai éji szállás. Regényes opera 2. felv. Újabb előadása az operaházban nov. 22-én.
224. XIII. Lajos Pavane táncza. Magy. Bazár. 3. sz.
225. *Leon Vasseur.* Jaime A. Szedte-vette nagysám. Operette. Zenéjét szerz. Leon Vasseur. Első előadása a népszínházban szept. 22.
226. Liszt F. *Ábrányi Korn., id.* Emlékezés Liszt Ferenczre. (Halála évfordulóján.) P. Napló. 214. sz.
227. *Ábrányi K., id.* Egy utolsó találkozás. (Liszt és Ole-Bull.) P. Napló. 57. sz.
228. *Bella, I. L.* Liszt Fr. Prometheus. Simphonische Dichtung und Chöre zu Herder's . . . Entfesselt dem Prometheus. Siebenb. deutsch. Tageblatt. 4340. sz.
229. *Pósta Béla, dr.* Liszt Ferencz reliquiái a magyar nemzeti múzeumban. M. Salon. VIII. köt. 478—485. l.
230. *Vogel, Bernhardt.* Franz Liszt. Abriss seines Lebens und Würdigung seiner Werke. Leipzig, M. Hesse, 1888. (8-r. VI, 131 l.) 1 mk. 20.
231. — Lásd 130. 256. 257. sz. a. is.
232. Megyeri Károly. A vak zenész. Zenelap. 4. sz.
233. Mihalovich Ödön. (Képpel.) Zenelap. 1. sz.
234. *Müller Laj.* Testtartás és táncz. Bud. Hirl. 348. sz.
235. Nemes Dezső diadala Párisban. P. Napló. 10. sz. e.
236. *Ole-Bull.* (A kinevetett.) Föv. Lap. 69. sz.
237. L. 227. sz. a. is.
238. Az operaház ügye. Napló. 145. sz.
239. Az operáról. R. Föv. Lap. 149. sz.
240. *Opera* (Az első német). Zenelap. 22. sz.
241. Nemzeti opera és még valami. Zenelap. 22. sz.
242. Az operette. Zenelap. 3. sz.
243. Az operette-kultusz eredete. Föv. Lap. 218. sz.
244. *Schumann.* A paradicsom és a peri. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle. 54. köt. 284—288. l. — P. Napló. 56. sz. — Föv. Lap. 56. sz. 406. l.
245. Sembrich Marcella. Athenæum napt. 1888. 89—91. l.
246. Simonffy Kálmán. Föv. Lap. 347. sz.
247. Siposs Antal. Zenelap. 7. sz.
248. Stoli Péter. (Nekr.) Egyetértés. 281 sz. 4. oldal.
249. *Szemenyey Mih.* Énektár. Ism. Matkovich Gyula. Szépirod. Kert. 24. sz.
250. Szentirmay Elemér. Zenelap. 17. 18. sz.
251. *Szokoly István.* Az énektanítás célja és haszna a népiskolában. Népnevelő. 4. sz.
252. *Sztojanovits J.* Peking rózsája. Ism. Sz. L. Első előadása a népszínházban ápr. 7. Zenelap. 10. sz.
253. *Törs Kálmán.* A kulisszák mögül. Emlékek a nemzeti színház operájának első éveiből. P. Hirl. 355. sz.
254. *Wagner R.* A bolygó hollandi. Opera. Uj betanulással ápril 21-én.
255. Wagner Rikárd két levele Dubez Péterhez. Zenelap. 25. sz.
256. Wagner és Liszt levelezése. (1841—1861.) Ism. (K. B.) Föv. Lap. 20. sz.

257. Wagner és Liszt levelezése. Nemzet. 9. sz. a hírek között Hanslick ismertetését kivonatossan közli.

258. *Harrach J.* Schopenhauer és Wagner. Rövid ism. Irod. Értesítő. 2. sz.

259. Weber K. M. és Marianus barát. Zenelap. 26. 28. sz.

260. A zene és zenészek geniusa. T. P. Kecskem. Lap. 9. sz.

261. *Zeneirodalom* (Magyar). P. Napló. 343. sz.

262. *Zenészeti nevelés* (Magyarországi). P. Napló. 187. sz.

263. *Zichy Géza, gr.* A vár története. 12 zenekari darab. Ism. (Sz.) Főv. Lap. 134. sz.

264. Zsaskovszky Endre. (Nekr.) Religio. I. f. é. 1. 2. sz.

4. Színészet.

265. *Abai Lajos.* Három halott: Meixner, Gaul, gr. O'Sullivan. Főv. Lap. 256. sz.

266. Adatok az operaház ügyeinek rendezéséhez. Nemzet. 150. sz.

267. *Adorján Sándor.* A népdal a népszínházban. Nemzet. 297. sz.

268. Barabás-Fehér Lilla. (35 éves szini működésének jubileuma.) Szarv. Lap. 38. sz.

269. Báthory Romancsik Mihály. (Nekr.) P. Hirlap. 20. sz.

270. *Bayer J.* A nemzeti játékszin története. Ism. Solymossy Sándor. Phil. Közl. 644—658. 1. — Századok. 92. 1. és Á.—O. u. o.

263—269. 1.—D. R. Bajai Közl. 7. 8. sz. — Irod. Értesítő. 2. 3. sz.

271. Sarah Bernhardt (képekkel). Vas. Ujs. 47. sz. — Főv. Lap. 318—320. sz. — P. Napló. 312. 319. sz. P. Hirlap. 316. sz. — Egyetért. 316. s. köv. sz.

272. Sarah Bernhardt mint Gauthier Margit. P. Hirlap. 317. sz.

273. Sarah B. mint Fedora. u. o. 318. sz.

274. *Justh Zsigmond.* Sarah Bernhardt egyénisége. Nemzet. 316. sz. — Sarah Bernhardt nál. M. Salon. X. köt. 178—182. 1.

275. *Reviczky Gyula.* Sarah Bernhardt és művészete. P. Hirl. 323. sz.

276. Blaha Lujza. (Br. Splényi Ödön né.) D. Gy. Abaujm. Közl. 23. sz.

277. Blaha Lujza első fellépte Pápán. Pápai Lapok. 21. sz.

278. *Szadák Lujza.* A nemzet csalogánya. Győri Hirl. 43. sz.

279. — L. 679. sz. a. ís.

280. A Burg-színház megnyitása. Bécs okt. 14-én. Nemzet. 285. sz. — Egyetértés. 283. sz. — P. Napló. 286. sz.

281. *Fancit H. Lásd.* 283. sz. a. ís.

282. *Felvinczi György. Váli Béla.* Az első magyar színigazgató. Bud. Hirl. 247. sz.

283. *Ferenczi Zoltán.* Ophelia. (Helena Fancit, Lady Martin után.) Főv. Lap. 258. sz.

284. Intendáns-válság. I., II., III. Hugin. Egyetért. 15. 17. 18. sz.

285. *Jászai Mari* életrajza. Szabadság. 27. sz.

286. *Karacs Teréz.* A régi magyar színészetről. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Náményi Lajos. Arad, 1888. (8-r. VII, 85 lap.) 60 kr. — Ism. Jámbor L. Békés-Gyulai Híradó. 2. sz.

287. *Karacs Teréz* visszaemlékezéseiből. Egyetért. 6. sz. A régi magyar színészettről szóló csevegéseiből kivonat.
288. — L. 836. 920. 921. sz. a. is
289. *Kelemen L. Buja Lajos*. Az első színigazgató, Kelemen László. (Családja és irodalmi működése.) Makói Hirl. 42. sz.
290. *Buja Lajos*. Az első magyar színigazgató (Kelemen L.) sirjáról. Maros. 69. sz.
291. *Solymossy Sándor*. Az első magyar színigazgató. (Kelemen László.) Főv. Lap. 249. sz.
292. *Váli Béla*. Kelemen László, az első magyar színigazgató. Arad. 1888. (8-r. 96 l.) Ism. Irod. Értes. 21. sz. — Főv. Lap. 248. sz. 1817. l. — Egyetértés. 256. sz.
293. *Váli Béla*. Kelemen László. Nemzet. 249. sz.
294. *Váli B.* Az első magyar színigazgató. Orsz.-Vil. 37. sz.
295. Kelemen László első magyar színigazgató sirja. Vasárn. Ujs. 18. sz. — Makói Hirl. 25. sz. — P. Napló. 249. sz. — Maros. 73. sz.
296. Kelemen-család. Maros. 72. sz.
297. A Kelemen-ünnepély. P. Napló. 250. sz. — Alföld. 125. sz.
298. — L. 940. 941. sz. a. is.
299. A kolozsvári országos színház. P. Napló. 280. sz.
300. Kritikai csevegések szintársulatunkról. Phönix. Orosházi Közl. 45—48. sz.
301. Lukács Piroska színész nő utolsó levele. N.-Körös. 26. sz.
302. Mándokiné, Morzsa Emma életrajza. 1844—88. Debreczen. 55. sz.
303. Náday Ferencz. Vasárn. Ujs. 43. sz. — M. Salon. X. 129—135. lap.
304. Náday Ferencz jubileuma. Főv. Lap. 288. sz. — P. Napló. 164. sz. — Nemzet. 288. sz. — *V-i B.* Bud. Hirl. 287. sz.
305. *Adorján Sándor*. Két komikus jubileuma. Ország-Világ. 43. sz.
306. A német színészet a vidéken. Zenelap. 17. 18. sz.
307. *Pálmai Ilka. Kürthy Emil*. M. Salon. X. köt. 66—73. l.
308. A pécsi színház. Pécsi Figyelő. 46. sz.
309. Sántha Antal. Vasárn. Ujság. 46. — M. Salon. X. köt. 314—316. l.
310. *Ábrányi Emil*. Sántha Antal jubileumára. P. Napló. 308. sz.
311. Sántha jubileuma. Nemzet. 309. sz. — Főv. Lap. 308. 309. sz.
312. — L. 305. sz. a. is.
313. *Solymossy Elek*. A vidéki színészet. Egyetértés. 179. sz.
314. Szathmári-Latkóczyné. P. Hirl. 68. sz.
315. *Szekely Józs.* Magyar játékszin. 1887. Ism. Solymossi Sándor. Phil. Közl. 322—324. l.
316. Szerb színészet. Sz. S. Közvélemény. (Szabadka) 18. sz.
317. Szerb színészet története. P. D. Szabadkai Közl. 15—16. sz.
318. *Szilágyi Béla*. Nekr. P. Napló. 153. sz. — Főv. Lap. 153. sz. — Előfellepte a népszínházban. Aradi. Közl. 152. sz.
319. *Színház* (A budapesti nemzeti. —). Athenæum naptár. 1888. 66—72. l.
320. A nemzeti színházról. (U.) Főv. Lap. 158. sz.

321. A nemzeti színház és igazgatása. Vasárn. Ujs. 4. sz.
 322. *Theatersaison* (Zum Aufgang der deutschen). Siebenb. deutsch Tageblatt. 4501.
 323. Tóth Ilonka (K.) színésznő. Nehr. P. Napló. 65. sz. — Egyetértés. 65. sz. — Nemzet. 65. sz. — Bud. Hirlap. 65. sz.
 324. A turóc-zst-mártoni magyar színház. Bud. Hirl. 50. sz.
 325. *Váczy János, dr.* Az első magyar színigazgató. Vasárn. Ujs. 38. sz.
 326. *Váli Béla.* A magyarországi szerb színészet századéve. 1787—1887. Hazánk. X. köt. 70—73. l.
 327. — L. 316. 317. sz. a. is.
 328. *Váli Béla, dr.* Francia előadások Magyarországon. (A múlt században.) Ország-Világ. 27. sz.
 329. A vidéki színészet szervezése. Odry Lehel levele. Egyetért. 237. sz. Réthy Lajos levele. u. o. 246. sz.
 330. — L. 313. sz. a. is.
 331. Vidéki színészet statisztikája. P. Hirl. 6. sz.
 332. Wolter Sarolta. Athenæum napt. 1888. 87—89. l.

III. Philologiai pædagogia.

1. Általános irányú czikkek.

333. *Albrecht Ján.* Néhány észrevétel a német oktatásról. *Ism. Heinrich G. Phil. Közl.* 812—813. l.
 334. *Baksay József.* Töredékek a nevelés köréből. — Kiskunfélegyházi kath. gymn. ért. 1887/8. (3—36 l.)
 335. *Bátori Lajos.* Az írás tanmódja. Tanítók és tanítónövendékek számára. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. 23 l.) 20 kr.
 336. *Bothár Dániel.* Zur Reform des grammatischen Unterrichts. Felsőlövői ev. gymn. 1887/8. ért. 3—10. l.
 337. *Dengi János, dr.* Irodalmi tanítás a gymnasiumban. *Tanár-egyl. Közl.* 376—383. l.
 338. *Dortsák Gy.* Az olvasmány-tárgyalás. *Pæd. Szemle.* 35—39. lap.
 339. *Felméri Lajos, dr.* Az olvasásról és olvasmányainkról. *Erd. Híradó.* 72. sz.
 340. *Fülöp Adorj.* Az olvasásról. *Ism. Balassa József. Phil. Közl.* 747—748.
 341. *Gretcs József.* Egy német nyelvi házi dolgozatnak az V. osztályban való megbeszélése. *Fehértemplomi főgymn.* 1887/8. ért. 3—23. l.
 342. *Grosz Julius.* Über Jugendlektüre und Schülerbibliotheken. Brassói. ág. ev. főgymn. 1887/8. ért. 3—25. l.
 343. *Gúta József.* A házi olvasmányok. *Közügy. 15. 16. sz.*
 344. *Horváth József.* Nyelvtanításunk hiányai. *Isk. Szemle.* 15—17. sz.
 345. Iskolai dráma. *Isk. Szemle.* 4. sz. Elitélése az iskolai szindarabok előadásának.
 346. *Kerekgyártó Elek, dr.* A jól olvasás iskolai szempontból. *Felső népisk. Közl.* 9. sz.
 347. *Kisfaludy Árpád.* Levelek hugomhoz az olvasásról. Budapest,

1888. Sz. István-társ. (8-r. 105 l.) 60 kr. — Ism. Irod. Szemle. (Eger.) 8. sz. — Dr. Kereszty G. M. Sion. 551—552. l.
348. *Kovácsy Sándor*. A »Tanulók olvasótárának» megjelenése alkalmából. Sárosp. Lap. 23. sz.
349. *Kroller Miksa*. Az olvasás és írás tanításáról. Kőszegi gymn. 1887/8 ért. 3—20. l.
350. *Molnár Lajos*. Az ifjúsági olvasmányokról. Sárosp. Lap. 2. 3. sz.
351. *Pisthy Kár*. Ifjúsági olvasmányok. Kecsk. Lap. 33—35. sz.
352. *Pivár Ignác*. A siketnémák élőlő szó által való beszéd- s nyelv-tanításának módja. Népközl. 9—11. 13. 15. sz.
353. A tankönyvek elbírálása ügyében. (A magyar könyvkereskedők egylete kérvénye.) Corvina. 8. sz.
354. *Theisz Gyula*. A nyelvtanítás reformjához. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 47—68. l.
355. *Thewrewk Árpád*. Magyar tankönyv-miseria. Közokt. 37. sz. (Horatius »Sic te diva» etc. című ódájáról szól.)
356. *Tomor Ferencz*. A középiskolai olvasókönyvek. Közoktatás 1—4. sz.
357. *Vécsey B.* A felolvasás és szavalás alapszabályai. Ism. Molnár B. Phil. Közl. 817. l.
358. *Weiszberger Antónia*. A nyelvek tanításának és tanulásának művészete. (F. Gouin módszerének ismertetése.) Nemzeti Nénevelés. 385—394. l.

2. Magyar nyelv.

359. *Kecskeméthy László*. A magyar nyelv és helyesírás tanítása a népiskolában. Népközl. Közl. 2. füz.
360. *Kerékgyártó Elek, dr.* A magyar nyelvi dolgozatok kérdéséhez. Nemz. nénev. 314—318. l.
361. *Kerékgyártó Elek, dr.* Nyelvünk iskolai tanítása. Prot. Egyh. és isk. Lap. 30. sz.
362. *Kőrösi Henrik*. A magyar nyelv középiskolai tanításáról. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 554—558. l.
363. *Molnár Rezső*. A magyar nyelv tanításának egy praktikus módja. Kalauz a népisk. okt. terén. 44—52. l.
364. Olvasókönyvek. Bud. Hirl. 281. sz.
365. *Reményi É.* A magyar nyelv tanítása a pancsovai főgymnasium I. osztályában. Pancsovai áll. főgymn. 1887/8. ért. 3—12. l.
366. *Ribiczey Aladár*. Viszásságok a magyar nyelvoktatásban. Nép- és polg. isk. Közl. 136—141. l.
367. *Szankó Béla*. Egy-két szó a hangsúlyos verselés tanításáról. Nép- és polg. isk. Közl. 108—116.

3. Classicus nyelvek.

368. *Alexander Bernát*. A reáliskolai latin tanítás fogadtatása. Tanáregyl. Közl. XXI. 153—161. l.
369. *Friml Al.* A latin nyelv módszeres tanításáról. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 517. l.
370. *Gergye Lénárt*. A klasszikus irodalmi tanítás módszere. Közoktatás 9—13. sz.

371. *Grósz Jakab*. A latin nyelv tanítása a temesvári állami fő-reáliskolában. — Temesvári főrealisk. 1887/8. ért. 13—21. l.
372. *Gyomlay Gyula, dr.* Észrevételek a latin mondatnani tanításhoz. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 604—613. l.
373. Hol tanítsuk a klasszikus nyelveket? P. Napló. 40. sz.
374. *Lázár István*. A classicus olvasmányok kezeleséről. Prot. Egyh. és Isk. Lap. 39. 42. 45. sz.
375. *Pruzsinszky János, dr.* A latin nyelv a hazai reáliskolákban. Budapesti V. ker. főreáliskolai 1887/8. ért. 11—21. l.
376. *Srepel Miliv, dr.* Iz latinskoga jezikoslovlja. Zágrábi kir. gymn. 1887/8. ért. 3—40. l.
377. *Schambach Gy.* A latin nyelvi kezdő tanítás stb. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 517—523. l.
378. *Schurina István*. A latin nyelv a reáliskolában. Nagykállói áll. főreal. 1887/8. ért. 3—8. l.
379. *Szerlemhegyi Tivadar*. Az ó-classicus tanulmányok a gymnasiumban. Budapesti II. ker. főgymn. 1887/88. ért. 3—11. l.
380. *Szerencse M.* A classicai képzés fontossága. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 515—516. l.
381. *Vozári Gy.* Hogyan tanítom én a latin nyelvet az V. osztályban? (Præparatio részlet.) Rimaszombati prot. főgymn. 1887/8. ért. 3—21. l.
382. *Zindl B.* Az ó-classicus tanulmányok értékesítése. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 523—525. l.
383. *Zólyomi S.* Római classicusok a gymnasiumban. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 516—517. l.

IV. Ugor nyelvek.

384. *Csuvas. Munkácsi Bernát, dr.* Csuvas nyelvészeti jegyzetek. Nyelvt. Közl. 21. köt. 1—44. l.
385. *Erza-mordvin. Erza-mordvin népmese. B. J.* Nyelvt. Közl. 21. köt. 54—62. l.
386. *Finn. Donner O.* Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen. Helsingfors. (8-r. 204 l.)
387. *Journal de la soc. finno-ougrien. I.* Ism. Budenz Józ. Nyelvt. Közl. 21. 63—73. l.
388. *Kielland L. Sándor.* Worse kapitány. Ism. S. S. Főv. Lap. 352. sz.
389. *Schreck E.* Finnische Märchen. Ism. Katona L. Ethnol. Mittheil. I. 168—171. l.
390. *Lapp. Halász Ignác.* Lapp földön. M. Salon. IX. köt. 280—288. l.
- 390a. *Friis J. A.* Lexicon Lapponicum. Ism. Halász Ign. Nyelvt. Közl. 21. köt. 145—152. l.
391. *Ugor. Hunfalvy Pál.* Az Ural vidékei és népei. Földr. Közl. 129—182. l.
392. *Hunfalvy Paul.* Die Völker des Ural und ihre Sprachen. Ung. Revue. 385—415. 756—779. l.
393. *Vasverő Rajm.* Egy «epe» jelentésű szó az ugor nyelvekben. Nyelvt. Közl. 21. köt. 45—53. l.

394. **Vogul.** *Pápay Károly* levele a vogulok földjéről. *Nemzet.* 283. sz.

V. Árja nyelvek (s cigány nyelv).

395. Kolozsvári *Boldizsár József* zenész cigány dalgyűjteményéből. *Versék. Közli Koós Fer.* Brassó. 61. 62. sz.

396. *Haydin Imre.* Adalékok a felvidéki cigányok történetéhez. *Pozsonyvid. Lapok.* 75. s köv. sz.

397. *Herrmann A.* Czigány népdal. *Phil. Közi.* 430. l.

398. *Herrmann A.* Erdélyi cigány népdal. (Valamennyi cigány lány, . . .) U. o. 728. l. (Rozmaring az ablakomban . . .) u. o. 739. l.

399. *Herrmann Antal.* Barczasági cigány népdalok. *Közli — Brassó.* 72. sz.

400. *Herrmann A.* Erdélyi cigány népdal. (Wlislöcki-Herrmann gyűjteményéből.) *Phil. Közl.* 362. l.

401. *Herrmann A.* A cigányok Örményországban, ezelőtt 500 évvel. *Armenia.* 118. 119. l.

402. *József főherczeg.* Czigány nyelvtan. Románo csibákero sziklaribe. Budapest. M. T. Akadémia, 1888. (N. 8-r. XXIII, 377 l.) — *Ism. dr. Hermann A. Vasárnapi Ujs.* 17—21. sz. — *Madarassy Főv. Lapok.* 102. sz. — *H. A. Bud. Szemle.* 55. köt. 306—314. l. — *M. Állam* 95. sz. — *Egyetértés.* 97. sz. — *P. Napló* 96. sz. — *Vasárn. Ujs.* 15. sz. — *Irod. Értes.* 10. sz. — *Dr. Győri Közl.* 30. sz.

403. — L. 412. sz. a. is.

404. *József főherczeg.* — L. 226. sz. a. is.

405. *Koós Fer.* Czigány népmesék. (Jesina Józ. «Romani Cib»-jéből.) Brassó. 16. sz.

406. *Koós Fer.* A vas- és cserépfazék. (Jesina «Romani Cib»-jéből.) U. o. 23. sz.

407. *K(oós) F.* Czigány talányok. (Herrmann tanár eredeti cigány költeményeiből közli —.) U. o. 60. sz.

408. *K(oós) F.* Czigány dalok. (Tatrangi cigány szája után közli —.) U. o. 60. sz.

409. *Koós Ferencz.* Czigány népmesék. Jesina J. «Romani Cib»-jéből közli —. 1. A földműves, 2. A vadász. U. o. 101. sz.

410. *Roth Gábor.* Egy elhagyott népfaj. *Bereg.* 3. sz.

411. *Székely József.* A cigányok. *P. Napló.* 53. sz.

412. *P. Theurewk Emil.* József főherczeg cigány nyelvtana s a cigányokra vonatkozó egyéb tudományos kutatások. *Nemzet.* 52. sz.

413. *Wlislöcki-Herrmann.* Erdélyi cigány népdal. (Átkozott gömbölyű térded! . . .) *Phil. Közl.* 558. l.

414. *Wlislöcki Henrik.* Az erdélyi sátoros cigányok nemzetségi és családi viszonyai. *Vasárn. Ujság* 37. sz.

415. *Wlislöcki H. v., dr.* Zauber- und Besprechungsformeln der transilvanischen und südungarischen Zigeuner. *Ethnol. Mittheil.* I. 137—148. l.

VI. Keleti nyelvek s irodalmak.

416. **Arab.** *Goldziher Ign.* Arabische Beiträge zur Volksetymologie. *Zeitschr. f. Völkerpsych.* XVIII. köt. 69—82. l.

417. *Goldziher Ign.* Le monothéisme dans la vie religieuse des Musulmans. Revue de l'histoire d. religions. XVI. köt. 157—165. l.
418. *Goldziher Ign.* Altarabische Wiegen- und Schlummerlieder. Österr. Zeitschr. f. d. Kunde d. Morgenl. II. köt. 164—167. l.
419. *Schreiner Márton.* Arab bölcs mondások a zsidó-irodalomban. Magyar Zsidó Szemle. 337—339. l.
420. *Héber. Ábraham Ibn Ezra* költeményeiből. Ford. Makai Emil. Magyar Zsidó-Szemle. 409. l.
421. *Bacher Vilmos.* A szentírás és a zsidó tudomány irodalma 1887-ben. U. o. 27—37. l.
422. *Csengei Gusztáv.* Jeremiáh panasza. Héberből ford. —. Főv. Lap. 20. sz.
423. *Csicsáky Imre.* Genesis XXIV. (Rebeka.) Ford. —. Költeményei. 33. l. — XXII. (Ábrahám az áldozatnál.) U. o. 35. — Exodus. XV. (Mózes hála-dala.) U. o. 38. — Deuter. XXXII. (Mózes jövendölése.) U. o. 40. l. — Birák könyve. V. (Deborah és Barak diadal-éneke.) U. o. 45. l. — Jeremias siralmai. I—V. U. o. 49—74. l.
424. *Dessauer J.* Der Raschi-Commentar zu den 5 Büchern Moses. Ism. Enyedi Máty. Magyar Zsidó-Szemle. 93—95. l.
425. *Elzász Bernát.* A próféták messiási hirdetései. Budapest. 1888. (8-r. 50 l.)
426. *Enyedi Mútyás.* Rasi Pentateuch kommentárja németül. Magyar Zsidó-Szemle. 93—95. l.
427. *Füredi Ign.* Ünnepi imádságok izraeliták számára. Két köt. Ism. Fischer Gyula. Phil. Közl. 800—803. l.
428. *Giesswein Sándor, dr.* Mizraim és Assur tanúsága, az ó-szövegségi szentíratok hitelessége és isteni sugalmaztatása, az aegyptologia és assyriologia világtásában. II. köt. Győr. 1888. (Esztergom, Buzárovits.) (8-r. 356 l.) 2 frt 50 kr. — Ism. Irod. Szemle. (Eger.) 8. 9. sz. — Giesswein, Válasza. U. o. 9. 10. sz. — Biráló Válasza. U. o. 11. sz. — Szerző végválasza. U. o. 12. sz. — Kereszty G. M. Sion. 547—548. l. — Kathol. Szemle. 544—46. l. — Lévy Pál. M. Állam. 142. sz.
429. *Immánuel Rómi* divánjából ford. Kecskeméti Lipót. Magyar Zsidó-Szemle. 161. l.
430. *Józsa Zsigmond.* Babilonai Ézsaiás (deütero-Jésajá) Universalismusa. Exegetikai tanulmány. Kolozsvár. 1888. (8 r. 54 l.)
431. *Juda Halévi* divánjából. Ford. Bárány József. Magyar Zsidó-Szemle. 543. l.
432. *Kecskeméti Lipót.* A pokol a középkori zsidó költészetben. A pokol birodalmi. Az elkárhozottak kínszenvedése. Budapest, 1888. (8-r. 51 l.)
433. *Kenessey Béla.* A hexateuch előállása. Székfoglaló értekezés. Budapest, 1888. Hornyánszky V. (8-r. 20 l.)
434. *Kohlbach Bertalan.* Jehuda Ibn Balam XI. századbeli philologus élete s munkái. Budapest, 1888. (8-r. 48 l.)
435. *Lazarus M.* Treu und Frei. Gesammelte Reden über Juden und Judenthum. Ism. Steinherz J. Magyar Zsidó-Szemle. 211—216. l.
436. *Mózes Ibn Ezra* költeményeiből. Ford. Makai Emil. U. o. 216. l.
437. *Nöldecke Th.* Die semitischen Sprachen. Ism. Philol. Közl. 127. l.

438. *Pukánszky Béla*. Héber olvasókönyv. Akadémiai és magánhasználatra. (Theologiai szakkönyvtár. II.) (Pozsony, 1888.) Budapest, Kókai L. (8-r. 165 l.) 1 frt 40 kr. — Prot. Egyh. és Isk. Lap. 39. sz. — Kereszt. Magvető. 353. l.
439. *Schefftel S. B.* Biure Onkelos. Ism. Blau Laj. Magyar Zsidó-Szemle. 470—71. l.
440. *Stern Mór*. Izrael énekei, vagyis zoltárok a klasszikai héber költészet eszthetikai méltatásával tanodai s magánhasználatra. Budapest, Löwy M., 1888. — Ism. Prot. egyh. és isk. Lap. 46. sz.
441. *Strack H. L.* Einleitung in den Talmud. Ism. Enyedi Mátyás. Magy. Zsidó-Szemle. 597—600. l.
442. *Örmény. Alisán Leont.* Az avarájri csalogány. Ford. Esztegar L. Armenia. 33. l.
443. *Besigtháslián* dalaiból. (Szállj el, dalocska, messze.) Ford. Simai Ján. Armenia. 43. l.
444. *Chalatianz*. Az élet álma. Örmény regé. Ford. Gopcsa László. Erd. Híradó. 23. 24. sz.
445. *Cselingárián Jak.* Hágop Melik — Hágopián. (Ráffi.) Armen. 201—203.
446. *Esztégár László*. Az újabb örmény lira jellege. Erd. Híradó. 42. sz.
447. *Esztégár László*. Az örmény irodalom fénykora. U. o. 276. sz.
448. *Gopcsa László*. Örmény közmondások. Ford. és gyűjtötte — Kolozsvár, 1888. (12 r. 20 l.) 20 kr. — Röv. ism. Irod. Értes. 18. sz.
449. *Gopcsa László*. Az örmény regék helyzete a világirodalomban. Chalátiancz után. Armenia. 338—343. 382—390.
450. *Govrik Gergely*. Agathangelos történelemíró. U. o. 22—24. 51—55. l.
451. *Markorich Jak.* Váhákên. U. o. 37—42. — Váhe. U. o. 82—87.
452. *Molnár Antal, dr.* Az ó-örmény költészet. U. o. 97—100. 134—137. 162—165. 197—201. 228—231. l.
453. *Molnár A.* A behistuni felirat Örményországról. U. o. 257—259. l.
454. *Simay János*. Nemzeti irodalmunk úttörői. U. o. 210—213. l.
455. *Simay J.* Hogyan kell örményül olvasni? U. o. 375—377. l.
456. *Szongott Krist.* Az örmény irodalom jelene Törökországban. U. o. 15—18. l.
457. *Szongott K.* Örmény régiség-isme (Archæologia). U. o. 213—215. 247—249. l.
458. *Perzsa. Firduszi* Abuk Kászim Mauszur. Szohráb. Költői elbeszélés «Sáh-Náme» czímű művéből. Perzsából ford. Fiók K. (Olcsó Könyvtár. 241. sz.) Budapest, 1888. Franklin-társ. (16-r. 122 l.) 30 kr.
459. *Szádi* «Gulisztan»-jából Erődi Bélától. Nemzet. 342. — Bud. Hírl. 338. sz. — M. Salon. X. köt. 231—240. l. — Szádi Gulisztán. Ford. Erődi B. Ism. M. Salon. X. 324. l.
460. *Szádi*, Muszliheddin —. Gulisztan vagy Rózsakert. Ford. dr. Erődi Béla, Finme, Budapest, 1888. 1 frt 20 kr. — Ism. Főv. Lap. 336. sz.
461. *Szádi* «Rózsakert»-jéből. (Persa epigrammok.) Ford. Erődi Béla. U. o. 338. sz.

462. **Sanskrit.** *Kalidasa.* Sakuntala. Hindú dráma. Ford. Fiók Károly, Budapest, 1887. Ism. — *x.* — Bud. Szemle. 55. köt. 464—467.
463. **Tamul.** *Bálint Gábor.* A tamul nyelv a turáni nyelvek sanskritja, vagy van-e a magyar nyelvnek testvére? Erdélyi muz.-egylet kiadv. 33—55. 215—236.
464. **Török.** *Abdul Baki.* Irdi ine ardi hibist . . . Ford. Szócs Géza. Erdélyi Híradó. 299. sz.
465. *Achmed Fejzi.* Jaz Geldi . . . Ford. Szócs Géza. U. o. 299. sz.
466. *Grünfeld L.* Török dalok. Fordítva G. L. után. Temérdek. Föv. Lap. 207. sz. — M. Salon. IX. köt. 630. l.
467. *Kúnos Ign.* Der Pferdesohn. Ein türkisches Volksmärchen. Ung. Rev. 159—165. l.
468. *Kúnos Ign.* Über osmanische Volksmärchen. U. o. 328—337. 435—441. l.
469. *Kúnos Ign.* Három Karagöz-játék. Török szövegét feljegyezte és magyarra fordította —. Budapest, 1888. Akadémia. (8-r. 159 l.) 1 frt.
470. *Kúnos Ign.* Orta-Oyounou. Théâtre populaire turc. Texte turc, avec transcription et traduction hongroise. Budapest, 1888. (8-r. 63 l. és 23 l. török szöveg.)
471. *Radloff W.* Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus. Ism. Budenz J. Nyelvt. Közl. 21. köt. 73—80. 153—159. l.

VII. Magyar nyelv s irodalom.

1. Bibliographia.

472. *Ács Mihály.* Magyar nyomdászok évkönyve. III. Ism. Irod. Ért. 5. sz.
473. *Acsády Ignác.* Az országos levéltár. M. Salon. X. köt. 136—141. l.
474. Adalék a magyar könyvkereskedelem történetéhez. Corvina. 4. sz.
475. *Antiquar-könyvkereskedelem* (A magyarországi —.). U. o. 34—36. sz.
476. *Bakonyi Emil.* Elfrida-drámák. Phil. Közl. 240. l.
477. *Bakonyi Emil.* Irene-drámák. Phil. Közl. 179. l.
478. *Catalogus Bibliothecæ Joannis Card. Simor.* Ism. a—dr. Bud. Szemle. 53. köt. 166—168. l. — Erre válasz „Fata libelli”. M. Állam. 25. sz. — Eine ungarische Bibliothek. Ausland. 46. sz.
479. *Cserhalmi Samu.* Dévay József könyvtára. Phil. Közl. 449. l.
480. *Csernátoni Gyula.* A vidéki olvasókörök. Erdélyi Híradó. 33. sz.
481. *Csontos János.* A magyar nemzeti múzeum kéziratára. M. Salon. VIII. köt. 519—528. l.
482. *Csontos János.* Mátyás és Beatrix arczképei a Corvina-codexekben. Arch. Ért. 97—115. 209—220. 310—326. l. 33 képpel. — Kivonat a Vasárn. Ujs. 18. sz.
483. *Czímjegyzéke,* A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem könyvtárának —. XII. 1887-dik évi gyarapodás. Budapest, 1888. Kilián Fr. (8-r. XI, 259 l.) 50 kr.

484. *Elekes László*. Parokhiális könyvtárak. Prot. Közl. 8. sz.
 485. *Fejérvataky László, dr.* A magyar nemzeti muzeum levéltára. M. Salon. VIII. köt. 529—536.
 486. *Hellebrant Árpád*. A magyar Philologiai irodalom 1887-ben. Phil. Közl. 571—643. l.
 487. *Kertibeny K.* — *Petrik G.* Magyarországi német könyvészet. 1801—1860. Ism. Phil. Közl. 336. l. — Ung. Revue. 379. l.
 488. *Z. Kiss Albert*. Papi könyvtárak. Prot. Közl. 12. sz.
 489. Kis Benő Népkönyvtár. Prot. Egyh. és isk. Lap. 28. sz.
 490. *Kiszingstein Sándor*. A magyar könyvészethez. Corvina. 18—21. sz.
 491. *Kislingstein Sándor*. A magyar könyvészetéről. U. o. 14. sz.
 492. *Koczányi Béla*. A magyar gazdasági szakirodalom könyvésze. 1860—1888. Kassa. 1888. (8-r. 32 l.)
 493. *Koncz J.* A marosvásárhelyi ref. koll. könyvnyomdájának tört. Ism. Főv. Lap. 56. sz. 406. l. — Marosvidék 12. sz. — Századok. 290. l. — Egyetértés. 85. sz.
 494. *Könyvészet, Magyar* —. 1887. Bibliographia Hungarica. 1887. Jegyzéke az 1887. évben megjelent új vagy újlag kiadott magyar könyveknek és térképeknek, az alakok, lapszámok, megjelenési helyek, kiadók és árák fölemlítésével és tudományos szakmutatóval. — Összeállította Bereghy József. XII. évfolyam. Függetlenül a magyar hírlapok és folyóiratok 1888-ban. Budapest, 1888. (8-r. XXIII, 122 l.) 1 frt.
 495. *Könyvészet, Magyar*. 1876—1885. Corvina. 33. sz.
 496. A *könyvnyomtatás* kezdetén. B. Főv. Lap. 220. sz.
 497. *Könyvpiazz* (A hajdankori —). B. Főv. Lap. 219. sz. — Irod. Értesítő. 18. sz.
 498. *Könyvszemle, Magyar* —. XII. évf. Ism. Irod. Ért. 9. sz.
 499. *Kopper Lajos*. Az «Irodalmi Értesítő»-ről. Corvina. 8. sz.
 500. *Kőrösy László*. Családi könyvtárak. Pozsonymegyei Közlöny. 16. sz. — Esztergom és vid. 28. sz.
 501. *Kovács János*. Az első könyvnyomtató műhely Szegeden. Szegedi Híradó. 95. sz.
 502. *Laukó Albert*. A tanintézeti könyvtárak decentralisatioja. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 373—376. l.
 503. *Majláth Béla*. A Széchényi országos könyvtár a M. N. Múzeumban. M. Salon. VIII. köt. 512—518. l.
 504. *Majláth Béla*. Ein ungarisches Losbuch aus dem XVI. Jahrhundert. Ung. Rev. 478—483.
 505. *Marczali Henrik*. A censura történetéhez. Nemzet. 326. sz.
 506. *Mezey Miksa*. A könyvnyomdászat története nálunk a XV-ik és XVI-ik században. P. Napló. 177. sz.
 507. *Molnár Victor*. A hermaneczi papírgyár, Főv. Lap. 194. sz.
 508. *Müller Ernő, dr.* Hogyan terjesszük és emeljük a kath. sajtót. M. Állam. 136—138. 140. sz.
 509. Naptárirodalom (A vidéki —). Főv. Lap. 286. sz.
 510. Ordinarium Agriense. Krakkó. 1509. Ism. M. Sion. 637. l.
 511. *Panyák E.* Programmértekezések repertoriuma. 1887. Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 510—512. l. — vd. Bud. Szemle. 56. köt. 478—79. l. — Századok. 290. l.
 512. *Petrik Géza*. Magyarország bibliographiája. Bibliographia

Hungariæ 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországhban s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Összeállította s tudományos szakmutatóval ellátta —. Bevezetéssel Szilágyi Sándortól. I. köt. 1—3. rész. Budapest, Dobrowsky Á. 1888. (8-r. IV, 1—720. l.) Egy része 3 frt 50 kr.

513. Ráth Mór kiadványainak jegyzéke 1857—87. Budapest. 1888. (4-r. 60 l.) *Ism. Századok.* 481. l.

514. *Reviczky Gyula.* Betű filokszera. *Irod. Értesítő.* 23. sz.

515. *Sajtó (A magyar — fejlődés-korából).* *Corvina.* 11.

516. A «Segítség»-album díszkiadása. Vasárn. Ujs. 9. sz. — *Nemzet.* 57. sz. — *Föv. Lap.* 57. sz.

517. *Sennovitz Adolf.* A két Hofmeister (1740—1837.) *Corvina.* 1—2. 4. 7. 9—11. 13—15. 17. 21—23. 25—29.

518. *Szana Tamás.* A könyv régen és most. *Irod. Értesítő.* 4—12. sz. Önállóan is megjelent. — *Ism. Vasárn. Ujs.* 36. sz. — *Egyetértés.* 243. sz.

519. *Szinnyei József, id.* A magyar hírlapirodalom 1888-ban. *Vasárn. Ujs.* 6. sz.

2. Magyar irodalomtörténet.

520. *Aba Sámuel.* Kassa száz éves magyar hírlapirodalmáról. *Kassai Szemle.* 53. sz.

521. *Abafi Lajos.* Szent István a magyar népköltészetben. *M. Salon.* IX. köt. 561—575. l.

522. *Abonyi Lajos.* Az utolsó kuruczvilág. *Regény.* *Ism. Irod. Értesítő.* 1. sz.

523. *Abonyi Lajos.* Magduska öröksége. *Népszinmf.* Első előadása a népszínházban, okt. 27-én.

524. *Abrányi E.* Szabadság. *Haza.* 1888. *Ism. h—r.* Bud. *Szemle.* 54. köt. 277—282. l. — *Rövid ism. Egyetértés.* 78. sz. — *Jancsó B. Föv. Lap.* 88. sz. — *Vasárn. Ujs.* 12. sz. — *Halasy B. Nyitram. Közl.* 14. sz. — *Bartha M. Ellenzék.* 73. sz. — *Irod. Értes.* 9. sz. — *Palágyi Menyhért. Modern magyar költészet. P. Napló.* 83. sz.

525. — *L.* 1176. sz. a. is.

526. *Ábrányi E.* l. 789—790. sz. a. is.

527. *Adorján Sándor.* Keleti képek. *Ism. Szomaházy I. Nemzet.* 437. sz.

528. *Akadémia (A magyar tudományos —) és könyvkiadó vállalata.* *Verus. P. Napló.* 33. sz.

529. *Almanach 1889-re.* *Ism. Irod. Értesítő.* 24. sz.

530. *Almásy Tihamér.* Lakzi után. *Paraszt vígj.* 3 felv. *Zenéje Serly L.-tól.* Első előadása a népszínházban. nov. 30-án.

531. *Arad és az irodalom. Alföld.* 97. sz.

532. *Babay K.* Szerelmes kisasszonykák. *Rövid ism. Irod. Értes.* 2. sz.

533. *Babik József.* Százszorszépek az egyházi költészet mezejéről. *Előf. felh. Irod. Szemle. (Eger.)* 3. sz. — *Ism. Pályi Ede. u. o.* 7. sz.

534. *Baka-nóta (Hogy terem a —).* *Szabadság.* 174. sz.

535. *Ballagi Géza.* A politikai irodalom Magyarországon, 1825-ig. *Budapest, 1888. Franklin-t.* (8-r. VIII, 947 l.) 5 frt. — *Bir. Dr. Váczy*

- J. «A magyar politikai irodalom történelméről» cz. Századok. 851—864., 947—960. l. — P. Napló. 57. sz. — Vasárn. Ujs. 9. 16. sz. — Irod. Értes. 8. sz. — Huzsár I. Fremdenblatt, máj. 31. sz. — Kalászatok B. G. művéből. Prot. egyh. és isk. lap. 10. 11. 13. sz.
536. *Balogh Gyula*. A Rákóczy-nóta eredete. P. Hirl. 66. sz.
537. *Bánóczi József*. Jelentés az 1886—7. évi gr. Karátsonyi drámai pályázatról. M. T. Akad. Értes. 45—52. l.
538. *Barang*. A bűn. Regény. 1888. Ism. m. Bud. Szemle. 54. köt. 511—512. l.
539. *Baráth Ferencz*. A magyar költők szerelme. P. Napló. 305. 307. 309. sz.
540. *Bársony István*. A szabad ég alatt. 1888. Ism. kl. Bud. Szemle. 54. köt. 307—309. l. — P. Napló. 57. sz. — Rövid ism. Vasár. Ujs. 8. sz. — Irod. Értes. 9. sz. — Egyetértés. 43. sz.
541. *Bartal Antal*. Középkori emlékeink latinsága és akadémiánk kiadványai. Phil. Közl. 380—391. l. — Szilágyi Sándor. Nyílt levél Bartal A.-hoz. u. o. 686—688.
542. *Bartha Miklós*. Melania. Szinmű 4 felv. Ism. Dr. K. J. Szabadság. (Nagyvárad.) 195. sz.
543. *Bartók Lajos*. Thurán Anna. Dráma 4 felv. Első előadása a nemzeti színházban okt. 5.-én
544. *Bartók L.* Thurán Anna. Dráma. Rövid ism. Irod. Értesítő. 22. sz.
545. *Bátky Lajos*. Etele halála. Kisebb költemények. 1888. Ism. Tata-Tóvarosi Hiradó. 14. sz. — Vasárn. Ujs. 28. sz. — Erdélyi P. Komárom. Lap. 37. sz.
546. *Bátorfi Lajos*. Zalai tisztújítási pasquill 1847-ből. H-i D-s. Hazánk. X. köt. 75—78. l.
547. *Beniczkyne Bajza L.* A miniszterelnök szünideje. Vigj. Első előadása jan. 14-en.
548. *Beniczkyne Bajza L.* Edith. Dráma 3 felv. Első előadása febr. 18-án.
549. *Beniczky-Bajza L.* A gyöngysor. Regény. Ism. Keszler Józ. Nemzet. 314. sz. — x. y. z. P. Napló. 316. sz.
550. *Beniczky Bajza II.* Sie ist es. Roman. Ism. Abai Laj. Föv. Lap. 18. sz.
551. *Beöthy Zs.* A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. II. köt. Ism. Kelemen B. Föv. Lap. 38. sz. — Váczy J. Századok. 362—366. l.
552. *Beöthy Zs.* A Péczeli-féle drámai pályázat. (Jelentés.) Föv. Lap. 272. sz.
553. *Berczik Árpád*. Vig órák. Elbeszélések. Ism. m. Nemzet. 6. sz. — Irod. Értesítő. 3. sz.
554. *Berczik Árpád*. A Koczán-féle drámai pályázat. Jelentés. Nemzet. 328. sz.
555. *Béri Gyula*. Költemények, 1888. Ism. H. Föv. Lap. 294. sz. — Bodroghy. Szarvasi Lap. 52. sz.
556. Beriszló Péter éneke. L. 1102. sz. a.
557. *Bodnár Zsigmond*. Lilly. Elbeszélés. Ism. m. Nemzet. 6. sz. — Rövid ism. Irod. Értesítő. 3. sz.
558. *Bodó Géza*. Irodalmi állapotok. Magy. Szemle. 1. sz.

559. *Bogdanovics György*. A diva. Elbeszélés. *Ism. m. Nemzet*. 6. sz. — Rövid *ism. Irod. Értesítő*. 3. sz.
560. *Boromisza István*. Kritika a kath. irodalomban. *Religio*. I. félév. 3. sz.
561. *Breznay Adalbert*. De philosophicis, historicis, atque literarum studii per Leonem XIII. pontificem maximum in Hungaria pro-
fectis, oratio. Budapestini, 1888. (4-r. 14. l.) Rö. *ism. Egyetért.* 140. sz. — *Irod. Értes.* 13. sz.
562. *Bródy Sándor*. Emberek. Elbeszélések. 1888. *Ism. Rudnyay Kálmán. Föv. Lap.* 199. sz. — *Irod. Értesítő*. 16. 18. sz. — *Egyetértés*. 209. sz. — *Szomaházy István. Magyar naturalisták.* *Nemzet*. 257. sz.
563. *Bródy Sándor*. Faust orvos. *Ism. t. Bud. Szemle*. 53. köt. 316—320. l. *Edelmann Menyh.* 275. sz. — *Irod. Értes.* 1. sz.
564. — *Lásd.* 746. sz. a. is.
565. *Csepreghy Ferencz*. A vízözön. Színmű 5 felv. *Ism. Hódosi Lajos. Délmagyar. Közl.* 288. sz.
566. *Csicsiky I.* Költményei és kisebb műfordításai. *Ism. Irod. Szemle. (Eger)*. 10. sz. — *Ism. Föv. Lap* 335. sz. — *Szulik I. Közokta-
tás*. 28. sz. — *Kálmán Kár. M. Állam.* 184. sz.
567. *Csiky Gergely*. Az elvált asszony. Regény. 1888. *Ism. Rudnyay Kálmán. Föv. Lap.* 277. sz. — *Egyetértés*. 270. sz. — *Alföld*. 251. sz. — *Vasárn. Ujs.* 42. sz. — *Irod. értesítő*. 21. sz.
568. *Csiky Gergely*. Divatkép. Színmű 3 felv. Első előadása okt. 26-án.
569. *Csiky G.* A sötét pont. Dráma. *Délmagyar. Közl.* 289. sz.
570. *Lázár Béla, Csiky G.* A vasember. Dráma. 2 felv. *Műma-
gyarázat. Győri Közl.* 27. sz.
571. *Csiky Gergely*. Jelentés a gróf Teleki József 1887. évi drámai pályázatáról. *M. T. Akad. Értes.* 35—43. l. — *Föv. Lap.* 80. sz.
572. — *Lásd.* 846—848. sz. a. is.
573. *Deák Ferencz beszédei* III. köt. *Ism. Láng Lajos. Nemzet*. 298. sz. — *Egyetértés*. 297. 298. 300. sz. . . — *K. Föv. Lap.* 297. sz.
574. *Deák Fer.* Emlékezete. Rövid *ism. Irod. Ért.* 10. sz.
575. — l. 106. sz. a. is.
576. *Deák Gerő és Makai Jenő. Magyar Kalliope. Egyházi és
világi énekek gyűjteménye.* *Ism. Prot. egyh. és isk. Lap.* 43. 47. sz.
577. *Dési Márton* enyedi professor levele Teleki Mihályhoz a biblia-kiadás ügyében. 1684. *Közli Konez I. Prot. Közl.* 29. sz.
578. *Dobsa Laj.* Szent István első magyar király. Tört. tragédia. *Délmagyar. Közl.* 252. sz.
579. *Dömötör Pál.* Költmények. 1888. *Ism. Nemzet*. 270. sz. *Föv. Lap.* 225. sz. 1649. l. — *Irod. Értesítő*. 19. sz. — *Egyetért.* 230. sz.
580. *Druga Józ.* Losonczy Hákonvi István, a «Kis Tükör» szerzője. *Nógrádi Lap.* 2. sz.
581. *Dudás Gyula.* Szegedi írók. *Föv. Lap.* 176. sz.
582. *Egyetemes regénytár.* 45 kötet. *Ism. P. Föv. Lap.* — «Egy halmaz regény» cím alatt.
583. *Elek Salamon.* 1802. országgyűlési pasquillusok. *Hazánk. IX. köt.* 225—238. 296—310. l.
584. *Eendrödi Sándor.* Irodalom és közönség. *Pozsonymegy. Közl.* 26. sz.

585. *Eörsi Gyula*. A virágnak megtiltani nem lehet. Regény. 1888. Ism. Székesfeh. és Vid. 15. sz.
586. *Erdélyi Pál*. Adalékok a régi magyar irodalomhoz. I. Mihály deák codexének ismeretlen hat éneke. Phil. Közl. 60—68. 159—167. I. II. Foktövi János. U. o. 729—731. l.
587. *Erődi Dániel*. Nova et vetera. 1887. Ism. Irod. Értes. 9. sz. — Egyetértés 78. sz. — K. L. Délmagyar. Közl. 170. sz. — *Censor*. Kecskem. Lap. 28. sz. — Bajai Közl. 36. sz.
588. *Erődi Dániel*. Költemények. Király és hondalok. Rövid ism. Közoktatás. 3. sz.
589. *Falk Miksa*. A pálya kezdetén. M. Salon. VIII. köt. 358—373. l.
590. *Ferenvzy Józ*s. A magyar hirlapirodalom tört. Ism. Fináczy E. Ung. Rev. 56—68. l.
591. *Ferenvzy Józ*s. Egyetemes könyvtár. Ism. Irod. Értesítő. 6. sz.
592. *Findura J.* Irodalmi társaskörök e század elején. Mutatv. «Fáy A. élete» cz. művéből. Vasárn. Ujs. 38. sz.
593. *Fludorovics Zsigm.* Néhány adat Thomas Ferdinánd irodalmi működéséhez. Nagy-Károly és Vid. 30. sz.
594. *Fludorovics Zsigm.* Egy régi verses könyv a francia insurrectio idejéből. Szathmárm. Közl. 23. sz.
595. *Földi János*. Rövid kritika és rajzolat a Magyar Fűvésztudományról. Bécs. 1794. Közli Székelyhidy Vikt. Gyakorlati Mezőgazda. 19. sz.
596. A fordítókról. Irodalmi csevegés. S. Győri Közl. 43. sz. — Szó van benn azokról, a kik magyar költők műveit fordították.
597. *Fraknói Vilmos*. Jelentés a M. T. Akadémia 1887/8. évi munkálkodásáról. Akad. Évkönyve. XVII. köt. 6. darab.
598. *Fulda Laj*. Négy szem közt. Vigjáték 1 felv. Első előadás máj. 26-án.
599. *Fülöp Józ*s. Egy vallási vita a XVII. századból. (Sámbár Mátyás; Pósaaházi János; Kis Imre; Vásárhelyi Matkó István.) Prot. egyh. és isk. Lap. 45. sz.
600. *Gabányi Julia*. Ism. Irod. Értes. 1. sz.
601. *Gerő Károly*. Az eladó leány. Vigj. 3 felv. Első előadása a nemzeti színházban decz. 7-én.
602. *Gerő Károly*. Az uzsai gyöngy. Népszinmű. 3 felv. Első előadás a népszínházban szept. 29-én.
603. *Gerő Károly*. Angyal és ördög. Népszinmű. Ism. Debreczen 11. sz.
604. *Grünwald Béla*. Az első magyar hirlapok és irodalmunk úttörői. («Régi Magyarország»-ból.) Magyar Bazár 6. sz.
605. *Gúnyírás*. (Az 1832-ki országgyűlési —) Kecskemét 28. sz.
606. *Gúnyversek*. (Régi —). I. Prépostváry Zsigmond. Közli Pettkó Béla. — II. Apafi udvara. Közli Komáromy Andor. Tört. Tár. 270—284. l.
607. *A gyermekirodalom*. Benedek Elek. Bud. Hirl. 45. sz. — Gerevich Emil. u. o. 49. sz. — Lágler Sándor. A gyermekirodalom és a miniszter. u. o. 53. sz. — Corvina. 9. sz.
608. *Gyöngyösi László*. Hazulról. Ism. Vasárn. Ujs. 10. sz.

609. *Gyulai Pál* elnöki megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság 41. közülésén. Kisf. Társ. Évl. 22. köt. 3—8. l. — Németül Ung. Revue. 242—248. l.
610. *Gyulai P.* Nők a tükör előtt. Rövid ism. Irod. Ért. 2. sz.
611. — l. 895. sz. a. is.
612. *Gyurkovics Aladár.* A szirén. Regény. Rövid ism. Irodalmi Ért. 8. sz.
613. *Gyürky Ödön.* Egy régi vers. Hazánk. IX. köt. 150. l.
614. *Hajnalka* összes költeményei. 1888. Ism. Irodalmi Értesítő. 7. sz. — Szulik József. M. Állam. 56. sz. — Egyetértés 29. sz. — Vasárn. Ujs. 3. szám.
615. *Halász Imre.* Mikor én hirlapíró lettem. M. Salon. VIII. köt. 384—387. l.
616. *Halász I.* Politikai sajtónkról. M. Salon. VIII. 379—381. l.
617. *Harmath Lujza.* Nők az irodalomban. Magy. Bazar. 11. sz.
618. *Harmath Lujza.* Egy kis darab a nagyvilágból. Ism. Irod. Ért. 9. sz.
619. *Herrmann Antal.* A Szilágyi és Hajmási című népballada és rokonságai. Bud. Szemle. 55. köt. 284—297. l.
620. *Herman Ottó.* Tudomány és hazafiság. Erdélyi Híradó. 292. sz.
621. *Hindy Árpád.* A journalista életből. Aradi Közl. 5—6. sz.
622. *Hoffmann M.* Az ifjusági irodalom. Zala 11. sz.
623. *Hoós János.* «Szegény Radóné» dalai. Ism. Zenelap 6. sz.
624. *Horus.* Elza. Színmű. 1888. Ism. Irod. Ért. 14. sz.
625. *Horváth Cyrill.* Magyar vígjáték 1807-ből. Veszprém 41., 42., 43. sz. — Ismerteti «Arandó és Miránda» című vígjátékát.
626. *Horváth Kálmán.* Költemények. Rövid ism. Főv. Lap. 247. sz. 1809. l.
627. *M. Horváth Károly.* Falusi délutánok. Vigj. 3 felv. Első előadása a nemzeti színházban nov. 23. — Tábori R. Színműírói küzdelmek. Délmagyar. Közl. 72. sz.
628. *Méray-Horváth K.* Falusi délutánok. Vigj. Ism. Irod. Ért. 8. szám.
629. *E. Illés Károly.* Cifra Juci. Népszínmű. Első előadása a budai színházban jul. 8-án.
630. *Edvi Illés Károly.* Czipra Juczi. Népszínmű. Délmagy. Közl. 232. sz.
631. *Ipolyi Arnold* kisebb munkái. V. köt. Vasárn. Ujs. 46. sz.
632. *Ipolyi Arnold.* Beszédek. Ism. Főv. Lap. 309. sz. — Kath. Szemle. 746. l.
633. — l. 906. sz. a. is.
634. Irodalmi divatok. (B. K.) Főv. Lap. 208. sz.
635. Protestans irodalmi társaság alakuló gyűlése. P. Napló. 106. sz. Főv. Lap. 107. sz. Nemzet 106. sz. Budap. Hirl. 107. sz. Pesti Hirl. 107. sz.
636. Irodalmi társaság. H. L. (Létesítéséről Pécssett.) Pécsi Hirl. 95. sz.
637. Irodalmi viszonyok városunkban. (Vereskövi, dr. Szendrei, dr. Schack, Serédy, Szuhay s mások.) Borsodm. Lap. 90. sz.
638. Iskolai színjáték Fiumében. Főv. Lap. 1888. 48. sz.

639. *Iványi Jenő és Abonyi Lajos*. SAMIL a mórok hercege, dráma 4 felv. Ism. Szabadság (Nagyvárad) 215. sz.
640. *Iványi Ödön*. Tárcaák. 1888. Ism. Jancsó Benedek. Főv. Lap. 23. sz. — *G—s*. Alföld 24. sz. — Bud. Hirl. 11. sz. — Egyetértés 8. sz. Irod. Értes. 4. sz.
641. *Jakab Elek*. A hirlapirodalom kezdete Kolozsvárott. Erd. Híradó 257. sz.
642. *Jakab Ödön*. A pusztulás utja. Regény. Ism. Dr. Dengi János. Főv. Lap. 63. sz. — Jancsó B. P. Napló. 129. sz. — Egyetértés 105. sz. — Vasárn. Ujs. 16. sz. — Irod. Ért. 10. sz.
643. *Jakab Ödön*. Szegény Radóné. Népszínmű. Ism. Szabadság. (Nagyvárad) 188. sz.
644. — l. 623., 746. sz. a. is.
645. Jákóhalmi verses krónika 1790-ből (Rigó Ferencztől). Jászber. és Vid. 51. sz.
646. Jelentés az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képen című vállalat magyar kiadásáról. Nemzet 43. sz.
647. *Jókai Mór*. A lélekidomár. Regény. 5 köt. Ism. Irod. Értes. 13., 14. sz.
648. *Jókai M.* A három márványfej. Regény. Ism. Br. Budapesti Szemle 55. köt. 142—147. l. — Székely Béla. Főv. Lap. 5. sz. — Irod. Értes. 2. és 7. sz.
649. *Jókai M.* Utazás egy sírdomb körül. Ism. Vasárn. Ujság. 53. szám.
650. *Jókai M.* Jocus és Momus. Rövid ism. Irod. Ért. 1. sz.
651. *Jókai M.* A jószívű ember. Előadatott a nemzeti színházban máj. 31-én.
652. *Jókai M.* A bolondok grófja. Eredeti bohóság. 3 felv. Első előadása a népszínházban 1887. decz. 30. Bir. *α. β.* Bud. Szemle. 53. köt. 301—308. l.
653. *Jókai M.* Bolondok grófja. Első előadás Aradon Február 1. Alföld. 26. sz.
654. *Jókai M.* Bolondok grófja. Ism. ch. r. Pozsony megy. Közl. 8. szám.
655. — l. 215., 913., 914. sz. a. is.
656. *Jozgits János*. Költemények. 1888. Ism. k. n. Irod. Szemle. (Eger.) 8. sz. — M. Sion. 554. l. — Irod. Értes. 13. sz.
657. *Justh Zs.* Művész-szerelem. Rövid ism. Magyar. Bazar. 7. sz.
658. — l. 746. sz. a. is.
659. *Kalocsa R.* Válogatott elbeszélések. 1888. Ism. Irod. Értes. 3. szám.
660. *Kántor Imre*. Az én világom. Költemények. 1888. Ism. Irod. Értes. 12. sz.
661. *Karácsonyi János*. Szt. Gellért püspök élete és művei. Ism. Kazaly J. Kathol. Szemle. 179—182. l. — Pauler Gy. 57—65. l. — Dr. Böhm János. Irod. Szemle. (Eger.) 3. sz. — M. E. Szt. Gellért mint író. Főv. Lap. 266. sz.
662. *Kardos Albert*. Horatiusi ódából protestáns vallásos ének. Phil. Közl. 447. l.
663. *Karczag Vilmos*. A hitves. Színmű 4 felv. Első előadása febr. 3-án.

664. Gróf Károlyi Sándor . . . temetésének alkalmatosságával . . . elmondott versek. 1744. Sajtó alá rendezte s kiadja Éble Gábor. Budapest, 1888. Hornyánszky V. (8-r. 91 l.) 2 frt 50 kr. — *Ism. Nemzet.* 103. sz. — *Főv. Lap.* 89. sz. — *Vasárn. Ujs.* 18. sz. — *Századok.* 482. l. — *Irod. Ért.* 10. sz.
665. *Katona L.* Allgemeine Charakteristik des magyarischen Folklore. II. Volksglaube und Volksbrauch. *Ethnol. Mittheil.* I. 125—130. lap.
666. *Kazár Emil.* Lég és föld. Kitörölt évek. *Ism. Irod. Értés.* 7. szám.
667. *Kis S.* A kuruczvilág költészete. *Ism. Kelemen B. Phil. Közl.* 818—819. l.
668. *Kiss József.* Ünnepnapok. 1888. *Ism. Nemzet.* 270. sz. — *P. Hirl.* 247. sz. — *S. Főv. Lap.* 259. sz. — *Irod. Értés.* 19. sz. — *Egyetértés.* 230. sz. — *Hódosi Lajos.* *Délmagy. Közl.* 191. sz. — *M. Salon.* X. köt. 324—326. l.
669. *Kiss K. Kálmán F. és Bierbrunner S.* Uj magyar Athenás. Rövid ism. *Irod. Értés.* 3. sz.
670. *Kis Miklós, tótfalusi.* Két levele a biblia-kiadás ügyében Teleki Mihály és Pataki Istvánhoz. 1685. *Prot. Közl.* 30. sz. — *Kis levele Teleki Mihályhoz Lengyelországban letartóztatott könyvei tárgyában.* u. o. 37. sz.
671. *Kisfaludy A. Béla.* Levél az *Irod. Szemle* szerkesztőjéhez. *Irod. Szemle.* 2. sz.
672. *Kóczán-pályázat* 1. 554. sz. a.
673. *Kohn Sámuel.* A szombatosok. Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk. 8—12. fejezet. *Magy.-Zsidó Szemle.* 2—4., 5., 8—10. sz. — *Lásd* az 1887-ki könyvészet 623. számát.
674. *Kohut Adolf.* Die magyarische Litteratur in der Gegenwart. *Magaz. d. Litt. d. In- u. Ausl.* 45, 46, 49, 50. sz.
675. *Koltai V.* A verses elbeszélés története. *Ism. Kelemen B. Phil. Közl.* 823—825. l. — *Irod. Értés.* 3. sz.
676. *Komáromy Ferencz.* Emlékeimből. (1851—52) Kolozsvár. 42. szám.
677. *Kövári László.* Negyvennyolcz előtti irodalmi viszonyaink. *Erd. Hiradó.* 275. sz. — Kolozsvár. 270. 271. sz.
678. *Kozma Andor.* A Tegnap és Ma. Költemények. *Ism. Keszler József.* *Nemzet.* 351. sz. — *Főv. Lap.* 339. sz. — *Vasárn. Ujs.* 52. sz. — *Bud. Hirl.* 339. sz.
679. *Kürthy Emil.* Blaha Lujza mint hirlapíró. *M. Salon.* VIII. köt. 377. l.
680. *Kuthen* hátrahagyott költeményei. *Ism. Vasárn. Ujs.* 25. sz.
681. — 1. 969—971. sz. a. is.
682. *Kívum Géza, gr.* Az erdélyi irodalmi társaság feladata. Elnöki megnyitó. Kolozsvár. 1888. (8-r. 11. l.)
683. *Lauka Gusztáv.* A multról a jelennek. *Ism. Szulik József.* *M. Állam.* 107. sz. *Lauka G. Válasza és Szulik J. Viszónválasza.* u. o. 121. sz.
684. *Lauka G.* Basahídi és családja. Rövid ism. *Irod. Értés.* 3. sz.
685. *Liszka Béla.* Budai élet. Bohózat. Első előadása a budai szinkörben jun. 22-én.

686. *Loew N.* Magyar Songs. *Ism. d—r.* Budap. Szemle. 54. köt. 134—141. l.
687. *Lőrinczy György.* Nefejejts. Erzsike emléke. 1888. *Ism.* Szabó József. Gömör-Kishont. 40. sz.
688. *Lukács Piroska.* Édes álmok. Rövid *ism.* Irod. Ért. 7. sz.
689. *Macsolai Barna.* A Toldi-mondáról. Nyirvidék. 35. sz.
690. *Makróczy János.* Komámasszony. Népdráma 3 felv. Szabadság (Nagyvárad.) 216. sz.
691. *Mikszáth K.* Club és Folyosó. *Ism. r.* Kathol. Szemle. 182—183. lap.
692. *Mikszáth K.* Almanach. *Ism.* Magy. Szemle. 1. sz.
693. — 746. sz. a. is.
694. *Misztérium* (A régi karácsonyi —). Vasárn. Ujs. 52. sz.
695. Tiszabecsi *Nagy Gáspár* erdélyi püspök levele Teleki Mihályhoz 1669. Közli *Koncz J.* Prot. Közl. 26. sz.
696. *Náményi Lajos.* Irodalmunk külföldön 1887-ben. Phil. Közl. 92—97. l.
697. *Nyelvemlékek.* Régi magyar. — Kiadta a M. Tud. Akadémia. IV. köt. Második osztály. Egyházi vegyes könyv (Winkler-Codex). Sajtó alá rendezte és kinyomatta Döbrentei Gábor 1846-ban. Az eredetivel összevetette és előszóval ellátta Volf György. Budapest 1888. Akadémia. (4-r. XII, CXXVI. l.) 1 frt 50 kr. *Ism.* Bud. Hirl. 296. sz. — V. kötet: A Jordánszky-Codex biblia-fordítása. Sajtó alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György. (4-r. XXXI, 930 l.) 6 frt. — *Ism.* Ung. Revue. 384. l. — Vasárn. Ujs. 15. sz. — Irod. Értés. 9. sz.
698. *Nyelvemléktár.* Régi magyar codexek és nyomtatványok. Kiadja a m. t. Akadémia nyelvtudományi bizottsága. IX. X. köt. Érsekújvári codex. I. II. fele. Kiadja Volf György. Budapest 1888. Akadémia. (8-r. XXVII, 272, és VIII, 356 l.) 5 frt. — Rövid *ism.* Irod. Értés. 7. sz.
699. *Olvásó közönség* (Magyar —). Egyetértés. 33. sz.
700. *Ormos Zs.* Visszaemlékezések. III. köt. *Ism.* Délmagy. Közl. 227. sz.
701. *Papanek István.* Hervadt lombok. *Ism.* Irod. Értés. 11. sz.
702. *Papp Károly.* Nézetek a protestans irodalmi társulat felől. Prot. egyh. és isk. lap. 18. sz.
703. Péczely-pályázat, l. 552. sz. a.
704. Péczely-jutalomról. *K.* Tessék felelni. (T. i. hogy e jutalom ezentúl tört. regénynek adassék.) Főv. Lap. 166. sz.
705. *Perger Lajos.* Esztergom város és vármegye egyházi és világi íróinak koszoruja. *Ism.* Irod. Szemle. (Eger.) 6. sz. — Békesi. Kalauz a népisk. okt. terén. 141. l.
706. Petőfi-Muzeum. Kiadják Csernátoni Gy. és Ferenczi Zoltán. 1. 2. füz. *Ism. h.* Bud. Szemle. 54. köt. 314—318. l.
707. *Petri M.* A magyar lyra történeti fejlődése. *Ism.* Kelemen B. Phil. Közl. 822—823. l.
708. *Podmaniczky Frigyes.* Napló-töredékek. 1824—1887. II. köt. *Ism.* Irod. Értés. 4. sz. — III. köt. *ism.* Nemzet. 100. sz. Főv. Lap. 96. sz. — Irod. Értés. 10. sz. — IV. köt. *Ism.* Sz. Főv. Lap. 143. 144. sz. Irod. Értés. 13. sz.

709. *Pósa L.* Négy mese a gyermekifjuság számára. *Ism. Irod. Értesítő.* 1. sz.
710. *Prém József.* Cseress Gábor Regény. *Ism. Rudnyay Kálmán. Főv. Lap.* 301. sz. — *Korona P. P. Napló.* 337. sz. — *P. Hirl.* 330. sz. — *Vasárn. Ujs.* 46. sz. — *Irod. Ért.* 24. sz.
711. — l. 746. sz. a. is.
712. *Pukánszky Béla.* Irodalmi központosítás. *Evang. Egyh. és Isk.* 20. sz.
713. *Pulszky Ferencz.* Ábránd és valóság. Mese a csillagfiról és a királyfiról. Jellemrajzok. Eötvös, Széchenyi, Deák, Dessewffy Aurél. *Utivázlatok. Visszaemlékezések.* Budapest 1888. Aigner. (16-r. 204, 132. és 239 l.) 3 frt.
714. *Pulszky Fer.* Journalista élményeim. *M. Salon.* VIII. köt. 387—394. l.
- 714a. *Pulszky Fer.* Visszaemlékezések. *Nemzet.* 125. sz.
715. *Radácsi György.* Az irodalmi társaság és a parokhialis könyvtárak. *Sárosp. Lap.* 14. sz.
716. *Radó Antal.* Versek. Eredetiek. Műfordítások. *Ism. h—r.* Bud. Szemle. 54. köt. 272—277. l. — *Irod. Értes.* 2. sz.
717. *Ráth Mór* s újabb kiadványai. *Nemzet.* 309. — *Egyetértés.* 346. sz.
718. — l. 513. 748. sz. a. is.
719. *Rátkay László.* Pünkösdi királyság. Népszinmű. Első előadás a népszínházban, márcz. 9-én.
720. *Récsey Viktor.* Néhány régibb egyházi írónk. (Libeniczky János; Némethy Fer.; Répszeli László; Kenyeres József; Klaus Ign.; Kelez Imre; Szegedy Ján. Iván.) *M. Állam.* 277. sz.
721. *Regényirodalmunk és az olvasók.* *Corvina.* 10. 11. sz.
722. *Renyi Rezső.* Pausanias. Tragedia. *Ism. Eszterg. és Vid.* 79. 80. sz.
723. — l. 1969. sz. a. is.
724. *Révész Adolf.* Az élet iskolájából. Csevegések. 1888. *Ism. T. R. Délmagy. Közl.* 237. sz. — *Irod. Értes.* 10. sz.
725. *Reviczky Gyula.* Ifjuságom. *Ism. Patyi István. Győri Közl.* 11. szám.
726. — l. 1083. sz. a. is.
727. *Rosty Kálmán.* Mária Lant. II. *Ism. B. J. Irod. Szemle.* (Eger.) 3. sz.
728. *Rudnyánszky Gy.* Jézus. 1888. *Ism. B. J. Ir. Szemle.* (Eger), 2. sz. — *Dr. Walther Gy. M. Sion.* 59—61. l. — *Nagyvárad.* 290. sz. — *Irod. Értes.* 2. sz.
729. *Rudnyánszky Gy.* Mária-dalok és legendák. 1888. *Ism. B. J. Irod. Szemle.* (Eger.) 7. sz. — *Szulik József. M. Állam.* 123. sz. — *M. Sion.* 554—555. l. — *Vasárn. Ujs.* 25. sz. — *Egyetértés.* 153. sz. — *Nemzet.* 162. sz. — *Irod. Értesítő.* 14. sz.
730. *Rupp Kornél.* A modern költészet és az újabb nemzedék. Győr 1888. *Ism. Győri Közl.* 16. 17. sz.
731. *Salamon Fer.* Irodalmi tanulmányok. *Ism. Vasárn. Ujság.* 49. sz. — *S. S. Főv. Lap.* 352. sz.
732. *Schack Béla.* Beszély kötet. Rövid *ism. Főv. Lap.* 260. sz. 1905. l.

733. *Schvarcz Gyula*. Szellemi életünk és az akadémia. Nemzet. 355. sz.
734. *Schvarcz Gyula*. Államtudományi irodalmunk köréből. Nemzet. 333. 337.
735. *Scossa Dezső*. Az élet iskolája. *Ism. Föv. Lap.* 219. sz. — *Irod. Értes.* 18. sz. — *Egyetértés.* 230. sz. — *Lendvai Mikl. Délmagy. Közl.* 186. sz.
736. *Sebesi Jób*. Erdélyi népballadák. Erdélyi muz.-egy. kiadv. 132—150. l.
737. *Seress Imre*. Kisebb költemények. 1888. Rövid *ism. Irod. Értes.* 5. sz. — *Vasárn. Ujs.* 3. sz.
738. *Silenus*. A Pesti Napló a Bach-korszakban. *P. Napló.* 67. sz.
739. *Solymossy Sándor*. A karácsonyi mysteriumok eredete. (Felolvasásának kivonata.) *Föv. Lap.* 337. sz.
740. — l. 694. sz. a. is.
741. *Somló Sándor*. Gorgo. Tragédia 5 felv. *Ism. Délmagy. Közl.* 266. sz.
742. *Sonnenfeld Zsigmond*, dr. Nők mint drámairók. *M. Salon.* IX. köt. 92—95. l.
743. *Szabó Endre*. Girigaré. *Ism. Irod. Értes.* 4. sz.
744. *Szabó Endre*. A szusz. Humorisztikus regény. *Ism. Egyetért.* 236. sz. — *Irod. Értes.* 20. sz.
745. *Szabó Endre*. Magyar nyelvtan — oroszul. *Nemzet.* 54. sz. *Ismerteti Desko András* magyar nyelvtanát, mely 1855-ben Szentpétervárti jelent meg. *Csopey László*. u. o. 56. sz. helyreigazítja Szabónak azon tévedését, mely Desko orosz származására vonatkozik. Desko ugyanis magyarországi születésű.
746. *Szana Tamás*. Újabb elbeszélőink. 1. *Tolnai Lajos*. *Irod. Értesítő.* 13. sz. — 2. *Mikszáth Kálmán*. u. o. 14. 15. sz. — 3. *Baksay Sándor*. u. o. 16. sz. — 4. *Bodon József*. u. o. 17. sz. — 5. *Petelei Istv.* u. o. 18. sz. — 6. *Jakab Odön, Tóth Sándor és Palotás Fausztin*. u. o. 19. sz. — 7. *Tóth József*. *Sebők Zsigmond* u. o. 20. sz. — 8. *Gozsdu Elek*. u. o. 21. sz. — 9. *Justh Zsigmond*. u. o. 22. sz. — 10. *Prém Józs.* u. o. 23. sz. — 11. *Bródy Sándor*. u. o. 24. sz.
747. *Szana Tamás*. *Irodalmunk* 1888-ban. *P. Napló.* 359.
748. *Szana T.* A karácsonyi könyvpiacz. *P. Napló.* 345. sz. *Föv. Lap.* 349. sz. *Ism. Ráth M.* kiadványait.
749. *P. Szathmáry Károly*. A magyar szépirodalom helyzetéről. *Nemzet.* 102. 105.
750. *P. Szathmáry K.* A «Jó könyvek» védelme. *Bud. Hirl.* 55. sz.
751. *Szeberényi Lajos* költeményei. 1889. *Ism. Szegedi Napló.* 298. sz.
752. *Széchy Károly*. A Magyar Museum. (Az első magyar szépirodalmi folyóirat megjelenésének 100-dos évfordulója alkalmával.) *Nemzet.* 282. 289. sz.
753. *Szigligeti*. Két pisztoly. Rendkívüli előadás. *Föv. Lap.* 75. sz.
754. — l. 81. 1118. sz. a. is.
755. *Szilágyi Sándor*. Régi gúnyrajzok. *Vasárn. Ujs.* 1. sz.
756. *Szily Kálmán*. Magyar természettudósok száz évvel ezelőtt. *Föv. Lap.* 127. 128. sz. — *Ung. Revue.* 524—533. l. — *M. T. Akad. Évkönyve.* XVII. köt. 6. darab.

757. *Id. Szinnyey József.* Irodalmi viszonyaink 1845- és 1888-ban. *Nemzet.* 49. 50. sz. Különlönyomatban is megjelent.
758. *Sziklay János.* Ábrándos évek. *Ism. Irod. Értés.* 4. sz. — *Irod. Értés* 8. sz.
759. *Szlávik Máttyás, dr.* Ultramontán irodalomtörténetírás. *Prot. egyh. és isk. lap.* 3. sz.
760. *Szóllóssy Károly.* A Kalocsa-főmegyei papság irodalmi működése. *M. Sion.* 294—306. 373—378. l.
761. *Szóllóssy Károly.* Az Eger-főmegyei papság irodalmi működése. *M. Sion.* 447—460. 530—538.
762. *Szombathy János.* Két nő a költészetben. (Ferenczy Teréz. Molnár Borbála.) Debreczen. 12. 13. sz.
763. *Szóts Farkas.* Az irodalmi társaság megalakulásának küszöbén. *Prot. Egyh. és isk. Lap.* 5. 17. sz. — Kenessey Béla. u. o. 15. sz.
764. *Szücs Sámuel.* Borsodi és miskolci irodalmi adatok. I. Egyházi irodalom. II. *Philosophia mathem. technicai tudományok.* III. Nevelés és iskola. Borsod-Miskolci Közl. 4—23. sz. A Borsodban és Miskolcon megjelent munkák címét közli.
765. *Szuhay Benedek.* Zengő bokor. *Ism. Szabó József. Gömör-Kishont.* 40. sz. — *Főv. Lap.* 261. sz. 1914. l. — *Irod. Értés.* 22. sz.
766. *Temérdek.* Költemények. *Ism. Főv. Lap.* 342. sz. — *Vasárn. Ujs.* 52. sz. — *Egyetértés.* 346. sz. — Tolnai Lajos. Egy ismeretlen ismerős. *P. Hirl.* 314. sz.
767. *Tolnai Lajos.* A mai Magyarország. *Ism. Egyetértés.* 359. sz.
768. *Torkos L.* Hármasszövetség. *Vígj.* 1. felv. Első előadása ápr. 24-én.
769. A magyar történetírás titkaiból. *Erd. Hiradó.* 38. sz.
770. *Tóth Béla.* Török históriák. *Ism. Egyetértés.* 359. sz.
771. *Tóth S.* Távol, közel. 1888. *Ism. Irod. Ért.* 3. sz.
772. — l. 746. sz. a. is.
773. *Törölggyi T.* Az új világ. *Regény.* *Ism. Vasárn. Ujs.* 16. sz. — *Egyetértés.* 112. sz.
774. *Trefort A.* Beszédék és levelek. 1888. *Ism. i. Bud. Szemle.* 54. köt. 502—507. l. — *Nemzet.* 70. sz. — *Irod. Értés.* 8. sz. — *Dr. Schwicker. Ung. Revue.* 663—687. — *K. Főv. Lap.* 86. — *Vasárn. Ujs.* 11. sz. — *Tanáregyl. Közl.* 520. l. — *Orsz.-Világ.* 26. sz. — *r. Győri Közl.* 23. sz.
775. — l. 867. 1139—1151. sz. a. is.
776. *Trsziyénszky.* Magyar prot. tud. irodalmi Társaság. *Evang. Egyh. és Iskola.* 5. sz.
777. *Vachott Sándorné.* Rajzok a multból. I. köt. *Ism. Irod. Értés.* 5. sz. *Főv. Lap.* 15. sz. — *Egyetértés.* 15. sz. — Új sorozat. 15. Rózsalombok, cipruslombok. — 15. Új élet, új örömök. — 17. Nagy-Rédén. — 18. Sárosi Gyula. Figyelő. 25. köt. 119—132. l. — 19. A költő mint gazda. — 20. Petőfi özvegye. — 21. A «Feleségek felesége» új otthonában. u. o. 161—171. l. — 22. Életünkön új csillag ragyogása. — 23. Balvégzetek. — 24. Kigyó a paradicsomkertben. u. o. 241—254. — 25. Váratlanul érkezik a baj. — 26. Az éjjeli csöndben. u. o. 337—347. l.
778. *Váczy János, dr.* A Kisfaludy-Társaság történetéből. *Vasárn. Ujs.* 6. sz.

779. *Vágási*. Rövid tanulmány a zsolozsmakönyv himnuszai felett
Magy. Áll. 40. sz.

780. *Váradi F.* Egyházi irodalmunk fejlődésének akadályai. Prot.
egyh. és isk. lap. 4. sz.

781. *Várkonyi Endre*. Párhuzamos idézetek. (Homer Od. XI. 74.
— Arany Toldi est. I. 31. és Hom. II. XXIV. 503. — Gyulai. P. Pó-
kainé.) Phil. Közl. 769. l.

782. *Vitális Mór*. Országgyűlési pasquillok 1825-ből. Hazánk.
IX. köt. 151—158. l.

783. *Wohl Stef.* Éva. Ism. Irod. Értes. 8. sz.

784. *Zelliger Alajos*. Esztergom-vármegyei írók, vagyis Eszter-
gom városában és vármegyében született, vagy működött írók koszo-
ruja. (8-r. VI. 265 l.) 2 frt. Rövid ism. Egyetértés. 126. sz. — M. Sion.
552. l. Irod. Szemle. (Eger.) 6. sz.

785. *Zimándy Ign.* Párhuzam ... a katolikus és az alakulóban
levő ... protestans irodalmi társulat között. Magy. Állam. 57. sz.

786. *Zlinszky Aladár*. Heliodoros a magyar irodalomban. 1887.
Ism. Marusák P. Phil. Közl. 193—197. l.

787. *Zoványi J.* Tanulmányok a m. prot. egyh. és irod. történeté
ből. 1887. Ism. Révész K. Századok. 366—369. l. — Kereszt. Magvető-
64. l. — Dr. Török Istv. Prot. Közlöny. 35. 36. sz.

3. Egyes írók.

788. *Abód M. Török István*. Ajtai Abód Mihály, n.-enyedi tanár
1737—75. Prot. Közl. 31—34. sz.

789. *Ábrányi E. Jancsó Benedek*. Ábrányi Emil. Ország-Világ.
25. szám.

790. *Ábrányi Emil*. Megnyugvás. Volapükbe ford. Madarassy Pál.
P. Napló. 359.

791. — l. 524. 1176. sz. a. is.

792. *Alsted. Cuno W. Fr.* Alsted János Henrik. Szabad Egyház.
1—2. sz.

793. *Andreas Pannon. Fraknói Wilh.* Andreas Pannonius. Ung.
Revue. 231—242. l.

794. *Ányos P. Ányos Pál*. Egyházi beszéd. 1783. Kiadta Csaplár
B. 1888.

795. *Alpári Laj.* A pessimizmus és Ányos. Szépirod. Kert. 1—7. sz.

796. *Arany J. Arany János* hátrahagyott iratai és levelezése.
I. kötet. Versek. Budapest, Ráth Mór. 1888. (8-r. 556 l.)

— *Ugyanaz.* III. kötet. Levelezése író-barátaival. I. köt. (8-r. 494 l.)
— Ism. Irod. Értes. 2. 11. 13. 16. sz.

797. *Arany János* balladái. Iskolai kiadás. 1887. Ism. Dr. Riedl Fr.
Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 333. l.

798. *Arany János*. Ritter Pázmán. Ford. Dóczy L. Temesv. Zeit.
296. sz.

799. Arany János Őszikéi. —e.— Bud. Szemle. 53. köt. 152—157. l.

800. *Bartalus István*. Arany János dalai. Férfi-négyesekké átírta.
— Budapest, 1888. Dobrovsky és Franke. (8-r. 24 l.) 40 kr.

801. *Bayer József*. Arany János színészi pályája. Bud. Szemle 53.
köt. 283—296. l.

802. *Guttenberg Pál*. Arany János költői iskolája. Nemzet. 274. sz.
803. *Hantz Jenő*. A humor és Arany János humora. Figyelő. 24. köt. 241—263. 351—372. l. 25. köt. 12—35. l.
804. *Marikowszky Menyhért*. Arany János nőalakjai epikáiban. Máramarosi Lap. 48. 50. 51. sz.
805. *H. Nagy S.* Arany János sírverse a karlsbadi zsidó temetőben. Vasárn. Ujs. 1. sz.
806. *Perényi Adolf*. Arany János «V. László»-jának tárgyalása az V. osztályban. Budapest. VII. ker. gymn. 187. 8. ért. 13—18. l.
807. *Péterfy Jenő*. Arany János époszi töredékeiről. Bud. Szemle. 54. köt. 161—176. l. Kisf. Társ. Évlap. 22. köt. 306—318. l.
808. *Sturm Albert*. Johann Arany's Nachlass. Ung. Rev. 416—428. l.
809. *Thewreuk Árpád*. Illő iskolai olvasmányok-e Arany balladái? Közoktatás. 48. sz.
810. *Tolnai Lajos dr.* Mit akar Arany János? (Tanúlmány.) M. Salon. X. köt. 242—255. l.
811. *Végh Endre*. Szolgálhat-e époszi mintaképül Arany János «Toldi»-ja az iskolákban? Közoktatás. 37. 38. sz.
812. *Végh Endre*. Epizódok Arany János «Toldi»-jában. u. o. 35. 36. sz.
813. *Végh Endre*. Tárgyi és æsthetikai magyarázatok Arany J. Toldi-jához. u. o. 45—50. sz.
814. *Végh Mátyás*. Arany János «Tetemre hívás»-a s pár szó az istenítéletekről. Brassó. 143. 144. sz.
815. Az Arany-család nemessége. Egyetért. 105. sz.
816. Arany János mint nótárius. (M. E.) Főv. Lap. 259. sz.
817. — 93—95. 689. 1021. 1058. sz. a. is.
818. *Asbóth J. Récsény Victor*, Asbóth János. 1768—1822. Figyelő. 24. köt. 232—233. l.
819. *Aszalay J. Vadnay Károly*. Gyász magyar. Főv. Lap. 228. sz. P. Napló. 228. sz.
820. Aszalay József levele anyjához. P. Napló. 225. sz.
821. *Bajza J. Esztegar László*. Bajza József lirája. Erd. Híradó. 161. sz.
822. *Baksay Sándor*. L. 746. sz. a. is.
823. *Balassa B.* (Szemelvények Balassa Bálint költeményeiből. Tanulók olvasótára. 4. füz.) Budapest, 1888. Lampel. (16-r.) 20 kr.
824. *Szöts Géza*. Balassa Bálint. Ellenzék. 79. 80. sz. — Közérdek. 52. sz.
825. *Balázs S. Bodnár Zsigm.* Balázs Sándor emlékezete. Nemz. 7. sz.
826. *Erdélyi Gyula*. Balázs Sándor. P. Napló. 212. sz.
827. *Kelemen Béla*. Balázs Sándorról. P. Napló. 302. sz. — Alex. Balázs. Ung. Rev. 816—820. l.
828. *Sellyei Balogh István* levele Teleki Mihályhoz. 1663. szept. 8. Prot. Közl. 26. sz.
829. *Bartók Lajos*. Justustól. Orsz. Vil. 42. sz.
830. *Abrányi Kornel, ifj.* Bartók Lajos. M. Salon. X. köt. 157—159. l.
831. — L. 543. 544. sz. a. is.

832. **Beniczky P. Komáromy András.** Adalékok Beniczky Péter életéhez. Tört. Tár. 434—449. l.
833. **Berczik Árpád.** Ország-Világ. 22. sz.
834. **Berzsenyi D. Berzsenyi D.** Die Tänze. Übers. v. Gust. Le-gerlotz. Ung. Rev. 735. sz.
835. **Horváth Cyrill.** Berzsenyi és a Mondolat. Vasm. Lap. 57—60. sz.
836. **Bessenyei. Karacs Teréz.** Visszaemlékezés öt Bessenyeire. Békésyul. Híradó. 18. 19. 20. sz.
837. **Bodon J. L.** 746. sz. a. is.
838. **Boér Sándor.** Az óbester, (színmű 1793-ból). Ism. Lázár Béla. Főv. Lmp. 138. sz.
839. **Bornemissza P. Thuri Etele.** Még valami a Bornemissza Péter vallásfelekezeti álláspontjáról. Prot. Egyh. és iskolai Lap. 39. sz.
840. **Brodarics. Székely Samu.** Brodarics István élete és működése. Tört. Tár. 1—34. 225—262. l.
841. **Bródy S.** — L. 562. 563. 746. sz.
842. **Buczy E. Lázár Béla.** Buczy Emil. Figyelő. 24. köt. 161—172. 264—277. 340—350. l. 25. köt. 36—53. l.
843. **Lázár Béla.** Buczy Emil élete és irodalmi munkássága. Iro-dalomtörténeti tanulmány. Budapest, Aigner, 1888. (8-r. 51. l.) Az előb-binek külön lenyomata.
844. **Csató Pál. Exner Kornél.** Pozsonyi Lap. 214. sz.
845. **Cserneczky Gyula a «Regélő» szerk. (Nékr.)** Vas. Ujs. 16. sz.
846. **Csiky Gergely.** Szabadkai Közl. 20. sz.
847. **Törös Tivadar.** Apróságok Csiky Gergelyről. Armenia. 300—302. l. — Aradi Közl. 1. sz.
848. **Csiky Gergely. ő.** Bud. Hírl. 300. sz.
849. — L. 567—571. sz. a. is.
850. **Csokonai. Haraszi Gyula.** Csokonai és Kotzebue. Phil. Közl. 733—736. l.
851. **Kondor József.** Csokonai Somogyban. — Csurgói ref. fő-gymn. 1887. 8. ért. 5—16. l.
852. — L. 1587. sz. a.
853. **Csoma. Hübner báró Kőrösi Csoma Sándorról.** Vasárn. Ujs. 51. sz.
853. **Jakab Elek.** Dr. Duka Tivadar könyve Kőrösi Csoma Sán-dorról. Ism. értekezés. (Értekesések a tört. tudom. köréből. XIV. köt. 2. sz.) Budapest, 1888. Akademia. (8-r. 67 l.) 40 kr.
854. **Czeplédi I. Pülöp József.** Czeplédi István és egy vitázó műve. Pápai Ifjus. Lap. IV. 2. 3. sz.
855. **Koncz József.** Czeplédi István kiadatlan levelei. Prot. Egyh. és iskolai lap. 26. 27. sz.
856. **Czuczor. Czuczor Gergely.** Botond. Regényes elbeszélés. Magyarázta Vozári Gyula. (Jeles írók iskolai tára. 31.) Budapest, 1888. Franklin t. (8-r. 79 l.) 40 kr. — Ism. Dr. Veress Samu. Sárosp. Iap. 12. sz.
857. **Danielik János.** Egyetértés 24. P. Napló 23. Nemzet 23. 24. Bud. Hírl. 24. Eger. 4. sz. — Vasárn. Ujs. 8. sz.
858. **Breznay B. A «Religio» és Danielik János.** Religio. I. f. é. 12. sz.

859. Déri Kálmán. Orsz. Vil. 16. sz.
860. **Dessewffy J.** Gróf *Dessewffy József* munkái. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel kísérte Ferenczy J. III. kötet. Levelek. Budapest, Mehner, 1888. 3 frt. (8-r.) Ism. Pulszky Fer. Nemzet. 183. 186. sz. — Irod. Értes. 16. sz. — Egyetértés. 188. sz.
861. **Dévay Bíró.** *Abel Jenő.* Dévay Bíró Mátyás halálának éve. Phil. Közl. 112. l.
862. **Diószeghi M. Nagy László.** Diószeghi Miklós. (1859—1888.) Szilágy-Somlyó 30. sz.
863. **Döbrentei levele** Nagy Jánoshoz. Buda. 1844. szept. 11. — Zala 49. sz.
864. **Dugonics.** *Heinrich Gusztáv.* Dugonics Toldi-drámája. Nemzet. 92. sz.
865. **Eötvös J.** *Dudek János, dr.* Guizot, B. Eötvös, Trefort és a kereszténység. M. Sion. 641—665.
866. **Puntó János.** Eötvös J. A megfagyott gyermek. Költemény-tárgyalás. Népisk. Közl. 9. sz.
867. **Pulszky Ferencz.** Báró Eötvös József és Trefort Ágost. Vasárn. Ujs. 45. sz.
868. **Salamon Ferencz.** Gondolatok. (B. Eötvös J. könyve.) Főv. Lap. 330. sz.
869. **Zichy Antal.** Emlékbeszéd báró Eötvös Józsefről, melyet az Eötvös-alap orsz. bizottsága 1888. febr. 2-iki ünnepélyes közgyűlésen tartott. Budapest, 1888. Singer és Volfner. 1888. (8-r. 18. l.) 25 kr. — Megjelent előbb a «Nemzet» 35. sz. — Borsod 6. 8. sz. — Prot. egyh. és isk. lap. 7. sz.-ban.
870. **Fábián G.** *Zichy Antal.* Emlékbeszéd Fábián Gábor a m. t. Akad. rendes tagja fölött. (Emlékbeszédek a m. t. Akad. tagjai fölött. V. köt. 1. sz.) Budapest, 1888. Akadémia. (8-r. 23. l.) 10 kr.
871. **Fáy A.** *Findura Imre.* Fáy András élete és művei. Irodalom-történeti tanulmány. Budapest. Eggenberger, 1888. (8-r. 123 l.) 88 kr. — Ism. Vasárn. Ujs. 35. sz. — Egyetértés 236. sz. — Irod. Értes. 20. sz.
872. **Findura Imre.** Fáy András és a nemzeti színház. (Mutatv.) Nemzet. 230. sz.
873. **Koltai Virgil, dr.** Fáy András élete és működése. Győri főgymn. 1887/8. ért. 1—141. l. — Ism. Dudás Gy. Főv. Lap. 216. sz. 1587. l. — Irod. Értes. 16. sz. — Egyetértés. 181. sz.
874. **Koltai Virgil.** Az első magyar regényíró. Győri Közl. 38—40. sz.
875. **Vay Ábrahám** levele Fáy Andrásához. Sárosp. Lap. 53. sz.
876. **Fazekas M.** *Mátray Lajos.* Fazekas Mihály élete és munkái felfedezett ismeretlen verseivel. Debreczen, 1888. (8-r. 180 l.) 1 frt. Ism. Vasárn. Ujs. 48. sz. Főv. Lap. 321. sz. és Lázár Béla. u. o. 341. sz.
877. **Mátray Lajos.** Fazekas Mihály mint katona. Főv. Lap. 324. sz.
878. **Mátray Lajos.** A «Ludas Matyi» költőjéről. (Helyreigazítások.) Főv. Lap. 304. 308. sz.
879. **Szinnyei József, id.** Fazekas Mihály és «Ludas Matyi»-ja. Főv. Lap. 300. Válasz helyreigazításokra. u. o. 307. sz.
880. **Fischer, Sándor.** N. L. Vasárn. Ujs. 49. sz.
881. **Foktövi János.** — L. 586. sz. a.

882. **Fraknói Vilmos.** *Zelliger Alajos.* Figyelő. 24. köt. 228—230. l.
883. **Garay J.** *Garay János* összes munkái. 1—5. köt. Budapest, 1886—7. Ism. Irod. Értesítő. 3. sz.
884. **Ghyczy Kálmán** mint poéta. Bud. Hirlap. 62. sz. 5. l.
885. **Gorove L.** *Bayer József.* Gattájai Gorove László drámái. Phil. Közl. 273—281. l.
886. **Gozsdu Elek.** — L. 746. sz. a.
887. **Greguss Á.** *Beöthy Zsolt,* Greguss Ágost. P. Napló. 61. sz.
888. — L. 46—49. sz. a. is.
889. **Gvadányi.** *Gvadányi József gróf.* Rontó Pál magyar lovas közkatona és gróf Benyovszki élete. etc. Az 1793-iki kiadás után. (Mullattató zsebkönyvtár. 41—45. füzet.) Esztergom, Buzarovits. 1888. (16-r. XXX. 446. l.) 72 kr. — Ism. Egyetértés. 256. sz.
890. **Gyöngyösi I.** *Acsády Ignác.* Gyöngyösi Istvánról. Phil. Közl. 54—55. l.
891. **Marusák Pál.** Gyöngyösi — Gyöngyössi. Phil. Közöny. 221. l.
892. **Porubszky P.** Gyöngyösi Istvánról. Ism. Kelemen B. Phil. Közl. 819—822. l.
893. **Zlinszky Aladár.** Gyöngyösi echói. Phil. Közöny. 219—220. l.
894. **Győri V.** *Berczik Árpád.* Győri Vilmos emlékezete. Kisz. Társ. Évl. 22. köt. 125—135. l.
895. **Gyulai P. Lázár Béla.** Ouida és Gyulai. («Egy orgonaág» és a «Vén színész».) Föv. Lap. 205. sz.
896. — L. 609. 610. sz. a.
897. **Hedwig I.** *Demeter János.* Hedwig János mult századbéli természettudós hazánkia. Egyetértés. 143. sz.
898. **Heilprin M.** *Eördög Dániel.* Heilprin Mihály. 1822—1888. Borsod-Miskolci Közl. 52. s köv. sz.
899. **Hochmuth Abrahám.** Heilprin Mihály. Magy.-Zsidó Szemle. 560—569. l.
900. **Henszlmann Imre.** Föv. Lap. 337. 339. sz. — Bud. Hirl. 338. sz. — Egyetértés 338. sz. Vasárn. Újs. 50. sz. P. Napló. 337. sz. — Nemzet. 337. sz.
901. — L. 121. sz. a. is.
902. **Hornyik János.** — L. 927. sz. a.
903. **P. Horváth Á.** *Illésy János.* P. Horváth Ádám mint tájészölásgyűjtő. Nyelvőr. 505—510. l.
904. **Horváth István** mint ármenista. Dr. S. J. Armenia. 87—89.
905. **Huszi György.** *Török István.* Prot. Közl. 4. sz.
906. **Ipolyi A.** *Fraknói Vilm.* Ipolyi Arnold emlékezete. M. Állam. 109—111. sz. Religio. I. félev. 37—40. sz. M. T. Akad. Évkönyve. XVII. köt. 6. darab. — Denkrede auf Arnold Ipolyi. Ung. Revue. 500—523. l.
907. **Pír Antal.** Ipolyi Arnold emlékezete. Századok. 1—14. l.
908. **Pulszky Erecenz.** Emlékeszéd Ipolyi Arnold felett. Kisz. Társ. Évl. 22. köt. 154—163. l.
909. **Ipolyi Arnold.** (Nekr.) Akad. Almanach. 1888. 335—339. l.
910. — L. 631—632. sz. a. is.

911. **Jakab Ödön.** L. 623. 642. 643. 746. sz. a. is.
912. **Janus Pannonius.** *Fináczy Ernő, dr.* Janus Pannonius egy ismeretlen kiadása. Phil. Közl. 761—766. l.
913. **Jókai.** *Beliczay Jónás.* Jókai Kecskeméten. P. Napló 296. sz.
914. **Irmei Ferencz.** Jókai és a naturalisták. P. Napló. 355. sz.
915. — L. 215. 647—654. sz. a. is.
916. **Jósika M.** *Szadk Lujza.* Báró Jósika Miklós élete és munkái. Figyelő. 25. köt. 133—145. 211—220. 287—301. 366—373. 1. Torontál. 41—42. sz.
917. *Szadk Lujza.* Br. Jósika Miklós sírjánál. (Drezda okt.) Egyetértés. 304. sz.
918. **Jósika Julia.** *Szadk Lujza.* Báró Jósika Julia, mint a női ifjúsági irodalom úttörője. Győri Hirl. 94—101. sz.
919. **Justh Zsigmond.** — L. 657. 746. sz. a. is.
920. **Karacs Teréz.** Athenæum napt. 1888. 63—65. l.
921. *Karacs Teréz.* Anyámról. (Emlékezés.) Főv. Lap. 3. 4. sz.
922. — L. 287. 836.
923. **Károli G.** *Füzy János.* «Károli Gáspár hagyatéka». Sárosp. Lap. 53. sz.
924. *Pukánszky Béla.* A Károli-féle fordítás revisiójáról. Evang. egyh. és isk. 11—13. sz.
925. **Katona.** *Hám Sándor.* Jago és Biberach. Párhuzam. Mind-szent, é. n. (1888.) (8-r. 48 l.)
926. *Molnár Ferencz.* A «Bánk bán»-ról. Főv. Lap. 323. sz.
927. *Szilágyi Sándor.* Katona József és Hornyik János. Főv. Lap. 348. sz.
928. **Kazinczy F.** *Kazinczy Ferencz* Pályám emlékezete. (Ifjú kora.) (Tanulók olvasótára. 8.) Budapest, 1888. Lampel. (16-r. 91 l.) 20 kr.
929. *Grünwald Béla.* Kazinczy kora s József császár. (Régi Magyarország cz. munkájából.) P. Napló. 59. sz.
930. *Imre Lajos, dr.* A «bocsinálta doctor» Molièrenél és Kazinczynál. Erd. muz. egyl. kiadv. 169—193. l. — Ism. Irod. Ért. 16. sz.
931. *Kiss Ferencz, ifj.* — Kazinczy Ferencz mint tanfelügyelő. Népiisk. Közl. 2. füz.
932. *Molnár Lajos.* Kazinczy Ferencz emlékezete. — Sárosp. ref. főgymn. 1887/8. ért. 154—166. l. — Sárospataki Lap. 24. sz.
933. *Nagy Istrán.* Kazinczy és Debreczen. Karczagi ref. gymn. 1887/8. ért. 5—58. l.
934. *Pulágyi Menyhért.* Egy irodalmi agitator. P. Napló. 92. sz.
935. *Somlyói, dr.* A magyar klérus és a «széphalmi mester». Kath. Szemle. 668—699. l.
936. *Széchy Károly.* Kazinczy otthon. Erdélyi muz. egyl. kiadv. 359—399. l.
937. *Széchy K.* Kazinczy szerelmei. Aradi Közl. 307—310. sz.
938. *Téglás Gábor.* Egy Kazinczy-emlék. A dedácsi park Hunyadmegyében. Bud. Hirl. 84. sz.
939. *Kazinczy Ferencz* emlékünnepe. P. Napló. 163. sz.
940. **Kelemen L.** *Hindy Árpád.* Kelemen László hagyatékából. Aradi Közl. 243. sz.
941. Kelemen László hagyatékából. —d. Alföld. 207. sz.

942. — L. 289—297. sz. a. is.
 943. **Kemény Zs. Lánczy Gyula.** Báró Kemény Zsigmond. Bud. Szemle. 55. köt. 113...120. l. — P. Napló. 181. sz.
 944. **Kerényi. Latkóczy Mih.** Egy régi eperjesi kereskedő-család. (Kerényi Frigyes szüleiről.) Sárosm. Közl. 44. sz.
 945. — L. 1027. sz. a.
 946. **Kiss Imre.** — L. 599. sz. a.
 947. **Kisfaludy K. Kisfaludy Károly** Iréne. Szomorújáték 5 felv. (Tanulók olvasótára. 9. sz.) Budapest, 1888. Lampel. (8-r. 88 l.) 20 kr.
 948. **Kisfaludy Károly** levele atyjához. Győr. Nov. 27. Győri Hirl. 12. sz. Kisfaludy-Emléklap. (Győr.)
 949. **Ferenzi Zoltán.** Kisfaludy Károly születésének századik évfordulóján. Erd. Híradó. 30—32. sz.
 950. **Ferenzi Zoltán.** Kisfaludy Károly. Erd. Híradó. 30. 32. sz.
 951. **Gyulai Pál.** Kisfaludy Károly hatása. Nemzet. 37. 38. sz.
 952. **Kotai Virgil, dr.** Kisfaludy Károly emlékezete. P. Napló. 36. sz. — Kisfaludy-Emléklap. (Győr.)
 953. **Mersish József.** Kisfaludy Károly és a «honvéd» szó. Kisfaludy-Emléklap. (Győr.)
 954. **Páky Ferencz.** Kisfaludy Károly tanulókori lakóháza Győrött. — Kisfaludy-Emléklap. (Győr.)
 955. **Száray Gyula.** A Kisfaludy-szoborról. Kisfaludy-Emléklap.
 956. **Szentmártony Kálmán.** Kisfaludy Károly. 1788—1888. Nagyatya elbeszélése és Bánóczy műve után. Zalai Közl. 6. sz. — Egyuttal közli Kisfaludy levelét atyjához.
 957. **V. s. Kisfaludy Károly.** (1788—1830.) Vasárn. Ujs. 6. sz.
 958. Kisfaludy Károly emlékezete. Győri Közl. 8. sz.
 959. **Kisfaludy Károly** Aurorájából. Vasárn. Ujs. 6. sz.
 960. **Kisfaludy S. Kisfaludy Sándor** levele öccséhez, Mihályhoz. (Sümegeh, 1825. márcz. 25.) Vasárn. Ujs. 6. sz. — Győri Hirl. 12. sz.
 961. **Dengi János.** A két Kisfaludy atya. Föv. Lap. 91. sz.
 962. **Dengi János.** Kisfaludy Sándor Pozsonyban. Nemzet. 173. 188. sz.
 963. **Dengi János.** Kisfaludy Sándor utolsó éve Pozsonyban. P. Napló. 216. 218. sz.
 964. **Kölcsey. Petry Mór.** Kölcsey Ferenczről. Szilágy. 6. sz.
 965. **Kossuth L. Váli Béla, dr.** Kossuth Lajos «Nemzeti drámá»-ja. M. Salon. IX. köt. 345—349. l.
 966. **Kulcsár Gy. Kulcsár Endre.** Kulcsár György. Figyelő. 24. köt. 388. 389. l.
 967. **Warga Lajos.** Kulcsár Györgyről. Figyelő. 24. köt. 238—239. l.
 968. **Zoványi Jenő.** Kulcsár György. Figyelő. 24. köt. 389—391. l.
 969. **Kuthen. Lévy Mih.** Kuthen. (1835—1875.) Halasi Híradó. 31. sz. Magy. Állam. 101. sz.
 970. **Lévy Mih.** Kuthen. (Válaszul Szulik J.-nek.) M. Állam. 132. sz.
 971. **Szulik József.** Néhány észrevétel Lévy Mihálynak Kuthenről írt életrajzához. M. Állam. 113. sz.
 972. — l. 680. sz. a. is.

973. **Kuthy L. Kemenczky Kálmán.** Egy renegát magyar költő. (Kuthy Lajos.) Ország-Vil. 37. 40. sz.
974. **Kulini Nagy Benő.** Kuthy Lajos. Orsz.-Vil. 41. sz.
975. **Váli Béla, dr.** Kuthy Lajos élete és munkái. VII—X. Figyelő. 24. köt. 61—74. 121—134. 315—318. 321—339. l.; 25. köt. 72—78. l. — Megjelent önállóan is Aignernél. (8-r. 162. l.) Ism. Irod. Ért. 17. sz. — Debreczen. 133. sz. — Főv. Lap. 178. sz. 1307. l. — Nemzeti nőnevelés. 473. l.
976. **Lichner Pál.** (Nekr.) Akad. Almanach. 1888. 334. l.
977. **Lonkay Antal.** (1827—1888.) Főv. Lap. 240. sz. — Vasárn. Ujs. 36. sz. — Közművelődés. 36—39. sz. Ország-Világ. 36. sz. Tomor Fer. Közoktatás. 32. 33. sz. — M. Állam. 200. sz. — *Zelliger A.* Népevelő. 15. 16. sz.
978. **Lukács M. Lukács Sándor.** Lukács Móricz sírjánál. A merani temetőben. Főv. Lap. 89. sz.
979. **Trefort Ágoston.** Emlékbeszéd Lukács Móricz felett. (Egyetemes könyvtár. 1. sz.) Győr. Grosz G. 1888. (16-r. 28 l.) 10 kr.
980. **Lukácsi Kristóf.** Armenia. 161. l.
981. **Madách I. Madách F.** Die Tragödie des Menschen. Übers. v. Jul. Lechner. Leipzig, Reclam. s. a. (1888.) Ism. Egyetértés. 126. sz. — M. Főv. Lap. 102. sz. — Irod. Értesítő. 11. sz.
982. **Madách,** Az ember tragédiája Spőner A. fordításában. Egyetértés. 15. sz.
983. **Ex Emerici Madách** «Hominis tragœdia». Scena XIII. XIV. latine a Steph. Tamaskó. Ung. Revue. 68—79. l.
984. **Észtegar László.** Madách «Mózes»-e. Erd. Híradó. 213. sz.
985. **Katscher R.** Emerich Madách. Uns. Zeit. 1888. 12. füz.
986. **Madách** «Mózes»-e. Kolozsvári előadás. febr. 20. Főv. Lap. 54. sz.
987. **Madách Imre.** Mózes. Tragœdia 5 felv. Ism. E. Kovács Gy. Ellenzék. 38. sz.
988. **Madách Imre** a külföldön. Kecskem. Lap. 16—19. sz.
989. **Magyar L. Thirring Gusztáv.** Újabb adatok Magyar László életrajzához. Földr. Közl. 333—344. l.
990. **Magyar Lászlóról.** Egyetértés. 213. sz.
991. **Magyari I. Zimányi József.** Magyari István. Ungvár. 1888. (8-r. 31 l.)
999. **Márki J. Rüll József.** Dr. Márki József emlékezete. Pædag. Szemle. 246—250. l.
993. **Matkó István,** Vásárhelyi; l. 599. l.
994. **Melius P. Rácz Károly.** Melius Péter debreczeni papságához. Szabad Egyház. 16. sz.
995. **Mikszáth Kálmán.** — L. 691. 692. 746. sz. a.
996. **Mindszenty G. Abafi Lajos.** Mindszenty Gedeonról. Figyelő. 24. köt. 34—44. l.
997. **Nagy János.** — L. 863. sz.
998. **Otrokocsi Főrís Ferencz** elbeszélése 1676-ból. Szabad Egyház. 13—16.
999. **Ötvös Á. Simay I.** Ötvös Ágoston emlékezete. Armenia. 331—334. l.
1000. **Palotás Fausztin.** — L. 746. sz.

1001. **Páskuj.** *Páskuj Lajos* költeményei. Ism. Szulik Józs. M. Állam. 281. sz. Bodnár Gáspár Válasza. U. o. 292. sz. Szulik J. Válasza. U. o. 298. sz.

1002. **Pázmán P.** Szemelvények Pázmány Péter műveiből. (Tanulók olvasó tára. 6. sz.) Budapest, é. n. (1888.) Lampel R. (12-r. 76 l.) 20 kr.

1803. **Péczeley-émlék.** Komár. Lap. 45. sz.

1004. **Petelei István.** — L. 746. sz.

1005. **Petőfi S.** *Petőfi Sándor* válogatott költeményei. Magyar-
rázta dr. Badics Ferencz. I. rész. Lyrai költemények. II. rész. Elbeszélő
költemények. Budapest. Athenæum, 1888. (8-r. VII, 180 és 137 l.) 1 frt
80 kr. — Ism. Alföld. 255. sz. — Föv. Lap. 302. sz.

1006. *Petőfi* francziául. Amieltől. 1. Les Amis. (Voltak barátaim....)
2. Le printemps. (Mi kék az ég!) — 3. Inquiétude. (Szivem, te árva
rabmadár.) — 4. Jamais il ne fut. (Soha sem volt az szerelmes.) Ford.
H. Fréd. Amiel. *Petőfi-Muz.* 13—15. l. 5. Au Danube. (A Dunán.) 6. Si
je pouvais pleurer. (Elfojtott könnyek.) 7. Ma tristesse et ma joie. (Búm
és örömem.) 8. Autrefois. (Mért nem születtem . . .) u. o. 65—68. l. 9. Le
csikos. (Pusztán születtem . . .) 10. Le montagne et la vallée. (A völgy
és a hegy.) 11. Saperment. (Lánggal égő teremtette.) 12. L'homme et la
femme. (Felhő és csillag). 13. Mon Idole. (Szeretett én.) — u. o. 277—
284. l.

1007. *Hegedűs S.* *Petőfi* latinul. I. Cedo lucem! (Világosságot.)
II. Si deus . . . (Ha az isten!) u. o. 161—166. l. III. Nubes. (A felhők.)
u. o. 267.

1008. *Petőfi.* 1. Ich spräche: Weile doch, Du Blume . . . 2. Wolke
und Stern . . . 3. Schon hängt die Laute . . . Ford. J. Lichtner. *Pressb.*
Zeit. 167. sz.

1009. *Petőfi.* Nur ein Gedanke. . . Ford. J. Lichtner. u. o. 181. sz.

1010. *Petőfi Alex.* 1. Und wär' ich auch . . . 2. Ich spräche . . .
Übers. v. Jak. Lichtner. *Ung. Revue.* 367. 368. l.

1011. Gedichte v. Alex. *Petőfi*, herausg. v. Alfred Teniers. Ism.
Abai Laj. *Föv. Lap.* 18. sz.

1012. *Petőfi.* Boldogtalan voltam. . . (Ó-izlandi nyelven.) Ford.
Wislocki Henr. *Phil. Közl.* 59. l.

1013. *Balogh István.* *Petőfi Sándor* haláláról. *Vasárn. Ujs.* 9. sz.

1014. *Bankós Károly.* Apró hírek *Petőfiről.* *Petőfi-Muz.* 37—40. l.
— *Ferencki Z.* Apróságok *Petőfiről.* u. o. 129—134. 235—239. 318—
320. l.

1015. *Chalupka Rezső.* *Petőfi Sándor* német proklamációja.
Egyetértés. 286. sz.

1016. *Csapó Péter.* *Petőfi* mint a szerelem dalnoka. *Békés-gyulai*
Hiradó. 2. sz.

1017. *Csernátóni Gy., dr.* *Petőfi* könyvtárhoz. *Petőfi-Muz.* 20. l.

1018. *Csernátóni Gy., dr.* Kritikai jegyzetek *Petőfi* költeményei-
hez. U. o. 34—36. 103—114.

1019. *Csernátóni Gy.* A rokon-helyek *Petőfi Úti* jegyzetei és Heine-
Reisebilder-eiben. u. o. 69—78. 181—206. l.

1020. *Csernátóni Gy.* *Petőfi* a népregében. u. o. 297—300. l.

1021. *Csóka József.* *Petőfi* és Arany barátsága. *Győri Hirlap.* 39—
40. sz.

1022. *Csongor Mór*. Adatok Petőfi halálához. Bácska. 64. sz.
1023. *Erdélyi Pál*. Petőfi és a critica. Nemzet. 305. 308. sz.
1024. *Ferenczi György*. 1849. július 31-ke Segesvár mellett. Petőfi-Muz. 267—278. l.
1025. *Ferenczi Zolt.* Petőfi-reliquiák. 1. Petőfi-Muz. 15—20. l. 2. Szinnyei J. gyűjteményéből. u. o. 165—168. l. 3. Szinnyei J. u. o. 315—316. ; 4. K. u. o. 317. l.
1026. *Ferenczi Zoltán*. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. u. o. 21—28. 81—90. 215—220. 299—300. l.
1027. *Ferenczi Zolt.* Petőfi panegyristái. I. Kerényi. 1. Petőfi Sándornak. 2. Petőfinek. 3. Turi Samu. Baráti szó Petőfihez. 4. Emödi. Petőfi búcsúján. u. o. 28—30. l. — 5. Sujánszky Petőfihez. — u. o. 95—97. 6. Görgey Petőfihez. u. o. 97—100. — 7. Lisznyay K. Petőfi Sándorhoz. u. o. 100—104. l. 8. Brachvogel Udo. Petőfi. u. o. 179—182.
1028. *Ferenczi Z.* Petőfi külföldön. (Schulpe, G. Liederkrantz; Teniers, A. Gedichte v. A. Petőfi.) u. o. 31. l.
1029. *Ferenczi Z.* Önálló művek Petőfiről. u. o. 33. l.
1030. *Ferenczi Z.* Petőfi művei a honi irodalmi hirdetőben. u. o. 36—37.
1031. *Ferenczi Zolt.* «Rongyos vitézek». u. o. 60—66. has.
1032. *Ferenczi Z.* Petőfi utolsó föllépte a szinpadon. u. o. 77—82. l.
1033. *Ferenczi Z.* Petőfi polémiája a Pesti Hirlappal. u. o. 126—130. l.
1034. *Ferenczi Zolt.* Petőfi és a Honderü 1844—1845-ben. u. o. 169—180. l.
1035. *Ferenczi Z.* A tűz. u. o. 213—214. l.
1036. *Ferenczi Z.* Könyvészeti adatok Petőfi műveiről. (1860—68.) u. o. 231—236. l.
1037. *Ferenczi Z.* Petőfi és Szemere Pál. u. o. 283—290. l.
1038. *Ferenczi Z.* Tanköltemény Petőfiről. Erdei lak. Dalverseny és Petőfi Szemere Páltól. u. o. 289—298. l.
1039. *Ferenczi Zoltán*. Petőfi törekvései egy írói társulat létrehozására. Rövid kivonat. Főv. Lap. 323. sz.
1040. *Id. Gyalokai Lajos*. Segesvár és Petőfi. (Reminiscenciák.) Főv. Lap. 215. sz.
1041. *Fischer Alex.* Petőfi's Leben u. Werke. Leipzig. Ism. Jancsó B. Főv. Lap. 280. 281. sz. — P. Napló. 241. sz. — Egyetértés 243. sz. — Irod. Ertesítő. 21. sz. — Főv. Lap. 196. sz. — Alföld. 205. sz. — Erd. Hiradó. 212. sz. — P. Hirlap. 253. sz. — M. Salon. X. köt. 326—337. l.
1042. *Halasy Aladár*. Petőfi s az egykoru kritika. M. Salon. IX. köt. 157—160. l.
1043. *Gr. Haller Józsa*. Petőfi halála. Egyetért. 78. sz.
1044. *Hubay Jenő*. Petőfi befolyása a magyar zenére. Petőfi-Muzeum. 155—162. l. — Főv. Lap. 186. sz. — Erd. Hiradó. 155. sz.
1045. *Korbuly Józsa*. Petőfi Kolozsvárott. Petőfi-Muzeum. 31—33. l.
1046. *Korbuly Józsa*. A «Honderü» támadása Petőfi ellen. u. o. 89—96. l.
1047. *Kósa Barna*. Petőfi Debreczenben. Debreczen. 98. sz.

1048. *Medgyes Lajos*. Találkozása Petőfi Sándorral 1848-ban. Petőfi-Muz. 309. l.
1059. *Nagy Károly*. Gr. Haller Ferencz a fejeéregyházi csatáról. (1849. július 31-én) és Petőfiről. Egy térképpel. u. o. 241—248. l.
1050. *Palágyi Menyhért*. Petőfiről. P. Napló. 277. 274. sz. — Ism. Soos Antal. Alföld. 284. 286. sz. Szabadság. (Nagyvárad.) 285. sz. — Irod. Értés. 23. sz.
1051. *Rollett II.* Petőfi Sándor. Ford. Koblisegh L. Emil. Nyitram. Közl. 47. sz.
1052. *Sándor József*. Egy új adat Petőfi Sándor haláláról. — Dr. Csernátóni Gyula jegyzete. Petőfi-Muz. 6—7. l.
1053. *Sass István, dr.* Petőfi megkéri Kappel Emiliát. Vasárú. Ujs. 45. sz.
1054. *Schöldström, Birger*. Harposlag och Svärdsklang. En sannsaga, berättad of —. Med Förord of Viktor Rydberg. Stockholm, (1888.) (8-r. 126. l.) 1.50 kron. Rövid ism. Föv. Lap. 199. sz. — Irod. Értés. 14. sz.
1055. *Schulpe György*. Petőfi hazafias lyrája. Pozsonyvid. Lap. 67. 68. sz.
1056. *Sólyom Ján. és Ferenczi Zolt.* Egykorú bírálati megjegyzések Petőfinek a lapokban megjelent műveiről. Petőfi-Muz. 115—224. 221—232. 311—316. l.
1057. *Somogyi Ignác*. Petőfi megyénkben. Jász-Nagykun-Szolnok. 3. sz.
1058. *Szabó Sámuel*. Petőfi és Arany levelezése. u. o. 247—266. l.
1059. *Szamosi János*. Egy Petőfi-ereklye. u. o. 307—308. l.
1060. *Szőcs Géza*. Petőfi Vizaknán. Petőfi-Museum. 123—126. l. Ellenzék. 30. sz.
1061. *Vajna Sándor* följegyzése Petőfi haláláról. Petőfi-Muz. 7—13. l. — Erd. Híradó. 26. sz.
1062. *Váradi Károlyné, özv.* Emlékezés Petőfire. Erd. Híradó. 2. sz.
1063. *Váradi Károlyné*. Egy költemény története. (Petőfi S. Az erdélyi hadsereg.) Petőfi-Muz. 2—4. l. *Ferenczi Z.* Jegyzetek e cikkhez. u. o. 4—5. l.
1064. *Végh Mátyás*. Petőfi baráti viszonyairól. Brassó. 62—65. 67—69. sz.
1065. Petőfi Sándor. (Eltűnésének 39-ik évfordulójára.) Alföld. 176. sz.
1066. Petőfi Sándorról. Marosvidék. 57. sz.
1067. Petőfi és az »akadémiai kritika«. Föv. Lap. 275. sz. Megjegyzések a P. Naplóban a »Petőfi«-ról megjelent cikkekre.
1068. Petőfi Sándor sírhelyéről. . . H. . . R. Marosvidék. 53—56. sz.
1069. Petőfi sírhelyéről. Gr. Haller József és Illyés Sándor. Marosvidék 60. sz.
1070. *Petőfi elesése*. Hol és hogyan esett el Petőfi? (I. A hírlapok Petőfi haláláról. Dr. Csernátóni Gyulától. II. Levél Sándor Józsefhez. Gr. Haller Józseftől. III. Nyílt levél a Petőfi-Museum kiadóhoz. Kővári Lászlótól.) Petőfi-Muz. 41—60. l. — IV. Gr. Lázár Albert tudomása.

Čsernátóni Gyulától. — V. Barabás Károly levele a kiadókhöz. K.-Vásárhelyről. Közli: F. Z. — VI. A segesvári csatáról. Otrobán Nándortól.) Közli: Cs. Gy. u. o. 137—154. l. — Čsernátóni Gy. A gr. Lázár tudomásához. u. o. 265—267. l.

1071. Hol és hogyan esett el Petőfi. Egyetért. 185. sz. a Petőfi-Muz.-ból.

1072. Petőfi mint vándorszínész. Szuper Károly naplójából közli dr. Váli Béla. Bud. Hirl. 315. sz.

1073. Költemények Petőfi ellen. 1. A régi jó Gvadányi Petőfihöz. 2. Az aggteleki barlangban. Petőfi a kálvinista rektorhoz. u. o. 205—212. l.

1074. Petrőczy Szidónia. *Récsey Vikt.* Az első magyar költőnő. Abauj-Kassai Közl. 49. sz.

1075. Pompéry János. (Nekr.) Akad. Almanach. 1888. 331—334. l.

1076. Pósházi János. — L. 599. sz. a.

1077. Rab Ráby emlékiratai. *Tábori Róbert.* Délmagyarorsz. Közl. 34. 35. sz.

1078. Ramóczy (Rammershoffer) Valérián. *Récsei Viktor.* Figyelő. 24. köt. 233. l.

1079. Rényi Rezső. *Zelliger Alajos.* Figyelő. 24. köt. 230—232. l.

1080. Révay Kata. *Komáromi András.* Révay Kata Szidónia levelei férjéhez. 1656—1702. Századok. 798—811. 881—896. l.

1081. Révai M. *Csaplár Benedek.* Révai az ik-es igeragozásról. Figyelő. 24. köt. 45—61. l. Révai gymn. tanárságot nyer. u. o. 134—151. l. Révai költészettanár Esztergomban u. o. 208—218 l. Révai tanári küzdelmei Esztergomban. u. o. 299—315. l.

1082. *Csaplár Benedek.* Révai válságos viszonyai Esztergomban. u. o. 373—388. l. Révai áthelyeztetése Komáromba. u. o. 25. köt. 53—72. l. Révai didaktikai irányzata. u. o. 220—238. 301—317. Révai esztergomi vádjainak végeredménye. u. o. 145—157. l. Révai komáromi tanárkodása. u. o. 25. köt. 373—393. l.

1083. *Reviczky Gyula.* Ország-Világ. 13. sz.

1084. — L. 725. sz. a. is.

1085. *Rimay J. Váczy János, dr.* Rimai János. Figyelő. 24. köt. 156—160. l. Ipolyi által kiadott «államiratai és levelezése» alapján írt ismertetés.

1086. *Ring Armin.* (Nekr.) P. Napló. 60. sz.

1087. *Sturm Albert.* Ring Mihály emlékezete. Nemzet. 330. sz.

1088. *Sámbár Máttyás.* — L. 599. sz. a.

1089. *Sárosi Gyula.* — L. 777. sz. a.

1090. *Sásvári G. Konez József.* Sásvári Gergely váradi predikátor. 1570. Figyelő. 24. köt. 74—78. l.

1091. *Schwarcz Gyula.* — L. 733. 734. 1948. sz. a.

1092. *Sebők Zsigmond.* — L. 746. sz. a.

1093. *Sibolthy D. Onodi Zsigmond.* Vázlatok Sybolthy Demeter-ről. Prot. Egyh. és isk. Lap. 28. sz.

1094. *Szóllósi Antal.* Sibolti Demeter. Prot. Egyh. és isk. Lap. 35. 37. sz.

1095. *Simai Kr. Simai Kristóf.* Igazházi. Bevezetéssel Erdélyi

- Károlytól. II. kiad. (Olcso könyvtár. 237. sz.) Budapest, Franklin-t. 1888. (16-r. 180 l.) 30 kr.
1096. *Kapás Aurél*. Simai Kristóf élete és munkái. Privigyei algymn. 1887/8. ért. 3—11. l.
1097. *Lázár Béla*. Simai Kristóf és a »házi orvosság«, Phil. Közl. 495—501. 559—570. l.
1098. *Somogyi K. Ferenczi György*. Somogyi Károly élete. M. Sion. 494—508. 591—603. 681—694. l.
1099. *Sujánszky A.* Szemelvények Sujánszky Antal költeményeiből. Esztergom, 1888. Ism. Irod. Értesítő. 20. sz. — Dr. Valther Gy. M. Sion. 623—627. l. — Vasárn. Ujs. 36. sz. — Egyetértés. 236. sz. — Nemzet. 232. sz. — Szulik Józs. M. Állam. 209. mellékl. sz.
1100. Sujánszky Antal. Eszterg. és vid. 61. sz.
1101. — L. 1027. sz. a. is.
1102. *Szabatkay Mihály*. *Ábel Jenő*. Beriszló Péter énekéhez. Phil. Közl. 529—534. l.
1103. *Baróti Szabó. Horváth Balázs*. Baróti Szabó Dávid s néhány kiadatlan költeménye. Kassai főgymn. 1887/88. ért. 1—136. l.
1104. *Baróti Szabó Dávid* a gyermekényi Pyber-család körében Virthen. Tata-Tóvárosi Híradó. 30. sz.
1105. *Szalay László*. Viola. Szabolcsi Szabadsajtó. 30. sz.
1106. *Szántó J. Prankwi Wilh.* Stefan Szántó, ein ungarischer Jesuit des XVI. Jahrhunderts. Ung. Rev. 821—828. l.
1107. *Szász K. Fülöp Adorján*. Szász Károly és Szemere Miklós költészete. Figyelő. 24. köt. 1—15. 106—120 201—208. 277—284. l.
1108. *Széchenyi I. gr.* Gróf *Széchenyi István* beszédei. Kiadta Zichy Antal. 1887. Ism. Dr. Váczy J. Századok. 75—80. l.
1109. *Ferenczy Zoltán*. Széchenyi emlékezete. Kolozsvár. 81. sz.
1110. *Sebesztha Károly*. Gróf Széchenyi István. (Egyetemes könyvtár. 11. füz.) Győr, Gross G. 1888. (16-r. 76 l.)
1111. *Széchenyi* emlékezete. Alföld. 31. sz.
1112. *Székely S. Kanyaró Ferencz*. Aranyos-Rákosi Székely Sándor és Vörösmarty. Ker. Magvető. 177—184.
1113. *Szekér J. Czapáry László*. Szekér Joákim Alajos élete és művei. Sz.-Fehérvári kath. főgymn. 1887—88. ért. 3—52. l.
1114. *Lázár Béla*. Szekér Alajos Joachim életéhez. Figyelő. 14. köt. 152—156. l.
1115. *Szemere M. Váczy János*. Szemere Miklós költészetéről. Phil. Közl. 264—273. 363—379. l.
1116. — l. 1107. sz. a. is.
1117. *Szemere Pál*. — l. 1037. sz. a.
1118. *Szigligeti Ede* levelezéséből. Erd. Híradó. 60. sz.
1119. — l. 81. 753. sz. a. is.
1120. *Takáts J. Esztergár László*. Egy régi tanköltő. (Peteri Takáts József.) Föv. Lap. 316. sz.
1121. *Tatay J. Benka Gyula*, Tatay István sírjánál. Szarvasi Lap. 25. szám.
1122. *Teleki S. gr. Seltmann Lajos*. Teleki Sándor gróf irodalmi természetessége és humora. Magy. Zsidó-Szemle. 471—480. l.
1123. *Tinódi S. Kemény Lajos, ifj.* Tinódi Sebestyén életéhez. Tört. Tár. 598. l.

1124. Tolnai Lajos. I. 746. 767. sz. a.
1125. Tompa M. *Abafi Lajos*. Tompa költeményei. Figyelő. 24. k. 219—227. l. Közli: Az olvasóhoz, Az üres koporsó, A vihar című költeményeket.
1126. Az akadémia nagy díja és Tompa Mihály. Nemzet. 282. sz. Nehány levél Arany és Tompa levelezéséből mutatványkép közölve.
1127. *Kerekgyártó Elek*. Megemlékezés Tompa Mihályról, a munka nagy emberéről. Prot. Egyh. és Isk. Lap. 33. sz.
1128. *Lathóczy Mihály*. A virágok költője kedvenczei közt. Kiszakított lap Tompa Mihály életrajzából. Nyitramegy. Közl. 43. sz. — Sárosm. Közl. 52. sz.
1129. *Váczy János, dr.* Tompa lyrai allegoriái. Kisf.-Társ Évl. 22. köt. 79—124. l.
1130. *Váczy János, dr.* A Tompa satyráiról. (Különös tekintettel kiadatlan műveire.) Főv. Lap. 183. sz.
1131. *Veres Samu*. Főlhívás a «Tompa-szobor» érdekében. Gömör-Kishont. 50. sz.
1132. *Vozáry Gyula*. Tompa Mihály életéhez. u. o. 7. 8. sz.
1133. Tompa költeményei nevéhez. (Vázlat.) Főv. Lap. 210. sz.
1134. **Tóth István**. Lehr Albert. Egy falusi poéta versei. Vasárn. Ujs. 2. sz.
1135. **Tóth József**. I. 746. sz. a.
1136. **Tóth Kálmán** összes költeményei. Első teljes végleges kiadás. Két kötet. Budapest, 1888. Ráth. (8-r. 434 és 461 l.) 5 frt 60 kr. — Egyetértés. 105. sz. — Irod. Értes. 10, 13, 15. sz.
1137. *Ferenczy József*. Emlékbeszéd Tóth Kálmán felett. A költő szülőházának megjelölése alkalmával Baján 1885-ben tartott ünnepélyen felolvasta. (Egyetemes könyvtár 5.) Győr, 1888. Gross G. (16-r. 38 lap.)
1138. **Tóth Sándor**. — I. 746. sz. a.
1139. **Trefort Ágoston**. (1817—1888). *G.* Főv. Lap. 233. sz. — *P. Napló*. 233. sz. — Egyetértés. 233. 234. sz. — *Tomor Fer. Közoktatás*. 32. sz. — *Orsz.-Világ*. 35. sz.
1140. **Trefort Ágoston**. Nemzeti Nőnevelés. 365—368. — **Trefort emléke**. u. o. 369—378. l.
1141. *Endrődi Sándor*. Trefort Ágostonról. Nemzet. 305. sz.
1142. *Falk Miksa*. Trefort Ágoston. *M. Salon*. X. köt. 1—21. l.
1143. *Falk Miksa*. Trefort Ágoston. Nemzet. 263. sz. *P. Napló*. 263. sz. — Zur Erinnerung an August Trefort. *Ung. Revue*. 633—655. l.
1144. *Kohut Adolph*. Erinnerungen an August von Trefort. *Magazin f. Litt. d. Ausl.* 37. sz.
1145. *Komáromy Lajos*. Trefort Ágoston emlékezete. *Nemz. Nőnevelés*. 489—496. l.
1146. *Molnár Viktor*. Trefort miniszter végnapjairól. *M. Salon*. IX. köt. 578—583. l.
1147. *Müntz B.* August Trefort. *Unsere Zeit*. 1888. 12. füz.
1148. *Ney Ferencz*. Trefort Ágoston emlékezete. *Közoktatás*. 42. 44. szám.
1149. *Hill József*. Trefort Ágoston emlékezete. *Pædag. Szemle*. 277—279. l.
1150. *Szász, Karl*. August Trefort. *Ung. Rev.* 609—633. l.

1151. *Varga Ottó*. Emlékbeszéd Trefort Ágoston fölött. Alföld. 268. sz.
1152. — l. 774. 867. sz. a. is.
1153. *Uzoni B. Zorányi Jenő*. Néhány adat «Uzoni Boldizsár, Uzoni Sz. Balázs» című tanulmányhoz. Protest. Közl. (Kolozsvár.) 50. szám.
1154. *Vachott Sándor*-ról. (Aesthetikai vázlat.) Tasnád. 29. sz.
1155. *Vajda P. Széchy Károly*. Vajda Péter. Szarvasi Lap. 32. sz.
1156. *Széchy Károly*. Vajda Péter. (Szarvasra költözése és tanári székfoglalása.) Aradi Közl. 197, 198. sz.
1157. *Széchy Károly*. Vajda Péter erkölcsi beszédei és pöre. 6—10. közlemény. Szarvasi Lap. 1—4. sz.
1158. *Vajkay Károly*. Athenæum napt. 1888. 54—56. l.
1159. *Vas Gereben* munkái. Rövid ism. Irod. Értés. 9. sz.
1160. *B. Vay Miklósné*. Emlékek. 1888. Ism. Irod. Értés. 22. sz. — Főv. Lap. 274. sz.
1161. *Verseghy Ferencz*. Ellenzék. 115. sz.
1162. *Verseghy Ferencz* Daloskönyve. (Kézirat.) Budap. Hirl. 90. szám.
1163. *Szöcs Géza*. Verseghy. Irodalomtörténeti vázlat. Közérdek. 34. 35. sz.
1164. *Vértesi Arnold*. Ország-Világ. 44. sz.
1165. *Vértesi Arnold* jubileuma. Irod. Értés. 22. sz.
1166. *Vértesi Arnold*. Ezer elbeszélés. Előfizet. felhívás. Irod. Ért. 21. sz. — Főv. Lap. 252. sz.
1167. *V. K.* Az «ezer» legelseje. (Vértesi Arnoldról.) Főv. Lap. 284. sz.
1168. *Szana Tamás*. Vértesi Arnoldról. M. Salon. X. köt. 145. 146. lap.
1169. *Vida József*. Récsy Victor. Vasm. Közl. 39. sz.
1170. *Virág B. Szalay Gyula*. Virág Benedek élete és művei. Figyelő. 25. köt. 99—118. 184—211. 281—287. 348—366. l.
1171. *Vörösmarty M.* A két szomszédvár. Magyar. Vozári Gy. Ism. Marusák P. Phil. Közl. 318—322. l. Vozári válasza. u. o. 452—455. l. Marusák Viszonválasza u. o. 456. l. — Ism. dr. F. Szántó K. Tanárgyl. Közl. 21. évf. 563. l.
1172. *Vörösmarty M.* Csongor és Tünde. Szinpadra alkalmazta Paulay E. Ism. I. I. Erdélyi Híradó. 285. sz.
1173. *Vörösmarty M.* Auf eines Kindes Tod. Ford. I. Lichtner. Ung. Rev. 734. l.
1174. *Vörösmarty Mihály* emlékezete. Székesfeh. és Vid. 145. sz.
1175. *Vörösmarty* hasznobérlője. P. Hirl. 273. sz.
1176. *Vörösmarty és a modern magyar költészet*. (Á. E. felolvasásából.) P. Napló. 335. sz. — Székesfeh. és Vid. 146. sz.
1177. *Baróti Lajos*. Vörösmarty drámái. Figyelő. 24. köt. 81—94. 172—185. l.
1178. *Szabó József*. Vörösmarty Mihály mint epikus. Figyelő. 25. köt. 254—262. 321—337. l.
1179. *Varga Mátyás*. Vörösmarty Mihály költészetének vallás-erkölcsi szépségei. Ujvidéki kath. főgymn. 1887—88. ért. 6—16. l.
1180. — l. 1112. sz. a. is.

1181. **Zádor György.** Váczy János. Figyelő. 24. köt. 234—238. l.
 1182. **Zádori J. Walter Gyula, dr.** Dr. Zádori János. M. Sion. 83—96. 170—192. 241—272. l. Megjelent önállóan is. (8-r. VIII, 80 l.) 60 kr. Ism. Körész K. Közoktatás. 25. sz.
 1183. **Zádory János,** esztergomi kanonok. (Nekr.) Egyetért. 1. sz.
 1184. **Zrinyi M. Binder Jenő.** Egy félreértett hely a Zrinyiászbán. Phil. Közl. 756. l.
 1185. **Tomor Ferencz.** Tityrus és Viola. Zrinyi Miklós gr. idyllje. Közoktatás. 25. sz.

4. Magyar nyelvészet.

1186. **Alexics György.** A «Lexicon Budense» érdekesebb magyar szavai. Nyelvőr. 319—322. 369—374. 466—469. l.
 1187. **Balassa J.** Phonetik der ungarischen Sprache. Zeitschr. für allg. Sprachwiss. IV. 130—156. l.
 1188. **Balassa József.** A helyesírás kérdése. Nyelvőr. 337—341. l.
 1189. **Balogh Péter.** Az ige szereplése a mondatban. u. o. 294—300. 342—354. 393—300. 439—443. l.
 1190. **Bárány Gyula.** Magyar nyelv és magyar népiskola. Isk. Szemle. 20. sz.
 1191. **Barbarics L. R.** A «kész» és «egész» mondattani sajátosságai. Phil. Közl. 282—287. l.
 1192. **Béteky K.** Megszóltások a szerelem nyelvén. Nyelvőr. 501—505. l.
 1193. **Ben-Khard János.** A személyes névmás eredetének és fejlődésének története. Philologiai tanulmány. Budapest, 1888. Nagel B. (8-r. 29 l.) 50 kr.
 1194. **Böstörködés az idegen szók magyar ruhába huzása ellen.** Ribizke. Magy. Állam. 19. sz. A szerk. felelete. u. o.
 1195. **Brassai Sámuel.** Szórend és accentus. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. köt. 9. sz.) Budapest. Akadémia, 1888. (8-r. 60 l.) 40 kr. — Ism. Balassa József. Phil. Közl. 825—827. l.
 1196. **Csapodi István.** A «Néma orvos» (1813) némely ritkább szava és kifejezése. Nyelvőr. 126. l.
 1197. **Csapodi István.** Szemorvosi tanácsok a helyesírás tekintetében. u. o. 69—72. l.
 1198. **Csapodi István.** Egy kis bugátoskodás. Budap. Hirl. 275. sz.
 1199. **Csapodi István, dr.** A magyar nyelv törvénytára. u. o. 263. sz.
 1200. **Csernátoni Gyula.** Egy lap a magyar nyelv történetéből. Erdélyi Hiradó. 53. sz.
 1201. **D. E.** Néhány szó a természetrajzi terminológiáról. Közoktatás. 22. sz.
 1202. **Danielovics Kúlmán.** A mondat. Ism. Balassa József. Phil. Közl. 814—816. l.
 1203. **Dergács Sándor.** Kapós magyartalanságok városunkban. Ism. Balassa József. Phil. Közl. 749—751. l.
 1204. **Dortsák Gyula.** Bevezetés a hangsúlyos magyar verselés tanításához. Nép és polg. isk. Közl. 41—44. 84—91. l.
 1205. **Finály Henrik, dr.** Hogy is mondják ezt magyarul? Előadások a magyar nyelvtan köréből. Budapest, Akadémia, 1888. (8-r. 296 l.) 1 frt 80 kr.

1206. *Hantz Jenő*. Közművelődésünk és a «Magyar Nyelvőr». *Ellenzék*. 43—45. sz.
1207. *Irsik Ferencz*. A kettős mássalhangzók egyesítésének ügye. *Közoktatás*. 12—15. és 40. sz.
1208. *Kalmár Endre*. A szolnok-dobokai tájszólás jellemzőbb sajtóságai. *Nyelvőr*. 314—317. l.
1209. *Király Pál*. Hún-székely irás. Felolvasás. *Ellenzék*. 15. sz.
1210. *Körész Kel*. Mi a töről metszett magyarság? *Közokt.* 2. sz.
1211. *Körész Kelemen*. Szómagyarosítás. u. o. 5. sz.
1212. *Körész Kelemen*. A betűk egyszerűsítése. u. o. 18. sz.
1213. *Körész Kelemen*. Valami magyar helyesírás-féle. u. o. 23. sz.
1214. *Markovics Sándor*. A nyelvrokonságról és a magyar nyelv rokonságáról. Győri főreálisk. 1887—88. ért. 7—33. l.
- 1214a. *Munkácsi Bernát*. Újabb adalékok a magyar nyelv török elemeihez. *Nyelvtud. Közl.* 21. köt. 115—129. l.
1215. *Nagyszigethi Kálmán*. Egy feledésbe ment régi szótárunkról. *Nyelvőr*. 307—314. l. (Wagner Fer. *Phraseológiája*.)
1216. *Nagyszigethi Kálmán*. Az -s képző megkettőzése. u. o. 357—360. lap.
1217. *Pozsonyi Béla*. Helyesírás. *Pæd. Szemle*. 341—344. l.
1218. *Dr. Réthy László*. Az úgynevezett hún-székely irás. *Arch. Ért.* 54—60. l.
1219. *Riedl Frigyes*. Szólások magyarázata. *Nyelvőr*. 260—264. l.
1220. *Simonyi Zsigmond*. A magyar határozók. A m. t. Akadémiától Lukács Krisztina-féle jutalommal kitüntetett pályamunka. I. köt. első felső. Budapest, 1888. Akademia. (8-r. 1—276 l.) 1 frt 60 kr.
1221. *Simonyi Zsigmond*. A magyar szótók. Általános rész. (Értekezések a nye v- és széptudományok köréből. XIV. köt. 7. sz.) Budapest, 1888. Akademia. (8-r. 45. l.) 30 kr.
1222. *Simonyi Zsigmond*. A nyelvújítás történetéhez. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. köt. 8. sz.) Budapest, 1888. Akademia. (8-r. 27 l.) 20 kr.
1223. *Simonyi Zsigmond*. A népnyelv és a nyelvjárások. M. Salon. X. köt. 258—264. l.
1224. *Simonyi Zsigmond*. A határozók jelentésbeli változásai. *Phil. Közl.* 168—179. l.
1225. *Simonyi Zsigmond*. A magyar határozók. *Ism. Veress Ign.* *Phil. Közl.* 790—800. l.
1226. *Simonyi Zsigmond*. Ártatlan vádlottak. Bud. *Szemle*. 55. köt. 447—455. l.
1227. *Simonyi Zsigmond*. Idegen hatások. *Nyelvőr*. 481—489. l.
1228. *Steuer János*. A székely nyelv hangjai. Székelyudvarhelyi reálisk. 1887—88. ért. 1—32. l.
1229. *Steuer János*. Még egyszer «Isten». *Nyelvőr*. 536—540. l.
1230. *Szányi Béla*. Az állítmányról. Budapest, Révai L. 1888. (8-r. 34 l.) 15 kr.
1231. *Szarvas Gábor*. Mire való a nyelvtörténeti szótár? *Nyelvőr*. 386—392. l.
1232. *Szarvas G.* Mit beszél a «Gönczöl» csillag? u. o. 433—438. l.
1233. *Szarvas G.* és *Simonyi Zs.* Magyar nyelvtörténeti szótár. *Ism. Nép és polg. isk. közl.* 229. l. — *Fr. J. Nemzet*. 256. sz. — Száza-

dok. 874. l. — Irod. Értes. 21. sz. — Zemplén. 42. sz. — Főv. Lap. 245. és 251. sz.

1234. *Szarras S. és Simonyi Zs.* Nyelvtörténeti szótár. Hibáit ism. **Lakath Sándor.** Nyelvőr. 452—455. l. Szarvas G. Válasza. u. o. 456—459. l. — Ism. Kath. Szemle. 744. l.

1235. *Szigetrári Iván.* Egy betű hang nélkül. (*ly* betű.) Nyelvőr. 360. l. — A főnévi igenév. u. o. 361. l.

1236. *Szinnyei József.* A birtokos személyragozásról. Nyelvőr. 1—8. 49—57. 97—110. 145—154. 193—203. 241—250. l.

1237. *Szinnyei József.* Két névragunk eredete. u. o. 289—294. l.

1238. *Takács István.* Van-e a magyar névezőnek úgynevezett teljes tője? Phil. Közl. 536—558. l.

1239. *Vasverő R.* Felső nyelvvállású rövid magánhangzóink eredetéhez. Nyelvőr. 489—495. l.

1240. *Veress Ign.* A magyar név- és igejelző. II. Ism. Balassa J. Phil. Közl. 816—817. l.

1241. *Zajzon Dénes.* Divatos nyelvszokások és írásmódok. Isk. Szemle. 6. sz.

1242. *Závodnik Mihály.* Az Ehrenfeld-codex nyelvi sajátosságai. Egri főgymn. 1887—88. ért. 3—48. l.

Egyes szókról.

1243. *Aggastyán.* Nagyszigethi K. Nyelvőr. 529—532. l.

1244. *Áj* = kicsike völgy, hegynyílás. Simonyi Zs. u. o. 10. l.

1245. *Ajong* = tétovázás. Simonyi Zs. u. o. 10. l.

1246. *Alkalmatlankodik.* Nagyszigethi K. u. o. 451. l.

1247. *Alkoss, gyarapíts.* Szarvas G. u. o. 85. l.

1248. *Alamuszta.* Székely Ján. u. o. 86. l.

1249. *Alét, alit, sejt.* Káply Laj. u. o. 86—87. l.

1250. *Arányoz.* u. o. 87. l.

1251. *Arat.* u. o. 87. l.

1252. *Avad.* u. o. 87. l.

1253. *Babogat.* u. o. 88. l.

1254. *Bakol.* u. o. 88. l.

1255. *Bambó.* u. o. 89. l.

1256. *Barkács, barkácsol.* u. o. 89. l.

1257. *Becsü.* u. o. 90. l.

1258. *Beéri valamiből.* Halász János és Szarvas G. u. o. 513. l.

1259. *Beleget.* u. o. 90. l.

1260. *Bodzás lábú.* Barts Józ. u. o. 129. 130. l.

1261. *Boklyó.* Simonyi Zs. u. o. 219. l.

1262. *Bozda, csúz.* Szarvas. G. u. o. 166—169. l.

1263. *Búz.* Nagyszigethi K. u. o. 170. l.

1264. *Búzza.* Szarvas G. u. o. 124—126. l.

1265. *Csala, csalóz.* Komáromy Laj. u. o. 362. l. — Nagyszigethy K. u. o. 404. l.

1266. *Csék.* Szarvas G. u. o. 28—30. l.

1267. *Cserebogár.* Szarvas G. u. o. 219—221. l.

1268. *Csinos.* Balassa J. u. o. 267. l.

1269. *Csirág.* Szarvas G. u. o. 216—218. l. — Szilágyi S. u. o. 267. lap.

1270. *Csókjából beérni.* M. B. Bud. Szemle. 53. köt. 494—496. l.
 Simonyi Zs. felelete. u. o. 54. köt. 153—156. l. M. B. viszonzválasza. u. o. 156—160. l.
1271. *Cula v. csula.* Trencsényi L. Nyelvőr. 171. l.
1272. *Csúz.* Csapodi I. 218. l. Szarvas G. u. o. 168. l.
1273. *Dal.* Szarvas G. u. o. 28. és 81—84. l. — Nagyszigethi K. u. o. 267. l.
1274. *Dijmatlan.* Trencsényi L. u. o. 171. l.
1275. *Egész. Teljes. Tökéletes. Ép.* Bélteky Kálmán. u. o. 354—355. lap.
1276. *Elerendül.* Simonyi Zs. u. o. 170. l. — Csapodi I. u. o. 218. lap.
1277. *Elház. Jónat.* Sente Bálint. u. o. 31. l.
1278. *Jónat.* Sente B. u. o. 31. l.
1279. *Elkatymol.* Korda J. u. o. 172. l.
1280. *Engedelém.* Vasverő R. u. o. 551—552. l.
1281. *Eny = rejtek, ótalom.* Simonyi Zs. u. o. 11. l. — Szilasi M. Korda J. u. o. 172—172. l. — *Enyh, enyhely, enyhében.* Négyessy L. u. o. 203—221. l.
1282. *Éte-bére.* Négyesy László. u. o. 85. l.
1283. *Fánya = fás hely.* Simonyi Zs. u. o. 10. l.
1284. *Feketés, befeketés, megfeketés.* Vasverő Rajm. u. o. 551. l.
1285. *Firkál.* Nagyszigethi K. u. o. 406. l.
1286. *Fityír.* Tamás T. és Szarvas G. u. o. 126—129. l.
1287. *Fraktura.* Simonyi Zs. u. o. 9. l.
1288. *Fogház.* Nagyszigethi K. u. o. 510. 511. l.
1289. *Fül-ajtó.* Józsa Ján. u. o. 86. l.
1290. *Furcsa.* Trencsényi L. u. o. 171. l. — Csapodi I. u. o. 218. l. — Balassa J. u. o. 267. l.
1291. *Gyujtokvány, gyojtokvány, gyojtokány = forró láz.* Simonyi Zs. u. o. 8. l.
1292. *Házagol.* Nagyszigethi K. u. o. 265—266. l.
1293. *Helyes.* Csapodi I. u. o. 218. l. Balassa J. u. o. 267. l.
1294. *Hiba. Foggyatkozás.* Bélteky K. u. o. 402. 403. l.
1295. *Húz. Von. Hurczol.* Bélteky K. u. o. 401. 402. l.
1296. *Így. Nem így.* Barbarics R. u. o. 255—260. l.
1297. *Juhszél.* Trencsényi L. u. o. 171. l. — Herman O. u. o. 406. l.
1298. *Kagymában, kotymában.* Simonyi Zs. u. o. 9. l.
1299. *Keresztény.* K. Adatok a «keresztény» szó történetéhez. *Ker. Magvető.* 122—130. l.
1300. *Keresztén v. keresztény?* Horváth Ádám. (1818. máj. 17.) *Protest. Közl.* 12. sz.
1301. *Kötyög.* Szarvas G. Nyelvőr. 214—216. l.
1302. *Követ = költ, kelt,* Szarvas Gábor. U. o. 27. l. — *Köveszt.* Somogyi Gy. U. o. 84. l. — Seper L. U. o. 131. l. — *Köveszt.* Gósy G. U. o. 404. l.
1303. *Közel se, távol se.* Gósy Géza. U. o. 404. l.
1304. *Lepke, csepke?* Szarvas G. U. o. 169—170. l.
1305. *Lévszat.* Simonyi Zs. u. o. 8. l.
1306. *Maglás.* Szilágyi Sándor, Szarvas G. u. o. 450—451. l. — Vasverő R. u. o. 511—512. l. — Viski K. B. u. o. 552. l.

1307. A «magyaráz» szóról. Turner Ferencz. Közoktatás. 35. sz.
 1308. *Megjárt.* Csapodi I. Nyelvőr. 218. l.
 1309. *Miseder.* Révész E. Vasverő R. Barts J. u. o. 130. l.
 1310. *Netalán.* Fejes Károly. u. o. 404. l. és Szarvas G. 405. l.
 1311. *Nyagda.* Csapodi I. u. o. 218. l.
 1312. *Nyagócz.* Csapodi I. u. o. 218. l.
 1313. *Ölött, ollottság.* Simonyi Zs. u. o. 9. l.
 1314. *Ormény.* Simonyi Zs. u. o. 10. l.
 1315. *Pérgyő.* Trencsényi L. u. o. 171. l.
 1316. *Szabad. Lehet.* Bélteky Kálmán. u. o. 400. l.
 1317. *Szent Mihály lova.* Komáromy L. u. o. 361. l.
 1318. *Szolgája.* P. T. E. Phil. Közl. 91. l.
 1319. *Tanítók.* Szarvas G. u. o. 30—31. 85. l. — Somogyi Gy. u. o. 84. l.
 1320. *Távolról, közelről.* Szarvas G. u. o. 363—365. l. — *Közel se, távol se.* Gósy Géza. u. o. 404. l.
 1321. *Tömkeleg.* Szarvas G. u. o. 365—369. l.
 1322. *Út. Pálya. Osvény. Nyom. Csapás. Vágás.* Bélteky K. u. o. 345—347. l.
 1323. *Ügyes.* Balassa J. u. o. 267. l.
 1324. *Ustöllés.* Trencsényi Laj. u. o. 171. l.
 1325. *Vers-alak. Szent Mihály lova.* Komáromy Laj. u. o. 361. l.
 1326. *Zerna.* Trencsényi L. u. o. 171. l.

5. Iskolakönyvek.

1327. *Barbarics R.* Magyar mondattani kérdések. Ism. Molnár B. Phil. Közl. 817—818. l.
 1328. *Bodnár Zsigmond és Iványi Istrán.* Magyar olvasókönyv a középiskolák I. és II. osztálya számára. 13. kiadás. I. Budapest. 1888. Eggenberger. (8-r. V, 295 l.) 1 frt 40 kr.
 1329. *Bojnicsich Iv.* Grammatika magjarskoga jezika. Zagrebu. 1888. (8-r. 80 l.)
 1330. *Gáspár János és Kovácsi Antal.* Magyar olvasókönyv. Kolozsvár, 1. 2. köt. Ism. Irod. Értesítő. 20. sz.
 1331. *Góbi Imre.* Szerkesztéstan és retorika. A reáliskolák V-ik osztálya számára. Budapest, 1888. Franklin-t. (8-r. VI, 271 l.) 1 frt 30 kr.
 1332. *Góbi Imre.* Rhetorika. A gymnasiumok VI. osztálya számára. Budapest, 1888. Franklin t. (8-r. VIII, 275 l.) 1 frt 60 kr.
 1333. *Kalocsa Róza.* Magyar nyelvtan könnyű modorban. Szvorennyi József munkája nyomán iskolai használatra, valamint magántanulásra írta —. 2. kiadás. Budapest, é. n. Franklin-társ. (8-r. 215 l.) 40 kr.
 1334. *Kapossy Luc.* Költészettan és olvasókönyv. Ism. Beöthy Zs. Phil. Közl. 663—665. l.
 1335. *Kerekgyártó Elek, dr.* Irodalomtörténeti olvasókönyv kapcsolatban az olvasmányok fejtegetéseivel és életrajzokkal. Polgári és felső leányiskolák számára. Budapest, 1888. Mehner Vilm. (8-r. 365 l.) 1 frt 20 kr.
 1336. *Kerekgyártó Elek.* Magyar nyelvtan. A fogalmazásra alapítva. Polgári, felső nép-, ipar- és gazdasági iskolák részére. I. rész.

Budapest, 1888. Eggenberger. (8-r. VI, 37 l.) 30 kr. — Prot. egyh. és isk. Lap. 47. sz.

1337. *Király Pál*. Magyar nyelvtan mondattani alapon. II. rész. Polgári és középiskolák II. osztálya számára. Budapest, 1888. Mehner V. (8-r. 241 l.) 1 frt 20 kr.

1338. *Koleszár M.* Válogatott költői olvasmányok a költők rövid életrajzával. Rövid ism. Irod. Értesítő. 3. sz.

1339. *Korda Imre*. Stylistika és verstan. A gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára. Halas, 1888. (8-r. VIII, 184 l.) 1 frt 20 kr.

1340. *Liebleitner János*. Magyar nyelvtan gyakorlati példákkal német-magyar ajkú iskolák felsőbb osztályai számára. 5. bőv. kiadás. Pozsony, 1888. Stampfel. (8-r. 124 l.) 45 kr.

1341. *Molnár Lajos*. Magyar olvasókönyv. I. köt. 1887. Ism. Czinke István. Sárosp. Lap. 7. sz.

1342. *Névy László*. Olvasókönyv az alsófokú kereskedelmi iskolák számára. I. rész. Budapest, 1888. Kókai. (8-r. 192 l.) 1 frt 20 kr. — Rövid ism. Irod. Értesítő. 20. sz.

1343. *Ney, Franz v.* — Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache für den Schul- und Privatunterricht. 24. bedeutend verbesserte Auflage. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. XII, 512 l.) 1 frt 80 kr.

1344. *Maklári Pap Miklós*. Magyar olvasókönyv. A középiskolák III. osztálya számára. Sárospatak. 1888. (8-r. VIII, 160 l.) 1 frt.

1345. *Révy F.* Magyar olvasókönyv felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és egyéb hasonló célú intézetek számára. II. rész. Budapest, 1888. Singer és Wolfner. (8-r. 200 l.) 1 frt. — Ism. Irod. Értesítő. 16. sz. K. L. Nemz. Nőnev. 471–473. l.

1346. *Riedl Frigyes*. Rhetorika és rhetorikai olvasókönyv. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 227 l.) 1 frt 30 kr. — Ism. dr. Dengi J. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 440–442. l. — Beöthy Zs. Phil. Közl. 316–318. l.

1347. *Szántó Kálmán*. Magyar nyelv- és olvasókönyv. Polgári és felső leányiskolák használatára. Tárgyi és nyelvi jegyzetekkel ellátva. I. köt. Az első osztály számára. Budapest, 1888. Franklin-t. (8-r. 144 l.) 80 kr.

1348. *Szántó Kálmán*. Olvasókönyv. 1887. Ism. dr. Versény Gy. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 511–513. l.

1349. *Szántó Kálmán*. Irály- és költészettan. 1887. Ism. Dr. Versényi Gyula. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 509–511. l.

1350. *Szinnyei József, dr.* Rendszeres magyar nyelvtan. A középiskolák harmadik osztálya számára és magánhasználatára. 2. kiadás. Budapest, 1888. Hornyánszky V. (8-r. 201 l.) 1 frt 20 kr.

1351. *Szinnyei József*. Magyar olvasókönyv. I. II. r. Bir. Tomor F. Közoktatás. 3. 4. sz.

1352. *Szirmai J., Vörös, Szilágyi*. Magyar olvasó- és nyelvképzőkönyv. Budapest. Ism. Horváth J. Isk. Szemle. 10. sz. — Szirmai válasza és Horváth felelete. u. o. 11. sz.

1353. *Szulik József*. A magyar nemzeti irodalomtörténet rövid ismertetése. Tanítóképző intézetek és polgári iskolák használatára. 3-ik bőv. kiad. Eger, 1888. Szolcsányi Gy. (8-r. 112 l.) 70 kr.

1354. *Tomor Ferencz és Váradi Antal*. Magyar olvasókönyv a középiskolák I. osztálya számára. Az új tanterv és miniszteri utasítás

értelmében. 6. változatlan kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. X, 200 l.) 90 kr.

VIII. Klasszikus nyelvek s irodalmak.

1. Általános irányú dolgozatok.

1355. *Bászel A.* Die Bedeutung des Studiums der Klassiker. *Ism. Phil. Közl.* 445. l.
 1356. *Birt T.* De Romæ urbis nomine. *Ism. Phil. Közl.* 445—446. l.
 1557. *Clermond-Ganneau.* Cæsar szónak etymológiája. *Phil. Közl.* 113. l.
 1358. *Duncker M.* Geschichte d. Alterthums IX., Bd. *Ism. Phil. Közl.* 123. l.
 1359. *Hunfalvy Pál* tanulmányaiból. Szemelvények. (Tanulók olvasótára. 3.) Budapest, 1888. Lampel. (16-r. 85 l.) 30 kr. Tartalom: Thukydides. — Platoni köztársaság.
 1360. Jahrbuch des kais. deutschen archæol. Instituts. I. *Ism. Phil. Közl.* 126. l.
 1361. *Szilasi Móricz.* Egy néger ember ítélete a classica philológiáról. *Tanáregyl. Közl.* XXI. évf. 500. l.
 1362. *Télfy Iván, dr.* A görög szók helyesírása. *Közoktatás* 19. sz. *Várkonyi E. Valasza.* u. o. 21. sz.
 1363. *Télfy I.* Ismét a görög szók helyesírásáról. u. o. 23. sz. *Tomor F. Véghang.* u. o. 25. sz.
 1364. *Várkonyi Endre.* A görög szók és tulajdonnevek kiírásáról. *Közoktatás.* 17. sz.

2. Görög történet s régiségek.

1365. *Beloch J.* Die Bevölkerung der griech.-röm. Welt. *Ism. Phil. Közl.* 226. l.
 1366. *Boetticher A.* Die Akropolis von Athen. *Ism. Fröhlich R. Arch. Ért.* 79—81. l.
 1367. *Brenner József.* Oktatásszabadság az ó-világban. *Népiskolai Lapok.* 3. füz.
 1368. *Derra G.* De poetis lyricis Græcis etc. *Ism. Hittrich Ö. Phil. Közl.* 106—107. l.
 1369. *Dóczi Imre.* Görög világnézet. *Debreczeni ref. főgymn.* 1887/8. ért. 3—24. l.
 1370. *Fekete Ipoly,* A szülők és gyermekeik között létezett jogviszony Attikában. *Váci főgymn.* 1887/8. ért. 3—41. l.
 1371. *Göbel E.* Die Westküste Afrika's im Alterthum. *Ism. Phil. Közl.* 125. l.
 1372. *Hegedüs István, dr.* A görög hazaszeretet. *Erd. Hiradó.* 68—70. sz.
 1373. *Holczl.* Az ó-kori nők társadalmi helyzete. *Veszpr. Közl.* 12. 14. 15. 16. sz.
 1374. *A kabírok egy szentélye Boiotiában.* *Phil. Közl.* 445. l.
 1375. *Kempf I.* A jósiás a régi görögöknél. *Ism. Pecz V. Phil. Közl.* 216. l.

1376. *Klincsek József*. A hellének testgyakorlatairól. Székesfehérvári főreál. 1887/8. ért. 3—19. l.
1377. *Kopp W.* Geschichte d. griech. Litteratur. 4. Aufl. Ism. d—o—r. Közoktatás. 41. 42. sz.
1378. *Kotunovics S.* Az élısdiék a görögöknél. Ism. Némethy G. Phil. Közl. 440. l.
1379. *Matter Ján.* Az attikaiak házasságkötése. Ism. Weiss R. Phil. Közl. 675—677. l.
1380. *Rácz Lajos*. A logos-tan eredete és kifejlődése a görög bölcsészetben. Sárosp. Lap. 38. 40—43. sz.
1381. *Szólygény I.* Lykurgus és Solon törvénye. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 212—213. l.
1382. *Télyf I.* Jelentés újhellén munkákról. 1887. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 86—87. l.
1383. *Vincze A.* Az areopág etc. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 438—440. l.

3. Görög irodalom.

1384. *Aischylos. Hegedűs István.* A testvérgyűlölség tragikumai Aischylosnál, Euripidesnél és Schillernél. Erdélyi muz. egyl. kiadv. 315—338. 400—425. l.
1385. *Pecz Vilms., dr.* Aeschilosból. I. A lebilincselte Prometheus. II. Antigone és Ismene párdala. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 208—210. l.
1386. *Anakreon.* Anakreoni dalok. Ford. Bedőházi J. 1886. Ism. Hittrich Ödön. Phil. Közl. 83—86. l.
1387. *Hittrich O.* Leo Magister Anakreontikáihoz. Phil. Közl. 527. l.
1388. *Aristoteles.* Aristotelis fragmenta Ed. V. Rose. 1886. Ism. Phil. Közl. 226. l.
1389. *Demosthenes.* Demosthenis orationes selectæ. Ed. C. Wotke. 1887. Ism. Phil. Közl. 123. l.
1390. *Télyf Irán, dr.* Demosthenes beszéde a Békéről •hellén magyarázattal. Közoktatás. 8. sz. Ismerteti az Oekonomides Th. által kiadott munkát.
1391. *Dinarchos.* Dinarchi Orationes III. ed. Th. Thalheim. 1887. Ism. Phil. Közl. 123. l.
1392. *Euripides.* Euripidis Medea Erkl. v. S. Mekler. 1886. Ism. Phil. Közl. 226. l.
1393. -- L. 1384 sz. a. is.
1394. *Herodotos.* Szemelvények Herodotos művéből. Kiadta Dávid Istv. 1886. Ism. Schmidt Attila. Phil. Közl. 80—83. l.
1395. *Herodot.* Hellenből ford. dr. Télfy Iván. III. füzet. 2. könyv. 26—151. fej. (Hellén remekírók magyar fordításban. 23. füz.) Budapest, 1888. Lampel. (16-r. 193—288. l.) 40 kr.
1396. *Weiss Rezső.* Egy ellenmondás Herodotosnál. Phil. Közl. 157—158. l.
1397. *Hesychios.* Némethy G. Ad Hesychii Alexandrini glossam Παρχαος. Phil. Közl. 766—768. l.
1398. *Homeros.* Homeros Odysseája. Magyarázta és bevezetéssel ellátta Veress Ignác. I. füzet. 1—3-ik ének. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. XXVIII, 86 l.) 80 kr.

1399. *Homer's Ilias*. Erkl. v. G. Stier. 1886. *Ism. Weiss R. Phil. Közl.* 222—223. l.
1400. Az Iliász második éneke. Ford. Baksay Sándor. *Bud. Szeml.* 53. köt. 35—63. l.
1401. *Homér Odysseája*. Ford. Télyf I. 5—6. füzet. XVII, 107. v. — XXIV. ének. (Hellen remekírók magyar fordításban. 21. 22. kötet.) Budapest, é. n. 1888. Lampel R. (16-r. 361—521. l.) Füzetje 30 kr.
1402. *Kempf József*. Béka-egér-harcz. Homeros után. *Budapesti László-intézet.* 6—16. l.
1403. *Cserei József*. A homérosi költeményekben előforduló melikus fajokról. *Ism. Weiss R. Phil. Közl.* 745—747. l.
1404. *Csengeri János*, dr. Jegyzetek Homeros Iliásához. A homerosi alaktan vázlatával. *Magyarázó képekkel*. Budapest, Eggenberger. 1888. (8 r. 248 l.) 1 frt 40 kr. — *Ism. dr. Hómann O. Phil. Közl.* 300—303. l.
1405. *Csengeri*. Homeros. (Egyetemes könyvtár. 8. füz.) Győr, Gross G. 1888. (8-r. 42 l.) 10 kr.
1406. *Elischer József* és *Fröhlich Róbert*, dr. Szótár Homeros két eposához. *Iskolai használatra készítették* — 2. javított kiadás. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. VI, 320 l.) 2 frt 20 kr.
1407. *Kutrucz R.* A homerosi kor erkölcsi világa. *Ism. Weiss R. Phil. Közl.* 751—753. l.
1408. *Meyer E. H.* Homer u. die Ilias. 1887. *Ism. Phil. Közl.* 448—449. l.
1409. *Seeck O.* Die Quellen der Odyssee. *Ism. Phil. Közl.* 222. l.
1410. *Várkonyi Endre*. Homeros kedélyvilága. *Szegedi főgymn.* 1887, 8. ért. 3—54. l.
1411. — L. 781. sz. a.
1412. *Lykurgos*. *Kempf I.* Lykurgos szónok élete. *Ism. Weiss R. Phil. Közl.* 213—216. l.
1413. *Meleagros*. *Meleagros*. (Alszol Zenophilám.) Ford. P. T. E. *Phil. Közl.* 103. l.
1414. *Moschos*. *Moschos*. A szökevény Eros. (I. idyll.) Ford. P. Thewrewk E. *Főv. Lap.* 263. sz.
1415. *Orpheus*. *Ábel Jenő*. Az orpheusi astronomiához. *Phil. Közl.* 337—346. l.
1416. *Panyassis*. *Weiss R.* Ad Panyassidis Heracleam. *Phil. Közl.* 768—769. l.
1417. *Pindaros*. *Villemain*. Pindar szelleme etc. *Ism. y. Bud. Szemle.* 54. köt. 150—153. l. — *oo—u. Századok.* 371—374. l.
1418. *Platon*. *Hunfalvy P.* Platoni köztársaság. — L. 1359. sz. alatt is.
1419. *Kassai Gusztáv*. Vajjon Plato a föld nyugvását vagy forgását tanította-e? *Phil. Közl.* 241—263. l.
1420. *Proklos* Plato-commentárja. *Phil. Közl.* 449. l.
1421. *Plutarchos*. *Brassai Sámuel*. Mikép hallgassanak a fiatalok a költőkre? (Fordítmány Plutarchosból.) *Kisf.-Társ. Évl.* 22. köt. 164—203. l.
1422. *Gyürky Odön*. Plutarchos mint pedagógus. *Közoktatás.* 1—4. sz.

1423. *Sophocles. Embery Árpád.* Antigone. Székelyudvarhelyi főgymnasium 1887/8. ért. 3—36. l.

1424. *Roseth A.* Kreon az Antigone-ban. *Ism. Pecz. V. Phil. Közl.* 217—218. l.

1425. — L. 1385. sz. a.

1426. *Thukydides. Thukydides.* Görögül és magyarul. Fordította és jegyzetekkel ellátta Zsoldos Benő. II. köt. Negyedik és ötödik könyv. Budapest, 1888. Franklin-t. (8-r. 335 l.) 1 frt 40 kr. — *Ism. Ry. Sárosp. Lap.* 1. 2. sz. — *Fináczy E. Phil. Közl.* 785—790. l. — *Ugyanaz. Ford. Zsoldos B.* (8 r. 176 l.) 80 kr. Csak a magyar fordítást tartalmazza.

1427. *Hunfalvy P.* Thukydides. — L. 1359. sz. a.

4. Görög nyelvtanok s olvasókönyvek.

1428. *Curtius G.* Görög nyelvtan 17. kiad. *Ism. Phil. Közl.* 113—114. l.

1429. *Dávid Istv. és Fodor Gyula, dr.* Xenophon memorabiliáinak teljes szótára. Budapest, 1888. *Lauffer V.* (8-r. 106 l.) 70 kr.

1429a. *Dóczi Imre.* Modus obliquus. Tiszántuli ref. tanáregyl. Évkönyve. 9. évf. 148—160. l.

1430. *Engel E.* Die Aussprache d. Griechischen. 1887. *Ism. Phil. Közl.* 124. l.

1431. *Lévay J. és Vida A.* Görög-magyar szótár. 2. kiad. 1887. *Ism. Bartal A. Phil. Közl.* 303—306.

1432. *Lévay J. és Vida A.* Magyar-görög szótár. 2. kiad. 1887. *Ism. u. a. u. o.* 306. l.

1433. *Maywald Józ.* Görög nyelvtan. 1887. *Ism. Spitzkó L. Phil. Közl.* 310—316. l.

1434. *Maywald Józ., dr.* Görög gyakorló- és olvasókönyv Xenophonból. Görög-magyar és magyar-görög fordítások az Anabasis I. könyve nyomán és szemelvények a memorabiliákból. A gymnasiumok VI. osztálya számára. Budapest, 1888. *Kókai L.* (8-r. 148 l.) 1 frt.

1435. *Maywald Józ.* Görög gyakorlókönyv. 1887. *Ism. Köpesdy S. Tanáregyl. Közl.* 383—385. l. — *Spitzkó L. Phil. Közl.* 396—403. l. — *Várkonyi E. Közoktatás.* 40. sz.

1436. *Szinyei Endre.* Görög nyelvtan. Dolgozta dr. Koch Ernő után és fordítási gyakorlatokkal s szótárral ellátta — *Sárospatak, 1888.* (8-r. VIII, 288 l.) 1 frt 80 kr.

5. Római történet s régiségek.

1437. *Cserép József, dr.* Római régiségek. A gymnasiumi ó-klasszikus írók olvasásához segédkönyvek. Budapest, 1888. *Franklin-t.* (8-r. 176 l.) 1 frt 40 kr. — *Ism. Mészáros Laj. Phil. Közl.* 658—663. l.

1438. *Esterházy Sándor, dr.* Cæsar és a nők. Főv. *Lap.* 326. sz.

1439. *Finály H.* Miért és mikép kell római történetet tanulnunk? *Kath. Szemle.* 199—213. l.

1440. *Jordan H.* Die Könige im alten Italien. 1887. *Ism. Phil. Közl.* 127. l.

1441. *Kárpáti Kelemen.* A háború és béke a régi rómaiaknál. — *Szombathelyi főgymn.* 1887/8. ért. 1—60. l.

1442. *Kempf I. A.* jóslás a régi rómaiaknál. *Ism. Pecz. V. Phil. Közl.* 217. l.

1443. *Kiáltossy Józ.* A római fiúk neveltetése. *Ism. Fináczy E. Phil. Közl.* 513—514. l.
1444. *Kördly Pál.* Marcus Ulpianus Traianus dáki háborúi. Századok. 812—827, 897—910. l.
1445. *Laudon István.* Az ókori Róma fennálló romjaiban. Ungvári kath. főgymn. 1887/8. ért. 3—26. l.
1446. *Leffler Sámuel.* Római irodalom történet, a gymnasiumok felsőbb osztályai számára és magánhasználatra. Nyiregyháza, 1888 (8. r. 93 l.) 1 frt. *Ism. Markusovszky Sámuel. Evang. Egyh. és Isk. 12. sz. — Irod. Értes. 8. sz.*
1447. *Moser Józ.* Menyegzői szertartások. *Ism. Weiss R. Phil. Közl.* 674—675. l.
1448. *Nehány szó a rómaiak circusi játékaikról.* Podolini kath. algymn. 1887/8. ért. 3—9. l.
1449. *Pompeji Vasárn. Ujs.* 53. sz.
1450. *A római nép életéből.* *Ism. Némethy G. Phil. Közl.* 669—671. l.
1451. *R. E. Tanulmányok a rómaiak erkölöseiről, mindennapi foglalkozása- és szokásairól.* Soproni kath. gymn. 1887/8. ért. 4—28. l.
1452. *Schroeder.* Az Apolló istennév legújabb etymológiája. *Ism. Phil. Közl.* 445. l.
1453. *Schwarcz Gy.* Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történetében. *Ism. Irod. Értes. 4. sz.*
1454. *Sebők Henrik.* Forum Romanum. Pozsonyi kath. főgymn. 1887/8. ért. 1—32. l.
1455. *Szarka Kolombán.* Antik római papok. — Pápai kath. gymn. 1887/8. ért. 4—46. l.
1456. *Thierry Amadé.* Elbeszélések a rómaiak történetéből az V-ik században. Aranyszájú szent János és Eudoxia császárné. A keresztény társadalom keleten. A francia eredetiből ford. Öreg János. Budapest, 1888. Révai. (8-r. XIII, 579 l.) 3 frt 50 kr. — *Ism. Guzsvenicz Vilm. Közoktatás. 16—21. sz. — oo—u. Századok. 173—177. l. — Acsádi I. Bud. Szemle. 53. köt. 481—484. l. — Irod. Értes. 1. sz.*

6. Latin irodalom.

1457. *Anthologia.* Anthol. Pal. VII. 40. Diodorustól. P. T. E. Phil. Közl. 109. l.
1458. Anthol. Pal. VII. 62. P. T. E. u. o. 103. l.
1459. *Apuleius. Lang A.* The most pleasant and delectable tale of marriage of Cupid and Psyche. *Ism. Phil. Közl.* 126. l.
1460. *Arnobius. Némethy G.* Ad Arnobii adv. nat. L. IV. c. 24. Phil. Közl. 731—732. l.
1461. *Cato. Farkas I.* Uticai Porcius élete. *Ism. dr. Ziehen Gy. Phil. Közl.* 525—527. l.
1462. *Catullus. Wirth Gyula.* Nehány szó Catullus születési évéről. Nagybecskereki főgymn. 1887/8. ért. 3—10. l.
1463. *Cicero. Cicero. M. T.* Válogatott levelei. 1—3-ik füzet. Ford. és jegyzetekkel kísérte dr. Bozóky Alajos. Nagyvárad, Hügel O. 1888. (16-r. 224. l. Egy füzet 36 kr. — *Ism. Irod. Szemle. (Eger.) 5. sz.*
1464. *M. G. Cicerónak 1. 2. 14. Philippikája.* Ford. Bozóky A. 1887. *Ism. dr. Csengeri J. Phil. Közl.* 88—91. l.

1465. *Cicero*. De imperio Cn. Pompeii, pro P. Sulla, pro Sestio VI. füzet Pro Sestio. IX. 26—XXXVIII. 81—83. Ford. és magy. Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. Szerk. Dávid I.) Pozsony, Stampfel. é. n. (1888.) (16 r. 193—256 l.) 30 kr.

1465a. *Barkász K.* Eszményiség és jellemfejlés a latin classicus írók, főleg Cicero és Horatius által. Tiszántuli ref. tanáregyl. Évk. 9. évf. 116—147. l.

1466. *Curtius. Qu. Curti Rufi. Historiæ Alexandri Magni.* Ed. M. C. P. Schmidt. 1886. Ism. Phil. Közl. 123. l.

1467. *Ennius. Némethy G.* Ad Ennii annales. Phil. Közl. 493—494. l.

1468. *Tóth Kálmán.* A Merula-féle irodalmi család. Budapest, 1888. (8-r. 41 l.)

1469. *Festus. Reitzenstein, R.* Verrianeische Forschungen. 1887. Ism. Phil. Közl. 228. l.

1470. *Fragmenta poetarum Romanorum.* Ed. Ae. Bæhrens. 1886. Ism. Phil. Közl. 227. l.

1471. *Gaius. Gaius* Római institúciónak négy könyve. Latinul és magyarul. Ford. dr. Bozóky A. 1887. Ism. Vécsy T. Phil. Közl. 72—75. l.

1472. *Historia Apollonii Regis Tyrie codice Parisino 4955.* edidit et commentario critico instruxit Michael Ring. Posonii et Lipsiæ, 1888. Stampfel. (8-r. 90 l.) 90 kr. Bir. Ábel J. Phil. Közl. 288—293. l.

1473. *Horatius. Horatius.* Eklr. v. A. Kiessling. II. Satiren. Ism. Phil. Közl. 227. l.

1474. *Horatius.* Oda I, 25, Ford. Endrődi S. Vasárn. Ujs. 15. sz.

1475. *Horác.* Telen. (Nézd, mint voná be hó a hegytetőket.) Ford. Gegus Dániel. Orsz.-Vil. 2. sz.

1476. *Horatius.* Epod. lib. 2. vers. (Beatus ille, . . .) Ford. Gergely Károly. Gömör-Kishont. 17. sz.

1477. *Horatius.* Epod. (Quo, quo scelesti ruitis. . .) Ford. Gergely Kár. u. o. 27. sz.

1478. *Boross Gábor, dr.* Az újabb Horatius-irodalomból. Közokt. 45. sz. — Ism. Rosenberg. Die Lyrik des Horaz cz. munkáját.

1479. *Drajko B.* Horatius ethikai elvei. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 211—212. l.

1480. *Fludorovics I.* Qu. Horatius Fl. bölcsészeti nézetei. Ism. Ábel J. Phil. Közl. 210—211. l.

1481. *Grósz E.* Miképen lett Horatius a költő Augusztus egyeduralmának megszilárdítója? Ism. Némethy G. Phil. Közl. 440—442. l.

1482. *Medgyesi Lajos.* Horatius második epódusának tárgyalása a VIII. osztályban. Kaposvári főgymn. 1887/8. ért. 7—26. l.

1483. — L. 662. és 1465a. sz. a.

1484. *Lactantius. Némethy G.* Ad Lactantii Div. instit. L. I. c. 11. Phil. Közl. 535. l.

1485. *Livius. Héjas Elek.* T. Livius XXI. könyvének syntaxisa fővonásokban. Csurgói ref. főgymn. 1887/8. ért. 17—32. l.

1486. *Szabó J. E.* Livius könyveiben előforduló csodajelek. Ism. Némethy G. Phil. Közl. 670—671. l.

1487. *Martialis* IX. 97. Ford. P. T. E. Phil. Közl. 379. l. — V. 59. u. o. 391. II. 92. u. o. 444. I. V. 24. u. o. 501. II. 17. u. o. 512. V. 74. u. o. 570. — I. 74. u. o. 668. XII. 26. u. o. 677.

1488. **Minucius Felix.** *Fodor Gyula, dr. M. Minucius Felix Octaviusa.* Szathmári kath. főgymn. 1887/8. ért. 3—17. l.
1489. **Nepos.** *Nepotis, Cornelii* — . Vitæ. Herausg. v. K. Erbe.
1887. Ism. Schambach Gy. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 446. l.
1490. **Ovidius.** *Ovidius.* «Szerelem művészeté»-ből. Udvarlási szabályok. Ford. dr. Radó Antal. Pozsonymegy. Közl. 3. sz. — Eszterg. és vid. 10. sz.
1491. *Mocskónyi I.* Ovidius élete. Ism. Némethy G. Phil. Közl. 442—443. l.
1492. *Szölgyémy Ferencz.* Mennyit változtatott Ovidius a mythoson. Lévai főgymn. 1887/8. ért. 3—20. l.
1493. **Plautus.** *Langen P.* Plautinische Studien. Ism. Phil. Közl. 126. l.
1494. **Quintilianus.** *Friml Aladár.* M. Fabius Quintilianus a tropusok és figurákról. S. A. Újhelyi kath. gym. 1887/8. ért. 3—16. l.
1495. **Sallustius. C. Sallustii Crispi** de coniuratione Catalinæ et de bello Jugurthino. Magyarázta Holub Mátyás. Sajtó alá rendezte Kempf József. II. rész: de bello Jugurthino. 2. kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. VI. 123. l.) 70 kr.
1496. **Silius I.** *Silius Italicus* Punicái. Phil. Közl. 113. l.
1497. **Tacitus.** *Tacitus* évkönyvei. (Annales.) I. füzet. Tacitus annales. I. 1—31. Ford. és magy. dr. Fodor Gyula. (Tanulók könyvtára. Szerk. Dávid Istv. 45. sz.) Pozsony, Stampfel, é. n. (1888) (16-r. 1—64. l.) 30 kr.
1498. *Tacitus* évkönyvei III. füzet. Ford. Kempf I. (Római remekírók magyar fordításban. 37. k.) Budapest, é. n. (1888.) Lampel. (16-r. 193—288. l.) 40 kr.
1499. **Tibullus.** *Tibullus* elegiái. Ford. Csengeri J. 1886. Ism. Fodor Gyula. Tanáregyl. Közl. XXI. 96—99. l.
1500. **Vergilius. P. Vergilius Maro** Aeneise. Magyarázta Veress Ign. I. füzet. I—III. ének. 3-ik lényegében változatlan kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. X. 120. l.) 80 kr.
1501. *Vergilius* Aeneise. III. füzet. Aeneis II. k. — IV. 1—51. vers. Ford. és magy. Dávid I. (Tanulók könyvtára. 47. sz.) Pozsony, Stampfel, é. n. (1888.) (16-r. 65—128. l.) 30 kr.
1502. *Vergilius* három kiadása. (Thilo-é, Güthling-é és Klouček-é.) Ism. Phil. Közl. 114. l.
1503. *Geréb J.* Sinon csele *Vergilius* Aeneisében. Ism. Gyomlay Gy. Phil. Közl. 523. l.
1504. *Kún Ign.* A római temetés etc. Ism. Fodor Gy. Phil. Közl. 671—673. l.
1505. *Némethy Géza.* Az Aeneis mint nemzeti eposz. Phil. Közl. 1—53. l.
1506. *Pruzsinszky P.* *Vergilius* hasonlatairól. Ism. Némethy G. Phil. Közl. 443—444. l.
1507. *Imets F. Jákó.* Himnuszaink műfordítása. 1. Invictæ martyr. . . 2. Christo profusum sanguinem. . . 3. Jesu Redemptor omnium. 4. Iste Confessor Domini. 5. Jesu Corona virginum. 6. Fortem virili pectore. . . 7. Cœlestis Urbs Jerusalem. M. Állam. 112. sz.
1508. *Isotæ* Nogarolæ opera. Ism. Heinrich G. Bud. Szemle. 54. k. 144—150. l.

1509. *Kempis Tamás*. Jézus követése. III. könyv. 16. fejezet. Ford. Kálmán Kár. *Magy. Szemle*. 1. sz.
1510. *Krämer Bonifác*. Himnuszok a szent szenvedés idejére. A breviariumból. *Magy. Állam*. 65. sz.
1511. *IX. Leó pápa*. Hymnusz Sz. Konstancz vértanú ünnepére. Ford. Barna Ign. Vasárn. Ujs. 1. sz.
1512. *XIII. Leó*. Esdés a sz. szűzhöz a kísértés idején. Ford. Görgeyi Jenő. *Szépirod. Kert*. 14. sz.
1513. *XIII. Leó latin verse*. Sz. Herkulán vértanú. S. J. *Magyar Áll.* 44. sz. — Sz. Konstancz vértanú. S. J. u. o. 52. sz.
1515. *Vágási*. Műfordítási kísérletek az egyház himnuszaiból. 1. Exultet orbis gaudius. 2. Aeterna Christi munera. 3. Deus tuorum militum. 4. Invicta Martyr unicum. 5. Christo profusum sanguinem. *Magy. Állam*. 84. melléklet.
1519. *Weiss Rezső*. Mathæus Fortunatus. *Phil. Közl.* 346—362. l.

7. Latin nyelvtanok s szótárok.

1517. *Dávid István és Némethy Géza*, dr. *Magyar-latin zsebszótár a gymnasiumok és reáliskolák számára*. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. 477. l.) 1 frt 30 kr.
1518. *Dávid I.* Latin olvasó és gyakorlókönyv az I—IV. gymn. osztály számára. Schultz-Dávid latin nyelvtanához. Szerkesztette —. 4. lényegében változatlan kiadás. Budapest, Lampel, 1888. (8-r. VI, 317. l.) 1 frt 20 kr. Ism. Hómann O. *Phil. Közl.* 189. l.
1519. *Dávid István*. Latin olvasókönyv Livius, Ovidius, Phædrus műveiből és más költők gnómáiból. A gymnáziumok III. és IV. osztálya számára, valamint a reál- és polgári iskolák használatára. 2. lényegében változatlan kiadás. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. VIII, 186. l.) 1 frt. Ism. Hómann O. *Phil. Közl.* 190. l.
1520. *Havet L. Varia*, 1887. Ism. dr. Fináczy E. *Phil. Közl.* 678—680. l. Latin etymologiai kísérleteket közöl.
1521. *Holzweiszig Fr.* rövid latin nyelvtana. 1887. Ism. Váró Ferencz. *Tanáregyl. Közl.* XXI. évf. 442—448. l. — Beksits Ign. *Phil. Közl.* 293—299. l. — Fogarasi Alb. *Prot. egyh. és isk. lap.* 27. sz.
1522. *Holzweiszig Fr.* latin gyakorlókönyv. 1887. Ism. Váró Fer. *Tanáregyl. Közl.* XXI. évf. 446. l. — Beksits Ign. *Phil. Közl.* 299—300. l. — Fogarasi Alb. *Prot. egyh. és isk. lap.* 29. sz.
1523. *Kérészi Istr.* és *Szinyei Gerzson*. Latin mondattan. 1885. Ism. dr. Hóman Ottó. *Phil. Közl.* 665—668.
1524. *Kircz Jakab*. Beszámoló a latin nyelv módszeres oktatásáról és eredményéről reáliskolánk I-ső tanfolyamában. — Szegedi főreálisk. 1887—88. ért. 3—14. l.
1525. *Pirchala I.* Latin nyelvtan reáliskolák számára. 1887. Ism. Dr. Csengeri János. *Tanáregyl. Közl.* 170—172. l. — Grósz Jak. *Phil. Közl.* 75—80. l. Dr. Hómann O. u. o. 306—310. l.
1526. *Pirchala Imre*. Latin mondattan. Olvasmányokkal és gyakorlatokkal. A reáliskolák VI. osztálya számára. Budapest. 1888. Eggenberger. (8-r. II. 96. l.) 70 kr.
1527. *Schultz Ferdinánd*. Kisebb latin nyelvtana. Átdolgozta Dávid István. 4. kiad. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 299. l.) 1 frt 20 kr. — Ism. Dr. Hómann O. *Phil. Közl.* 187—189. l.

1528. *Szabóky Adolf*. Latin olvasókönyv. 11. kiad. Budapest. 1883. *Ism. Hómann O. Phil. Közl.* 190—193. l.

1529. *Veress Ignác*. Latin szótár. II. Magyar latin rész. Középiskolák számára. Szerkesztette —. 2. tetemesen javított kiadás. Budapest. 1888. *Lampel R.* (8-r. 283. l.) 1 frt 80 kr.

8. Hazai ókori régiségek.

1530. *Basiot' a Basil*. Din numismatic'a Transilvaniei. Transilvania 21. 22. sz.

1531. *Bella Lajos*. Három római emlékkő. *Arch. Ért.* 233—235. l.

1532. *Bella Lajos*. A Sopron melletti Purgstall prähistorikus földvára és sírhalmairól. u. o. 354—360. l.

1533. *Börzsönyi Arnold*. Az 1884—88-ig szerzett régészeti tárgyaknak ismertetése s azok lelhelyei. *Győri fögym.* 1887—88. ért. 143—183. lap.

1534. *Darnay Kálm*. Tíz évi régészeti kutatásaim Sümegh és vidékén. *Zalai Közl.* 13. sz.

1535. *Dudás Gyula*. Vidékünk a rómaiak korában. *Bács-Bodr.-m. tört.-társ. Évk.* IV. köt. 8—14. l.

1536. *Dudás Gyula*. Az alföldi halmok. u. o. IV. köt. 80—103. l.

1537. *Dudás Gyula*. Bronzkori emlékek a Bácskaságon. u. o. IV. k. 118—125. l.

1538. *Dudás Gyula* a csókai bronzleletről. *Arch. Ért.* 157—158. l.

1539. *Fröhlich Róbert*. A krásznai aranyelet. u. o. 39—48. l.

1540. *Fröhlich Róbert*. Két római mérföldmutató kő. Adalék Pannonia helyrajzához. u. o. 289—295. l.

1541. *Grosschmid Gábor*. A szemzőszállási lelet. *Bács-Bodrog-m. tört. társ. Évk.* IV. köt. 75—80. l.

1542. *Györík Márton*. Dr. Schimkó Dániel-féle érem- és régiséggyűjtemény, Pozsonyi ág. ev. fögymn. 1887—88. ért. 2—41. l. — *Ism. Arch. Ért.* 269—271. l.

1543. *Hampel J.* A krásznai római aranyrudak kora és rendelkezése. *Arch. Ért.* 49—50. l.

1544. *Király Pál*. A sarmizegetusai Mithræum. 1886. *Ism. s. r. Bud. Szemle.* 53. köt. 464—471. l. — *Mailand O. Századok.* 256—263. l.

1545. A krásznai aranyrúd. *Tg. Arch. Ért.* 181. — u. o. 286—287. l. — l. Fröhlich.

1546. *Kuzsinszky Bálint*. Az ó-budai papföldi ásátások 1887-ben. *Arch. Ért.* 25—39. l. — Kezdetét lásd a múlt évi 1420. szám alatt.

1547. *Kuzsinszky Bálint*. Kirándulás Aquincumba. *P. Napló.* 318. sz.

1548. *Kuzsinszky Bálint, dr.* A legujabb aquincumi ásátások. Budapest, 1888. (8-r. 27. l.) — *Kivonat. Phil. Közl.* 757—759.

1549. *Kuzsinszky Bálint*. Az aquincumi mithræum. *Arch. Ért.* 385—392. l.

1550. *Kuzsinszky B., dr.* Aquincum veszedelme. *Bud. Hirl.* 259. sz.

1551. *Kuzsinszky Valent*. Ausgrabungen in Aquincum. 1887. *Ung. Rev.* 737—756. l.

1552. *Lehóczky Tivadar*. A Borsán és Hetében talált bronzrégiségek. *Arch. Ért.* 256—257. l.

1553. *Lehóczky Tivadar*. Sztánfalvai és árdánházi bronzkardokról. u. o. 428—433. l.
1554. *Masner Károly*. Ezüst sisak a M. N. Múzeumban. u. o. 392—400. l.
1555. *Mednyánszky Dénes, br.* Óskori telepekről a Vág mentén. u. o. 421—428. l.
1556. *Mihálik József*. A rohácskai őstelepről. u. o. 140—147. l.
1557. *Miletz János*. Budapest régi emlékei. Félégyháza és vid. 5—12. sz.
1558. *Myskovszky Viktor*. Két elpusztult műemlékünkéről. (A malduri régi templom és a héthársi templom.) P. Napló 100. sz.
1559. *Ortway Th.* Eine angebliche Binnenstrasse in Pannonien. Archæol. epigr. Mittheil. XI. köt.
1560. *Rakovszky Fer.* Nyitramegyei ásataim eredménye. Arch. Ért. 327—330. l.
1561. *Récsei Viktor*. A legújabb sopronyi ásataokról. u. o. 147—149. lap.
1562. *Récsei Viktor*. Sopron ó-kori neve és a sopronmegyei római feliratok. Ism. m. Nemzet. 55. sz.
1563. *Récsey Viktor*. Új római feliratos lelet Sopronban. P. Napló. 167. sz.
1564. *Reiner Zsigmond*. Az ispánlakai bronzlelet. Arch. Értes. 10—25. l.
1565. *Sötér Agost* a mosonymegyei római leletről. u. o. 149—151. lap.
1566. *Téglás Gáb.* Újabb barlangok az erdélyi Érczhegység övéből. Mathem. és term. tud. közl. XXII. köt. 1—202. l.
1567. *Téglás G.* Újabb kő- és bronzkori leletek az erdélyi medence területéről. Orvostermészettudom. Értesítő. I. füz. 67—74. l.
1568. *Téglás G.* A Maros jobbparti barlangok rövid ismertetése. (Kivonat.) Hunyadm. tört. társ. Évk. IV. köt. 95—99. l.
1569. *Téglás G.* Újabb adalékok Dacia helyrajzához. u. o. 25—28. lap.
1570. *Téglás G.* A kisbányai (boiczai) szoros és barlangjai. M. Salon. IX. köt. 520—522. l.
1571. *Téglás G.* Dacia felirattanához. Erdélyi muz.-egyl. kiadv. 56—69. 237—257. l.
1572. *Téglás G.* Ampelum, mint Dacia aranybányászatának központja. u. o. 295—314. l.
1573. *Téglás G.* A régi aranyáldás idejéből. (Régészeti tárcza.) Föv. Lap. 95. sz.
1574. *Téglás G.* kőbuzogányokról az erdélyi medence területén. Arch. Ért. 417—421. l.
1575. *Téglás G.* Rézkori tárgyak az erdélyi medence területéről. u. o. 116—125. l.
1576. *Téglás G.* Præhistorische Gold- u. Stein grubenwerkzeuge aus Dacien. Oesterr. Zeitschr. f. Berg- u. Hüttenwesen. 36. évf. 1—3. l.
1577. *Téglás G.* Neue Höhle aus dem Siebenbürgischen Erzgebirge. Ausland. 22. sz.
1578. *Tóth Lőrincz*. A rozsnói kath. főgymn. pénz- és éremgyűjteménye. Rozsnói főgymn. 1887—88. ért. 3—18. l.

1579. *Wosinszky Maur.* Das prähistorische Schanzwerk von Lengyel, seine Erbauer und Bewohner. Ung. Revue. 81—118. 210—231. 343—367. 1. Önállóan is megjelent. Ism. Mehlis. Philol. Wochenschrift. 30. szám.

1580. *Ziehen Gyula, dr.* Salonai sírládák a n. múzeumban. Arch. Ért. 228—233. 1.

IX. Germán nyelvek s irodalmak.

1. Német.

1581. **Bartsch Károly.** (Nekr.) Phil. Közl. 828. 1.

1582. **Baumbach.** A vén fenyő. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 148. sz. — Feleki Sándor. Vasárn. Ujs. 51. sz.

1583. **Blumenthal.** 1. Nagyzás. 2. Egy költőnőre. Ford. K. László F. Komár. Lap. 34. sz.

1584. **Bodenstedt.** A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 18. szám.

1585. **Brentano, C.** Karácsonyi dal. Ford. Csicsáky J. Költem. 162. lap.

1586. **Bürger.** Bürger. A csók. Ford. Fidelis. Székesfeh. és vid. 112. sz.

1587. *Székely György.* Bürger költészete és hatása Csokonayra. Budapest, 1888. Aigner. (8-r. 51. l.) 50 kr. Előbb a Figyelő 25. kötetében jelent meg.

1588. **Chamisso.** Chamisso-ból. (Atyám, oh miért bánsz így velem.) Ford. Brády Alb. Főv. Lap. 151. sz.

1589. **Chamisso.** Sirató. (Todtenklage.) Ford. Trencsényi K. Főv. Lap. 122. sz.

1590. **Chamisso.** A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 24. sz.

1591. **Chamisso.** A csók. (Ó ég, ó ég mily élvezet. . .) Ford. Fidelis. u. o. 58. sz.

1592. **Abai Lajos.** Chamisso. Főv. Lap. 303. sz.

1593. **Claar Emil.** Bál után. Ford. Földváry Istv. Főv. Lap. 11. sz.

1594. **Claar.** A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 18. sz.

1595. **Claar.** A csók. Ford. Fidelis. u. o. 21. sz.

1596. *Clericus dal.* Szász Kár. 1. Lingua mendax. . . (Clericus dal. Carm. Bur. 168. sz. 230. l.) 2. Pásztorlányka. (u. o. 63. sz. 155. l.) Phil. Közl. 57—58. 1.

1597. **Dahn F.** Odhin vigasza. P. Napló. 92. sz.

1598. **Dalberg.** *Morneueg K.* Johann v. Dalberg. 1887. Ism. Phil. Közl. 833. 1.

1599. **Dranmor.** Alkonyóra. Ford. Endrődi Sánd. Nemzet. 291. sz.

1600. *Dräxler-Manfred.* Tanács. (Ha valaki mélyen hajlong előted, . . .) Ford. Méry Kár. M. Salon. IX. köt. 555. 1.

1601. **Eichendorff.** Vig vándor. Németből ford. Ogonovszky. Fer. Kecsk. Lap. 5. sz.

1602. *Eichendorff, Joh. Freih. v.* Siebenb. deutsch. Tageblatt. 4332. sz.

1603. **Geibel.** Őszszel. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 122. sz.

1604. **Geibel.** A csók. (Bár jól izlik a csók.) Ford. Fidelis. u. o. 19. szám.

1605. *Litzmann, C. T.* Emanuel Geibel. *Ism. Phil. Közl.* 126. és 227. l.
1606. *Gelbhaus, Dr. S.* Ueber Stoffe altdeutscher Poesie. *Ism. Blau Lajos. Magy.-Zsidó Szemle.* 468—470. l.
1607. *Gilm, Herm. v.* Az éj. *Ford. Révész Ernő. Főv. Lap.* 118. sz.
1608. *Glogau.* Csere. *Ford. K. László F. Komár. Lap.* 34. sz.
1609. *Göckingk.* Egy drámairó sikere. *Ford. Méry K. M. Salon.* IX. köt. 110. l.
1610. *Göckingk.* A csók. *Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid.* 24. sz.
1611. *Goethe. Goethe's Werke.* Herausg. im Auftrage der Grossherzogin Sophie v. Sachsen. *Ism. Heinrich Gusztáv. Bud. Szemle.* 55. k. 327—331. l. — *Phil. Közl.* 225. l.
1612. *Goethe's Faust* in der ursprünglichen Gestalt. Herausg. v. E. Schmidt. 1887. *Ism. Heinrich Gusztáv. Bud. Szemle.* 53. köt. 162—166. l.
1613. *Goethe. Egmont. Trauerspiel.* Magyarázta Bauer. S. 1887. *Ism. Heinrich G. Phil. Közl.* 180—182. l.
1614. *Goethe.* Az eredetiek. (Igyen szólnak: «Nincs iskolám».) *Ford. Révész Ernő. M. Salon.* IX. köt. 666. l.
1615. *Goethe. Hermann és Dorothea.* Magyarázta dr. Harrach József. (Német írók iskolai tára. I. kötet.) Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 95. l.) 30 kr.
1616. *Goethe. Faust* első része, *Ford. Szabó Mihály. Budapest,* 1888. Franklin-t. (8-r. XVI, 200 l.) 1 frt 40 kr. — *Vasárn. Ujs.* 30. sz. — *Egyetért.* 202. sz. — *Irod. Ért.* 17. sz. — *Főv. Lap.* 200. sz.
1617. *Faust*-ból Dóczi L. új fordítása. I. Főlajánlás. II. Prologus a mennyekben. *Bud. Hirl.* 355.
1618. *Goethe. Hermann és Dorothea.* *Ford. Szász K. Phil. Közl.* 56—57. l.
1619. *Goethe. Koszorúk.* *Ford. Szász K. u. o.* 57. l.
1620. *Goethe.* Szálla alá poklokra. (Poet. Gedanken ü. d. Höllenfahrt Jesu Chr.) *Ford. Csicsáky J. Költem.* 143. l. — *Tavaszióslás. u. o.* 172. l. — *A hívó harang. u. o.* 191. l.
1621. *Goethe. Isten és a bajadéra.* Ind legenda — *ford. Havas Ant. Zalai Közl.* 14. sz.
1622. *Goethe Friderikához.* *Ford. Koroda Pál. Budapest.* 355. sz.
1623. *Goethe. Mignon dala.* *Ford. T. B. Erd. Híradó.* 297. sz.
1624. *Goethe Faustjának* legrégibb alakja. *Phil. Közl.* 119. l.
1625. *Goethe. Hermann és Dorothea* mintái. *u. o.* 223. l.
1626. *Bella J. L. Goethe: Wanderers Sturmlied. Für ... Chor ...*
- Komp. v. Rich. Strauss.** *Siebenb. deutsch. Tageblatt.* 4565—66.
1627. *Eszterházy Sándor.* *Faust és Margit. Erd. Híradó.* 131. sz.
1628. *Faludi Miksa.* *Goethe Iphigeniája.* *Irodalomtörténeti tanulmány. Székesfehérvár,* 1888. (8-r. 34. l.)
1629. *Gädertz, K. Th.* *Goethe's Minchen.* *Ism. Phil. Közl.* 124. l.
1630. *Haraszthi Gyula.* *Goethe Iphigeniájának* olvastatásához. *Kassai főreálisk.* 18873—88. ért. 3—18. l.
1631. *Hiemesch, H. K.* *Die Urschrift des Goethes «Faust».* — *Siebenb. deutsch. Tageblatt.* 4317. sz.
1632. *Kuun Géza, gr.* Ueber die Enkel Goethe's. *Allg. Zeitung.* 1888. márcz. 24. mellékletében. (Beilage.)

1633. *Morsch, H.* Goethe u. die griech. Bühnenschriftsteller. 1888. *Ism. Phil. Közl.* 833. l.
1634. *Popini Albert.* Commentar Goethe Faustjának első részéhez. — Hjalmar H. Boyesen után angolból. — Nagykanizsai kath. főgymn. 1887—88. ért. 3—68. l.
1635. Tanulmányok Goethe Faustjáról. Irták Boyesen H. H. és Heinrich Gusztáv. Budapest, Akadémia, 1888. (8-r. XVIII. 272. l.)
1636. *Wätzold St.* Zwei Goethevorträge. *Ism. Phil. Közl.* 834. l.
1637. — l. 1987. sz. a.
1638. *Golther, W.* Das Rolandslied des Pfaffen Konrad. *Ism. u. o.* 125. lap.
1639. *Görres B.* Virágvasárnap. Ford. Csicsáky Imre. Költem. 138. lap.
1640. *Greif.* Gondok. (Hogyha téged valamely gond terhel, . . .) Ford. Méry Kár. M. Salon. IX. köt. 665. l.
1641. *Grillparzer.* *Grillparzer Fer.* Medea. Szomorújáték. 5 felv. Ford. Hegedüs Istv. (Olcsó könyvt. 242. sz.) Budapest, 1888. Franklint. (16-r. 160. l.) 30 kr.
1642. *Grillparzer.* A tenger és szerelem hullámaiból. — Hero és Leander. Ford. Ivánffy Jenő. III. felv.-ből. Erd. Híradó. 79. sz.
1643. *Grillparzer.* A csók. (Kézre csókol a tisztelet, . . .) Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 55. sz.
1644. *Groller Balduin.* A tábornok úr fia. A nevelő. Rövid. *ism. Irod. Értes.* 7. sz.
1645. *Grün.* *Grün Anasztáz.* Családi kép. Ford. Kasza Gy. J. Pécsi Figy. 29. sz.
1646. *Grün Anasztáz.* Különböző gyász. Ford. K. F. Mezőtúr és vid. 17. sz.
1647. *Hahn-Hahn Ida, gr.* Ima. Ford. Csicsáky J. Költem. 198. l.
1648. *Hamerling R.* — l. 1704. sz. a.
1649. *Haug.* 1. Asszonyok nyelve. (Oh, asszony nyelv, . . .) 2. A temető. 3. A pénz. Ford. Révész Ernő. M. Salon. IX. köt. 666. l.
1650. *Hartmann M.* — l. 1704. sz. a.
1651. *Heine.* *Heine* költeményei. Ford. Endrődi Sánd. II. (Egyetemes könyvtár 19. füz.) Győr, Gross G. 1888. (16-r. 142 l.) 10 kr.
1652. *Heine.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfeh. és vid. 18. sz.
1653. *Heine.* A csók. (Szemeidbe nézek és . . .) Ford. Fidelis. u. o. 22. sz.
1654. *Heine.* A csók. (A ki a csókot feltalálta . . .) Ford. Fidelis. u. o. 54. sz.
1655. *Heine.* Tavasz. Ford. Fidelis. u. o. 67. sz.
1656. *Heine.* Reggel hogyha kelek, édesem. Ford. Bessenyei Fer. Délmagy. Közl. 138. sz.
1657. *Heine.* Álom. Ford. Endrődi S. Főv. Lap. 57. sz.
1658. *Heine.* Salamon. (Romanzero-ból.) Ford. Szász Kár. u. o. 78. szám.
1659. Aus *Heine's* Jugedzeit. Eine Erinnerung von Fr. v. Hohenhausen. Arad. Ztg. 105. sz.
1660. *Redenhalt E.* Heinrich Heine u. seine letzte Liebe. Nyitram. Lap. 13. sz.
1661. — l. 1019. sz. a.

1662. *Hensel, L.* Pittypalatty. Ford. Csicsáky J. Költem. 206. l.
 1663. *Herder.* Herder's Briefwechsel mit Nicolai. 1887. *Ism. Phil. Közl.* 227. l.
 1664. *Herlossohn.* A könyv. Ford. Szuhay Benedek. Gömör-Kishont. 21. sz.
 1665. *Holtei.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és Vid. 55. sz.
 1666. *Jean Paul.* Töredékek «Levana»-jából. K—r J—f. *Isk. Szemle.* 18. sz.
 1667. *Kinkel.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 21. sz.
 1668. *Kigyófőző nagyanya.* (Ó-német néprománcz.) Gömör-Kishont. 8. sz.
 1669. *Knorr, I. v.* — l. 1704. sz. a.
 1670. *Köhler.* A csók. (Ne csókoljak senkit többé?...) Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 58. sz.
 1671. *Kosegarten, G. S. Franck, H.* 1887. *Ism. Phil. Közl.* 124. l.
 1672. *Kotzebue.* — l. 850. sz. a.
 1673. *Kreiten G. J.* Az oltárkép. Ford. Csicsáky J. Költem. 196. l.
 1674. *Kretschmann.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 52. szám.
 1675. *Kruse H.* Fastnachtspiele. *Ism. Phil. Közl.* 446—447. l.
 1676. *Kunze.* A csók. (Soká nem tépelődtem én...) Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 58. sz.
 1677. *Lenau.* *Lenau.* A tölgyes. Ford. Csicsáky J. Költem. 187. l.
 1678. *Lenau.* I. (Könyvet lapozva.); II. (Sivár kód! elboritod.); III. (Nehézkes. lomhán függő felhők.) Ford. Endródi S. *Magy. Bazár.* 10. szám.
 1679. *Lenau*ból. 1. Az üdvösség mély tengerárja. — 2. Vad, sűrű árnya fenyesek között. Ford. Ivánfi Jenő. *Erd. Hiradó.* 139. sz.
 1680. *Lenau.* Nézd a folyót. Ford. Reviczky Gy. *P. Napló.* 92. sz.
 1681. *Lenau.* Dalok a nádasból. I—V. Ford. Reviczky Gy. és Radó A. *Ország Világ.* 21. sz.
 1682. *Lenau.* A szomorú szerzetes. Ford. Sáfrány Kár. *Veszpr. Közl.* 50. sz.
 1683. *Lenau.* A nyitott szekrény. Ford. Szulik József. *M. Állam.* 221. sz.
 1684. *Lessing.* *Lessing G. E.* Minna von Barnhelm oder Das Soldatenglück. Lustspiel in fünf Aufzügen. Kiadta és magyarázta Heinrich Gusztáv. (Jeles írók iskolai tára. XXXII. köt.) *Budap., 1888. Franklin-t.* (8-r. 152. l.) 50 kr.
 1685. *Lessing.* Bölcs Náthán. Ford. Zichy A. Először adatott decz. 28.
 1686. *Lessing.* A csók. (A csók, mit gyermek nyujta nékem, ...) Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 55. sz.
 1687. *Szanday Zénó.* A «Bölcs Náthán» szerzőjéről. *Föv. Lap.* 357. sz.
 1688. *Leyden.* Némely állam. Ford. Méry K. *M. Salon.* IX. köt. 279. lap.
 1689. *Liechtenstein N. Becker R.* Wahrheit u. Dichtung in Ulrich v. Liechtensteins Frauendienst. 1888. *Ism. Phil. Közl.* 831. 832. l.
 1690. *Lingg H.* A párkák. Ford. Rudnyánszky Gy. *Vasárn. Ujs.* 53. szám.

1691. *Lingg.* A fóniciek. Ford. Erődi Dániel. Főv. Lap. 315. sz.
 1692. *Logau.* Vakság és szegénység. Ford. Méry K. M. Salon.
 IX. 110. l.
 1693. *Logau.* Varázslat. Ford. Méry K. u. o. 279. l.
 1694. *Logau.* A jó férj. Ford. Méry Károly u. o. IX. köt. 279. l.
 1695. *Logau.* Özvegység. u. o. 279. l.
 1696. *Logau.* 1. Orpheus és Eurydikéről. 2. Orvos- és jogtudomány. Ford. Révész E. M. Salon. IX. köt. 666. l.
 1697. *Logau.* A csók. (Kedves, szép ajkról szálló csók...) Ford. Fidelis. Székesfeh. és Vid. 54. sz.
 1698. *Logau.* A csók. Ford. Fidelis. u. o. 52. sz.
 1699. *Logau.* (Malom a leányka ajka, ...) Ford. Fidelis. u. o. 58. szám.
 1700. *Logau.* A csók. (1. Egy szikra szerelem, ... 2. Boszankodtok, lányok, érte, ...) Ford. Fidelis. u. o. 18. sz.
 1701. *Logau.* A csók. (Szép virágot csókol. ...) Ford. Fidelis. u. o. 22. sz.
 1702. *Lorm, J.* — L. 1704. sz. a.
 1703. *Löwenstein. R.* Az angyalokról. Ford. Csicsáky Imre. Költeményei. 29. l.
 1704. *Marchand A.* Les poètes lyriques de l'Autriche. Ism. Phil. Közl. 127. l. (Hartmann M., Knorr. Jos. v., Hamerling R., és Lorm Jerom.)
 1705. *Marriot Emil.* (Mataja Emilia.) Jászni Sándor. Egy bécsi írónőről. Magy. Bazár. 18. sz.
 1706. *Meizner.* Boldogság. (Tiszta, teljes üdvöt várni. ...) Ford. Méry Kár. M. Salon. IX. köt. 665. l.
 1706a. *Mises.* A csók. Ford. Fidelis. Székesf. és vidéke. 22. sz.
 1707. *Müllenhoff K.* Deutsche Altertumskunde. I. Bd. V. Bd. 1. Abth. Ism. Petz Gedeon. Phil. Közl. 202—208. 416—430. l.
 1708. *Muralt.* Greyerz, O. Bent Ludvig v. Muralt. 1888. Ism. Phil. Közl. 832. l.
 1709. *Naschinski.* A csók. (Leginkább kedvelem. ...) Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 19. sz.
 1710. XIII. századi német dal. Ford. Szász K. (Carm. Bur. 136. sz. 208. l.) Phil. Közl. 59. l.
 1711. Das Nibelungenlied. Herausg. v. Fr. Zarneke. Ism. Phil. Közl. 127. l.
 1712. *Ortner M.* Reinmar der Alte. Ism. Phil. Közl. 128. l.
 1713. *Pulotay Ákos.* A Siegfried monda és a Nibelungen ének. Budap. Bazár. nov. 15., decz. 1. sz.
 1714. *Proel Kár.* Elfelejtett testvérek. Ism. Reclam Universal Bibliothek. cz. alatt. Délmagyar Közl. 237. sz.
 1715. *Raymond.* «A tékozló» előadása. — Főv. Lap. 128. sz.
 1716. *Redwitz.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfeh. és vid. 110. sz.
 1717. *Lenz Reinhold.* Phil. Közl. 118. l.
 1718. *Rittershaus.* A csók. Ford. Fidelis. Székesf. és Vid. 54. sz.
 1719. *Rosegger. P. K.* Ein litterarisches Charakterbild. Siebenb. deutsch. Tageblatt. 4331—7. sz.
 1720. *Rückert.* Rückert. Fr. A rózsa eredete. Ford. Csicsáky I. Költém. 180. l.

1721. *Rückert*. A csók. (Pohárszél és szép ajak, . . .) Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 19. sz.
1722. *Rückert*. A csók. Ford. Fidelis. u. o. 24. sz.
1723. *Rückert Friedrich*. Siebenb. deutsch. Tageblatt. 4387. szám.
1724. *Saphir* «Vadrózsák»-ból. Ford. Fidelis. Székesfeh. és vid. 82. sz.
1725. *Saphir*. Nincs olyan kis madárka. . . Ford. Fidelis. u. o. 88. sz.
1726. *Saphir*. Nem vagyok ifju. . . Ford. Bessenyei Ferencz. A «Vadrózsák»-ból. Délmagy. Közl. 121. sz.
1727. *Scheffel*. *Scheffel V.* Rosz rend biz az. . . («Säckingeni Trombitás»-ból) Ford. Szóchy Kár. Vasárn. Ujs. 42. sz.
1728. *Scheffel*. A csók. (Szerelemnek édes csókja!) Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 19. sz.
1729. *Scheffel*. A csók. Ford. Fidelis. u. o. 52. sz.
1730. *Proelss I.* Scheffels Leben u. Dichten. 1887. Ism. h. g. Bud. Szemle. 53. köt. 168—174. l.
1731. *Scheffel Viktor*. (Nekr.) Phil. Közl. 115. l.
1732. *Schiller*. *Schiller Frigyes*. Színművei. I. köt. Wallenstein. Drámai költemény. I. r. Wallenstein tábora. II. A piccolominiek. Ford. Tomor Ferencz. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 168 l.) 80. kr. II. köt. Wallenstein. III. rész. Wallenstein halála. (8-r. 193 l.) 80 kr. III. köt. Az orleansi szűs. Budapest. 1888. (8-r.) — VI. kötet. Stuart Mária. (8-r. 179. l.) 80 kr. — Az I. II. köt. Ism. Irod. Értesítő. 13. sz.
1733. *Schiller*. *Fr.* Az Alpesi vadász. Ford. Csicsáky I. Köttem. 212. l.
1734. *Schiller*. Az élet játéka. Ford. Nagy Mór. Erd. Hiradó. 306. sz.
1735. *Schiller*. Az elfátyolozott kép. Ford. Sáfrány Kár. Veszpr. Közl. 53. sz.
1736. *Schiller*. Harangöntés Ford. Dóczi L. — Ism. Bud. Szemle. 53. köt. 490—494.
1737. *Tomor Ferencz*. Újabb Schiller-fordítások. Közoktatás. 35—39. és Magy. Allam. 158. 159. 163. sz. Összehasonlítja Hegedűs Wallenstein fordítását a sajátjával.
1738. *Faith M.* Stuart Mária. Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 104—105. l.
1739. *Hans Sundelin*. Schiller's Verlobung. Werschetz. Zeit. 8. szám.
1740. Schiller Stuart Mária előadása. Egyetért. 255. sz.
1741. *Schiller*. Stuart Mária. Ford. E. Kovács Gy. és Sulkovszky Józs. Első előadás a nemzeti színházban. 1888. szept. 14.
1742. *Schiller*. A kezeség tárgya. Phil. Közl. 117.
1743. *Schiller*. A messinai hölgy forrása. u. o. 119. l.
1744. *Schiller*. Die unüberwindliche Flotte. u. o. 118. l.
1745. — L. 1384. sz. a. is.
1746. *Schönthan*. A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 21. 24. 52. sz.
1747. *Schönthan*. A csók. (Az első két csókot hamar. etc. . . .) Ford. Fidelis. u. o. 54. sz.

1748. *Schönthan*. A csók. Ford. Fidelis. u. o. 110. sz.
1749. *Cs. Papp József*. Schopenhauer pedagógiája. Nép. és polg. isk. Közl. 207—221. l.
1750. — L, 258. sz. a.
1751. *Schuller Gust.* Meister Lukas. F. Siebenb. Deutsch. Tageblatt. 4562. sz. — Cr. Hermannst. Zeit. 296. sz.
1752. *Schulpe Georg v.* (Ein Pressburger Dichter.) Pressb. Zeit. 55. morg. Bl.
1753. *Steinbach József.* Eigenes und Fremdes. Ism. Abai Laj. Főv. Lap. 18. sz. Tartalmazza Petőfinek költeményeit is fordításban.
1754. *Stolberg, Gróf.* Dal a vízen. Ford. T. B. Erdélyi Híradó. 297. sz.
1755. *Sturm.* Szigorú ítélet. Ford. Méry K. M. Salon. IX. köt. 110. l.
1756. *Sturm.* Intés. Ford. Méry K. u. o. IX. köt. 555. l.
1757. *Tauber.* Kérdés. Ford. Méry K. u. o. XI. köt. 110. l.
1758. *Uhland. Uhland.* A dalmok átka. . . (Állt és időkbe egy vár, magas felségesen.) (Ballada.) Ford. Borsody Béla. — Gömör-Kishont. 44. sz.
1759. *Uhland.* A kápolna. Ford. Csicsáky I. Költ. 228. l.
1760. *Uhland.* A tengerparti vár. Ford. Dobó László. Délmagy. Lap. 162. sz.
1761. *Uhland.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérvár és vidéke. 21. sz.
1762. *Uhland.* A világ folyása. (Mihelyt a nap bucsúra int. . .) Ford. Fidelis. u. o. 94. sz.
1763. *Uhland.* A jó pajtás. Ford. Jakab Ödön. Főv. Lap. 94. sz.
1764. *Voelker P.* Die Bedeutungs-Entwicklung des Wortes Roman. Ism. Phil. Közl. 334—336.
1765. *Voss.* A csók. (Ha költő lép hozzád leány. . .) Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 18. sz.
1766. *Voss.* A csók (Nyugtalanul alszik, . . .) Ford. Fidelis. u. o. 19. sz.
1767. *Wackernagel.* Isten segítsége. Ford. Méry K. M. Salon. IX. köt. 555. l.
1768. *Waldow.* A csók. Ford. Fidelis. u. o. 22. sz.
1769. *Waldow.* A csók. Ford. Fidelis. u. o. 112. sz.
1770. *Wallis A. S. C. Freyer és Gerda.* Hollandból: A. G. M. Salon. IX. köt. 625. 626. l.
1771. *Weber.* A prior intelmei. Ford. Csicsáky Imre. Költemény. 15. l.
1772. *Weisser.* Egy tollforgató hölgynek. Ford. Méry K. M. Salon. IX. köt. 109. l.
1773. *Wolf.* A csók. Fordította Fidelis. Székesfehérv. és vid. 22. szám.
1774. *Zeitschrift für deutsche Sprache.* Hrg. v. D. Sanders. Ism. Phil. Közl. 115. l.
1775. *Zusner.* A vendéglők. Ford. Erődi Dániel. Főv. Lap. 205. szám.

2. Svéd.

1776. *Björnson Björnsterne*. Leonarda. Színmű 4 felv. Ford. Kárfy-Titusz. (Olcso könyvtár. 249. sz.) Budapest, 1888. Franklin t. (16-r. 148. l.) 30 kr.

1777. *Nyári Sándor*. Ibsen Henrik. (A norvég költő.) Főv. Lap. 350. sz.

3. Angol.

1778. a) *Nyelvtan és irodalom*. Dallos Gyula. Gyakorlati angol nyelvtan új tanmódszer alapján, mely szerint angol nyelven olvasni, írni és beszélni a legrövidebb idő alatt alaposan megtanulhatni. Tanodai és magánhasználatra írta — Sajtó alá rendezte Patterson Arthur. 4. javított kiadás. Budapest, Lampel R. 1888. (8-r. VI, 292 l.) 1 frt 50. Ism. Ritter J. Phil. Közl. 186. 187. l.

1779. *Gaederz K.* Zur Kenntniss d. altengl. Bühne. Rövid ism. Phil. Közl. 829. l.

1780. *Jancsó Benedek*. Két radikális angol író. (Walter Savage Landor és Trelawny.) Főv. Lap. 191. sz.

1781. *Koltai Virgil, dr.* Újabb angol költők. Angolból. (Egyetemes könyvtár. 5. sz.) Győr 1888. Grosz G. (16-r. 93. l.) 10 kr. — Tartalma: Tennyson. — Browning. — Clough. — Arnold. — A. Ch. Swinburne. — Longfellow.

1782. *Mayr Aurél*. A pidgin-englishről. Phil. Közl. 129—157. l.

1783. b) *Írók. Arnold.* — L. 1781. sz. a. is.

1784. *Beecher-Stowe*. P. Hirl. 258. sz.

1785. *Bothwell Anna* siralma. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 112. l.

1786. *Browning.* — L. 1781. sz. a.

1787. *Burns. Burns.* Egy egérhez. Ford. Lévay Józsa. Főv. Lap. 181. sz.

1788. *Burns.* Májusban egy kérő. Ford. Lévay Józsa. Bud. Szemle. 55 köt. 111. l.

1789. *Burns.* A két eb. Elbeszélés. Ford. Lévay József. u. o. 56. köt. 430—437. l.

1790. *Burns.* Tél. Ford. Spóner Andor. u. o. 53. köt. 299. l.

1791. *Burns.* Télen. Angolból ford. Sáfrány Kár. Veszpr. Közl. 52. sz.

1792. *Byron. Byron.* Euthanasia. Ford. Spóner Andor. P. Napló. 140. sz.

1793. *Byron.* Manfred. Zenéje Schumanntól. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle. 53. köt. 460—464. l.

1794. *Byron.* Az abydosi menyaszony. (A költői beszély tárgya.) Főv. Lap. 46. sz.

1795. *Lord Byron. B.* Egyetért. 22. sz.

1796. *Popini Albert.* Részletek Byron életéből és költészetéből. Álom. (The Dream) című költeményének alapján. Zala. 3—5 sz.

1797. *Székely Salamon.* Lord Byron. Kölcseny-egyl. Évk. V. évf. 62—71. l.

1798. *Váczy János, dr.* Lord Byron. (1788—1824.) Vasárn. Ujs. 5. sz.

1799. **Claus Tasting.** Egy versíró. Ford. K. László. F. Komár. Lap. 34. sz.
1800. **Clough.** — L. 1781. sz. a.
1801. **Csicsáky Imre.** Eduard. (Skót ballada.) Költeményei. 200. lap.
1802. **Dickens.** Ki irta Dickens regényeit. P. Hirlap. 233.
1803. **Hemans Felicia.** A jobb haza. (The better land.) Ford. Csicsáky I. Költeményei. 13. l. — Vándor-madarak. u. o. 188. l.
1804. **Lenor királyné gyónása.** (Ó-angol ballada.) Ford. Szász K. Bud. Szemle. 54. köt. 410—412. l.
1805. **Longfellow.** *Longfellow.* H. W. Excelsior. Ford. Csicsáky I. Költem. 193. l.
1806. **Longfellow.** Februári délután. Ford. Kaczián G. Magyar Bazár. 4. sz.
1807. **Longfellow.** Esős nap. Ford. Kőrösi Albin. Veszpr. Közl. 45. sz.
1808. **Longfellow, H. W.** A kihívás. Ford. Szász Béla. Vasárn. Ujs. 9. sz.
1809. **Longfellow élete.** (Öccsének könyve után.) (S. A.) Főv. L. 178. sz.
1810. **Longfellow.** Makabæus Júdás. Drámai költemény. Ford. Szász Béla. Bud. Szemle. 54. köt. 227—253. l.
1811. **Longfellow.** A híd. Ford. Szász Béla. u. o. 55. köt. 444—446. l.
1812. **Longfellow.** Szonettjeiből. 1. Könyveim. 2. Győző és legyőzött. Ford. Szász Béla. Főv. Lap. 336. sz.
1813. **Longfellow szonettjeiből.** 1. Emlékezések. 2. A hó kereszt. Ford. Szász Béla. u. o. 349. sz.
1814. — L. 1781.
1815. **Moultrie.** Harmadik fiamról. Angolból. Benke István. Brassó. 147. sz.
1816. **Moore Th.** Csaló látszat egész világ, ah! (This world is all a fleeting show.) Ford. Csicsáky Imre. Költeményei 12. l. — Fionnula panasza. (Silent, oh Moyle.) u. o. 107. l. — Erin oh Erin! u. o. 110. — Tara hárfája. u. o. 111. — Az ír leány. u. o. 164. — Mint a habon át ragyog a nap. . . u. o. 195. l. — Jubilate, Ámen! (Hark! the vesper-hymn, is stealing.) u. o. 229. l.
1817. **Ossian.** Darthúla sírdala. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 119. l.
1818. **Ouida.** — L. 895. sz. a.
1819. **Poe E.** *Poe Allan Edgár.* The Sleeper. (Az alvó.) Ford. Ferenczi Zolt. Erd. Hiradó. 79. sz. — *Poe Allan E.* F.-nek. (Szerelmem! földi életem. . .) Ford. Ferenczi Z. Erd. Hiradó. 305. sz.
1820. **Ferenczi Zoltán.** Poe Edgár költeményei. Erdélyi muz.-egyl. kiadv. 115-131. l.
1821. **Rider Haggard.** Ő. Regény. Rövid. Ism. Egyetértés. 291. szám.
1822. **Robinson Mary.** (Angol költőnő.) Justh Zsigm. Főv. Lap. 140. sz.
1823. **Scott Walter.** Lodogár. Ford. Jánosi Guszt. Bud. Szemle. 54. köt. 270—271. l.

1824. **Shakspere.** *Shakspere* színművei. Jegyz. ellátta. Csiky G. II. köt. 1888. *Ism. Irod. Értes.* 2. sz.
1825. *Shakespeare.* A makranczos hölgy. Vigj. 5 felv. Uj betanulással adták a nemz. színházban. okt. 10. A. Z. P. Napl. 234. sz.
1826. *Kürthy Emil.* Lear király a nemzeti színházban. (1838—1888.) Pest. Hirl. 234. sz.
1827. *Rácz Lajos.* A Shakespeare-kérdés. (Donnelly műve.) Főv. Lap. 21. sz.
1828. *Rácz Lajos.* A shakespeare-i színművek eredete. (Gróf Vitzthum könyve után.) u. o. 328. sz.
1829. *Székely Béla.* Francziák Shakespeare-ről. u. o. 296. sz.
1830. Shakespeare és az orvostudomány. Gyógyászat. 8. sz.
1831. A francia karének Shakespeare-ről. (R.) Főv. Lap. 298. szám.
1832. Othello első előadása. (1602-ben.) Egyetértés. 251. sz.
1833. — L. 925. sz. a.
1834. **Swinburne, A Ch.** — L. 1781. sz.
1835. **Tennyson.** *Tennyson Alfréd* Király-idyljei. Ford. Szász Kár. *Ism. Vasárn. Ujs.* 49. sz. — S. S. Főv. Lap. 352. sz.
1836. *Tennyson A.* Altató dal. (Lullaby.) Ford. Csicsáky I. *Költet.* 203. l.
1837. *Tennyson.* *Airy; fairy Liliám.* . . . Ford. Koroda P. *Magy. Szemle.* 1. sz.
1838. *Tennyson.* Locksley Hall and other poems. 1887. *Ism.* — e — Bud. *Szemle.* 53. köt. 309—315. l.
1839. — L. 1781. sz.
- 1839a. **Thackeray.** *Haraszi Gyula.* Thackeray. (H. Conrad. W. Makepeace Thackeray.) Bud. *Szemle.* 56. köt. 438—450. l.
1840. **Twain M.** Hackleberry Finn kaladjai. Röviden *ism. Irod. Értes.* 2. sz.
1841. *Vézi József.* Ó jaj, ó jaj! (Skót népdal.) *Ország-Világ.* 5. szám.
1842. **Wisemann.** *Fabiola.* Ford. Haudek Ág. Rövid *ism. Főv. Lap.* 258. sz. 1889. l. — Dolencz József. *Nemzet.* 277. sz. — *Egyetértés.* 256. sz. — *Irod. Értes.* 21. sz. — M. *Állam.* 214. sz.
1843. **Wordsworth, W.** Heten vagyunk. Ford. Csicsáky I. *Költet.* 224. l.
1844. **Wordsworth.** A kakukhoz. Ford. Fejes Istv. Főv. *Lapok.* 241. szám.

4. Nyelvtanok.

1845. **Barna I.** Német nyelvgyakorló különös tekintettel az újabb helyesírásra. A népiskolák felsőbb osztályai számára. 4. jav. kiadás. Budapest, 1888. Dobrovsky és Franke. (8-r. 112. l.) 40 kr.
1846. **Felsmann József.** Német grammatika. 6. kiadás. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. IV, 266 l.) 1 frt. 40 kr. — *Ism. Timár Pál. Phil. Közl.* 502—505. l.
1847. **Felsmann József.** Német nyelvtan iskolai használatra. II. javított kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. VI, 166, IV. l.) 90 kr.
1848. **Gyulai Béla.** Alsófokú keresked. iskola olvasó könyve. I.

rész az I. osztály számára. II. k. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. 151. l.) 60 kr.

1849. *Harrach József*. Német olvasókönyv 2. és 3. köt. 1887. Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 182—186. l.

1850. *Horváth Lilla (Vezekényi)*. A virágok álma. Olvasókönyv iskolai és magán használatra. Francia, német és magyar nyelven. N. Kanizsa, 1888. Fischel F. (8-r. 189. l.) 60 kr.

1851. *Jausz György*. Német olvasókönyv a felsőbb leányiskolák és polgári iskolák számára. I. rész. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. VIII, 224 l.) 1 frt 10 kr.

1852. *Kún Pál*. Német irodalmi olvasmányok. 1879. Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 326—330. l.

1853. *Langraf Moritz*. Deutsche Sprachlehre mit 150 Übungsaufgaben. Ein Handbuch für Schüler der Volks-, Bürger-, und höheren Töchterschule. I. Theil. Die Wortlehre. 38. vermehrte u. verbesserte Aufl. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. VI. 138 l.) 36 kr.

1854. *Liebleitner János*. Kis magyar-német szótár. A beszédre legszükségesebb fő- és melléknevek és igék. Szorgalmas tanulók számára. 8. bőv. kiadás. Pozsony, 1888. Stampfel, (8-r. 32 l.) 45 kr.

1855. *Obert Franz*. Neues Deutsches Lesebuch. Mit Rücksicht auf die Vollzugsvorschrift etc. I. Theil. Für das 2. (3.) Schuljahr. 2. Aufl. Kronstadt, 1888. Zeidner. (8-r. 92, IV. l.) 36 kr.

1856. *Oldal János*. Német nyelvtan. (Gyakorló-, nyelv-, szó- és olvasókönyv.) A polgári leányiskolák számára. 3. kiad. I. rész. Az I. és II. osztály számára. Budapest, 1888. Eggenberger. (8-r. 208. l.) 1 frt 20 kr.

1857. *Popini Albert*. Német alaktani jegyzetek. Kézirat. Nagykanizsa, 1888. Fischel F. (8-r. 29. l.) 20 kr.

1858. *Simonyi Zs.* Német nyelvtan. 1887. Ism. Timár Í. Pál. Phil. Közl. 197—200. l.

1859. *Szemák István, dr.* Német nyelvtan. II. évfolyam. 5. kiadás. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. VIII, 178 l.) 1 frt.

1860. — Német olvasókönyv. III. rész. 2. kiadás. Budapest, 1888. Lauffer V. (8-r. VIII. 288. l.) 1 frt 60 kr. — Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 325—326. l.

1861. *Szirmai József*. Német nyelvképző-iskola gyakorlati példákban. III. rész. Budapest, Franklin t. 1888. (8-r. 119. l.) 30 kr.

1862. *Zimmermann Gy.* Német nyelvtan. 1887. Ism. Kun Pál. Sárosp. Lap. 5. sz.

X. Román irodalmak.

1. Francia.

1863. *Bayle*. Az esernyő. Vígj. Ford. Csiky G. Első előadása febr. 10. — Megjelent az olcsó könyvtárban.

1864. *Béranger*. A tanácsos úr. Ford. Endrődi Sándor. Nemzet. 230. sz. — Alföld. 271. sz.

1865. *Berge, Jean. (J.)* Az eszmény egy dalnoka. Magy. Bazár. 16. sz.

1866. *Besant W.* Gibeon gyermeke. Regény. Ism. (S. A.) Főv. Lap. 24. sz.
1867. *Bisson A.* Válás után. Vigj. 3 felv. Ford. Paulay E. Első előadása a nemzeti színházban. nov. 16-án.
1868. *Bourget, P.* Találkozás. Ford. Radó A. Vasárnapi Ujság. 1. sz.
1869. *Chateaubriand.* A lányka s a virág. Ford. Csicsáky Imre. Költeményei. 104. l. — A kivándorolt hegyi lakos. u. o. 170. l.
1870. *Chateaubriand.* Meglátjuk. Ford. Gáspár Istv. Közművelődés. 10. sz.
1871. *Chateaubriand.* A vértanúk. I. II. Ford. Rada Istv. (Olcsó könyvtár 236. sz.) Budapest, Franklin t. 1886. (16-r. 282. 291. l.) 1 frt. 20 kr.
1872. *Gürtner Henrik.* Chateaubriand és művei. Nagyváradí fő-reálisk. 1887/8. ért. 3—24. l.
1873. *Chenier A.* Az ifjú rableány. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 115. l.
1874. *Cherbuliez V.* Holdenis Meta. Ford. Ambrus Z. Rövid. ism. Irod. Értes. 7. sz.
1875. *Chivot és Duru.* A kalóz király. Operette. Zenéje Planquette R.-tól. Első előadás a népszínházban febr. 28.-án.
1876. *Coppée Ferencz.* III. Frigyes császárhoz. Ford. Ábrányi Emil. P. Napló. 85. sz. — Ford. Sziklay I. P, Hirl. 85. sz.
1877. *Coppée Fer.* Sennacheril. Ford. Dessewffy Árpád. Magy. Bazár. 6. sz.
1878. *Coppée.* A hajótörés. Komoly monolog. Ford. Gabányi. Budapest é. n. (1888.) Weiszmann. 15 kr.
1879. *Coppée Fr.* Egy aranyhoz. Ford. Hegedűs István. Erd. Hiradó. 79. sz.
1880. *Coppée.* Az ujságáruló. (Párisi történet.) Fordította János Gusztáv. Bud. Hirl. 26. sz. — Veszprém. 6. sz.
1881. *Coppée.* A hajótörött. Ford. Radó Antal. Budapesti Hirlap. 174. sz.
1882. *Coppée.* Az áldás. Ford. Radó A. Bud. Hirl. 342. sz.
1883. *Coppée Ferencz.* Szomorú válaszok. Máramar. Lap. 38. sz.
1884. *Cornaille.* Cid. Ford. Radó Antal. I. felvonás. 1—5. jelenet. Zombor és vid. 77. sz. és Félegyház. és vid. 40. sz.
1885. *Cosquin Eman.* Contes populaires de Lorraine. Ism. Phil. Közl. 123. l.
1886. *Daudet A.* A szűz a jászolnál. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 127. l.
1887. *Salamon Ferencz.* A halhatatlan és párizsi erkölcsök. (Daudet A. L'immortel. Moeurs Parisiennes.) Bud. Szemle. 56. köt. 350—378. l. — Daudet levele. Bud. Hirl. 311. sz. — Salamon Fer. Daudet és magyar bírálatai. u. o. 314. sz.
1888. *Daudet A.* A halhatatlan. Regény. Ism. S. A. Főv. Lap. 211. sz.
1889. *Delavigne Casimir.* A kis hajó. (La Brigantine.) Ford. Csicsáky I. Költeményei. 136. l.
1890. *De Loy.* Lemondás. Ford. Dessewffy Árpád. Magy. Bazár. 19. sz.

1891. *Dumas. Al fils. Jairus leánya.* Ford. Csicsáky I. Költeményei, 117. l.
1892. *Duru et Chivot.* A rezervisták. Bohózat. Első előadása a népszínházban ápr. 17.
1893. *Erdélyi Károly, dr.* A francia epos eredeteiről. Kecskeméti kath. főgymn. 1887/8. ért. 3—64. l.
1894. *Estienne Henrik.* Imre Sándor. Budapesti Szemle. 53. köt. 126—137. l.
1895. *Fontenay.* Heten vagyunk. Ford. Kasza Gy. I. Pécsi Figy. 37. sz.
1896. *A. Z.* A francia dráma a nemzeti színházban. Apró észrevételek Francillon, Georgette, Chamillac, az Erdő szépe és a Demi Monde előadásairól. P. Napló. 270. sz.
1897. Guizot. — L. 865. sz. a.
1898. *Halévy L., Crémieux H. és Decourcelle P.* Constantin abbé. Vigj. 3 felv. Első előadás márcz. 9-én.
1899. *Halévy, Crémieux és Decourcelles.* Constantin abbé. Vigj. Vasárn. Ujs. 16. sz.
1900. *Halévy Laj.* Constantin Abbé. Ism. Székesfehérv. és vid. 137. sz.
1901. *Hugó V.* Elragadtatás. (Extase.) Ford. Csicsáky Imre. — Költeményei 7 l. — Számkivetés. u. o. 217. l.
1902. *Hugó Victor.* A nagymama. Ford. Kőrösy Albin. Veszprémi Közl. 41. sz.
1903. *Hugo Viktor.* A történelem. Szulik József. Magyar. Állam. 106. szám.
1904. *Hugó Viktor rajzai.* Irod. Értes. 13. sz.
1905. *Justh Zsigm.* Egy párisi irodalmi saison. (Comtesse Diane és köre.) M. Salon. IX. köt. 471—479. l.
1906. *Kont Ign.* Les grands écrivains français. Ism. Phil. Közl. 740—744. 803—808. l.
1907. *Labiche.* Színházi bukásom. Főv. Lap. 25. sz.
1908. *Lamartine.* A haldokló keresztény. Ford. Csicsáky I. Költém. 209. l.
1909. *Lamartine. Legouvé Ernő.* Főv. Lap. 252—254. sz.
1910. *Laprade. Victor de.* — A barátság. Ford. Csicsáky I. Költém. 219. l.
1911. *Legouvé.* Feleki József. Egy boldog öreg. Főv. Lap. 201. szám.
1912. Legouvé a Bouilly Miklós színművéről. (L'abbé de l'Épée.) Feleki Miklós. Főv. Lap. 310. sz.
1913. *Lemoyné, André.* Bál éj után. Ford. Bogdánfy Laj. Békés. 32. sz. — Margit. Nyirvidék. 5. sz.
1914. *Maintenon ifjúsága.* (Walckenaer Mémoires sur Mme de Sévigné.) Erd. Hiradó. 124. sz.
1915. *Malot Hector.* A lelkiismeret. Regény. Ism. Székely Béla. Főv. Lap. 121. sz.
1916. *Manuel Eugène.* A ruha. Ford. Bogdánfy Laj. Békés. 28. szám.
1917. *Guy de Maupassant.* Pierre et Jean. E regény tartalmát ismerteti Bud. Hírl. 22. sz.

1918. *Meilhac-Halévy*. A kis púpos (Janot). Zenéje Lecoq-tól. Első előadás a budai szinkörben szept. 22.-én.
1919. *Milli, G.* Az árva. Ford. Csicsáky I. Kötményei. 108. l.
1921. *Molière*. — L. 930. sz. a.
1922. *Moreau Élise*. Levél a jó Istenhez. Ford. Csicsáky I. Köttem. 167. l.
1923. *Musset, A. de. Jeanne d'Arc*. Ford. Csicsáky I. Kötmények 211. lap.
1924. *Musset Alfréd*. Isten veled. Ford. Endródi S. Főv. Lap. 4. sz. — *Pepikéhez*. Főv. Lap. 195. sz.
1925. *Nisard Désiré*. (Nekr.) Phil. Közl. 828—829. l.
1926. *Ohnet Gy.* Akarat. Regény. Rövid ism. Irod. Értés. 9. sz. — Egyetértés. 85. sz.
1927. *Haraszi Gyula*. Ohnet György. Bud. Szemle. 53. köt. 249—274. l.
1928. *Pailleron, E.* Az egér. Vígj. 3. felv. Első előadása április 13.-án.
1929. *Pailleron, E.* Az egér. Vígj. Ism. h. l. Délmagyar. Közl. 276. sz. — Alföld. 253. sz.
1930. (T. Sz.) Az «Egér» alakjairól. Főv. Lap. 112. sz.
1931. *Pascal*. Szemelvények gondolataiból. Ford. Dr. Lukács Ant. Közművelődés. 8—10.
1932. *Peirol troubadour*. A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 21. sz.
1933. *Ratisbonne L.* A kakuk. Ford. Csicsáky I. Köttem. 174. lap. — A lepke. u. o. 182. l.
1934. *Reymond és Boucheron*. Kisvárosi hírességek. Bohózat 3 felv. Zenéje Konti I.-től. Első előadása a népszínházban okt. 12.
1935. *Reboul I.* Az angyal és a gyermek. Ford. Csicsáky Imre. Kötményei. 31. l.
1936. *Reynaud. Legouvé Ernő*. Ford. Feleki I. Főv. Lap. 184. szám.
1937. *Rogeard*. Képek a francia irodalomból. (Egyetemes könyvtár 16. füz.) Győr. Gross G. 1888. (16-r. 66 l.) Tartalom Racineről. — Racine nőalakjai. — Molière. — Molière és a Misanthrope. — Boileau. — Lafontaine és meséi.
1938. *Rousseau. Carrière* után Ferenczy József. (Egyetemes könyvtár 3. füz.) Győr, 1888. Gross G. (16-r. 33 l.) 10 kr.
1939. *Sand György, Haraszi Gyula*. Bud. Szemle. 55. köt. 121—129. l.
1940. *Caro*. George Sand. Ismerteti Charruand D. Ker. Magvető. 342—350. l.
1941. *Sardou*. La Tosca. P. Hirl. 320.
1942. *Schultz, O.* Die provenzalischen Dichterinnen. 1888. Phil. Közl. 834. l.
1943. *Scribe E.* Fiam van itt. Ford. Csicsáky Imre. Kötményei. 105. l.
1944. *Scribe és Legouvé*. Lecouvreur Adrienne. Dráma. Ism. Junius. Erd. Hiradó. 267. sz.
1945. *Sully-Prudhomme*. Székely S. P. Napló. 64. sz.
1946. *Székely S.* La Marchande de Sourires. P. Napló. 116. sz.

1947. *Theuriet André*. Őszi szerelem. Regény. Ism. Bud. Hirl. 58. szám.
1948. *Taine*. Schrottenthal. Hippolite Taine und Julius Schwarcz. Eisenach, 1888, 50 Pf.
1949. *Uchard Mario*. Blaisot kisaszony. Ford. Fái J. Béla. Ism. Irod. Értes. 16. sz.
1950. *Verne J.* Sándor Mátyás. Ism. Szigetvári I. Bud. Szemle. 55. köt. 471—474. l.
1951. *Villefranche, J. M.* Az angyal koszorúja. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 123. l.
1952. *Violeau, Hippol.* A haza. Ford. Csicsáky I. Költ. 208. l.
1953. *Kreiten V.* Voltaire. Kor- és jellemrajz. 2. bőv. kiadás után, magyarra fordították Makra Imre és Rózsa József. Szeged, 1888. (8-r. 620. l.) — Ism. k. n. Irod. Szemle. (Eger.) 9. sz.; Tomor Fer. Közoktatás. 32. sz. — Közművelődés. 30. sz.
1954. *Willer József*. Az ó-francia költészet eredetéről és fejlődéséről, különös tekintettel a Roland-énekekre. — Kecskeméti főreáliskola 1887/8. ért. 3—35. l. — Önállóan is megjelent.
1955. *Willer J.* A Róland-énekről. Ism. Heinrich G. Phil. Közl. 104. sz.
1956. *Zola Emil*. Germinal védelme. P. Napló. 118. sz.
1957. *Zola E.* Az álom. Ford. Fái J. B. Ism. Főv. Lap. 352. sz. 2593. l. — S. C. Egyetértés. 359. sz.

2. Tankönyvek.

1958. *Petit Grammaire française*. D'après Mme. Amable-Tastu, P. A. Lemaire, et Ch. P. Girault-Duvivier. (Manuscrit. Budapest, 1888. (8-r. 164. l.)
1959. *Ahn F.* Gyakorlati vezérkönyve a francia nyelv gyors és könnyű megtanulására. Átdolgozta Havas Adolf. I. Folyam. 12. kiad. Budapest, 1888. Athenæum. (8-r. V, 200 l.). II. foly. 5. kiad. (8-r. VII, 200 l.) 1 frt 40 kr.
1960. *Hofer Kár.* A francia nyelv módszeres tankönyve. 1887. Ism. Bartos Fülöp. Tanáregyl. Közl. XXI. évf. 241—242. l.
1961. *Hofer Károly.* A francia nyelv módszeres tankönyve. II. rész. 4. bővített és javított kiadás. Budapest, 1888, Eggenberger. (8-r. IV, 118. l.) 90 kr.
1962. *Noël Károly.* Francia nyelvvtan. Módszeres tanmenet, iskolai és magánhasználatra. Magyarra átírta Sasváry László. I. és II. rész. 5. bővített kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 161, 211 l.) 1 frt 80 kr.
1963. *Ploetz Károly, dr.* Elemi francia nyelvvtan. 1887. Ism. Molnár Pál. Phil. Közl. 392—396. l.
1964. *Ploetz Károly, dr.* Sillabaire français. Első oktatás a francia nyelvben. Fokozottan haladó tanmód. A 19-ik eredeti kiadás után átnézte és sajtó alá rendezte Palóczy Lipót. 6. javított kiadás. Budapest, 1888. Lampel R. (16-r. 183. l.) 40 kr.
1965. *Szányi Albert.* Précis de grammaire française, D'après les meilleurs auteurs. Budapest, L. Révai, Paris Fr. Vieweg, 1888. (8-r. 64. l.) 25 kr. 50 cent.

1966. *Szányi Béla*. A multrészesfló a francia nyelvben. A legújabb kútfók nyomán. Budapest, 1888. Révai L. (8-r. 24. l.) 15 kr.

3. Olasz-spanyol.

1967. *Berghoffer József*. Az olasz nyelv germán elemei. Phil. Közl. 456—492. l.

1968. *Palóczy Lipót*. Gyakorlati olasz nyelvtan. Dr. Ahn tanmódszere nyomán. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. VI, 160. l.) 80 kr.

1969. *Rényi R.* Itália költészete. Ism. Irod. Ért. 3. sz.

1970. *Zambra Pietro*. Sull'origine della lingua italiana. Fiúmei áll. főgymn. 1887. 8. ért. 3—21. l.

1971. *Amicis, Edmondo de*. A szfv. Olaszból ford. dr. Radó Antal. Budapest, 1888. Ism. Molnár Laj. Sárosp. Lap. 10. sz. — Erődi B. Főv. Lap. 32. sz. — Dr. Török J. Prot. Közl. 41. 42. sz.

1972. *Ariosto* «Loránt álma». P. Napló. 355. — Angyélika Futása. («Orjöngő Loránt»-ból. I. 33—44.) Nemzet. 355.

1973. *Szőcs Géza*. Ariosto. Erdélyi Híradó. 291. sz.

1974. Ariosto Magyarországról. S. I. M. Salon. X. k. 329—333. l.

1975. Boccacio szülővárosa. Phil. Közl. 117. l.

1976. Giordano Bruno. Religio. I. f. é. 27. 28. sz. — Giordano Bruno szelleme irataiban. u. o. 29. sz.

1977. *Costetti G.* Mindennapi történet. Dráma 3 felv. Első előadás máj. 26. án.

1978. *Dante*. Dante. Paradiso. XXXIII. Sz. Bernárd imája. Ford. Csicsáky I. Költeményei. 121.

1979. *Csicsáky Imre*. Dante bölcelete összehasonlítva a kelet, valamint az ó-, közép- és új-kor bölceleti iskoláival. Temesvár, 1888. (8-r. 56 l.) 50 kr.

1980. *Csicsáky Imre*. Dante politikája. Budapest, 1888. (8-r. 36 l.) Megjelent a Magy. Állam 232—237. sz.

1981. *Csicsáky Imre*. Dante bölcelete összehasonlítva a kelet, valamint az ó-, közép- és újkor bölceleti iskoláival. Bölcs. folyóirat. Külön is megjelent. Temesvár, 1888. (8-r. 56 l.) 50 kr.

1982. *Domanovszki Endre*. Dante mint politikai író. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. IX. köt. 5. sz.) Budapest, 1888. Akadémia. (8-r. 20 l.) 10 kr.

1983. *Tereli V. Dezső*. Dante és Domanovszky. Szépirod. Kert. 27. 28. sz.

1984. *Manzoni*. La passione. Ford. Árvay Sándor. Győri Közl. 26. sz.

1985. *Mantegazza*. A fej. Ism. Erődi Béla. Főv. Lap. 32. sz. Ifjúsági irat.

1986. *Orlando*. (Legrégibb lovag-eposz.) Phil. Közl. 119. l.

1987. *Jacopo Ortis* és Werther Keservei. Phil. Közl. 116. l.

1988. *Parin Gius.* A mezei élet. Olaszból ford. Petrásovsky Leo. Szépirod. Kert. 36. sz.

1989. *Petrarca* összes szerelmi szonettjei. Ford. Radó A. Ism. Teza E. Rivista contemporanea. 1888. III.

1990. *Petrarca*. Szép szűz. Ford. Csicsáky Imre. Költeményei. 132. l.

1991. *Tasso, Torqu.* A csók. Ford. Fidelis. Székesfehérv. és vid. 24. sz.
1992. *Teleki Sándor.* Garibaldi mint költő. Bud. Hirl. 327. sz.
1993. *Verdi.* Otello. Ism. Schütz Miksa. Bud. Szemle. 53. köt. 454—460. l. — Otelló Budapesten és Bécsben. Zenelap. 14. sz.
1994. *Calderon.* A saját becsületének orvosa. Színmű 3 felvonásban. Spanyolból ford. Beksics Gusztáv. (Egyetemes könyvtár. 12. füz.) Győr. Gross G. 1888. (16-r. 120 l.)
1995. *Calderon.* Szent Patricius purgatoriuma. Olaszból ford. Görényi Jenő. Szépirod. Kert. 12—19. sz.
1996. *Calderon.* Zalameai bírő. Phil. Közl. 117. l.
1997. *Lope de Vega Carpio.* Mária bölcső-dala. (Pues andais en las palmas. . . .) Ford. Csicsáky Kőltém. 125. l.
1998. *Ponce de Leon,* Louis. Mennybemenet. (Y dexas, pastor, sancto. . . .) Ford. Csicsáky Imre. Kőltém. 149. l.

4. Oláh.

1999. *Alexandri V.* A csillagok. Ford. Széchy Károly. Főv. Lap. 170. sz.
2000. *Alexics György.* Magyar elemek az oláh nyelvben. Külön lenyomat a 'Magyar nyelvőr'-ből. A m. t. Akadémiától a Sámuel-díjjal jutalmazott pályamunka. Budapest, 1888. Hornyánszky V. (8-r. 137. l.) 80 kr. — Ism. K. I. Erd. Hirl. 136. sz. — Hunfalvi P. Századok. 750—758. l. — Réthy L. Alföld. 116. sz.
2001. *Alexi György.* Szent Péter oláh népkölt. gyűjteményből ford. — Bud. Szemle. 53. köt. 444—446. l.
2002. *Alexi György.* Utazásom az oláhok között. Kisz. Társ. Évl. 22. köt. 248—267. l.
2003. *Alexics György.* Az oláh helyesírás. Nyelvőr. 72—81. l.
2004. *Carmen Sylva.* Peles meséi. Ford. Gidófalvy G. Ism. Vasárn. Ujs. 18. sz. — Főv. Lap. 100. sz. 734. l. — Irodalmi Értesítő. 10. sz.
2005. *Biografi'a d'omnei Carmen Sylv'a dupa Universum.* Transsilvani'a 3. 4. sz.
2006. *Etymologicum magnum Romaniae.* Rec. Crisian. Joan. Transsilvania 1. 2. sz.
2007. *Hódosi Lajos.* A magyarországi románok népköltészete. Kivonat Alexi Gy. jelentéséből a Kisfaludy Társ.-hoz. Délmagyar. Közl. 77. sz.
2008. *Hunfalvy P.* Der Ursprung der Rumänen. Ism. Jakab E. Századok 162—170. l.
2009. *Kiss Gábor.* A rumán igehajlítás egybevetve a latin és olasz igehajlítással. Phil. Közl. 689—728. l.
2010. *Moldován Gergely.* A varázs költés a románoknál. Erdélyi muz.-egyl. kiadv. 1—23. 81—114. — Kivonat. P. Napló. 176. sz.
2011. *Moldován G.* Szárnyasok a román nép eszmévilágában. Erdélyi muz.-egyl. kiadv. 259—294. l. — Kivonatban. P. Napló. 176. sz. Bud. Hirlap. 245. sz.
2012. *Moldován Gergely.* Az oláh helyesírás az akadémia előtt. Nyelvőr. 21—27. l.

2013. Réthy L. Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. Ism. Alexi Gy. Bud. Szemle. 54. köt. 413—428. l. és Aradi Közl. 181. 182. sz. — Péczely Ludw. Ung. Rev. 46—56. l.
 2014. Stanescu Imre Vasul román író. (Nekr.) Nemzet. 333. sz.

IX. Szláv nyelvek és irodalmak.

2015. a) *Irodalom.* Antunovics János kanonok. Bácska. 5. sz.
 2016. *Asbóth J. v.* Das Lied von Gusinje. Ein bosnischmuhamedanisches Heldengedicht. Ethnol. Mittheil. I. 149—152. l.
 2017. *Deák Imre.* Tót írók találkozása Aradon. (A tótok és a szabadság cz. műből.) Egyetért. 216. sz.
 2018. *Dobrolyuboff.* Holtom után. Oroszból ford. Sáfrány Kár. Veszpr. Közl. 49. sz.
 2019. *Dosztojevszky M. Tódor.* Raszkolnikov. Regény. Ism. Soly-mossy Sándor. Főv. Lap. 308. sz.
 2020. *Dosztojevszkij Fedor.* Fehér éjszakák. Ism. Irod. Értes. 18. szám.
 2021. Garsin. P. Hirl. 224. sz.
 2022. *Jeszenszky Károly, ifj.* Régi tót ének Rákóczi Ferenczről. Egyetért. 230. sz.
 2023. *Katkov Mihály* Nikofor. Athenæum napt. 1888. 91—93. l.
 2024. *Krausz Fr. S. Dr.* Sveta Nedjelica. (Heilige Sonntag.) Ein Guslarenlied aus Bosnien. Ethnol. Mittheil. I. 130—137. l.
 2025. *Krecsarevics Marko.* O bilju i ovecsu na nyemu u našim narodnim pesmama. — Ujvidéki gör. kel. szerb főgymn. 1887/8. ért. 3—8. l.
 2026. *Nekraszov Miklós.* Jeremuska dala. Oroszból ford. Szabó Endre. P. Hirl. 92. sz.
 2027. *Nekraszov Miklós.* Orosz költemények. I. A koporsó; II. Masa. Ford. Szabó Endre. Ország Világ 15. sz.
 2028. *Popovics Döme* Magyarországi szerb költő. (Nekr.) Nemzet. 173. sz. Főv. Lap. 173. sz.
 2029. *Strausz Adolf.* Kraljevics Marko és a szerecsen leány. Dél-szláv hagyomány után ford. Vasárn. Ujs. 8. sz.
 2030. *Szládkovics «Marina.»* ford. Podhradszky L., ism. Egyet-értés. 153. sz.
 2031. *Szládkovics Marina.* Ford. Podhradszky L. Besztercebánya 1888. Ism. Irod. Értes. 14. sz.
 2032. *Gr. Tolsztoj L.* (Egy orosz emberbarát.) Egyetért. 205. sz. — A szántóvető gróf Tolsztoj. Orsz. Vil. 25. sz.
 2033. *Felméri Lajos.* Tolsztoj Leo gróf a bibliáról. Sárosp. Lap. 30. sz.
 2034. *Tolsztoj L.* Háború és béke. Ism. t. Bud. Szemle. 54. köt. 141—144. l.
 2035. *Jancsó Benedek.* Turgenyev Iván. Kisf. Társ. Évl. 22. köt. 204—237. l.
 2036. *Turgenyev Iván* Szergejevics. Irodalmi arckép. D. S. Z. M. Salon. IX. köt. 407—437.
 2037. b) *Nyelrtanok.* *Asbóth O.* Gyakorlati orosz nyelvtan. (Sin-

ger és Wolfner.) 1888. (8-r. 124 l.) 1 frt. Ism. Balassa Józsa. Phil. Közl. 737—739. l. — Irod. Ért. 10. sz.

2038. *Gaster*. Grecko-slavonic. Ilchester lectures on g reeko-slavonic litterature. Ism. Phil. Közl. 124. l.

2039. *Glósz Miksa*. Gyakorlati tót nyelvtan. Dr. Ahn F. tanmód-szere szerint. Saját második német kiadása után. Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 208 l.) 80 kr.

2040. *Glósz Max*. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der slovakischen Sprache. Nach F. Ahn's Lehrmethode bearbeitet und mit einer kurzgefassten systematischen Sprachlehre versehen. 2. Aufl. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. 215 l.) 80 kr.

2041. *Halász Ignác*. Magyar elemek az északi szláv nyelvekben. Nyelvőr. 250—255. 300—307. 444—449. 495—500. 532—556. l.

2042. *Rakovszky János*. Gyakorlati orosz nyelvtan. Tanodai és magánhasználatra. Uj (cim) kiadás. Ungvár. é. n. Lévai M. (8-r. 253. l.) 1 frt 50 kr. — Ism. Irod. Ért. 11. sz.

2043. *Szabó Endre*. Zsebbe való orosz nyelvtan. Budapest, 1888. Pallas. (16-r. 251 l.) 2 frt.

XII. Vegyesek.

2044. *Balassa Józsa*. A «volapük» ellen. Föv. Lap. 27. sz.

2045. *Bertleff Andr.* Beiträge zur Kenntniss der Klein-Bistritzer Mundart. — Besztercei ág. ev.gymn. 1887/8. ért. 5—38. l.

2046. A bolygó zsidó legendája. Délmagyar. Közl. 257. sz.

2047. *Csereszky Ferencz*. A gyorsírászat jelentősége és haszna körünkben s annak jövője. Bereg. 8. sz.

2048. *Gáti: J.* Tachygraphia. Ism. «A legrégebb magyar gyorsírás». Erd. Híradó. 166. sz.

2049. *Hanusz István*. A régi egyiptom növényei. Közoktatás. 27. 29. sz.

2050. *Jakab Elek*. Erdély országnévei. Századok. 65—71. l.

2051. A katolikusok nemzetközi tudományos kongresszusa. Magy. Áll. 45. sz.

2052. *Katona Lajos*. Schuchardt legújabb füzete. Bud. Szemle. 55. köt. 130—138. l. (Auf Anlass des Volapüks. ism.)

2053. *Keinzel, Dr. G.* Ueber die Herkunft der Siebenbürger Sachsen. Ism. Scheiner A. Phil. Közl. 105—106. l. — Mittheil. d. Instit. f. österr. Gesch. IX. köt.

2054. *Kerckhoff's Agoston, dr.* Volapük-nyelvtan. Gyakorlatokkal és példákkal, valamint volapük-magyar és magyar-volapük szótárral. A magyar nyelvre alkalmazta Zsigmondy Béla. Budapest, 1888. Pallas. (8-r. XV, 126 l.) 1 frt. — Ism. Pozder K. Phil. Közl. 505—7. l.

2055. *Kollmann Gy.* Gyorsírási tankönyv. I. Ism. Irod. Ért. 19. szám.

2056. *Körösy L.* A volapük. Győri Hírl. 26. sz.

2057. *Laukó Alb.* A geogr. nevek helyes írásáról. Ism. Balassa J. Phil. Közl. 748. l.

2058. *Sz. Nagy Sándor*. Volapük szótár. 1888. Ism. Irod. Ért. 11. sz.

2059. A Nogarola nővérekről. A. J. Phil Közl. 167. l.
 2060. *Pápay K. dr.* Zur Volkskunde der Csepel-Insel. I. Allgemeines, Mundart. Ethnol. Mittheil. I. 160—162. l.
 2061. *Pennier F.* Les noms topogr. devant la philologie. *Ism. Phil. Közl.* 116. l.
 2062. V. S. Pünkösdi nyelvek. P. Napló. 140. sz.
 2063. *Tély Irán.* A hellének és a világnyelv. Egyetértés. 286. sz.
 2064. *Thalóczy, L. v.* Beiträge zum Vampyr-Glauben der Serben. Ethnol. Mittheil. I. 162—164.
 2065. *Tóth János, dr.* A katolikus napisajtó. *Katolikus Szemle.* 700—712. l.
 2066. *Vaday József.* A volapük mellett. Föv. Lap. 41. sz.
 2067. Volapük. Pécsi főgymn. 1887/8. ért. 1—60. l.
 2068. Volapük. Nemzetközi tolmácsnyelv. Tan- és olvasókönyv kulcsossal. G. I. Pécs, 1888, Valentin K. (8-r. 125 l.) 60 kr. Szerzője Ge-
 baur I.
 2069. Zum Volksleben der Landler. *W. Siebenb. Deutsch. Tageblatt.* 4486—88. sz.

HELLEBRANT ÁRPÁD.

V e g y e s.

— **Elze Károly**, az angol philologia egyik megalkotója Németországban, január 21-én meghalt. Elze 1820. máj. 23. született Dessauban és Hermann Gottfried s Haupt Móricz alatt Lipcsében, utóbb Böckh Agost alatt Berlinben tanult class. philológiát, mire Halleban gymnasiumi tanár lett. Harmincz esztendeig működött mint ilyen, szabad idejét teljesen az angol nyelv és irodalom tanulmányozásának szentelve. Végre 55 éves korában, 1875-ben, midőn művei rég ismertté s tekintélyessé tették volt nevét, lett az angol philologia egyetemi tanára Halleban s az maradt haláláig. Számos kitüntetés érte, de egy sem örvendeztette meg annyira, mint hogy az edinburgi egyetem 1882-ben tiszteletbeli tudorává választotta. Elze megírta Walter Scott, Lord Byron és Shakespeare életét, az angol philologia encyclopaediáját, számos kisebb-nagyobb tanulmányt angol írókról s művekről és sokat fordított angol költőkből. Legkitünőbb műve Shakespeare-könyve (1876), mely a nagy angol költő összes életrajzai és jellemzései közül a legtudományosabb; igen értékesek angol Hamlet-kiadása és szintén angol nyelven írt könyve: *Notes on Elizabethan Dramatists*, Halle 1880—86, 3 kötet, mely főleg szövegkritikai kérdésekkel foglalkozik. Sok évig a német Shakespeare-évkönyvnek is ő volt a szerkesztője.

«Római Régiségek» cz. munkámban, mely 1888. aug. 11-én 30563. sz. a. kelt miniszteri rendelettel segédkönyvnek engedélyeztetett, utólagosan nem egy lényegesebb hibát leltem, melyeknek kiigazítását a használat czélszerűségére való tekintetből kötelességemnek tartom. A hibás helyek ezek:

11. lap alul 10. sor : (I. 33) = (Liv. I, 33),
 17. « föltül 2. « : 510 = 509
 18. « « 16. « : ismét = pedig
 21. « alul 12. « : 50 = 10
 86. « « 7. « : 257 = 357
 97. « föltül 10. « : 20000 = 10000
 97. « « 16. « : 5 turma = 5 kettős turma
 97. « « 23. « : 3—4000 = 3—400
 102. « alul 1. « : porta prætoría = porta decumána
 115. « « 6. « : «Jupiter» után jön : templomának
 133. « « 14. « : nem volt megengedve = meg volt engedve
 135. « « 14. « : œcus = œcus
 146. « « 2. « : ruházták = ráhúzták
 157. « « 11. « : (= $\frac{1}{40}$) = (= $\frac{1}{40}$ fl)
 160. « « 17. « : 59. f0. = 60. 85.
 162. « föltül 7. « : vicesimarium után : 39.
 164. « « 9. « : evocati után még : 98. 103.
 171. « « 11. « : beszúrandó : mensarii 67.
 171. « alul 17. « : villa p. után még : 109.

S.-A.-Ujhely 1889. február.

Dr. Cserép József.

A FRANKLIN-TÁRSULAT kiadásában Budapesten megjelent, és minden könyvtárusnál kapható:

A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPISKOLÁKBAN

1850-től 1885-ig megjelent

ÖSSZES PROGRAMMÉRTEKEZÉSEKNEK REPERTORIUMA.

Szerkesztette **Dr. PANYÁK EDE** kir. kath. főgymnas. tanár.

Ára 1 frt 40 kr.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny régibb évfolyamai még mindig kaphatók a B. Ph. T. pénztárnokánál.

Hivatalos nyugtázás

1889. évi február hó 3-tól 1889. évi február hó 28-ig teljesített fizetésekről.

A) Tagdíjfizetések.

Rendkívüli tagdíj 1889-re: Vietorisz József 2 frtot. — Weiss Rezső. — Wolff Béla.

Rendes tagdíj 1883-ra: Hahn Adolf. — **1884-re:** Hahn Adolf 4 frtot. — **1888-ra:** Dr. Csengeri János 2 frtot. — Dr. Kircz Jakab 2 frtot. — Végh Endre. — **1889-re:** Dr. Balassa József 3 frtot. — Dr. Csengeri János 3 frtot. — Dr. Fináczy Ernő. — Hehelein Károly. — Dr. Heinrich Gusztáv. — Erdélyi Pál 3 frtot. — Dr. Krausz Jakab. — Koesner József. — Kroller Miksa. — Lászlófy Kamill. — Dr. Pecz Vilmos. — Dr. Pozder Károly 4 frtot. — Randveg Mihály. — Dr. Petz Gedeon. — Váczy János. — Dr. Zoltvány L. Irén.

B) Előfizetések.

1889-re: Debreczeni főreáliskola. — Debreczeni ev. ref. főgymn. — Kőrmöcsbányai áll. főreáliskola. — Kőszegi szent Benedek-rendi azékház. — Losonci áll. főgymn. — Nagykállói áll. főreáliskola. — Pfeiffer Ferdinánd 3 példányra. — S-a-ujhelyi nagy gymn. — Szakács Mózes. — Szatmári kir. kath. főgymn. — Szentesi városi gymn. — Zirczi apátsági könyvtár.

Kelt Budapesten, 1889 febr. 28-án.

Cserhalmi Samu,

a budapesti philologiai társ. pénztárnoka.
I., Verbőczy-utca 17. sz.

Felkéretnek a tisztelt tagdíjhátralékosok, hogy hátralékaikat mielőbb megküldeni méltóztassanak, mert ellenkező esetben az 1–2 évi részlettel tartozóktól postal megbizás útján és az illetők költségén, a nagyobb összeggel hátralékban levőktől pedig a választmánynak hozzájárulása mellett bírói eljárás alkalmazásával fognak a hátralékok beszedetni.

A pénztárnok.